

Tweede Kamer

DER STATEN - G E N E R A A L

Gespreksnotities gesprek Bovend'Eert en Van Schendelen

datum 17 oktober 2018

vergaderdatum 16 oktober 2018

deelnemers Prof. Bovend'Eert; Prof. Van Schendelen; Van der Lee; Van Raak; Rog; Bosma; Van Oosten; [REDACTED]

afwezig Van Meenen

voorzitter Van Oosten

verantw. [REDACTED]

gedragscode feitelijk een orderegeling is. Volgens Van Schendelen kan de een is het Europees parlement en de Europese Commissie als goed een voorbeeld dienen, volgens de Bovend'Eert zou beter ander moet juist gekeken kunnen worden naar de wijze waarop dit werkt in het Britse Lagerhuis.

Er wordt benadrukt dat leden door een betere regeling worden beschermd. Als immers duidelijk is wat wel en niet mag, kan een lid dat zich in de media geconfronteerd ziet met vermeende integriteitsschendingen zich verdedigen met een beroep op de betreffende regeling. Ook voorkomt een deugdelijke regeling met een bijbehorend sanctiemechanisme willekeur -van fracties of dat fracties druk uitoefenen op Kamerleden, indachtig het verbod van last. Een scheiding tussen echte privé aangelegenheden en politieke aangelegenheden is gewenst. Wel moet hierbij worden opgemerkt dat een privé aangelegenheid wel degelijk het politieke ambt kan raken, waardoor een strikte scheiding niet meer mogelijk is. In het geval van de in de voetnoot van het GRECO rapport genoemde casus, wordt erop gewezen dat dit het punt illustreert van onduidelijke registratieverplichtingen en gebrek aan duiding en controle daar-van. Indien een goede regeling van kracht op zijn plaats was geweest, was duidelijk geweest of had de betreffende gift gemeld had had moeten worden of niet. Betrokkene had dan duidelijkheid gehad over wat wel of niet als privé beschouwd moet worden en geregistreerd moet worden en had zich daar ook op kunnen beroepen. De deskundigen wijzen op andere casussen waarin juist deze onduidelijkheid het probleem vormt en niet eens zozeer het gedrag zelf. Kamerleden zijn daardoor overgeleverd aan de willekeur van politieke partijen en de normen die media hanteren.

-gezien het voorgaande-

In dit verband wordt opgemerkt dat ook niet geregistreerd wordt welke diensten in natura voor leden worden verricht door derden en dat er geen regeling bestaat om het

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Gespreksnotities gesprek Bovend'Eert en Van Schendelen

datum 17 oktober 2018

vergaderdatum 16 oktober 2018

deelnemers Prof. Bovend'Eert; Prof. Van Schendelen; Van der Lee; Van Raak; Rog; Bosma; Van Oosten; [REDACTED]

afwezig Van Meenen

voorzitter Van Oosten

verantw. [REDACTED]

zogenaamde "draaideurfenomeen" (Kamerleden die na vertrek uit de Kamer (vrijwel) meteen als lobbyist in Den Haag aan de slag gaan) te voorkomen. Wel in de registers opgenomen zaken of activiteiten ontberen vaak relevante informatie ("waarde onbekend", bij reizen soms geen schatting van de kosten, etc.)

In relatie tot de strafrechtelijke mogelijkheden die bestaan indien een Kamerlid een ambtsmisdrijf heeft gepleegd, wordt opgemerkt dat deze procedure archaïsch en vrijwel niet uitvoerbaar is.

Tot slot wordt de werkgroep door de heer Van Schendelen meegegeven dat voor regels voor contacten met lobbyisten het betrekken van de lobbyvereniging noodzakelijk is om ook hun medewerking te krijgen bij het uitvoeren van de regels.

De heer Bovend'Eert geeft mee dat indien wordt besloten tot het opstellen van een gedragscode, tevens kan worden nagedacht over grenzen aan te ontvangen giften of reizen. Volgens hem zijn reizen op kosten van lobbyisten volstrekt ontoelaatbaar.

From [REDACTED] </O=STATENGENERAAL [REDACTED]>
 Subject **RE: Integriteit**
 To [REDACTED] <[REDACTED]@eerstekamer.nl>
 Date January 23, 2019 at 2:10:38 PM CET

Dat zou heel fijn zijn! En als het niet lukt, snap ik dat hoor. Het is hier precies hetzelfde ;-)

Hartelijke groet,

[REDACTED]

T (+31)70-318 [REDACTED] | M (+31)6- [REDACTED] (let op! Nieuw nummer!)
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]@eerstekamer.nl]
Verzonden: woensdag 23 januari 2019 14:08
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: integriteit

Alvast veel dank! Ik zal jou laten weten wat de uitkomsten van het debat zijn (het zal nog best een kluit worden om dat helder te krijgen, want de Kamer debatteert alleen met zichzelf en dan is nogal eens onduidelijk wie nu welk voorstel van welke andere fractie steunt...).

Van: [REDACTED]@tweedekamer.nl>
Verzonden: woensdag 23 januari 2019 14:05
Aan: [REDACTED]@eerstekamer.nl>
Onderwerp: RE: integriteit

Beste [REDACTED],

Ik verwacht ook geen nieuwe geluiden, maar je weet maar nooit wat er uit het publiek komt waardoor nieuwe inzichten worden gedeeld. Onder de aanwezigen zijn in ieder geval mensen van BZK en AZ- [REDACTED] Ik hou het in ieder geval in de gaten en mail je bij onverwacht nieuwe inzichten.

Hartelijke groet,

[REDACTED]

T (+31)70-318 [REDACTED] | M (+31)6- [REDACTED] (let op! Nieuw nummer!)
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]@eerstekamer.nl]
Verzonden: woensdag 23 januari 2019 13:59
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: integriteit

Beste [REDACTED],

Bedankt voor deze attendering en je aanbod! In de voorbereiding op het debat van 29 januari heeft de Eerste Kamer een rondetafelgesprek gehouden. Daaraan heeft ook professor Bovend'Eert deelgenomen. We hebben van hem een paper en een mondelinge toelichting gehad. Je kunt zijn bijdrage teruglezen in [het verslag van de bijeenkomst](#) en zijn paper staat onderaan bij [dit nieuwsbericht](#). Er is ook [een video](#) van het gesprek. Ik vermoed dat Bovend'Eert volgende week geen radicaal ander geluid laat horen dan hij in december bij de Eerste Kamer heeft gedaan. Anders gezegd, ik verwacht min of meer hetzelfde verhaal. Mocht je echter opvallende opvattingen horen, dan stel ik het zeker op prijs als je die deelt. Maar doe – gelet ook op het voorgaande – vooral niet te veel moeite!

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

Eerste Kamer der Staten-Generaal
 Binnenhof 22
 Postbus 20017
 2500 EA Den Haag
 M +31 (0)6 [REDACTED]
 E [REDACTED]@eerstekamer.nl
 I www.eerstekamer.nl
 I www.europapoort.nl

Van: [REDACTED]@tweedekamer.nl>
Verzonden: woensdag 23 januari 2019 12:51
Aan: [REDACTED]@eerstekamer.nl>
Onderwerp: integriteit

Beste [REDACTED],

Als ambtelijke collega's die zich beiden bezig houden met integriteit van Kamerleden het volgende. Ik heb begrepen dat jullie dinsdag een debat hebben over integriteitsvraagstukken. Dinsdagmiddag vindt echter op de Academie voor Wetgeving ook een lezing plaats door Bovend'Eert over integriteit. Ik zag op de deelnemerslijst nog geen mensen staan van de Eerste Kamer, waarschijnlijk omdat jullie dan druk bezig zijn met jullie debat. Mocht je er prijs op stellen, kan ik bij de lezing van Bovend'Eert de

voor jullie relevante punten noteren en naar je toe sturen.

Hartelijke groet,

[Redacted signature]

[Redacted name]

Griffie Plenair - Bureau Wetgeving
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [Redacted] | M (+31)6-[Redacted] (let op! Nieuw nummer!)

E [Redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Gespreksnotities gesprek Bovend'Eert en Van Schendelen

datum 17 oktober 2018

vergaderdatum 16 oktober 2018

deelnemers Prof. Bovend'Eert; Prof. Van Schendelen; Van der Lee; Van Raak; Rog; Bosma; Van Oosten; [REDACTED]; [REDACTED]; [REDACTED]

afwezig Van Meenen

voorzitter Van Oosten

Introductie en kernpunt deskundigen

De heer Van Schendelen betoogt dat de perceptie van integriteit met name door externen wordt vastgesteld. In dat kader wijst hij erop dat het vertrouwen in het Nederlands parlement slechts 53% is (ofwel rapportcijfer 5,3 dus net onvoldoende). Hij geeft aan dat de werkgroep of de Kamer moet komen met een oplossing voor de door GRECO geschetste problematiek, waarbij naar zijn mening gebruik gemaakt kan worden van de druk van externen. Als veel voorkomend model in parlementen ziet hij een basisset van regels en daarom heen een 'wolk van wachtdogs' die in feite een natuurlijk mechanisme van controle en handhaving veroorzaken. Waarbij dan ook een mechanisme van onderlinge sociale controle en elkaar aanspreken gaat functioneren. Voorbeelden hiervan ziet hij in het Europees Parlement en de Bundestag. -noodzakelijk zijn-

De heer Bovend'Eert wijst erop dat het huidige systeem waarin handhaving en het stellen van gedragsregels wordt overgelaten aan de fracties niet voldoet. Het systeem is erg arbitrair naar zijn mening, verschillende leden worden verschillend behandeld, waardoor een onveilige situatie voor Kamerleden zelf ontstaat. Om willekeur en onzekerheid te voorkomen dient dDe Kamer dient een duidelijke gedragscode vast te stellen met handhaving, waarvoor een externe klachtinstantie of handhavingsinstantie aangewezen is. Dit biedt immers duidelijkheid voor zowel leden als het publiek. Gedragsregels zijn overal. -

Verdiepende rondes

Het grootste obstakel is volgens beide deskundigen de Kamer zelf. Er wordt benadrukt dat gebruik moet worden gemaakt van de natuurlijke neiging van mensen om zichzelf en gelijken te corrigeren. Leden willen immers niet in opspraak geraken en zullen daardoor overgaan tot correctie. De leden zien zich vooral als volksvertegenwoordiger,

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Gespreksnotities gesprek Bovend'Eert en Van Schendelen

datum 17 oktober 2018

vergaderdatum 16 oktober 2018

deelnemers Prof. Bovend'Eert; Prof. Van Schendelen; Van der Lee; Van Raak; Rog; Bosma; Van Oosten; [REDACTED]

afwezig Van Meenen

voorzitter Van Oosten

[REDACTED]

maar vergeten dat ze hiermee een publiekpolitiek ambt vervullen met rechten én plichten. Een van die plichten is het voorkomen van belangenverstrengeling. Het voldoen kan dan ook zijn het voldoen aan een gedragscode helpt daar bij. Dat er een gedragscode komt is daarmee vooral een kwestie van acceptatie. De onafhankelijke positie van een Kamerlid is hierbij niet het geding, aangezien het persoonlijke mandaat van een Kamerlid niet wordt aangetast. Het is in de optiek van de deskundigen dus geen kwestie van gaat hierbij ook niet om de moraliteit, maar het gaat om 'gewone wettelijke spelregels': het dienen van het algemeen belang en niet het persoonlijk belang zoals voortvloeit uit het genoemde mandaat. J-en juist ook uit de onafhankelijke positie van een Kamerlid is gebaat bij gedragsregels.

In dit verband wordt ook opgemerkt dat dus ook het grondwettelijke verbod van last niet in de weg staat aan handhaving van gedragsregels, aangezien dit verbod juist belangenverstrengeling verbiedt. Als voorbeeld van sancties wordt genoemd dat de Kamer leden kan berispen, schorsen en salaris inhouden indien een schending wordt geconstateerd- daar staat geen grondwettelijke bepaling aan in de weg.

Zowel artikel 50 als artikel 72 van de Grondwet worden genoemd als kapstok, waarbij bij het laatstgenoemde artikel wordt vermeld dat dit artikel de Kamer de mogelijkheid geeft om orderegelingen vast te stellen en dat een gedragscode feitelijk een orderegeling is. Volgens Van Schendelen kan de een is het Europees parlement en de Europese Commissie als goed een voorbeeld dienen, volgens de Bovend'Eert zou beter ander moet juist gekeken kunnen worden naar de wijze waarop dit werkt in het Britse Lagerhuis.

Er wordt benadrukt dat leden door een betere regeling worden beschermd. Als immers duidelijk is wat wel mag, kan een lid dat zich in de media geconfronteerd ziet met vermeende integriteitsschendingen zich verdedigen met een beroep op de betreffende

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Gespreksnotities gesprek Bovend'Eert en Van Schendelen

datum 17 oktober 2018

vergaderdatum 16 oktober 2018

deelnemers Prof. Bovend'Eert; Prof. Van Schendelen; Van der Lee; Van Raak; Rog; Bosma; Van Oosten; [REDACTED]

afwezig Van Meenen

voorzitter Van Oosten

[REDACTED]

regeling. Ook voorkomt een deugdelijke regeling met een bijbehorend sanctiemechanisme willekeur -van fracties of dat fracties druk uitoefenen op Kamerleden indachtig het verbod van last. Een scheiding tussen echte privé aangelegenheden en politieke aangelegenheden is gewenst. Wel moet hierbij worden opgemerkt dat een privé aangelegenheid wel degelijk het politieke ambt kan raken, waardoor een strikte scheiding niet meer mogelijk is. In het geval van de in de voetnoot van het GRECO rapport genoemde casus, wordt erop gewezen dat dit het punt illustreert van onduidelijke registratieverplichtingen en gebrek aan duiding en controle daar van. Indien een goede regeling van kracht op zijn plaats was geweest, had de betreffende gift gemeld had moeten worden. Betrokkene had dan duidelijkheid gehad over wat wel of niet als privé beschouwd moet worden en geregistreerd moet worden en had zich daar ook op kunnen beroepen. De deskundigen wijzen op andere casussen waarin juist deze onduidelijkheid het probleem vormt en niet eens zozeer het gedrag zelf. Kamerleden zijn daardoor overgeleverd aan de willekeur van politieke partijen en de normen die media hanteren.

~~-gezien het voorgaande-~~

In dit verband wordt opgemerkt dat ook niet geregistreerd wordt welke diensten in natura voor leden worden verricht door derden en dat er geen regeling bestaat om het zogenaamde draaideurfenomeen te voorkomen.

In relatie tot de strafrechtelijke mogelijkheden die bestaan indien een Kamerlid een ambtsmisdrijf heeft gepleegd, wordt opgemerkt dat deze procedure archaïsch en vrijwel niet uitvoerbaar is.

Tweede Kamer

DER STATEN-GENERAAL

Gespreksnotities gesprek Bovend'Eert en Van Schendelen

datum 17 oktober 2018

vergaderdatum 16 oktober 2018

deelnemers Prof. Bovend'Eert; Prof. Van Schendelen; Van der Lee; Van Raak; Rog; Bosma; Van Oosten; [REDACTED]

afwezig Van Meenen

voorzitter Van Oosten

[REDACTED]

Tot slot wordt de werkgroep door de heer Van Schendelen meegegeven dat voor regels voor contacten met lobbyisten het betrekken van de lobbyvereniging noodzakelijk is om ook hun medewerking te krijgen bij het uitvoeren van de regels.

De heer Bovend'Eert geeft mee dat indien wordt besloten tot het opstellen van een gedragscode, tevens kan worden nagedacht over grenzen aan te ontvangen giften of reizen. Volgens hem zijn reizen op kosten van lobbyisten volstrekt ontoelaatbaar.

Subject **RE: Gespreksnotities Bovend'Eert en Van Schendelen**

To [REDACTED] tweedekamer.nl>, [REDACTED] tweedekamer.nl>

Date October 17, 2018 at 3:30:43 PM CEST

Ha [REDACTED] & [REDACTED],

Mooi verslag al! En zo vlot gemaakt. Daarom heb ik zelf ook gelijk maar even gereageerd nu het nog vers in mijn hoofd zit.

Hier en daar wat aanvullingen. We hebben de kern nu zeker goed te pakken.

Lastige is dat er nog zoveel meer gezegd en gevraagd is, maar daarom is de keuze voor een gespreksnotitie ook een betere dan voor een (woordelijk) verslag.

Neemt niet weg dat er zeker nog verder aangevuld kan worden door [REDACTED]

Bovendien heb ik ook maar snel en uit de losse pols aangevuld en gewijzigd, dus nog een kritische blik op een volgende versie van ons allemaal kan geen kwaad. ½½½

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +(31)70-318 [REDACTED] | ½½+(31) [REDACTED] 6

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED].

Verzonden: woensdag 17 oktober 2018 14:19

Aan: [REDACTED].

Onderwerp: Gespreksnotities Bovend'Eert en Van Schendelen

Hai [REDACTED] en [REDACTED]

Bijgaand een eerste versie van de gespreksnotities. Een aantal dingen is meerdere malen gezegd, dus ik heb geprobeerd een zo goed mogelijk beeld van de grote lijn weer te geven. Vullen jullie aan?

Groetjes,

[REDACTED]

Toelichting

Wijziging Reglement van Orde

Elk Kamerlid wordt momenteel geacht al bekend te zijn met de regels omtrent integriteit. Om de kenbaarheid van deze regels te verhogen en een duidelijk kader te geven wordt voorgesteld een gedragscode vast te stellen. Waar de integriteitsregels in het huidige stelsel echter (vrijwel) geen toezicht en handhaving kennen, wordt dit toegevoegd met deze reglementswijziging. In het Reglement van Orde (hierna: RVOTK) moeten de grondslagen voor de regeling advies en toezicht integriteit te worden neergelegd. In het eerste artikel is de grondslag voor de gedragscode opgenomen en de mogelijk sancties. De gedragscode omvat niet alleen de abstracte voorschriften die feitelijk de hoofdregels van integer gedrag geven, maar ook een uitgebreide toelichting over deze hoofdregels. De gedragscode is voorts gebaseerd op wettelijke bepalingen en de reeds bestaande regels over integriteit in het RVOTK. Verder bepaalt het tweede lid van dit artikel dat bij overtreding van de gedragscode, dus de facto bij een schending van de integriteitsregels, een sanctie kan worden opgelegd. Deze sancties zijn het geven van een aanwijzing, het geven van een berisping en het opleggen van een schorsing.

In het andere artikel wordt geregeld dat er een onafhankelijke adviseur integriteit is en een comité¹ van onderzoek voor de behandeling omtrent klachten aangaande de integriteit van Kamerleden. Voorts is geregeld dat bij afzonderlijke regeling invulling wordt gegeven aan deze nieuwe actoren op het gebied van integriteit.

Regeling advies en toezicht integriteit

Algemeen deel

[PM]

Artikelsgewijze toelichting

Artikel 1

Zowel de onafhankelijk adviseur integriteit als het comité komen vaak voor in de regeling. Om de leesbaarheid van de regeling te verhogen worden de beide functies verkort gedefinieerd.

Artikel 2

De Adviseur wordt benoemd door het Presidium.² Uit de opgestelde tekst blijkt dat de Adviseur onafhankelijk is, hetgeen ook tot uitdrukking komt in het feit dat de functie van de Adviseur onbezoldigd is. Het is echter evident dat bij de benoeming de Adviseur rechtspositionele afspraken kan maken inzake bijvoorbeeld de onkostenvergoeding die hij conform het derde lid ontvangt. Ook dient bij de benoeming worden vastgesteld dat de Adviseur valt onder bestuursaansprakelijkheidsverzekering van de Kamer. Ook in de benoemingstermijn komt de onafhankelijkheid van de Adviseur tot uitdrukking. De termijn overschrijdt immers de zittingstermijn van de Kamer, waarmee een onafhankelijkheid ten aanzien van de politieke samenstelling van de Kamer wordt gecreëerd.

Artikel 3

¹ Er is gekozen voor de term “comité” om mogelijke verwarring te voorkomen met de term “commissie” die in het RVOTK bij uitsluiting wordt gebruikt voor een orgaan van de Kamer.

² In verband met de komst van de WNRA wordt onderzocht of “benoeming” de juiste term is.

Dit artikel regelt de taken van de Adviseur: het op verzoek geven van advies aan Kamerleden en Presidium over kwesties aangaande integriteit. Er is gekozen voor een verzoekprocedure. De Adviseur kan niet uit eigener beweging Kamerleden of Presidium adviseren.

Artikel 4

Het Presidium ontvangt jaarlijks van de Adviseur een jaarverslag. In dit verslag wordt in ieder geval aangegeven waarover is geadviseerd. Met het oog op de vertrouwelijkheid van het advies dient dit op dusdanige wijze te gebeuren dat adviezen niet tot personen herleidbaar zijn. Mocht de Adviseur mogelijke verbeteringen voor de gedragscode hebben geconstateerd, dan kan hij in het jaarverslag dit aangeven middels aanbevelingen. Het doel van het opnemen van de adviezen en mogelijke aanbevelingen is dat deze mede gaan dienen als bron en hiermee een vorm van jurisprudentie wordt ontwikkeld. Zij dragen immers bij aan een eenduidige en bestendige uitleg van de gedragscode. Tot slot is geregeld dat het Presidium het jaarverslag openbaar maakt. Het ligt in de rede de openbaarmaking tegelijkertijd te doen met het aan de Kamer zenden van de raming. De raming is immers gewoonlijk een moment dat de Kamer naar haar eigen functioneren kijkt.

Artikel 5

In verband met het mogelijke historisch belang van het werk van de Adviseur is opgenomen dat de Adviseur voor het einde van zijn benoemingstermijn zijn archief overdraagt aan de Kamer. Hij kan hierbij gemotiveerd aangeven dat bepaalde documenten niet openbaar mogen worden. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn wanneer in documenten financiële gegevens van Kamerleden zijn opgenomen. Het kan tevens voorkomen dat het archief wordt overgedragen terwijl net grote integriteitskwestie in de media heeft gespeeld. In dat soort gevallen kan de Adviseur bepalen dat de betrokken documenten bepalen dat deze alleen voor de (opvolgende) Adviseur te inzage liggen. Hiermee wordt voorkomen dat integriteitskwesties op een politieke wijze worden behandeld.

Artikel 6

Kamerleden kunnen bij integriteitsvragen contact zoeken met de Adviseur. Er is bewust geen regeling opgenomen over de wijze waarop dit dient te gebeuren om de drempel om zich tot de Adviseur te wenden zo laag mogelijk blijft. Het advies wordt echter wel schriftelijk uitgebracht aan het Kamerlid. Het Kamerlid is vervolgens niet gehouden het advies op te volgen, hoewel het opvolgen van het advies wel een zekere bescherming biedt. Ten eerste wanneer een Kamerlid in de media wordt geconfronteerd met een bepaalde integriteitskwestie en hij het advies heeft opgevolgd, kan hij op dat moment ervoor kiezen om het advies openbaar te maken. Met het advies in de hand kan het Kamerlid gezaghebbend aantonen dat hij binnen de grenzen van de gedragscode heeft gehandeld en dat er dus geen sprake is van een schending. Ten tweede biedt het opvolgen van het advies later ook bescherming: in dat geval kan geen onderzoek worden ingesteld na een klacht over het Kamerlid. De adviesaanvraag en het uitgebrachte advies zijn vertrouwelijk. Dit houdt in dat het advies alleen wordt uitgebracht aan het Kamerlid, maar dat het advies verder niet wordt verstrekt aan anderen zoals andere leden of het Presidium. Het Kamerlid is de enige die bevoegd is het advies openbaar te maken. Hij is hier echter niet toe verplicht.

Artikel 7

Het Presidium heeft ook het recht om een advies te verzoeken, bijvoorbeeld wanneer er zorgen bestaan over het aanzien van de Kamer. De bevoegdheid van het Presidium is niet beperkt, maar het ligt niet in de rede dat het Presidium advies vraagt over een concrete individuele kwestie. Wel kan het zo zijn dat het Presidium een advies in algemene zin verzoekt naar aanleiding van een bepaalde kwestie.

Artikel 8

Voor de klachtbehandeling is er een Comité van onderzoek, waarvan de leden worden benoemd door het Presidium. De leden van het Comité zijn personen met een zeker gezag en die bij voorkeur

ervaring in het parlement hebben. Het verdient aanbeveling om de benoemingen en herbenoemingscyclus dermate in te richten dat voorkomen wordt dat voor alle drie de leden in een zeker jaar de benoemingstermijn afloopt. Op deze wijze wordt de aanwezige kennis en het gezag van het Comité gewaarborgd. Ook voor het Comité geldt dat de onafhankelijkheid in de regeling nadrukkelijk is opgenomen. Hieruit vloeit overigens ook voort dat zittende Kamerleden geen deel kunnen uitmaken van het Comité. Voor de onkostenvergoeding en overige rechtspositionele aangelegenheden wordt gewezen naar de eerdere opmerking bij de Adviseur.

Alternatief 1: vaste Kamercommissie voor klachtbehandeling

Er kan ook worden gekozen voor een vaste commissie van de Kamer die de klachtbehandeling ter hand neemt. Dit heeft als voordeel dat de Kamer dit geheel in eigen hand neemt en dat geen “mensen van buiten” klachten over Kamerleden kennen en beoordelen. Er zijn echter ook nadelen verbonden aan een dergelijke constructie. Zo kan het beeld ontstaan dat de commissie Kamerleden niet kritisch beoordeelt of zelfs klachten in de doofpot stopt. Bovendien kan het in de praktijk niet eenvoudig blijken te zijn leden voor een dergelijke commissie te krijgen. Een Kamerlid wordt daarmee immers verantwoordelijk voor het mogelijk openlijk bekritisieren van een collega. Ten slotte kan het problematisch zijn als een van de leden van de commissie zelf het onderwerp is van een klacht.

Alternatief 2: ad hoc in te stellen Kamercommissie voor behandeling van een binnengekomen klacht. Voor deze variant gelden de voor- en nadelen zoals hierboven geschetst. Daarenboven wordt erop gewezen dat bij een dergelijke constructie de tijd ook een factor kan blijken te zijn. Voordat er leden zijn gevonden die een bepaalde klacht willen onderzoeken, de commissie is ingesteld en op het juiste kennisniveau is gebracht, kan behoorlijk wat tijd zijn verstreken voordat er daadwerkelijk naar een klacht kan worden gekeken en een oordeel kan worden gevormd. Zeker wanneer de klacht tevens groot bekend is gemaakt in de media, kan het Kamerlid op wie de klacht betrekking heeft onevenredig veel (reputatie)schade hebben geleden.

Artikel 9 en 10

In deze artikelen staan de taak en de archivering beschreven. Een jaarverslag is in het geval van het Comité niet noodzakelijk. Het Comité brengt immers rapportages uit naar aanleiding van haar onderzoeken.

Artikel 11

Klachten kunnen door Kamerleden, fractiemedewerkers of medewerkers van de ambtelijke organisatie of andere personen worden aangebracht bij het Comité. Het tweede lid bevat echter wel vereisten waaraan een klacht moet voldoen, waarbij het tot de bevoegdheid van het Comité behoort om te besluiten wanneer een klacht aan de vereisten voldoet. In het derde lid van dit artikel is namelijk opgenomen dat het Comité kan besluiten een klacht niet in behandeling te nemen wanneer niet aan de vereisten uit het tweede lid is voldaan. Wanneer bijvoorbeeld een klacht vrijwel geen feiten bevat omtrent de klacht of de klacht ziet op een minister, kan het Comité besluiten dat de klacht dan niet in behandeling wordt genomen. Voorts heeft het Comité de bevoegdheid om een klacht niet in behandeling te nemen wanneer deze kennelijk ongegrond is. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn klachten met een onbegrijpelijke of niet-consistente inhoud. Ten slotte kan het Comité besluiten klachten niet te behandelen wanneer dezelfde klacht over hetzelfde Kamerlid in grote hoeveelheden binnenkomt. In het vierde lid is opgenomen dat klachten die zien op strafbare feiten, niet zijnde ambtsmisdrijven, niet in behandeling kunnen worden genomen door het Comité. Hierbij kan worden gedacht aan strafbare feiten gepleegd ten aanzien van personen, zoals aanranding of geweldpleging. Hiervoor staat immers de strafrechtelijke weg open. Het Comité kan evenwel met de klager in overleg treden over het doorzenden van de klacht naar het openbaar ministerie. Zo mogelijk kan het Comité de klager helpen de stap te zetten zelf aangifte te doen van het strafbare feit.

Artikel 12

Als het Comité besluit een klacht in behandeling te nemen, wordt het betreffende Kamerlid zo spoedig mogelijk hierover geïnformeerd. Het Comité is vervolgens verplicht om het Kamerlid informatie te verzoeken met betrekking tot de klacht. Het ligt hierbij in de rede om ook een eventueel advies van de Adviseur over de betreffende kwestie op te vragen. Het Kamerlid is verplicht tot medewerking aan het verzoek. Via deze weg dient hij dan ook het advies aan het Comité te verstrekken. Het advies wordt hiermee niet openbaar en het Comité dient het dan ook vertrouwelijk te behandelen tenzij het Kamerlid in kwestie besluit het advies openbaar te maken. Gezien het feit dat dit geen onderzoek is naar de klacht, zal dit verzoek om informatie beknopt zijn in de praktijk. Indien naar aanleiding van de informatie van het Kamerlid duidelijk is dat de klacht geen verder onderzoek nodig heeft, wordt de klacht als afgehandeld beschouwd. De klager en het Kamerlid worden hierover geïnformeerd. Het Comité kan evenwel het Kamerlid nog wel een aanbeveling doen, bijvoorbeeld om de registratie van nevenactiviteiten te verbeteren.

Artikel 13

Het Comité kan ook besluiten daadwerkelijk een onderzoek in te stellen naar de klacht. Deze bevoegdheid van het Comité wordt alleen begrensd door de bepaling van het tweede lid, dat regelt dat wanneer eerder een advies is gevraagd door het betrokken Kamerlid en dat advies is opgevolgd, geen onderzoek kan worden ingesteld. Deze regel wordt alleen doorbroken wanneer er nieuwe feiten of omstandigheden zijn die tot een ander advies hadden geleid. Deze bepaling dient er bescherming van het Kamerlid. Het is onwenselijk als een Kamerlid zich te goeder trouw tot de adviseur heeft gewend en het verkregen advies heeft opgevolgd, vervolgens alsnog aan een onderzoek wordt onderworpen. Dit verkleint immers de vertrouwensbasis op welke de Adviseur werkzaam is. Bovendien worden de adviezen van de Adviseur een zeker gezag toegekend, waardoor het niet opnemen van deze bepaling afbreuk zou doen aan dit gezag. Het Kamerlid is ook in deze fase verplicht medewerking te verlenen aan het onderzoek door het Comité en krijgt ook de kans zijn visie op de conceptrapportage te geven, die ook in de rapportage moeten worden verwerkt. Dit biedt hem dan ook een zekere waarborg dat hij alles naar voren kan brengen in de betreffende kwestie. In de conceptrapportage is opgenomen wat de uitkomst van het onderzoek is. De wijze van het formuleren van de uitkomsten wordt geheel aan het Comité overgelaten. Ook kan het Comité besluiten het Kamerlid een bepaalde aanbeveling te doen, net als bij de klachtafhandeling.

Artikel 14

De uiteindelijke rapportage wordt toegezonden aan het Presidium en aan het betreffende Kamerlid. Omdat er mogelijk gevolgen voor het betreffende Kamerlid zijn, wordt de rapportage niet tevens toegezonden aan de klager. Het Presidium is immers verplicht de rapportage twee weken na de toezending ervan openbaar te maken, waardoor op dat moment de klager kennis kan nemen van het rapport.

Artikel 15

In dit artikel is de uitwerking gegeven van de mogelijke op te leggen sancties bij een overtreding van de gedragscode. Over de berisping kan worden opgemerkt dat deze kan worden gezien als een waarschuwing aan het Kamerlid. De volgende mogelijke sanctie is immers de zwaarste vorm. De schorsing is overigens flexibel vormgegeven, zodat de maatregel op maat kan worden vormgegeven. Hierbij kan worden gedacht dat aan een Kamerlid bij het opleggen van deze sanctie vanwege (herhaaldelijk) niet melden van buitenlandse werkbezoeken, dit lid wordt geschorst van deelneming aan een komend buitenlands werkbezoek van een commissie waar hij lid van is. Er wordt op gewezen dat van het schorsen van deelneming aan de plenaire vergadering de stemmingen zijn uitgezonderd. Dit betekent dat een lid dat is geschorst wel kan deelnemen aan stemmingen. De staatsrechtelijke

positie van het Kamerlid is onverenigbaar met het schorsen van het recht om deel te nemen aan stemmingen.

Artikel 16

Bij het toezenden van de rapportage aan de Kamer doet het Presidium ook een voorstel voor een sanctie, tenzij er geen schending van de gedragscode is geconstateerd, het Comité al een aanbeveling heeft opgenomen of als de schending van de gedragscode een ambtsmisdrijf inhoudt. In dit laatste geval kan immers de weg van de Wet ministeriële verantwoordelijkheid en ambtsdelicten leden Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen worden gevolgd. Het wordt op dat moment aan de leden van de Kamer overgelaten om te besluiten of zij deze weg willen volgen. Hiervoor hoeft geen nadere regeling te worden getroffen.

Alternatief: Er kan voor worden gekozen dat het Presidium bevoegd wordt om de lichtere sanctie, de aanwijzing of berisping, op te leggen. Het voordeel hiervan is [REDACTED]: HELP!! Ben het even kwijt! Nodeloze politisering van sanctieoplegging? Nadeel ben ik ook kwijt. Gezaghebbende besluiten Kamer?]

Artikel 17

De Kamer besluit zonder beraadslaging over de daadwerkelijk sanctieoplegging. Als er tot sanctieoplegging wordt besloten, wordt de dag erna de sanctie tot uitvoer gelegd.

From [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: integriteit**
 To [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Date October 8, 2019 at 5:16:29 PM CEST

Uitstekend! Yes, dat lijkt me verstandig... J Je had het me nog niet gestuurd, toch? Dan kan ik het anders morgenochtend nog even bekijken.

Groetjes,
 [REDACTED]

Van: [REDACTED]
Verzonden: dinsdag 8 oktober 2019 16:41
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: integriteit

Wat dacht je van 10 tot 11? En dan niet in het statenlokaal, maar in het restaurant ivm luistervinken?

Groetjes,
 [REDACTED]

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Verzonden: dinsdag 8 oktober 2019 16:16
Aan: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Onderwerp: RE: integriteit

Ha [REDACTED], super!! Zeg het maar: ik heb morgen tot 11.00 uur of vanaf 15.00 uur tijd. En donderdag de hele dag tot 16.00 uur. Vrijdag ben ik er niet.
 Groet, [REDACTED]

Van: [REDACTED]
Verzonden: dinsdag 8 oktober 2019 14:40
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: integriteit

Hai [REDACTED],

Nou... ik heb (eindelijk) wat. Wanneer heb je tijd om deze even te bespreken?

Groetjes,
 [REDACTED]

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Verzonden: vrijdag 4 oktober 2019 13:42
Aan: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Onderwerp: RE: integriteit

Hai [REDACTED],

[REDACTED]

Je moet weer even opstarten natuurlijk. Prima, mail me volgende week maar wat je hebt! Praten we daarna verder.

Groetjes,
 [REDACTED]

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 4 oktober 2019 9:25
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: integriteit

Hai [REDACTED],

Sorry voor de radiostilte! Ik ben vandaag voor het eerst sinds twee weken weer aan het werk- [REDACTED]

Ik moet echt weer even inkomen, maar ik had al een behoorlijk geraamte staan. Ik mail je volgende week even, ok?

Groetjes,
 [REDACTED]

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Verzonden: donderdag 3 oktober 2019 15:09
Aan: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Onderwerp: integriteit

Hai [REDACTED],

Hoe gaat ie? Kom je eruit met de integriteit (vast wel!)? Ik was even benieuwd hoe het ermee staat!

Groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +31 (0)70 318 [REDACTED] | M +31 (0)6 [REDACTED] | E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

From [REDACTED] tweedekamer.nl>
 Subject **RE: Gespreksnotities Bovend'Eert en Van Schendelen**
 To [REDACTED] tweedekamer.nl>, [REDACTED] tweedekamer.nl>
 Date October 18, 2018 at 12:22:54 PM CEST

Postduif is gereanimeerd... Thx! ;-)

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
 T +(31)70-318 [REDACTED] | A +(31) [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: donderdag 18 oktober 2018 12:21
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Gespreksnotities Bovend'Eert en Van Schendelen

Hahahaha!!! Wat erg!!

Bij deze het stuk.

Groetjes,

[REDACTED]

Van: [REDACTED]
Verzonden: donderdag 18 oktober 2018 12:09
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Gespreksnotities Bovend'Eert en Van Schendelen

Bedankt [REDACTED],

Het enige is dat de postduif onderweg zijn pakketje is verloren, want ik mis nog het bijgevoegde stuk ;-)

En remindertje vanmiddag via de app kan vast geen kwaad. Aanwezigheid Van der Lee wordt moeilijk verhaal want plenaire begrotingsbehandeling VWS gaat echt wel even duren vanmiddag en vanavond.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
 T +(31)70-318 [REDACTED] | +(31) [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: donderdag 18 oktober 2018 11:54
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Gespreksnotities Bovend'Eert en Van Schendelen

Goedemorgen!!

Nou- dit stuk ging weer soepel langs ons drieën J. Alle wijzigingen zijn geaccepteerd in het bijgevoegde stuk. Je kunt overwegen om het voor de vergadering vanavond nog rond te zenden of in ieder geval aan Van Meenen te zenden.

Moet er voor vanavond nog een reminder via de app groep uit?

Hartelijke groet,

[REDACTED]

T (+31)70-318 [REDACTED] | M (+31)6- [REDACTED] (let op! Nieuw nummer!)
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: donderdag 18 oktober 2018 9:24
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Gespreksnotities Bovend'Eert en Van Schendelen

Tnx! Mooi verslag!

Heb in exemplaar met correcties [REDACTED] ook nog wat puntjes toegevoegd maar is allemaal kleiner bier dan wat er al stond.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED].

Verzonden: woensdag 17 oktober 2018 15:31

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: RE: Gespreksnotities Bovend'Eert en Van Schendelen

Ha [REDACTED] & [REDACTED],

Mooi verslag al! En zo vlot gemaakt. Daarom heb ik zelf ook gelijk maar even gereageerd nu het nog vers in mijn hoofd zit.

Hier en daar wat aanvullingen. We hebben de kern nu zeker goed te pakken.

Lastige is dat er nog zoveel meer gezegd en gevraagd is, maar daarom is de keuze voor een gespreksnotitie ook een betere dan voor een (woordelijk) verslag.

Neemt niet weg dat er zeker nog verder aangevuld kan worden door [REDACTED]

Bovendien heb ik ook maar snel en uit de losse pols aangevuld en gewijzigd, dus nog een kritische blik op een volgende versie van ons allemaal kan geen kwaad.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T + (31)70-318 [REDACTED] | + (31) [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: woensdag 17 oktober 2018 14:19

Aan: [REDACTED].

Onderwerp: Gespreksnotities Bovend'Eert en Van Schendelen

Hai [REDACTED] en [REDACTED]

Bijgaand een eerste versie van de gespreksnotities. Een aantal dingen is meerdere malen gezegd, dus ik heb geprobeerd een zo goed mogelijk beeld van de grote lijn weer te geven. Vullen jullie aan?

Groetjes,

[REDACTED]

Versie 30 oktober 2019

CONCEPT-NOTITIE ~~PRESIDIUM~~

VERSTERKING ADVISERING, TOEZICHT EN HANDHAVING INTEGRITEIT VAN KAMERLEDEN

1. ~~Aard van de bespreking~~¹ ~~Ter besluitvorming~~

2. ~~Samenvatting~~ ~~Inleiding~~

De ~~werkgroep~~ Werkgroep Integriteit (werkgroep-Van Oosten) heeft in november 2018 rapport uitgebracht aan het Presidium.² Aanleiding voor het instellen van een werkgroep waren met name de aanbevelingen van GRECO ('Groep van Staten tegen Corruptie', onderdeel van de Raad van Europa) over het ontbreken van toezicht en handhaving van de integriteitsregels van de Kamer en het ontbreken van beleid ten aanzien van contacten met lobbyisten.³ De werkgroep deed in haar rapport vier aanbevelingen:

Aanbevelingen Werkgroep Integriteit

1. Stel een leidraad vast met bijbehorende toelichting, waarin ook expliciet wordt ingegaan op de omgang met lobbyisten.
2. Verander en versterk het model van de huidige vertrouwenspersoon in de richting van een onafhankelijk adviseur die Kamerleden ondersteunt bij de uitleg van de leidraad en de Kamerleden schriftelijk adviseert.
3. Laat de onafhankelijke adviseur jaarlijks een geanonimiseerd jaarverslag uitbrengen, waarmee een bijdrage kan worden geleverd aan een eenduidige en openbare uitleg van de leidraad en aan voorstellen tot verbetering van de leidraad en de toelichting.
4. Beschouw de mogelijkheden om in het bestaande stelsel aanvullingen te doen ten aanzien van toezicht en eventueel ook ten aanzien van handhaving, die rusten op voldoende draagvlak in de Tweede Kamer. Overweeg daarbij welke rol de Kamervoorzitter en het Presidium hierbij zouden kunnen spelen.

De aanbevelingen 1 t/m 3 van de werkgroep zijn door het Presidium overgenomen en in april 2019 per brief aan de Kamer voorgelegd. De vierde aanbeveling werd niet overgenomen.⁴ Deze brief is behandeld tijdens het wetgevingsoverleg over de Raming voor 2020. Daar bleek dat de aanbevelingen van de Werkgroep Integriteit werden gesteund door de Kamer. Met de motie-Van der Molen c.s., die met algemene stemmen is aangenomen, werd het Presidium vervolgens verzocht om ook de laatste aanbeveling uit te voeren door uiterlijk 1 december 2019 een voorstel aan de Kamer voor te leggen en daarin maatregelen voor toezicht en handhaving nader uit te werken. Verder heeft ook de Staatscommissie parlementair stelsel in haar rapport een paragraaf gewijd aan het belang van de registratie van geschenken, nevenfuncties en andere belangen, en het toezicht daarop. De Staatscommissie "acht het noodzakelijk dat de Tweede Kamer een adequate voorziening treft voor het toezicht op de naleving van de registratieplicht van de individuele Kamerleden".⁵

¹_____

- ~~ter besluitvorming (bespreken of hamerstuk)~~
- ~~opiniërend~~
- ~~informerend~~

² Kamerstuk 35 166, nr. 5.

³ De werkgroep werd ook eerder al door het Presidium ingesteld in 2013 om te adviseren over integriteitsregels voor de Tweede Kamer, mede naar aanleiding de aanbevelingen van GRECO. Naar verwachting komt GRECO in december 2019 met een nader nalevingsverslag over de nog niet opgevolgde aanbevelingen over het ontbreken van een systeem van toezicht en handhaving en het ontbreken van een beleid ten aanzien van (contacten met) lobbyisten.

⁴ Kamerstuk 35 166, nr. 5. Zie ook het verslag van het schriftelijk overleg over deze brief van 29 mei 2019, Kamerstuk 35 166, nr. 8.

⁵ Eindrapport Staatcommissie parlementair stelsel, Lage drempels, hoge dijken, 2018, par. 7.17.

Versie 30 oktober 2019

Deze notitie bevat voorstellen voor de uitvoering van de eerder overgenomen aanbevelingen van de werkgroep Integriteit en van de motie-Van der Molen c.s.

Vaststelling Leidraad (Gedragscode) leden van de Tweede Kamer (zie bijlage 1)

Elk Kamerlid wordt geacht bekend te zijn met de regels omtrent integriteit. Om de kenbaarheid van deze regels te verhogen en een duidelijk kader te geven wordt voorgesteld de “Leidraad leden van de Staten-Generaal” vast te stellen. Deze leidraad vormt aanbeveling 1 van de werkgroep Integriteit (werkgroep-Van Oosten) en brengt de bestaande integriteitsregels in de Kamer samen in de vorm van een aantal gedragsregels, voorzien van een toelichting. De leidraad gaat tevens in op de omgang met lobbyisten, waarmee tegemoet kan worden gekomen aan een van de nog openstaande aanbevelingen van GRECO.⁶ Het Presidium heeft de Kamer bij brief van 17 april 2019 voorgesteld deze Leidraad vast te stellen. Op 29 mei 2019 vond een schriftelijk overleg plaats over deze brief. De brief, het bijgevoegde rapport van de werkgroep Integriteit en de daarin opgenomen leidraad zijn vervolgens tevens behandeld in het wetgevingsoverleg over de Raming voor 2020. Daaruit zijn geen verdere opmerkingen over de Leidraad voortgekomen. De Leidraad is daarmee voldoende behandeld en kan worden vastgesteld.

Omdat de Leidraad in feite kan worden gezien als een gedragscode, vergelijkbaar met gedragscodes in andere parlementen, wordt voorgesteld de “Leidraad leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal” te hernoemen tot “Gedragscode leden van de Tweede Kamer”. De leidraad bestaat immers uit een aantal gedragsregels. Zo wordt ook het belang dat de Kamer hecht aan integer optreden, onderstreept.

De gedragscode met toelichting zijn, zoals door de Werkgroep Integriteit aangegeven, bedoeld als een levend document. Van tijd tot tijd kan het document worden aangevuld naarmate de gedragsregels van de Kamer in de praktijk verdere uitwerking krijgen.

Benoeming Onafhankelijk adviseur integriteit

Aanbeveling 2 de Werkgroep Integriteit is om het huidige model van de vertrouwenspersoon te veranderen en versterken in de richting van een onafhankelijk adviseur die Kamerleden ondersteunt bij de uitleg van de leidraad en de Kamerleden schriftelijk adviseert. Aanbeveling 3 is om de onafhankelijk adviseur jaarlijks een geanonimiseerd jaarverslag te laten uitbrengen. Beide aanbevelingen zijn eerder door het Presidium overgenomen.

Met de benoeming van een onafhankelijk adviseur integriteit kan een impuls worden gegeven aan een meer eenduidige, gezaghebbende uitleg van de integriteitsregels in de Kamer. Voor Kamerleden kan de adviseur een herkenbare, betrouwbare en toegankelijke raadgever zijn voor alle vragen die zij hebben op het gebied van integriteit en de toepassing van de bestaande regels in de praktijk.

Voorgesteld wordt de onafhankelijk adviseur per 1 januari 2020 te benoemen voor een periode van 6 jaar. De adviseur is geen lid van de Kamer, werkt onbezoldigd en ontvangt enkel een vergoeding voor de kosten die samenhangen met het uitvoeren van de taken. Bij de benoeming wordt vastgelegd dat de bestuursaansprakelijkheidsverzekering van de Kamer op de adviseur van toepassing is [PM].

Conform de aanbevelingen van de werkgroep Integriteit is de taak van de adviseur om Kamerleden op hun verzoek vertrouwelijk, schriftelijk advies te geven over kwesties aangaande integriteit en de toepassing van de daarvoor geldende regels. ~~Het betreffende Kamerlid kan het advies desgewenst openbaar maken. Het vooraf vragen en opvolgen van advies kan daarmee tevens een zekere bescherming bieden tegen mogelijk onterechte aantijgingen.~~ De adviseur stelt jaarlijks een geanonimiseerd jaarverslag op, dat aan het Presidium wordt gezonden en vervolgens openbaar wordt gemaakt. In het jaarverslag kan de adviseur tevens aanbevelingen doen voor verbetering of verheldering van de integriteitsregels.⁷

⁶ Zie Kamerstuk 34 775 VI, nr. 105.

⁷ Zie verder het rapport van de werkgroep Integriteit, p. 28-29.

Versie 30 oktober 2019

Voorstel voor een regeling ter versterking van toezicht en handhaving (Regeling advies en toezicht integriteit, zie bijlage 2)

Met de motie-Van der Molen c.s. werd het Presidium gevraagd een voorstel te doen voor versterking van toezicht en handhaving van de integriteitsregels. Deze motie is met algemene stemmen aangenomen. Bijgaande Regeling vormt daar een uitwerking van.⁸ Bij een deel van de integriteitsregels van de Tweede Kamer bestaat in het huidige stelsel nog (vrijwel) geen toezicht en handhaving, met name bij de registratieverplichtingen. Bij andere integriteitsregels zijn de mogelijkheden op dit moment beperkt.

Duidelijk is dat de Kamer als instituut op dit punt stappen moet maken. In de samenleving wordt kritischer gekeken naar het optreden van Kamerleden. Zij komen daardoor vaker, al dan niet terecht, in opspraak. Daarbij komt dat Kamerleden een publiek ambt vervullen, waaraan rechten en plichten verbonden zijn. Integriteitsschendingen kunnen het vertrouwen in en het gezag van het parlement schaden. Het versterken van het systeem van toezicht en handhaving door de Kamer is daarom van belang. Ook in andere gevestigde parlementen is dit inmiddels gebruikelijk.

Onafhankelijk onderzoek door Comité

In de voorgestelde Regeling kan bij klachten over de naleving van de gedragscode een onafhankelijk onderzoek worden gedaan door een *comité van onderzoek*. Het comité bestaat uit drie externe personen met gezag en deskundigheid, bij voorkeur met ervaring als Kamerlid.⁹ De leden van het comité werken, evenals de adviseur, onbezoldigd en ontvangen enkel een vergoeding voor de kosten die samenhangen met het uitvoeren van de taken. Bij de benoeming wordt vastgelegd dat de bestuursaansprakelijkheidsverzekering van de Kamer op de leden van het comité van toepassing is [PM]. ~~Alle Kamerleden, medewerkers of andere personen kunnen iedereen kan~~ een klacht indienen.¹⁰ Het comité kan naar aanleiding van een klacht aanbevelingen doen aan het Kamerlid. Op deze manier kan worden geborgd dat integriteitskwesties op adequate, zorgvuldige en gezaghebbende wijze worden behandeld.

Verbreding mogelijkheden voor sanctionering

Bij toezicht en handhaving gaat het er ook om dat er sancties horen te zijn bij het niet naleven van de integriteitsregels. Daar ontbreekt het op dit moment veelal aan. De voorgestelde Regeling beoogt de mogelijkheden voor sanctionering door de Kamer daarom te verbreden. Een al bestaande mogelijkheid is de schorsing, die nu in een beperkt aantal gevallen kan worden opgelegd door de Kamer. Dit is echter een zwaar en rigide instrument, dat beperkt inzetbaar is en in de praktijk niet wordt toegepast. In het voorstel wordt de schorsing enerzijds flexibeler en gericht toepasbaar, maar worden anderzijds ook lichtere vormen van sanctionering geïntroduceerd: de aanwijzing en de berisping.¹¹ Het comité van onderzoek kan naar aanleiding van een onderzoek een aanbeveling voor het opleggen van een sanctie doen aan het Presidium. Het Presidium kan vervolgens een voorstel voor sanctionering voorleggen aan de Kamer.¹² De Kamer beslist hierover zonder beraadslaging zoals dat ook nu al is geregeld bij voorstellen voor schorsing. Bij een deel van de bestaande integriteitsregels, met name de regels waarop nu nog geen toezicht wordt gehouden, kan overigens in de praktijk nog nadere duiding nodig zijn omdat zij bijvoorbeeld open normen

⁸ Kamerstuk 35 166, nr. 20.

⁹ ~~PM: alternatief is een vaste commissie van de Kamer, een ad-hoc commissie van de Kamer, of een gemengd comité van Kamerleden en niet-Kamerleden. Zie hierover de toelichting op de regeling (bijlage 2).~~

¹⁰ ~~PM: alternatief is dat alleen Kamerleden, het Presidium en medewerkers een klacht kunnen indienen. Zie hierover de toelichting op de regeling (bijlage 2).~~

¹¹ Er is niet voor gekozen om de geldboete als aanvullende sanctie te introduceren. Een geldboete zou bijvoorbeeld voorstelbaar zijn wanneer het gaat om (onterecht ontvangen) vergoedingen voor Kamerleden. Deze vergoedingen zijn echter grotendeels vastgelegd in de wet. Het introduceren van een specifieke sanctie bij overtreding zou daarom in de wet geregeld moeten worden, omdat wordt ingegrepen in de financiële positie van Kamerleden. Een zorgvuldig onderzoek naar vergoedingen stelt bovendien hoge eisen aan de procedure en vergt waarschijnlijk nadere voorzieningen voor bezwaar en beroep.

¹² ~~PM: variant is dat het Presidium lichte sancties zelf kan opleggen. Zie de toelichting in bijlage 2.~~

Versie 30 oktober 2019

bevatten. Door de rapportages en aanbevelingen kan meer duidelijkheid ontstaan over de praktische betekenis van de integriteitsregels.

In de regeling wordt ook de advisering door de onafhankelijk adviseur opgenomen. Hiervoor is gekozen, omdat daarmee kan worden gewaarborgd dat de werkzaamheden van de adviseur (advisering 'vooraf') en het nieuw in te stellen comité van onderzoek (klachtbehandeling 'achteraf') duidelijk gescheiden worden. Ook wordt uitgewerkt hoe met een eerder verstrekt advies of een nog lopende adviesaanvraag van de adviseur moet worden omgegaan indien het comité van onderzoek een klacht in behandeling neemt.

~~3. Financiële consequenties~~

~~[PM]~~

~~4. Formulering te nemen besluiten~~

- ~~1. Het Presidium besluit de Leidraad leden van de Tweede Kamer, te hernoemen tot Gedragscode leden van de Tweede Kamer, ter vaststelling voor te leggen aan de Kamer.~~
- ~~2. Het Presidium besluit een Onafhankelijk adviseur integriteit te benoemen per 1 januari 2020, die Kamerleden op verzoek kan adviseren over de toepassing van de geldende integriteitsregels. De leden van de Kamer worden per brief geïnformeerd over de benoeming, taak en werkwijze van de adviseur.~~
- ~~3. Het Presidium besluit een voorstel voor een Regeling advies en toezicht integriteit voor te leggen aan de Kamer.~~

~~5. Status besluit~~¹³

~~C~~

¹³

- A.—openbaar actief (actie Stafdienst Communicatie)
- B.—openbaar passief (publicatie op besluitenlijst met evt. link naar achterliggend stuk)
- C.—vertrouwelijk (in ieder geval besluiten m.b.t. personen en besluiten m.b.t. veiligheid)

Versie 30 oktober 2019

BIJLAGE 1

Gedragcode Leden Tweede Kamer der Staten-Generaal¹⁴

Doel van de gedragscode

Het doel van de gedragscode is om de kenbaarheid van de integriteitsregels en de bekendheid met de inhoud daarvan te vergroten en om de toepassing van de integriteitsregels verder te internaliseren.

Reikwijdte

Deze gedragscode ziet op al het handelen in het ambt van Kamerlid, waaronder tevens wordt begrepen het-ander handelen als privépersoon dat het ambt raakt dat het gezag of de waardigheid van de Kamer kan schaden.

Gedragsregels

Het Kamerlid is zich ervan bewust dat hij een publiek ambt uitoefent dat rechten en plichten met zich meebrengt. Dit leidt tot de volgende gedragsregels.

1. Het Kamerlid oefent zijn ambt uit in onafhankelijkheid en in het algemeen belang.
2. Het Kamerlid accepteert geen gift of gunst die bedoeld is om zijn handelen in het ambt te beïnvloeden.
3. Het Kamerlid voldoet aan de registratieverplichtingen die het ambt hem oplegt.
4. Het Kamerlid gebruikt in het ambt verkregen informatie niet voor persoonlijke belangen en waarborgt, indien van toepassing, het vertrouwelijke karakter ervan.
5. Het Kamerlid handelt conform de regels van de Kamer.

Toelichting

Gedragsregels 1 en 2

De leden dienen bij de aanvaarding van hun ambt eden of verklaringen en beloften af te leggen. Uitvloeisel hiervan, en van het bepaalde in de Grondwet, is dat een Kamerlid te allen tijde onafhankelijk is en dient te handelen in het algemeen belang. Dit betekent dat indien een Kamerlid te maken krijgt met persoonlijke belangen naast het algemeen belang, altijd gekozen moet worden voor het algemeen belang. Het lid zal hier dan proportionele gevolgen aan moeten verbinden. In ieder geval is het een Kamerlid niet toegestaan giften of gunsten aan te nemen die zijn bedoeld om het handelen van het betreffende lid te beïnvloeden. Daarnaast onthoudt het Kamerlid zich van gedragingen die het gezag of de waardigheid van de Kamer kunnen schaden.

In relatie tot lobbyisten dienen leden zich altijd bewust te zijn van hun onafhankelijke positie en de taken die de Grondwet hen opdraagt. Lobbyisten zijn voor vele leden belangrijk voor een zekere mate van informatievoorziening, tegelijkertijd moet wel altijd een mate van afstand worden bewaard tot lobbyisten. Een lid moet zich dan ook bij een aanbod van een lobbyist (niet zijnde informatie) onthouden van het doen van beloftes over bepaald handelen. Onder aanbiedingen vallen tevens buitenlandse reizen die geheel of gedeeltelijk door lobbyisten worden bekostigd.

Gedragsregel 3

¹⁴ Het betreft de tekst van de Leidraad leden Tweede Kamer, zoals door de werkgroep Integriteit opgesteld en door het Presidium bij brief van 17 april 2019 aan de Kamer voorgelegd. De brief van het Presidium is bij het debat over de Raming 2020 behandeld. Voorgesteld wordt de titel 'Leidraad' te vervangen door 'Gedragscode' en de term 'vertrouwenspersoon' te vervangen door 'onafhankelijk adviseur'. In de tekst is dit verwerkt. Daarnaast zijn in de toelichting enige kleine verduidelijkingen aangebracht (zie wijzigingen bijhouden).

Versie 30 oktober 2019

De leden dienen opgave te doen van hun nevenactiviteiten en -inkomsten, belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd, buitenlandse reizen waarvan de vervoers- en verblijfskosten geheel of gedeeltelijk door derden, waaronder lobbyisten, zijn betaald, en geschenken en voordelen die een bedrag van 50 euro te boven gaan. Deze informatie wordt op aangeven van het Kamerlid door de Griffie Plenair opgenomen in de daartoe bijgehouden registers, die voor een ieder ter inzage liggen. De Griffie Plenair attendeert de leden halfjaarlijks op de noodzaak van het actueel houden van hun informatie in de [openbare](#) registers en de mogelijkheid om omissies te corrigeren.

Met deze belangen zijn niet alleen financiële belangen bedoeld. Hierbij wordt verwezen naar een aanbeveling van de OVSE die luidt: *“the rules should [...] include a clause requiring legislators to declare any other interest that might reasonably be thought to influence their actions, speeches or votes”*. Bij die “andere belangen” kan bijvoorbeeld worden gedacht aan:

- (a) eerdere functies. Van weinig betekenis is of men daaruit inkomsten genoot, omdat het van belang kan zijn dat voor de buitenwereld bekend is welke beroepsmatige achtergrond een lid heeft, zodat kritisch gevolgd kan worden of het lid zich niet gedraagt als belangenbehartiger van een beroepsgroep,
- (b) aan een terugkeergarantie of andere bijzondere regelingen die werkzaamheden na de beëindiging van het Kamerlidmaatschap betreffen, of
- (c) aan een meerderheidsbelang in een vennootschap.

Er wordt bewust geen uitputtende lijst gepresenteerd. Het is aan het lid zelf om te bepalen of een specifieke omstandigheid redelijkerwijs als relevant voor het functioneren kan worden beschouwd. In geval van twijfel kan een lid de onafhankelijk adviseur integriteit hierover consulteren. De volgende vuistregel kan in dit verband worden gegeven: als een willekeurige toeschouwer zonder veel omwegen zou kunnen denken dat een bepaalde private omstandigheid van een lid van invloed is op diens stellingname in een publiek vraagstuk, kan het raadzaam zijn omstandigheid in het register te doen opnemen. Dan kan immers nooit gesteld worden dat die omstandigheid verborgen is gehouden. Het gaat er niet om of die omstandigheid daadwerkelijk van invloed is geweest. Dat, noch het tegendeel, is immers te bewijzen. Het is verstandig de bandbreedte van wat een buitenstaander “redelijkerwijs” als van invloed op parlementaire gedragingen kan beschouwen, ruimer te nemen als het gaat om beleidsterreinen waarop men woordvoerder is van de fractie of lid is van de betrokken Kamercommissie.

Daarnaast doen de leden er goed aan zich rekenschap te geven van het feit dat ook specifieke omstandigheden die hun partner of andere directe familieleden betreffen door derden redelijkerwijs kunnen worden beschouwd als relevant in de beoordeling van hun opereren als lid. Daarbij wordt wel de kanttekening geplaatst dat het om verschillende redenen niet altijd mogelijk is om alle belangen in de privéomgeving van de leden in beeld te brengen. In de eerste plaats is de privéomgeving niet goed af te bakenen. In de tweede plaats hebben privébetrekkingen van de leden uiteraard recht op bescherming van hun privacy; niet alleen is een inbreuk daarop niet mogelijk zonder een solide wettelijke basis, een dergelijke inbreuk zou ook disproportioneel kunnen zijn in relatie met het doel, te weten het waken over de integriteit van de leden. De maatschappij is echter niet blind voor het sociale krachtenveld waarin de leden zich bevinden en van de invloed die dat kan hebben op hun handelen en functioneren. Vanuit die optiek zal het individuele lid een afweging moeten maken.

Ook hierbij is het wellicht verstandig het perspectief van een willekeurige toeschouwer te kiezen en zich af te vragen of het beroep op bescherming van een belang van de desbetreffende derde, afgewogen tegen het belang van een transparante melding, gehonoreerd zou moeten worden. Hiervoor is de volgende vuistregel geformuleerd: denk bij “familie- of relatiesfeer” primair aan degenen waarmee een duurzame huishouding wordt gevoerd, denk bij de “belangen” die dan eventueel vermeld zouden kunnen worden bijvoorbeeld aan een verantwoordelijke positie die die persoon inneemt op het beleidsterrein waarop men woordvoerder is en houdt de vermelding anoniem.

Met “voordelen met een hogere waarde dan 50 euro” wordt bedoeld op bijvoorbeeld een aanbod van een concert of een diner. Ook deze voordelen dienen te worden geregistreerd.

Versie 30 oktober 2019

Volledigheidshalve wordt erop gewezen dat zeker bij het aannemen van giften of gunsten van lobbyisten, [inclusief buitenlandse reizen](#), de registratie hiervan juist en spoedig moet worden gedaan, om [enige-elke](#) schijn van belangenverstrengeling te voorkomen.

Gedragsregel 4

De geheimhouding ten aanzien van de gedachtewisseling in een besloten commissievergadering of plenaire vergadering met gesloten deuren, dient in acht te worden genomen door allen die bij de behandeling aanwezig waren en allen die van het behandelde of de stukken hieromtrent kennis dragen, totdat de geheimhoudingsplicht door de commissie of de Kamer wordt opgeheven. De geheimhoudingsplicht geldt echter niet ten aanzien van hetgeen een commissie in haar verslag over een besloten commissievergadering vermeldt.

Schending van de geheimhouding van de gedachtewisseling in een besloten commissievergadering of in een plenaire vergadering met gesloten deuren, kan leiden tot een besluit van de Kamer, op voorstel van het Presidium, tot uitsluiting voor ten hoogste een maand van alle vergaderingen van een of meer commissies of uitsluiting van de kennisneming van vertrouwelijke stukken voor ten hoogste de verdere duur van de zitting.

De vertrouwelijkheid van stukken dient door een ieder in acht genomen te worden. De voorschriften omtrent vertrouwelijke stukken zijn in juni 2010 vastgelegd in de Regeling vertrouwelijke stukken. Schending van de vertrouwelijkheid ten aanzien van de inhoud van een vertrouwelijk stuk, kan leiden tot een besluit van de Kamer, op voorstel van het Presidium, tot uitsluiting voor ten hoogste een maand van alle vergaderingen van een of meer commissies of tot uitsluiting van de kennisneming van vertrouwelijke stukken voor ten hoogste de verdere duur van de zitting. Het Reglement van Orde van de Tweede Kamer bevat verder nog een aantal handhabingsbepalingen voor het geval dat de vertrouwelijkheid niet in acht wordt genomen bij de beraadslaging over een onderwerp.

Gedragsregel 5

Ingeval een spreker zich onheus gedraagt, wordt hij/zij door de Voorzitter in eerste instantie teruggeroepen tot de behandeling van het onderwerp dan wel vermaand en in de gelegenheid gesteld de woorden die tot de waarschuwing aanleiding hebben gegeven, terug te nemen. Indien het lid van deze gelegenheid geen gebruik maakt, kan de Voorzitter hem/haar het woord ontnemen en vervolgens besluiten tot uitsluiting van de verdere bijwoning van de vergadering op de dag waarop de uitsluiting plaats heeft. Ieder ander lid – dat geen spreker is – kan direct worden uitgesloten van verdere bijwoning van de vergadering indien hij/zij zich onheus gedraagt. De voorzitter van een commissievergadering heeft dezelfde bevoegdheden als de Voorzitter, met dien verstande dat een uitsluiting ingevolge artikel 60 slechts geldt voor de openbare vergaderingen van die commissie gedurende de dag waarop de uitsluiting plaats heeft.

Versie 30 oktober 2019

BIJLAGE 2

Voorstel Regeling advies en toezicht integriteit

Hoofdstuk 1. Algemeen

Artikel 1 Begripsbepaling

In deze regeling wordt verstaan onder:

- a. *Adviseur*: de onafhankelijke adviseur integriteit;
- b. *Comité*: het comité van onderzoek integriteit.
- c. *Gedragscode*: de Gedragscode Leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Hoofdstuk 2. De Adviseur

Artikel 2 Benoeming

- 1. De Adviseur wordt door het Presidium benoemd voor de duur van zes jaar. Herbenoeming kan twee maal en telkens voor ten hoogste zes jaar plaatsvinden.
- 2. De Adviseur is onafhankelijk.
- 3. De Adviseur ontvangt enkel een vergoeding voor de kosten die samenhangen met het uitvoeren van zijn taken.

Artikel 3 Taken

De Adviseur heeft tot taak:

- a. Kamerleden op verzoek te adviseren over kwesties aangaande ~~integriteit~~ de toepassing van de Gedragscode;
- b. het Presidium op verzoek te adviseren over kwesties aangaande ~~integriteit~~ de Gedragscode.

Artikel 4 Jaarverslag

- 1. De Adviseur zendt jaarlijks in februari aan het Presidium zijn jaarverslag over het voorgaande jaar. In het jaarverslag wordt in ieder geval op niet tot personen herleidbare wijze opgenomen welke adviezen zijn verstrekt.
- 2. De Adviseur kan in zijn jaarverslag aanbevelingen doen die strekken tot een wijziging van de gedragscode of een verduidelijking geven van de gedragscode.
- 3. Het Presidium maakt het jaarverslag openbaar.

Artikel 5 Archief

De Adviseur draagt voor het einde van zijn benoemingstermijn de documenten die op verzoek aan hem zijn verstrekt en andere documenten die hij van belang acht aan de Kamer over. Hij kan hierbij gemotiveerd aangeven dat documenten niet openbaar gemaakt mogen worden en voor de duur van tien jaren alleen ter inzage liggen voor een Adviseur.

Hoofdstuk 3. Adviesprocedure

Artikel 6 Verzoek om advies door Kamerleden

- 1. Een Kamerlid kan de Adviseur verzoeken om advies over kwesties aangaande ~~integriteit~~ de toepassing van de Gedragscode die hemzelf betreffen. Hij verstrekt hierbij alle noodzakelijke informatie aan de Adviseur.
- 2. De Adviseur brengt het advies schriftelijk uit aan het verzoekende Kamerlid.
- 3. De adviesaanvraag en het advies van de Adviseur zijn vertrouwelijk. ~~Het Kamerlid dat het advies heeft gekregen, kan besluiten het advies openbaar te maken.~~

Versie 30 oktober 2019

Artikel 7 Verzoek om advies door het Presidium

1. Het Presidium kan de Adviseur verzoeken om advies over kwesties aangaande integriteit de Gedragscode.
2. De Adviseur brengt het advies schriftelijk uit.
3. Het advies van de Adviseur is vertrouwelijk. ~~Het Presidium kan besluiten het advies openbaar te maken.~~

Hoofdstuk 4. Het Comité

Artikel 8 Samenstelling en benoeming

1. Het Comité bestaat uit een voorzitter en twee leden. Zij worden benoemd door het Presidium voor de duur van ten hoogste vier jaar. Herbenoeming kan twee maal en telkens voor ten hoogste zes jaar plaatsvinden.
2. Het Comité is onafhankelijk.
3. De leden van het Comité ontvangen enkel een vergoeding voor de kosten die samenhangen met het uitvoeren van hun taken.

~~Alternatief 1: Vaste Kamercommissie met leden van de Kamer.~~

~~Alternatief 2: Ad hoc in te stellen Kamercommissie met leden van de Kamer.~~

~~Alternatief 3: Gemengd comité van Kamerleden en niet-Kamerleden.~~

~~Voor- en nadelen van alternatieven 1-3 zijn geschetst in de toelichting. Bij keuze voor alternatief 1 of 2 dient overal waar "het Comité" staat worden gelezen "de commissie" en kan artikel 8 vervallen.~~

Artikel 9 Taak

Het Comité heeft tot taak klachten aangaande de integriteit-overtreding van de Gedragscode van door Kamerleden te behandelen.

Artikel 10 Archief

Het Comité draagt elke zes jaar de documenten die op zijn verzoek zijn verstrekt en andere documenten die hij van belang acht aan de Kamer over. Het kan hierbij gemotiveerd aangeven dat documenten niet openbaar gemaakt mogen worden en voor de duur van tien jaren alleen ter inzage liggen voor leden van het Comité.

Hoofdstuk 5. Klachtprocedure

Artikel 11 Klachten

1. ~~Een ieder kan een klacht. Klachten aangaande de integriteit-overtreding van de Gedragscode van Kamerleden kunnen worden aangebracht door aanbrengen:~~
 - ~~a. Kamerleden;~~
 - ~~b. medewerkers van fracties of van de ambtelijke organisatie;~~
 - ~~c. andere personen.~~
2. Een klacht wordt schriftelijk aangebracht en bevat ten minste de naam en het postadres van de klager, de naam van het Kamerlid op wie de klacht ziet en de feiten die tot het doen van de klacht hebben geleid.
3. Het Comité kan besluiten een klacht niet in behandeling te nemen wanneer het deze kennelijk ongegrond acht, wanneer niet is voldaan aan de vereisten, bedoeld in het tweede lid, of wanneer eenzelfde klacht door verschillende klagers is gedaan. De klager wordt hierover geïnformeerd.

Kunnen we niet een andere term voor Comité bedenken? Klinkt niet lekker....

10/31/2019 13:14

Versie 30 oktober 2019

4. Een klacht die ziet op een overtreding waarvoor op andere wijze in het toezicht is voorzien, wordt niet in behandeling genomen.

5. Een klacht die ziet op een mogelijk strafbaar feit, niet zijnde een ambtsmisdrif, wordt niet in behandeling genomen door het Comité. Na overleg met de klager kan de klacht worden doorgezonden aan het openbaar ministerie.

~~Alternatief: alleen Kamerleden, het Presidium en medewerkers kunnen een klacht indienen. Voor- en nadelen van dit alternatief zijn geschetst in de toelichting.~~

Artikel 12 Klachtafhandeling

1. Het Comité informeert een Kamerlid wanneer een klacht over hem in behandeling wordt genomen.

2. Het Comité verzoekt het Kamerlid om informatie. Het Kamerlid verleent medewerking aan dat verzoek.

3. Het Comité kan na het beoordelen van de ontvangen informatie en andere feiten en omstandigheden die het van belang acht, besluiten dat de klacht niet nader onderzocht wordt. Het Kamerlid en de klager worden hierover geïnformeerd. Het Comité kan hierbij een aanbeveling doen aan het Kamerlid.

Artikel 13 Onderzoek naar klacht

1. Het Comité kan na ontvangst van de informatie, bedoeld in artikel 12, tweede lid, en na het beoordelen van andere feiten en omstandigheden die het van belang acht, besluiten een onderzoek in te stellen naar de klacht.

2. Indien de klacht een kwestie betreft waarover de Adviseur eerder advies aan het betrokken Kamerlid heeft uitgebracht en dit advies is opgevolgd, kan het comité slechts gemotiveerd besluiten tot een onderzoek.

3. Indien het Comité besluit een onderzoek in te stellen, brengt de Adviseur aan het betreffende Kamerlid over dezelfde kwestie geen advies meer uit.

4. Het Kamerlid verleent de medewerking die door het Comité in het kader van zijn onderzoek wordt verlangd.

5. Het Comité stelt een conceptrapportage op van zijn bevindingen en stelt het Kamerlid in de gelegenheid om binnen vier weken te worden gehoord. De zienswijze van het Kamerlid wordt verwerkt in de rapportage. In de rapportage kan het Comité een aanbeveling doen aan het Kamerlid.

6. Indien het Comité een overtreding van de gedragscode vaststelt, kan in de rapportage een aanbeveling voor een sanctie worden gedaan.

Artikel 14 Rapportage

1. Het Comité zendt de rapportage aan het Presidium en aan het Kamerlid die het betreft. Het Comité kan bij de toezending bepalen dat delen ervan vertrouwelijk blijven in verband met zwaarwegende redenen.

2. Het Presidium maakt de rapportage uiterlijk vier weken na de toezending ervan openbaar, voor zover het Comité heeft bepaald dat deze openbaar kan worden.

Hoofdstuk 6. Sanctionering

Artikel 15 Mogelijke sancties

De volgende sancties kunnen worden opgelegd bij overtreding van de gedragscode:

a. een aanwijzing, waaronder wordt begrepen een maatregel die een Kamerlid verplicht tot ~~het doen of nalaten herstel van een overtreding van de Gedragscode van een bij de maatregel bepaalde handeling;~~

b. een berisping, waaronder wordt begrepen een openbare brief van het Presidium gericht aan een Kamerlid waarin de handeling die tot een overtreding heeft geleid, wordt afgekeurd;

Versie 30 oktober 2019

c. een schorsing, waaronder wordt begrepen het uitsluiten van een Kamerlid voor de duur van ten hoogste een maand van het deelnemen aan plenaire vergaderingen, behoudens stemmingen, aan commissievergaderingen of aan andere activiteiten die door of namens de Kamer worden gehouden.

Artikel 16 Voorstel voor sanctionering

1. Indien een rapportage als bedoeld in artikel 14 een overtreding van de gedragscode vaststelt, kan het Presidium tegelijkertijd met de openbaarmaking van de rapportage een brief aan de Kamer zenden met een voorstel tot het opleggen van een sanctie als bedoeld in artikel 15. Indien het Presidium afwijkt van de aanbeveling voor een sanctie van het Comité, bedoeld in artikel 15, vijfde lid, wordt dit gemotiveerd in het voorstel.

2. Het Presidium kan de Kamer voorstellen een Kamerlid een sanctie op te leggen indien het Presidium zelf een overtreding van gedragscode vaststelt.

~~Alternatief: Presidium zelf laten besluiten om aanwijzing of berisping op te leggen. Kamer wordt alleen voorstel voorgelegd bij opleggen schorsing.
Voor- en nadelen van dit alternatief zijn geschetst in de toelichting. Bij keuze voor dit alternatief worden de artikelen 16 en 17 hieraan technisch aangepast.~~

Artikel 17 Besluit Kamer

De Kamer besluit zonder beraadslaging over het voorstel van het Presidium, bedoeld in artikel 16. Indien de Kamer besluit tot het opleggen van een sanctie, wordt deze de dag na het Kamerbesluit ten uitvoer gelegd.

Artikel 18 Geen beroep

Van de beslissingen ingevolge deze regeling is beroep op de Kamer niet toegelaten.

Artikel 19 Herziening

Het Presidium kan voorstellen aan de Kamer doen voor herziening van de Gedragscode en de toelichting daarop. De Presidium kan tevens voorstellen doen voor herziening van deze regeling. Het Presidium betreft daarbij de jaarverslagen van de Adviseur en de rapportages van het Comité.

Toelichting

Algemeen deel

In voorgestelde toezichts- en handavingsstelsel wordt het behandelen van klachten over integriteit van Kamerleden opgedragen een onafhankelijk Comité van onderzoek. Het comité is bevoegd om klachten aangaande integriteit te behandelen. De basis hiervoor is de Gedragscode Integriteit, die uitdrukking geeft aan de geldende integriteitsregels voor Kamerleden. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om de omgang met vertrouwelijke informatie en de registratie van giften en nevenfuncties.

Het Comité verricht onderzoek op basis van klachten die door (andere) Kamerleden, medewerkers of andere personen kunnen worden ingediend. Indien het Comité oordeelt dat de gedragscode in een concrete situatie is overtreden, kunnen drie soorten sancties worden voorgesteld aan de Kamer: een aanwijzing, een berisping of een schorsing. De Kamer beslist, op voorstel van het Presidium, over het opleggen van de sanctie. Indien naar aanleiding van een klachtonderzoek geen overtreding wordt vastgesteld, of wanneer een sanctie niet opportuun wordt geacht, kan het Comité een aanbeveling doen aan het Kamerlid.

De voorgestelde regeling bevat tevens een kader voor de werkzaamheden van de Onafhankelijk adviseur integriteit. De Adviseur kan Kamerleden van advies voorzien als zij vragen hebben over integriteitskwesaties. Een schriftelijk advies blijft vertrouwelijk; alleen het Kamerlid kan het openbaar

Versie 30 oktober 2019

maken. Indien het Kamerlid het advies opvolgt, ~~kan in beginsel geen vergt een besluit tot een~~ onderzoek naar ~~de zelfde~~ kwestie ~~meer worden gedaan~~ door het Comité ~~een bijzondere motivering~~. De Adviseur stelt een openbaar jaarverslag op, waarin geanonimiseerd wordt gerapporteerd over de adviezen die zijn uitgebracht. Ook kunnen aanbevelingen worden gedaan voor verdere uitwerking van de Gedragscode. Op die manier ontstaat na verloop van tijd meer houvast voor Kamerleden over de toepassing van de integriteitsregels.

Na vaststelling van de Regeling door de Kamer kan worden overwogen om in het Reglement van Orde een uitdrukkelijke verwijzing naar de Regeling op te nemen, zodat de samenhang kan worden geborgd.

Artikelsgewijze toelichting

Artikel 1

De onafhankelijk adviseur integriteit en het comité staan centraal in de regeling. Om de leesbaarheid van de regeling te verhogen worden de beide functies verkort gedefinieerd.

Artikel 2

De Adviseur wordt benoemd door het Presidium.¹⁵ Uit de tekst blijkt dat de Adviseur onafhankelijk is, hetgeen ook tot uitdrukking komt in het feit dat de functie van de Adviseur onbezoldigd is. Het is echter evident dat bij de benoeming van de Adviseur rechtspositionele afspraken gemaakt kunnen worden inzake bijvoorbeeld de onkostenvergoeding die hij conform het derde lid ontvangt. Verder dient bij de benoeming worden vastgesteld dat de Adviseur valt onder bestuursaansprakelijkheidsverzekering van de Kamer. Ook in de benoemingstermijn komt de onafhankelijkheid van de Adviseur tot uitdrukking. De termijn overschrijdt immers de zittingstermijn van de Kamer, waarmee de benoeming wordt losgekoppeld van de politieke samenstelling van de Kamer.

Artikel 3

Dit artikel regelt de taken van de Adviseur: het op verzoek geven van advies aan Kamerleden en Presidium over kwesties aangaande integriteit. Er is gekozen voor een verzoekprocedure. De Adviseur kan niet uit eigener beweging Kamerleden of Presidium van een formeel advies voorzien.

Artikel 4

Het Presidium ontvangt jaarlijks van de Adviseur een jaarverslag. In dit verslag wordt in ieder geval aangegeven waarover is geadviseerd. Met het oog op de vertrouwelijkheid van het advies dient dit op zodanige wijze te gebeuren dat adviezen niet tot personen herleidbaar zijn. Mocht de Adviseur mogelijke verbeteringen voor de gedragscode hebben geconstateerd, dan kan hij in het jaarverslag dit aangeven middels aanbevelingen. Het doel van het opnemen van de adviezen en mogelijke aanbevelingen is dat deze mede gaan dienen als leidraad voor het handelen van Kamerleden. Bovendien kan hiervan ook een zekere normerende werking uit gaan. De advies en aanbevelingen dragen immers bij aan een eenduidige en bestendige uitleg en aan de verdere ontwikkeling van de gedragscode. Bij een deel van de bestaande integriteitsregels, met name de regels waarop nu nog geen toezicht wordt gehouden, kan in de praktijk nog nadere duiding nodig zijn omdat zij bijvoorbeeld open normen bevatten. Deze ontwikkeling zal derhalve over meerdere jaren plaatsvinden zodat na verloop van tijd een steeds duidelijker en eenduidiger kader ontstaat. Tot slot is geregeld dat het Presidium het jaarverslag openbaar maakt. Het ligt in de rede de openbaarmaking tegelijkertijd te doen met het aan de Kamer zenden van de stukken met betrekking tot de Raming. De Raming is immers gewoonlijk een moment dat de Kamer naar haar eigen functioneren kijkt.

Artikel 5

In verband met het mogelijke historisch belang van het werk van de Adviseur is opgenomen dat de Adviseur voor het einde van zijn benoemingstermijn zijn archief overdraagt aan de Kamer. Hij kan hierbij gemotiveerd aangeven dat bepaalde documenten niet openbaar mogen worden. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn wanneer in documenten financiële gegevens van Kamerleden zijn

¹⁵ In verband met de komst van de WNRA wordt onderzocht of "benoeming" de juiste term is.

Versie 30 oktober 2019

opgenomen. Het kan tevens voorkomen dat het archief wordt overgedragen terwijl kort daarvoor een integriteitskwestie heeft gespeeld. In dat soort gevallen kan de Adviseur bepalen dat de betrokken documenten alleen voor de (opvolgende) Adviseur te inzage liggen.

Artikel 6

Kamerleden kunnen bij integriteitsvragen contact zoeken met de Adviseur. Er is bewust geen regeling opgenomen over de wijze waarop dit dient te gebeuren om de drempel om zich tot de Adviseur te wenden zo laag mogelijk blijft. Het advies wordt echter wel schriftelijk uitgebracht aan het Kamerlid. Het Kamerlid is vervolgens niet gehouden het advies op te volgen. Het opvolgen van het advies biedt echter wel een zekere bescherming. Zo kan een Kamerlid dat in de media wordt geconfronteerd met een bepaalde integriteitskwestie en het advies heeft opgevolgd, op dat moment ervoor kiezen om het advies openbaar te maken. Met het advies in de hand kan het Kamerlid gezaghebbend aantonen dat hij binnen de grenzen van de gedragscode heeft gehandeld en dat er dus geen sprake is van een schending. Daarnaast biedt het opvolgen van het advies later ook bescherming: in dat geval kan namelijk door het Comité geen onderzoek worden ingesteld na een klacht over het Kamerlid.

De adviesaanvraag en het uitgebrachte advies zijn vertrouwelijk. Dit houdt in dat het advies alleen wordt uitgebracht aan het Kamerlid, maar dat het advies verder niet wordt verstrekt aan anderen, zoals andere leden of het Presidium. Het Kamerlid is de enige die bevoegd is het advies openbaar te maken. Hij is hier echter niet toe verplicht.

Artikel 7

Het Presidium heeft ook het recht om een advies te verzoeken, bijvoorbeeld wanneer er zorgen bestaan over de uitleg en toepassing van de gedragscode en de gevolgen die dat heeft voor het aanzien van de Kamer. De bevoegdheid van het Presidium is niet nader ingekaderd. Het ligt echter niet in de rede dat het Presidium advies vraagt over een concrete individuele kwestie. Wel is denkbaar dat het Presidium een advies in algemene zin verzoekt naar aanleiding van een bepaalde kwestie.

Artikel 8

Voor de klachtbehandeling is er een Comité van onderzoek, waarvan de leden worden benoemd door het Presidium. De leden van het Comité zijn personen met gezag en deskundigheid en die bij voorkeur ervaring als Kamerlid hebben. Het verdient aanbeveling om de benoemingen en herbenoemingscyclus zo in te richten dat voorkomen wordt dat de benoemingstermijn voor alle drie de leden in hetzelfde jaar afloopt. Op deze wijze wordt de aanwezige kennis en expertise van het Comité gewaarborgd. Ook voor het Comité geldt dat de onafhankelijkheid in de regeling nadrukkelijk is opgenomen. Hieruit vloeit overigens ook voort dat zittende Kamerleden geen deel kunnen uitmaken van het Comité. Voor de onkostenvergoeding en overige rechtspositionele aangelegenheden wordt gewezen naar de eerdere opmerking hierover bij de Adviseur.

Alternatief 1: vaste Kamercommissie voor klachtbehandeling

Er kan ook worden gekozen voor een vaste commissie van de Kamer die de klachtbehandeling ter hand neemt. Dit heeft als voordeel dat de Kamer dit geheel in eigen hand neemt en dat geen "mensen van buiten" klachten over Kamerleden kennen en beoordelen. Er zijn echter ook nadelen verbonden aan een dergelijke constructie. Zo kan snel het beeld ontstaan dat de commissie Kamerleden niet kritisch beoordeelt of klachten onvoldoende aandacht geeft. Bovendien kan het in de praktijk niet eenvoudig blijken te zijn leden voor een dergelijke commissie te interesseren. Een Kamerlid wordt daarmee immers verantwoordelijk voor het mogelijk openlijk bekritisieren van een collega. Ten slotte kan het problematisch zijn als een van de leden van de commissie zelf het onderwerp is van een klacht.

Alternatief 2: ad hoc in te stellen Kamercommissie voor behandeling van een klacht.

Voor deze variant gelden de voor- en nadelen zoals hierboven geschetst. Daarenboven wordt erop gewezen dat bij een dergelijke constructie, de tijd ook een factor kan blijken te zijn. Voordat leden zijn gevonden die een bepaalde klacht willen onderzoeken, de commissie is ingesteld en op het juiste kennisniveau is gebracht, kan behoorlijk wat tijd zijn verstreken voordat er daadwerkelijk naar een klacht kan worden gekeken en een oordeel kan worden gevormd. Zeker wanneer de

Versie 30 oktober 2019

~~klacht tevens groot bekend is gemaakt in de media, kan het Kamerlid op wie de klacht betrekking heeft onevenredig veel (reputatie)schade hebben geleden.~~

~~Alternatief 3: een gemengde commissie van Kamerleden en niet-Kamerleden~~

~~Hierin worden de voordelen van een geheel externe commissie en een interne Kamercommissie gecombineerd. Dit lijkt op het Britse model. Een mogelijk nadeel is dat de verhouding binnen de commissie tussen Kamerleden en niet-Kamerleden vragen kan oproepen, of dat het Comité moeite heeft om als eenheid op te treden. Dit kan effect hebben op het gezag van het Comité.~~

Artikel 9 en 10

In deze artikelen staan de taak en de archivering beschreven. Een jaarverslag is in het geval van het Comité niet noodzakelijk. Het Comité brengt immers rapportages uit naar aanleiding van haar onderzoeken.

Artikel 11

Klachten kunnen door Kamerleden, door fractiemedewerkers of medewerkers van de ambtelijke organisatie, of door andere personen worden aangebracht bij het Comité. Het tweede lid bevat echter wel vereisten waaraan een klacht moet voldoen, waarbij het tot de bevoegdheid van het Comité behoort om te besluiten wanneer een klacht aan de vereisten voldoet. In het derde lid van dit artikel is opgenomen dat het Comité kan besluiten een klacht niet in behandeling te nemen wanneer niet aan de vereisten uit het tweede lid is voldaan. Wanneer bijvoorbeeld een klacht vrijwel geen feiten bevat omtrent de klacht of de klacht ziet op een minister, kan het Comité besluiten dat de klacht dan niet in behandeling wordt genomen. Voorts heeft het Comité de bevoegdheid om een klacht niet in behandeling te nemen wanneer deze kennelijk ongegrond is. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn klachten met een onbegrijpelijke of niet-consistente inhoud. Ten slotte kan het Comité besluiten klachten niet te behandelen wanneer dezelfde klacht over hetzelfde Kamerlid meerdere malen of zelfs in grote aantallen binnenkomt.

In het vierde lid is opgenomen dat klachten ten aanzien van overtredingen waarvoor reeds op andere wijze in het toezicht is voorzien, niet in behandeling worden genomen. Daarbij moet gedacht worden aan de orde tijdens plenaire vergaderingen en commissievergaderingen, waarvoor artikelen 58 tot en met 62 Reglement van Orde het toezicht regelen.

In het vierde vijfde lid is opgenomen dat klachten die zien op strafbare feiten, niet zijnde ambtsmisdrrijven¹⁶, niet in behandeling kunnen worden genomen door het Comité. Hierbij kan worden gedacht aan strafbare feiten gepleegd ten aanzien van personen, zoals geweldpleging. Hiervoor staat immers de strafrechtelijke weg open. Het Comité kan evenwel met de klager in overleg treden over het doorzenden van de klacht naar het openbaar ministerie. Zo mogelijk kan het Comité de klager helpen de stap te zetten zelf aangifte te doen van het strafbare feit.

~~Alternatief: alleen Kamerleden, het Presidium en medewerkers kunnen een klacht indienen bij het Comité.~~

~~Voordeel van dit alternatief is dat een drempel wordt ingebouwd: alleen als Kamerleden, het Presidium of medewerkers van fracties of de ambtelijke organisatie een kwestie ernstig genoeg vinden om een klacht in te dienen, kan het Comité de zaak in behandeling nemen. Een ongecontroleerde stroom van klachten kan daarmee worden voorkomen. Nadeel is dat het beeld kan ontstaan dat het toezicht op de integriteit van Kamerleden afhangt van de bereidwilligheid van Kamerbewoners om een klacht in te dienen.~~

Artikel 12

Als het Comité besluit een klacht in behandeling te nemen, wordt het betreffende Kamerlid zo spoedig mogelijk hierover geïnformeerd. Het Comité is vervolgens verplicht om het Kamerlid informatie te verzoeken met betrekking tot de klacht. Het ligt hierbij in de rede om ook een eventueel advies van de Adviseur over de betreffende kwestie op te vragen. Het Kamerlid is verplicht tot medewerking aan het verzoek. Via deze weg dient hij dan ook het advies aan het Comité te verstrekken. Het advies wordt hiermee niet openbaar en het Comité dient het dan ook vertrouwelijk te behandelen; ~~tenzij het Kamerlid in kwestie besluit het advies openbaar te maken.~~

¹⁶ Ambtsmisdrrijven kennen een eigen procedure waar het Kamerleden betreft. Bij de toelichting op artikel 14 wordt hier nader op ingegaan.

Het gaat met name op de ordemaatregelen; die wil je uitzonderen. Is kennelijk ook in andere parlementen niet gebruikelijk om die onder toezicht op gedragscode te laten vallen. Als je consequent bent zonder je het toezicht op schending geheimhouding/vertrouwelijkheid ex 145-146 RvO dan ook uit. Alleen: dan heb je de gekke situatie dat de schorsing in andere gevallen zwaarder kan zijn dan bij deze overtredingen (alleen commissievergaderingen).
Help!
Misschien moeten we anders maar wat explicieter de ordemaatregelen uitzonderen (dus niet werken met de vlag van 'ander toezicht') met als motivering dat dit niet passend zou zijn en ook niet gebruikelijk is in andere parlementen.

10/31/2019 13:14

Versie 30 oktober 2019

Gezien het feit dat in dit stadium nog geen sprake is van onderzoek naar de klacht, zal dit verzoek om informatie beknopt zijn in de praktijk.

Indien naar aanleiding van de informatie van het Kamerlid duidelijk is dat de klacht geen verder onderzoek rechtvaardigt, wordt de klacht als afgehandeld beschouwd. De klager en het Kamerlid worden hierover geïnformeerd. Het Comité kan evenwel het Kamerlid nog wel een aanbeveling doen, bijvoorbeeld over de wijze waarop aan een registratieverplichting het beste invulling kan worden gegeven.

Artikel 13

Het Comité kan besluiten een onderzoek in te stellen naar de klacht. Indien de klacht betrekking heeft op een kwestie waarover eerder advies is uitgebracht door de Adviseur en het Kamerlid heeft dat advies opgevolgd, kan het Comité slechts gemotiveerd besluiten tot een onderzoek. Hiertoe kan bijvoorbeeld aanleiding zijn wanneer er aanvullende feiten of omstandigheden bekend zijn geworden die tot een ander advies hadden geleid, of wanneer nader onderzoek om andere zwaarwegende redenen van belang wordt geacht. Deze bepaling dient ter bescherming van het Kamerlid. Het is onwenselijk als een Kamerlid dat zich tot de adviseur heeft gewend en het verkregen advies heeft opgevolgd aan een nader onderzoek wordt onderworpen door het Comité indien daar op voorhand geen gewichtige redenen voor zijn. Aan de adviezen van de Adviseur wordt immers een zeker gezag toegekend. Het is aan het Comité om in voorkomende gevallen af te wegen of een onderzoek nodig is. Het Comité kan ten behoeve van het maken van die afweging indien nodig in contact treden met de Adviseur.

Zodra het Comité besluit een onderzoek in te stellen, brengt de Adviseur over dezelfde kwestie geen advies meer uit. Op deze manier wordt voorkomen dat de werkzaamheden van de Adviseur en het Comité samenlopen. Aangezien de taak van de Adviseur is om Kamerleden vooraf te adviseren over de toepassing van de integriteitsregels, ligt het voor de hand dat de Adviseur de advisering richting het betreffende Kamerlid staakt zodra een klacht over dezelfde kwestie leidt tot een onderzoek door het Comité.

Het Kamerlid is ook in deze fase verplicht medewerking te verlenen aan het onderzoek door het Comité en krijgt ook de gelegenheid te worden gehoord over de conceptrapportage. De zienswijze van het Kamerlid wordt in de rapportage verwerkt. Dit biedt het Kamerlid de waarborg dat alles wat relevant is naar voren kan worden gebracht in de betreffende kwestie.

In de conceptrapportage is opgenomen wat de uitkomst van het onderzoek is. De wijze van het formuleren van de uitkomsten wordt geheel aan het Comité overgelaten.

Artikel 14

De rapportage wordt toegezonden aan het Presidium en aan het betreffende Kamerlid. Omdat er mogelijk gevolgen voor het betreffende Kamerlid zijn, wordt de rapportage niet tevens direct toegezonden aan de klager. Het Presidium is immers verplicht de rapportage twee weken na de toezending ervan openbaar te maken, waardoor op dat moment de klager kennis kan nemen van het rapport. Wel kan het Comité bepalen dat delen van de rapportage vertrouwelijk blijven in verband met zwaarwegende redenen. Zo kan het Comité bijvoorbeeld bepalen dat in verband met privacy bepaalde informatie in een vertrouwelijke bijlage wordt opgenomen. Het Presidium kan vervolgens alleen die delen van het rapport openbaar maken die niet vertrouwelijk zijn.

Indien het Comité een sanctie gepast acht, kan zij daartoe een aanbeveling doen in haar rapportage. Ook kan het Comité concluderen dat een sanctie niet opportuun is, of dat uitsluitend een aanbeveling aan het Kamerlid wordt gedaan. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn wanneer het Comité oordeelt dat de overtreding van lichte aard is of wanneer de betreffende integriteitsregel onvoldoende houvast bood en het Kamerlid de geconstateerde overtreding in redelijkheid niet kon worden verweten. Daarbij kan in overweging worden genomen dat openbaarmaking van de rapportage op zichzelf al zekere gevolgen kan hebben.

In het geval dat het Comité het vermoeden heeft dat er sprake is van een ambtsmisdrrijf, kan in beginsel in de rapportage geen overtreding van de gedragscode worden vastgesteld. Voor een ambtsmisdrrijf kan immers de weg van de Wet ministeriële verantwoordelijkheid en ambtsdelicten leden Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen worden gevolgd. Het ligt in de lijn van verwachting dat het Comité dan in de rapportage geen vaststelling van een overtreding zal doen, maar aangeeft er een vermoeden van een ambtsmisdrrijf is. Het wordt op dat moment Bij een gereden verdenking kan het Comité het Presidium de aanbeveling doen om te bevorderen dat de

Versie 30 oktober 2019

~~hiervoor bestemde procedure in werking wordt gesteld. aan de leden van de Kamer overgelaten om te besluiten of zij deze weg willen volgen.~~ Hiervoor hoeft geen nadere regeling te worden getroffen.

Artikel 15

In dit artikel is de uitwerking gegeven van de mogelijke op te leggen sancties bij een overtreding van de gedragscode. Een aanwijzing kan bijvoorbeeld betrekking hebben op de registratieverplichtingen van het Reglement van Orde. Over de berisping kan worden opgemerkt dat deze kan worden gezien als een waarschuwing aan het Kamerlid. De volgende mogelijke sanctie, de schorsing, is immers de zwaarste vorm. Deze sanctie is nu alleen mogelijk in geval van schending van de geheimhouding of vertrouwelijkheid, zoals neergelegd in de artikelen 145 en 147 RvOTK. In dit voorstel wordt de schorsing ook bij andere overtredingen van de gedragscode mogelijk. De schorsing is overigens flexibel vormgegeven, zodat de maatregel op maat kan worden vormgegeven en in verhouding kan staan tot de aard en ernst van de overtreding. Hierbij kan worden gedacht aan een Kamerlid dat te registreren buitenlandse reizen (herhaaldelijk) niet heeft gemeld, wordt geschorst van deelneming aan een komend buitenlands werkbezoek van een commissie of van het lidmaatschap van een delegatie van de Kamer bij interparlementaire conferenties of andere internationale gremia. Er wordt op gewezen dat van het schorsen van deelneming aan de plenaire vergadering de stemmingen zijn uitgezonderd. Dit betekent dat een lid dat is geschorst wel kan deelnemen aan stemmingen. Het schorsen van het recht om deel te nemen aan stemmingen zou onverenigbaar zijn met de staatsrechtelijke positie van Kamerleden.

Artikel 16

Bij het openbaar maken van de rapportage, wat tevens kan worden gezien als het toezenden van de rapportage aan de Kamer, kan het Presidium ook een brief voegen met daarin het voorstel voor een sanctie indien een overtreding van de gedragscode wordt geconstateerd. Het Presidium kan daarbij de door het Comité gegeven aanbeveling voor een sanctie volgen. Het Presidium kan echter ook daarvan gemotiveerd afwijken.

Uitgangspunt is dat een sanctie alleen kan worden wordt opgelegd na een voorafgaand onderzoek door het Comité. Van de Kamer mag immers worden verwacht dat sanctionering van een individueel Kamerlid zorgvuldig wordt voorbereid en onderbouwd. Bovendien wordt met een onderzoek door het Comité gewaarborgd dat het betrokken Kamerlid heeft kunnen reageren op de geconstateerde feiten en omstandigheden. Alleen wanneer de overtreding zo evident is dat nader onderzoek niet nodig is, kan is denkbaar dat het Presidium zonder voorafgaand onderzoek door het Comité een voorstel voor sanctieoplegging aan de Kamer voorleggen voorlegt. Dit is mogelijk gemaakt in het tweede lid. Dat kan bijvoorbeeld het geval zijn wanneer de feiten volledig duidelijk zijn, de toepasselijke regels helder zijn, het een kwestie betreft die eenvoudig van aard is en bijvoorbeeld in een vergelijkbare situatie reeds eerder tot sanctieoplegging heeft geleid, of wanneer het betreffende Kamerlid de overtreding niet betwist. Daarbij kan worden meegewogen dat het Kamerlid niet onnodig lang in onzekerheid moet worden gelaten over een eventuele sanctionering.

~~Alternatief: Er kan voor worden gekozen dat het Presidium bevoegd wordt om de lichtere sancties, de aanwijzing of berisping, zelf op te leggen.~~

~~Het voordeel hiervan is dat besluitvorming sneller verloopt, zodat het betrokken Kamerlid eerder duidelijkheid heeft omtrent de sanctie. Tevens kan voorkomen worden dat de besluitvorming door de expliciete stemming politiseert. Daar staat tegenover dat een besluit van de Kamer meer gezag en gewicht kan uitstralen dan een enkel Presidiumbesluit.~~

Artikel 17

De Kamer besluit zonder beraadslaging over de daadwerkelijk sanctieoplegging. Het besluiten zonder beraadslaging is ook nu al het geval bij een voorstel tot schorsing op grond van art. 145 Reglement van Orde. Als er tot sanctieoplegging wordt besloten, wordt de dag erna de sanctie tot uitvoer gelegd.

Artikel 18

Versie 30 oktober 2019

Overeenkomstig artikel 62 Reglement van Orde, is geen beroep op de Kamer mogelijk ten aanzien van beslissingen die ingevolge deze regeling worden genomen. Het gaat daarbij zowel om adviezen van de Adviseur en de rapportages van het Comité als op de besluitvorming het Presidium en de Kamer over op te leggen sancties.

Artikel 19

De Gedragscode is bedoeld als een levend document en is gebaseerd op de geldende integriteitsregels in de Kamer. Naarmate de betekenis van de Gedragscode en de onderliggende regels door de praktijk verdere invulling krijgen, kan het nodig worden geacht de Gedragscode aan te passen of de toelichting aan te vullen. Dat geldt ook voor het systeem van advisering, toezicht en handhaving zoals dat is neergelegd in deze regeling. Het Presidium kan daartoe voorstellen voor herziening doen. Teneinde de eenduidigheid van de uitleg en toepassing van de Gedragscode en de onderliggende regels te bevorderen, betreft het Presidium in haar voorstellen nadrukkelijk de jaarverslagen van de Adviseur en de rapportages van het Comité.

From [REDACTED]@tweedekamer.nl>
Subject **RE: 20191030 Integriteitspakket**
To [REDACTED]@tweedekamer.nl>
Date October 31, 2019 at 1:15:14 PM CET

Ha [REDACTED], hierbij nog even een verbeterde versie met een paar aanvullingen.
Groet, [REDACTED]

Van: [REDACTED]
Verzonden: donderdag 31 oktober 2019 11:59
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: 20191030 Integriteitspakket

Ha [REDACTED], probeerde je vanochtend even te bellen maar kreeg je niet te pakken. Ik probeer het straks nog even! Ik stuur je hierbij alvast even een volgende versie van de notitie, graag jouw blik daarop. Ik geef je straks even een toelichting. ;)

Groeten,
[REDACTED]

From [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: integriteitsonderzoek**
 To [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>, [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Date November 2, 2018 at 11:36:44 AM CET

OK!

De bijlagen was nog wel te doen, maar nu de hoofdtekst.. J

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T + (31)70-[REDACTED] | + (31)6-[REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 2 november 2018 10:56
Aan: [REDACTED]; [REDACTED]
Onderwerp: RE: integriteitsonderzoek

Absoluut eens!

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 2 november 2018 10:55
Aan: [REDACTED]
CC: [REDACTED]
Onderwerp: Re: integriteitsonderzoek

Eens!

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Op 2 nov. 2018 om 10:48 heeft [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

[REDACTED]

En wat me zojuist ook opviel is dat de Griffie weer een kakelverse versie van het lobbyistenregister heeft toegevoegd op de Kamerwebsite. Wel prettig, want dat komt ook actueel over.

[REDACTED]

Onderstaand een stukje van de inmiddels bijgewerkte bijlage uit ons rapport hierover.

De reden dat ik gelijk even mail is om mee te geven dat ik er van uit ga dat het rapport van de werkgroep en openbaar stuk wordt. Dus ik stel voor om in het rapport uitsluitend te verwijzen naar openbare websites, maar niet naar parlis / intranet / stafnotities e.d.

Eens?

Naar aanleiding van de aanbevelingen van de werkgroep is in 2015 voor de leden van de Tweede Kamer de [Regeling Integriteit](#)^[1] opgesteld.

Eveneens zijn op de website van de Tweede Kamer de actuele versies te raadplegen van het:

- [Reglement van Orde](#)^[2]
- [Regeling vertrouwelijke stukken](#)^[3]

Ook is op de website van de Tweede Kamer informatie opgenomen voor en over [lobbyisten](#)^[4]. Waaronder de meest actuele versie van het [lobbyregister](#)^[5] (ten tijde van verschijning van dit rapport de versie 30 oktober 2018)

Met vriendelijke groet,

██████████

████████████████████

Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T + (31) 70-██████████ | + (31) 6-██████████

E ██████████@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: ██████████

Verzonden: vrijdag 2 november 2018 9:28

Aan: ██████████

Onderwerp: integriteitsonderzoek

Ha ██████████

Ik kom zojuist deze site tegen <https://www.steunpuntintegriteit.nl/>
Is in feite de opvolger van <http://www.integriteitoverheid.nl/>

Het geeft wel aan dat het niet uniek is dat een bestuurder (in ons geval de Kamervoorzitter) op eigen initiatief een integriteitsonderzoek kan starten. Daar is dus ook ervaring mee in het Nederlandse openbaar bestuur.

<image001.png>

Met vriendelijke groet,

██████████

████████████████████

Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T + (31) 70-██████████ | + (31) ██████████

E ██████████@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

-
-
-
- [1] https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/integriteitsregels_voor_kamerleden.pdf
 - [2] https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/alleen_rvo_met_cover_juni_2018.pdf
 - [3] https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/rvo_regeling_vertrouwelijke_stukken_1.pdf
 - [4] https://www.tweedekamer.nl/contact_en_bezoek/lobbyisten
 - [5] https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/lobbyistenregister_d.d._30_oktober_2018.pdf

From [REDACTED]. " [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: integriteitsregeling**
 To [REDACTED] [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Date May 6, 2020 at 5:56:44 PM CEST

Dankjewel!

Ik houd je op de hoogte van het vervolg.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Stafbureau Voorzitter en Presidium
 Tweede Kamer der Staten-Generaal
 Postbus 20018, 2500 EA
 T +(31)70-318 [REDACTED] | E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Verzonden: woensdag 6 mei 2020 14:52

Aan: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Onderwerp: RE: integriteitsregeling

Hai [REDACTED],

Bijgaand de verbeterde antwoorden en het bijgewerkte voorstel voor de regeling. Ik hoop dat hiermee voldoende recht wordt gedaan aan de opmerkingen van het Presidium.

Hartelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Griffie Plenair - Bureau Wetgeving
 Tweede Kamer der Staten-Generaal
 M +(31)6 [REDACTED] | T +(31)70 318 [REDACTED] | E [REDACTED]@tweedekamer.nl

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Verzonden: donderdag 30 april 2020 12:44

Aan: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Onderwerp: RE: integriteitsregeling

Ha [REDACTED],

Volgende week is wat mij betreft prima. Ik heb nog geen reminder gaat van de commissie Binnenlandse Zaken.

Vriendelijke groet,

[REDACTED]

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Verzonden: donderdag 30 april 2020 11:49

Aan: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Onderwerp: RE: integriteitsregeling

Hai [REDACTED],

Door allerlei spoedklusjes tussendoor, kom ik er vandaag niet meer aan toe. Als ik je mail zo lees, dan kan ik het volgende week ook nog aanleveren, begrijp ik? Mocht je het toch deze week nog willen ontvangen, dan doe ik mijn best om het morgen (vrije dag) te doen en naar je toe te krijgen.

Ik hoor graag van je!

Hartelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Griffie Plenair - Bureau Wetgeving
 Tweede Kamer der Staten-Generaal
 M +(31)6 [REDACTED] | T +(31)70 318 [REDACTED] | E [REDACTED]@tweedekamer.nl

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Verzonden: donderdag 23 april 2020 14:20

Aan: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Onderwerp: RE: integriteitsregeling

Over een tijdlijn hoor ik niemand....

Dus het lijkt mij prima om ergens in het reces de antwoorden te krijgen.

Ik zorg eerst dat de nota naar aanleiding van het verslag van de Raming naar de commissie BiZa komt. Dan laat ik [REDACTED] op dat moment weten dat de antwoorden op de feitelijke vragenronde binnenkort komen (en dat het Presidium voorstelt om het afzonderlijk te behandelen).

Groet en dank voor het verder uitwerken.

[REDACTED]

[REDACTED]

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Verzonden: donderdag 23 april 2020 14:16

Aan: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Onderwerp: RE: integriteitsregeling

Hai [REDACTED],

Hier kan ik zeker wat mee!

Over punt 7: Die zin pas ik uiteraard aan. Ik ga ook dat punt van de politieke inzet opnemen- [REDACTED]

Over punt 51: Ja, een kamerlid mag altijd stemmen, ook als hij geschorst is. Het is constitutioneel gezien zo bepaald dat je een kamerlid wel kan schorsen van vergaderingen, maar niet van stemmingen omdat dit recht ook in de grondwet is geregeld.

Over het voorstel tot regeling: het inlichten van een kamerlid over elke klacht is wel heel erg veel. [REDACTED]. In extreme gevallen zou dan zelfs zijn mailbox over kunnen lopen. Daarnaast zijn er ook situaties dat er een klacht wordt ingediend door een persoon in een kwetsbare positie. Stel je voor dat een fractiemedewerker te maken heeft gehad met grensoverschrijdend gedrag en dit niet bij de juiste persoon in de fractie durft te melden uit angst voor represailles. Dan wil je juist deze persoon ook bescherming bieden. Bovendien is het zo dat als deze klacht feitelijk een strafbaar feit betreft, het college deze persoon zou moeten aanraden aangifte te doen. Als het Kamerlid dan al op de hoogte zou moeten worden gesteld, kan dit de strafvervolgning bemoeilijken. De kern is overigens dat de klachten die in behandeling worden genomen, ook gecommuniceerd worden met het Kamerlid. Het college gaat daarover immers informatie vragen. De rest van de klachten zijn dan ook niet relevant. Die leiden immers niet tot een oordeel van het college en de Kamer. Ik kan dit nog wel iets meer toelichten, denk ik.

Het Presidium wil dit niet gezamenlijk met de raming behandelen. Wat betekent dit voor de tijdlijn? Oftewel: wanneer verwacht je de aangepaste stukken? Ik zit namelijk met meerdere deadlines op dit moment en vandaag krijg ik het zeker niet af. [REDACTED] Is het in orde als ik het dan in de tweede week van het reces naar je opstuur?

Hartelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Griffie Plenaire - Bureau Wetgeving

Tweede Kamer der Staten-Generaal

M +(31)6 [REDACTED] | T +(31)70 318 [REDACTED] | E [REDACTED]@tweedekamer.nl

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Verzonden: donderdag 23 april 2020 13:46

Aan: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Onderwerp: integriteitsregeling

Ha [REDACTED],

Vanochtend heeft het Presidium gesproken over de beantwoording van de feitelijke vragenronde gedragscode integriteit. Er zijn drie opmerkingen gemaakt:

Punt 7 (pagina 2/10) : zin loopt niet. Klachten worden niet openbaar maken.

Kunnen we dit punt iets meer uitwerken? Het is nu nog heel ruim. Er kan geen klacht worden ingediend tav politieke opvatting/inzet. Dat toch tenminste schrijven.

Punt 51 pagina 9/10, 72: begrijp ik het goed dat een Kamerlid altijd mag stemmen OOK indien hij/zij is geschorst?

Wetsvoorstel artikel 6 en 7 lid 1 (inclusief MvT). Ik zou toch echt willen dat Kamerlid wordt ingelicht over iedere klacht. Wat is 'prudent mee om te gaan.'?

[REDACTED] is nog afwezig. Kun jij iets met deze opmerkingen?

Als de antwoorden aangepast kunnen worden (of niet) dan overleg ik vervolgens met de Voorzitter om de antwoorden door te sturen naar de commissie BiZa.

Het Presidium heeft aangegeven deze gedragscode niet gelijktijdig met de Raming te willen behandelen. Dus het wordt afzonderlijk aan de commissie voorgelegd.

Kun je hiermee uit de voeten?

Groet

██████████

From [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: 20191031 Integriteitspakket**
 To [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Date November 1, 2019 at 10:14:29 AM CET

Hey [REDACTED],

Fijn, dan zitten we op Ã©Ã©n lijn! J

Als je hem wilt benaderen, graag! Het is nu wel tijd om dit even gecheckt te hebben voordat het verder gaat. Maar inderdaad even in goed vertrouwen, want dit moet nu nog even in kleine kring blijven. Thanks!!

Ik hoop het in de loop van maandag te kunnen doorsturen naar de Vz.

Groeten,
 [REDACTED]

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 1 november 2019 10:07
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: 20191031 Integriteitspakket

Ha [REDACTED],

Thanks voor deze versie! Ik ben zo benieuwd wanneer het besproken gaat worden in het Presidium en wat het Presidium ervan vindt... J

Verbod op buitenlandse reizen betaald door lobbyisten... helemaal met je eens dat dit een geheel nieuwe regel is. Onder de huidige regels mag je alles van iedereen aannemen als maar duidelijk is dat het niet is om je stemgedrag te beïnvloeden en je alles netjes opgeeft. Het is wel een regel die in andere parlementen heel gebruikelijk is- in de meeste parlement is het aannemen van giften van lobbyisten sowieso uit den boze. Ik moet zeggen dat het Presidium moet bepalen of ze naast het in te voeren systeem ook de regels verder willen aanscherpen, zeker ten aanzien van lobbyisten. De effectieve handhaving wordt wel lastig hoor. Hoe voorkom je dat er een donatie wordt gedaan aan de politieke partij die vervolgens wordt gebruikt om de reis mee te financieren? En als die regel al ingevoerd gaat worden dan zou het reizen betaald door derden moeten zijn. Want wat een lobbyist is, is niet altijd duidelijk. Maar goed-even terug naar de vraag: helemaal met je eens dus.

[REDACTED] Zal ik hem nu maar eens benaderen?

Hartelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Griffie Plenair - Bureau Wetgeving
 Tweede Kamer der Staten-Generaal
 M +(31)6 [REDACTED] | T +(31)70 318 [REDACTED] | E [REDACTED]@tweedekamer.nl

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Verzonden: vrijdag 1 november 2019 09:47
Aan: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Onderwerp: 20191031 Integriteitspakket

Ha [REDACTED],

Ter informatie nog weer even de meest recente versie. Bedankt weer voor het meedenken!

Er was trouwens nog Ã©Ã©n suggestie gedaan die ik niet heb overgenomen: het idee van een verbod op buitenlandse reizen betaald door lobbyisten. Mij lijkt dat lastig, omdat je dan in feite een nieuwe integriteitsregel introduceert, terwijl de gedragscode eigenlijk niet meer is dan een weergave van de bestaande regels (vervat in een aantal gedragsnormen) en een toelichting daarop. Wil je zo'n verbod instellen, dan lijkt mij dat je dat via het RvO moet doen. En vervolgens kun je dat in de gedragscode verwerken. Zie jij dat ook zo?

4.1.1

Groeten,
 [REDACTED]

From [redacted] <[redacted]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: gespre** [redacted]
 To [redacted] <[redacted]@tweedekamer.nl> [redacted] <[redacted]@tweedekamer.nl>
 Date November 13, 2018 at 12:19:53 PM CET

Ha [redacted] alle begrip, juiste keuze!

Gesprek van zonet:

Foort: uitleg telefoontje.

[redacted]: heeft na benoeming gevraagd of er geen publiciteit aan moest worden gegeven. Is niet gebeurd. Zij heeft het daarna gelaten, en er niets meer van gehoord.

Foort: toelichting plannen werkgroep uitbouw functie (m.n. jaarverslag, jurisprudentie)

Sorgdr: begrijpt dat, wil dat wel. (Foort: in rapport dat laatste expliciet vermelden) Belangrijke vraag voor haar: wat wordt onder integriteit verstaan. Ook #Me2? (dat laatste niet vermelden)

Foort: vervolgtraject uitgelegd, waarin eerst Presidium aan zet is.

Overig:

Geen voorwoord wat Foort betreft

GRECO later: doorgegeven, geen consequenties planning werkgroep

Met vriendelijke groet,

[redacted]

[redacted]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [redacted]

E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [redacted]

Verzonden: dinsdag 13 november 2018 10:12

Aan: [redacted]

Onderwerp: RE: gespre [redacted]

Hai [redacted]

Dank voor je begrip. [redacted]

Groetjes,

[redacted]

Van: [redacted].

Verzonden: dinsdag 13 november 2018 9:36

Aan: [redacted]

Onderwerp: RE: gespre [redacted]

No problem [redacted].

Met vriendelijke groet,

[redacted]

[redacted]

Dienst Analyse en Onderzoek

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [redacted] | (+31)6 [redacted]

E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [redacted].

Verzonden: dinsdag 13 november 2018 9:33

Aan: [redacted].

Onderwerp: RE: gesprek Sorgdrager

Hai [redacted],

Sorry dat ik gisteren ineens een middagje weg was. [redacted]

[redacted] Ik ben het overigens compleet eens met de voorgestelde aanpak, hoor!

Groetjes,

[redacted]

Van: [REDACTED]
Verzonden: dinsdag 13 november 2018 8:10
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: gesprek Sorgdrager

Ha [REDACTED] dank! Ik ga kijken hoe ver we kunnen komen.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
 T (+31)70-318 [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: maandag 12 november 2018 18:07
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: gesprek [REDACTED]

Ik denk dat het precies deze twee hoofdpunten zijn: (1) de vraag naar de werking van het fenomeen 'vertrouwenspersoon integriteit' tot nu toe en (2) de mededeling dat we zullen adviseren de invulling van de functie te veranderen.

Normaal gesproken zou je bij vraag 1 en aantal vervolgvragen kunne formuleren (Hoe vaak contact? Welk soort issues krijg je? Hoe adviseer je? Etc.) maar dat lijkt allemaal niet van toepassing als ze nog nooit benaderd is ;-)

Wat dan nog wel een procedureel vraagpunt kan zijn is of we dat feit ook kunnen en mogen melden in ons rapport (als we dat als zouden willen overigens)?
 Daarnaast kan ik me voorstellen dat we nog navragen waarom ze nog nooit benaderd is, of ze daar zelf een verklaring voor heeft en -niet onbelangrijk- of en aan wie ze daarover weel eens gerapporteerd heeft. Meldt zij aan de Voorzitter e/o het Presidium jaarlijks wat er (niet) speelt?
 Misschien iets te vergaand, maar ik zou ook wel benieuwd zijn naar haar precieze formele taakomschrijving, respectievelijk de overige afspraken die gemaakt zijn tussen haar en de TK over bijvoorbeeld rapportageverplichtingen, honorarium, mogelijkheden tot evt. (staf)ondersteuning, etc.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
 T (+31)70-318 [REDACTED] | (+31)6 [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: maandag 12 november 2018 17:21
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: gespre [REDACTED]
Urgentie: Hoog

Ha vriendelijke vrienden, morgenochtend 9.30 uur gesprek Foort met Sorgdrager. Zijn er vragen die Foort wat jullie betreft zeker moet stellen? (anders dan melden waar we mee bezig zijn, incl. opgraden huidige vertrouwenspersoon, en vraag naar haar verrichtingen op dit vlak (waarvan we het antwoord al weten....)).

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
 T (+31)70-318 [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

From [REDACTED] <[REDACTED]@eerstekamer.nl>
 Subject **RE: interessante punten lezing Bovend'Eert**
 To [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Date January 31, 2019 at 1:51:44 PM CET

Hoi [REDACTED]

Bedankt voor de informatie! Dat verhaal over GRECO en de Rekenkamer is wel intrigerend. Je zou zeggen dat de Rekenkamer toch éérs de bevoegdheid moet krijgen integriteitsonderzoek te doen en dán pas onderzoek naar Kamerleden kan verrichten. Het lijkt me de dat de Comptabiliteitswet nu geen grondslag biedt voor een dergelijk integriteitsonderzoek en de Rekenkamer niet zichzelf bevoegd kan maken. Die bevoegdheid zal bij wet gecreëerd moeten worden, maar degenen die daarover gaan – de Kamerleden dus – weten van niets. Heel vreemd, en ook merkwaardig dat dit verzoek, c.q. deze aanbeveling kennelijk niet officieel is meegenomen in de vierde evaluatieronde over *Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors*. Dus als je meer informatie hebt, houd ik me aanbevolen.

Het debat van afgelopen dinsdag was in die zin teleurstellend dat het was bedoeld als afronding van een proces, maar daar nooit bij in de buurt kwam. Voor zo'n afronding zijn inhoudelijke besluiten nodig (waar willen we heen? Welke regels willen we? Op welk niveau? Wat voor toezicht moet er zijn? Wat voor sancties?), maar die bleven boven de markt hangen. Er zijn wel drie moties ingediend, maar die gaan eigenlijk meer over proces dan over inhoud. En het lijkt er momenteel niet op dat ze een meerderheid gaan behalen. Bijna alle fracties hadden nog veel vragen, maar ja, als er nu eens geen minister is om die te beantwoorden en zij zélf die antwoorden moeten geven en keuzes moeten maken, dan wordt het lastig. Enfin, hopelijk worden er op 12 februari aanstaande bij de stemmingen nog wat knopen doorgehakt. Ik houd je op de hoogte.

Hartelijke groet,

Van: [REDACTED]@tweedekamer.nl
Verzonden: woensdag 30 januari 2019 17:21
Aan: [REDACTED]@eerstekamer.nl
Onderwerp: interessante punten lezing Bovend'Eert

Hai [REDACTED],

Hoe heb je het debat gisteren beleefd?

De lezing was inderdaad niets nieuws- de oude stokpaardjes kwamen van stal en de rechtsvergelijking van het VK, de VS en het EP kwam weer langs. Ik heb hem in de nazit gewezen op de ontwikkelingen in PACE- die komen jou ook vast bekend voor. Iets met de Azerbeidjaanse omkopingsaffaire. In de nazit vernam ik echter wel een zeer interessant punt: GRECO schijnt al meerdere keren bij de Algemene Rekenkamer te hebben verzocht om integriteitsonderzoek naar leden van de staten-generaal te doen en om in te zetten op een dergelijke bevoegdheid. Erg interessant!! Ik krijg hier nog meer informatie over- als ik die heb, ben je dan geïnteresseerd?

Hartelijke groet,

T (+31)70-318 [REDACTED] | M (+31)6- [REDACTED] (let op! Nieuw nummer!)
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

From [REDACTED] tweedekamer.nl>
Subject **Re: 20191113 Integriteit**
To [REDACTED] tweedekamer.nl>
Date November 19, 2019 at 10:26:35 AM CET

Ha [REDACTED], het gesprek is zojuist verplaatst naar donderdag 9.30-10.10 uur. Zou dat voor jou ook nog lukken?
Gr [REDACTED]

Verstuurd vanaf mijn iPad

Op 15 nov. 2019 om 14:27 heeft [REDACTED] [@tweedekamer.nl](#) het volgende geschreven:

Hai [REDACTED],

Ja, kan ik! Laat maar weten als ik ergens bij moet aanschuiven :)

Fijn weekend alvast!

Groetjes, [REDACTED]

Verstuurd vanaf mijn iPad

Op 15 nov. 2019 om 09:27 heeft [REDACTED] [@tweedekamer.nl](#) het volgende geschreven:

Hey [REDACTED] kun jij trouwens (voor de zekerheid, ik moet nog overleggen) kijken of je woensdag 20 november 9.15-10.00 uur in je agenda tijd hebt? J
Groeten, [REDACTED]

Van: [REDACTED].
Verzonden: donderdag 14 november 2019 11:03
Aan: [REDACTED].
Onderwerp: 20191113 Integriteit

Hai [REDACTED],

Ik heb een zinnetje toegevoegd aan het stuk in de toelichting bij de gedragscode. Om even richting D66 een verduidelijking aan te brengen. Maar verder heb ik zo snel geen punten meer.

[REDACTED]

Groetjes, [REDACTED]

From [REDACTED] tweedekamer.nl>
 Subject **RE: GP-BiZa,GP-Alle leden - Brief van het Presidium inzake aanbevelingen werkgroep 'Integriteit leden van de Tweede Kamer'**
 To [REDACTED] tweedekamer.nl>, [REDACTED] tweedekamer.nl>
 Date April 17, 2019 at 3:14:28 PM CEST

Fijn!

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: woensdag 17 april 2019 14:45
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: GP-BiZa,GP-Alle leden - Brief van het Presidium inzake aanbevelingen werkgroep 'Integriteit leden van de Tweede Kamer'

Hoeraaa! Ik ben benieuwd naar eventuele persreacties... :-/ dus goed idee om even de collega's te vragen!!

Groetjes,

[REDACTED]

Van: [REDACTED]
Verzonden: woensdag 17 april 2019 14:42
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: FW: GP-BiZa,GP-Alle leden - Brief van het Presidium inzake aanbevelingen werkgroep 'Integriteit leden van de Tweede Kamer'

Hoera, het ei is gelegd.

Ik zal de collega's van DAO die het infodossier over dit onderwerp bijhouden vragen of ze komende dagen even specifiek willen nagaan of/wat er wellicht nog over gezegd en geschreven wordt.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +(31)70-318 [REDACTED] | +(31) [REDACTED]

E r.noordsij@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: Parlis
Verzonden: woensdag 17 april 2019 13:02
Onderwerp: GP-BiZa,GP-Alle leden - Brief van het Presidium inzake aanbevelingen werkgroep 'Integriteit leden van de Tweede Kamer'

Bijgevoegd een of meer documenten die u ter kennisneming worden toegezonden:

- Â- Brief van het Presidium inzake aanbevelingen werkgroep 'Integriteit leden van de Tweede Kamer'
 - o [Document openen](#)
 - o Bijlagen:
 - Â§ Rapport Werkgroep Integriteit
 - o [Documentgegevens openen \(incl. eventuele bijlagen\)](#)
 - o [Document ontvangen op uw mobile device \(1028 KB\)](#)
 - o [Document openen in Outlook Web Access](#)
 - o [Documentgegevens openen in Outlook Web Access \(incl. eventuele bijlagen\)](#)

De behandeling van dit document (of documenten) kunt u via de zaak [35166-5](#) volgen.

Een overzicht van meer documenten die vandaag of eerder bij de Griffie plenair zijn ontvangen, vindt u in Parlis: [nieuwe documenten](#)

Dit bericht is verzonden door Parlis. Het bericht is geautomatiseerd vervaardigd, u kunt het daarom niet beantwoorden.

Indien u vragen of opmerkingen heeft naar aanleiding van dit bericht, verzoeken wij u contact op te nemen met de afdeling Griffie plenair of de betreffende commissie.

De distributielijsten van Parlis worden met de grootst mogelijke zorg samengesteld. Indien u desondanks van mening bent dat u ten onrechte op deze lijsten terecht bent gekomen, of indien u deze mail in het vervolg niet meer wenst te ontvangen, verzoeken wij u dit door te geven aan de afdeling Griffie plenair of de betreffende commissie.

Concept-agenda

Tweede vergadering werkgroep integriteit Leden Tweede Kamer, 20 september 2018

19 september 2018

- 1) Opening
(het Lid Van Meenen is afwezig)
- 2) Bespreking/standpuntbepaling n.a.v. notitie toezicht en handhaving, incl. lobbyisten
(notitie bijgevoegd)
- 3) 4.1.1 [redacted]
[redacted].
- 4) 4.1.1 [redacted]
[redacted]
[redacted]

[redacted]
[redacted]
[redacted]
- 6) Schema volgende vergaderingen
U kunt allemaal op 3 oktober en 1 november a.s., dus die data staan vast. Voorgesteld wordt om voor 18 oktober en 7 november een nieuwe datum c.q. nieuw tijdstip te vinden, omdat het Lid Van Meenen dan niet kan. U ontvangt twee nieuwe vergaderverzoeken.

N.b.: mogelijk meer vergadertijd benodigd naarmate deadline (15 november) dichterbij komt
- 7) Rondvraag
- 8) Sluiting

N.b.: ter informatie zijn nog twee documenten (een artikel van de heer Bovend'Eert en een hoofdredactioneel commentaar van het Rd) bijgevoegd

From [REDACTED] tweedekamer.nl>
Subject **RE: Notitie tbv gesprek met deskundigen_dinsdag 16 oktober 2018**
To [REDACTED] tweedekamer.nl>, [REDACTED] tweedekamer.nl>
Date October 11, 2018 at 12:22:34 PM CEST

Ha [REDACTED],

Hier de (wat mij betreft) definitieve versie.

Een goede vraag is nog toegevoegd door [REDACTED] voor Bovend'Eert
Zelf heb ik nog een vraag n.a.v. het artikel van Van Schendelen toegevoegd (en 2 eerdere algemene vragen laten vervallen, namelijk of hij GRECO kent (maar dat rapport gaan we hem mailen) en of er onderzoek is gedaan (maar dat blijkt wel uit zijn artikel)

Ik stuur zo nog even in een losse mail een aanzet voor antwoord aan Van Schendelen.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +(31)70-318 [REDACTED] | A +(31) [REDACTED]
E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED].

Verzonden: donderdag 11 oktober 2018 10:42

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: RE: Notitie tbv gesprek met deskundigen_dinsdag 16 oktober 2018

Thx!!

Ik stuur voor 12.00 uur de definitieve versie ter verspreiding aan [REDACTED] (plus dan een suggestie voor een antwoord op de mail van Rinus.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +(31)70-318 [REDACTED] | +(31) [REDACTED]
E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED].

Verzonden: donderdag 11 oktober 2018 10:34

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: Notitie tbv gesprek met deskundigen_dinsdag 16 oktober 2018

Hai [REDACTED]

Een paar minieme dingetjes en ik heb een vraag toegevoegd bij Boven'd Eert.

Groetjes, [REDACTED]

Date September 17, 2018 at 4:08:42 PM CEST

Beste beiden, heel relevant. Zouden we dit artikel niet ook toesturen aan de leden ter info? Maakt het voor hen ook wat urgenter, tastbaarder.

Met vriendelijke groet,

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318

E @tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van:

Verzonden: maandag 10 september 2018 14:47

Aan:

Onderwerp: RE: artikel bovend'eert

Dag

Bedankt. Zeer nuttig artikel. Is ook in lijn met het recente artikel van hem. Artikel bevat een mooie beschrijving van bestaande integriteitsregels, maar ook een 'mooie' opsomming van de schendingen daarvan (best wel een lijstje en dan is het al 2 jaar oud; kunnen nog paar nieuwe gevalletjes bij...)

En natuurlijk is par. 5 interessant met de vergelijking met UK en VS.

Ik kreeg pas ook nog een tip over een artikel uit het Nederlands Dagblad in reactie op het recente stuk van Boven d'Eert. Heb ik toen maar fotootje van gemaakt (bijgevoegd).

Dat bracht mij op de het idee om de van cie BZK te vragen om mij voortaan (dagelijks) de mediaberichten te sturen over integriteit. Zal ik vragen of hij jullie ook in de verzending opneemt?

4.1.1

Met vriendelijke groet,

Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +(31)70-318

E @tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van:

Verzonden: maandag 10 september 2018 14:18

Aan:

Onderwerp: artikel bovend'eert

Hai heren!

Tijdens het schrijven van de notitie stuitte ik op bijgaand lezenswaardig artikel. Gewoon voor op de achtergrond wel handig om er kennis van te nemen.

Hartelijke groet,

From [REDACTED] tweedekamer.nl>
 Subject **RE: Artikel Delikt en Delinkwent april 2019**
 To [REDACTED] tweedekamer.nl>, [REDACTED] tweedekamer.nl>
 Date May 6, 2019 at 1:56:14 PM CEST

Wow! En dat heb je nu al helemaal doorgeworsteld, wat ben je toch een knapperd! J

Maar ff serieus, zeer interessant verhaal maar raakt slechts zijdelings aan ons verhaal. Een paar zinsneden over GRECO en duiding dat Kamers nu kijken naar reactie op GRECO. Meer over strafrechtelijke traject.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED].

Verzonden: maandag 6 mei 2019 13:43

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: FW: Artikel Delikt en Delinkwent april 2019

Ter informatie (voor zover jullie het nog niet eerder al hadden gekregen of gezien). Uitvoerig artikel dat ik van [REDACTED] kreeg.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl

| www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: maandag 6 mei 2019 12:04

Aan: [REDACTED]

CC: [REDACTED]

Onderwerp: Artikel Delikt en Delinkwent april 2019

Al gezien [REDACTED]

Over strafrechtelijke vervolgbaarheid van Kamerleden en kabinetsleden voor corruptie, maar raakt ook aan integriteit.

Hartelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Dienst Analyse en Onderzoek (DAO)

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl

| M (+31)6 [REDACTED]

| www.tweedekamer.nl

From [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: Lijsten van feitelijke vragen iz TK 35351 nrs 1 en 2 Gedragscode**
 To [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Date March 6, 2020 at 9:44:22 AM CET

Goed plan!! Ik stuur een outlookje.
 Tot maandag!

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Verzonden: vrijdag 6 maart 2020 09:41
Aan: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Onderwerp: RE: Lijsten van feitelijke vragen iz TK 35351 nrs 1 en 2 Gedragscode

Hai [REDACTED],

Zeg 12.00 tot 13.00 blokken voor lunch en bespreking?

Groetjes,
 [REDACTED]

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Verzonden: vrijdag 6 maart 2020 09:39
Aan: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Onderwerp: RE: Lijsten van feitelijke vragen iz TK 35351 nrs 1 en 2 Gedragscode

Hai [REDACTED],

Echt super dat je kan helpen! Zullen we maandag dan even bij elkaar komen?

Groeten, [REDACTED]

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Verzonden: vrijdag 6 maart 2020 09:34
Aan: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Onderwerp: RE: Lijsten van feitelijke vragen iz TK 35351 nrs 1 en 2 Gedragscode

Hai [REDACTED],

Zullen we samen volgende week even zitten om de wijze van beantwoording door te spreken of wil je zelf eerst een voorzet doen? Ik heb nu weer wat tijd, dus ik kan gewoon helpen!

Groetjes,
 [REDACTED]

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Verzonden: vrijdag 6 maart 2020 09:22
Aan: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Onderwerp: FW: Lijsten van feitelijke vragen iz TK 35351 nrs 1 en 2 Gedragscode

Ha [REDACTED],
 De vragen zijn binnen! Volgens mij valt het mee, als ik het zo snel overzie.
 Groeten, [REDACTED]

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Verzonden: donderdag 5 maart 2020 18:29
Aan: Documenten-Griffie <[REDACTED]@tweedekamer.nl>; Presidium <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
CC: Griffier Tweede Kamer <[REDACTED]@tweedekamer.nl>; [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>; [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Onderwerp: Lijsten van feitelijke vragen iz TK 35351 nrs 1 en 2 Gedragscode

Hierbij ontvangt u de lijsten met feitelijke vragen die de commissie BiZa heeft gesteld over de brieven van het Presidium over een gedragscode voor leden van de Tweede Kamer (TK 35351 nrs. 1 en 2).

Met vriendelijke groet,
 [REDACTED] [REDACTED]

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +(31)70-318- [REDACTED] | M +(31)6- [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

From [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: position paper Foort**
 To [REDACTED]@tweedekamer.nl>, [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Date December 14, 2018 at 1:53:32 PM CET

Helemaal goed!

Alleen dat punt van voorbespreken, dat moet nog even blijken of dat lukt. Ga voorlopig maar uit van wel, ik doe een vergaderverzoek, maar dat zou nog kunnen komen te vervallen als een andere afspraak niet verzet kan worden.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 14 december 2018 13:33
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: position paper Foort

Prima!

We zien elkaar over dit boeiende onderwerp in ieder geval maandag ook al weer om 15.00 uur bij [REDACTED]. Maar misschien handig om 10 minuten daarvoor nog even op jouw kamer te verzamelen voor korte voorbespreking? Nu ik ook weer zie wat de staatscommissie schrijft, is de vraag of het ambtelijk advies (van ons en [REDACTED]) om drie jaar niets te doen met de kern van de discussie, een goed advies is.

Dinsdag zal ik dan zorgen dat ik de RTG bijwoon. Ik zal dan ook gelijk dan een verslagje maken van bijzonderheden. Zowel van de vragen die Foort krijgt als mogelijk interessante gezichtspunten van andere sprekers. Om die reden voor mij wel handig om even in de CC te blijven voor wat er naar Foort gaat, of weer van hem terkomt aan evt. verzoeken. Ik neem aan dat hij dinsdag niet 2 uur lang aanwezig is en ook op eigen gelegenheid naar de EK komt?

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED] | (+31)6 [REDACTED]

E r.noordsij@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 14 december 2018 13:12
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: position paper Foort

Ha [REDACTED] tnx! Mooi feitelijk verhaal, ik zet het door aan Foort (met nog een paar kleine aanpassinkjes), incl. jullie notie over de staatscommissie. Ik kan er dinsdag niet bij zijn helaas.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 14 december 2018 11:29
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: position paper Foort
Urgentie: Hoog

Dag [REDACTED] en [REDACTED]

Het was gisteren helaas een dusdanig drukke dag dat ik geen kans meer gezien heb om donderdag al een position paper voor Foort op te stellen.

Bovendien luistert het nog wel even nauwe wat je daar in zet omdat het immers een openbaar stuk is. Daarom zojuist me daartoe gezet. Bijgaand het resultaat dat ik graag eerst ook aan jullie nog voorleg. Hopelijk lukt het om nog even te kijken.

Met vriendelijke groet,

[Redacted]

[Redacted]

Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +(31)70-318 [Redacted] | +(31)6 [Redacted]

E r.noordsij@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Concept-agenda

Eerste vergadering werkgroep integriteit Leden Tweede Kamer 5 september 2018

28 augustus 2018

- 1) Opening
- 2) Bespreking hoofdlijnen insteek/aanpak (mede o.b.v. bijgevoegde documenten)
- 3) Voorlopig schema volgende vergaderingen
Voorstel:
 - 21 september, 9.15-10.00 uur
 - 3 oktober, 9.15-10.00 uur
 - 18 oktober, 9.15-10.00 uur
 - 1 november, 9.15-10.00 uur
 - 7 november, 9.15-10.00 uur

N.b.: mogelijk meer vergadertijd benodigd naarmate deadline (15 november) dichterbij komt
- 4) Rondvraag
- 5) Sluiting

Tweede Kamer
DER STATEN-GENERAAL

Rapport Werkgroep Integriteit

6 november 2018

Rapport Werkgroep Integriteit | Tweede Kamer der Staten-Generaal | Versie 1.0 (6 november 2018)

Inhoudsopgave

Voorwoord

pm

1 Samenvatting

1.1 Waarom dit rapport?

Werkgroep is al in 2013 ingesteld en heeft in 2014 gerapporteerd

In 2013 roept het Presidium de werkgroep "Integriteit Leden van de Tweede Kamer" in het leven om te adviseren over integriteitsregels voor de Tweede Kamer. Dit leidt in oktober 2014 tot een [rapport van de werkgroep](#) met 10 aanbevelingen. In februari 2015 schrijft de werkgroep, op verzoek van het Presidium, een [nadere toelichting](#) op de toepassing van één van haar aanbeveling; het register van nevenactiviteiten.

Aanleiding: de aanbevelingen van GRECO

De werkgroep gaat in haar rapport in op de aanbevelingen die de 'Groep Staten tegen Corruptie' (GRECO) in juni 2013 doet in haar [Evaluatierapport Nederland](#). De GRECO is een orgaan van de Raad van Europa gericht op het bevorderen van corruptiebestrijding door de lidstaten. In zogenaamde evaluatierondes doet GRECO aan lidstaten aanbevelingen (*evaluation reports*). De implementatie en naleving van de aanbevelingen worden vervolgens weer gemonitord in (tussentijdse) nalevingsverslagen (*compliance reports*). De vierde evaluatieronde van GRECO richt zich op integriteit van parlementen, rechterlijke macht en openbaar ministerie in de lidstaten.

In het kader van deze vierde evaluatieronde verschijnt op 23 maart 2018 het '[Tweede Nalevingsverslag Nederland](#)' van de GRECO. Hierover ontvangt de Tweede Kamer op 13 juni 2018 een [brief](#) van het kabinet, waarin gesteld wordt dat het verzoek van GRECO aan Nederland is, om uiterlijk 31 december 2018 opnieuw te rapporteren over de voortgang van de implementatie van de nu nog openstaande aanbevelingen.

Verzoek Presidium

Naar aanleiding hiervan besluit het Presidium van de Tweede Kamer in juni 2018 opnieuw advies te vragen aan de werkgroep. Zij verzoekt de werkgroep zich '*wederom te buigen over de bestaande integriteitsbepalingen, in het licht van de aanbevelingen van de GRECO en in het licht van aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen.*' In de opdracht aan werkgroep stelt het Presidium:

"De GRECO constateert op twee punten nog tekortkomingen waar het de Tweede Kamer betreft: het ontbreken van een systeem van toezicht en handhaving en het ontbreken van een beleid ten aanzien van (contacten) met lobbyisten."

Invulling en uitvoering opdracht

De werkgroep ziet deze twee punten als de kern [en ook de reikwijdte](#) van haar opdracht. De werkgroep stelt daarbij vast dat zij zelf, maar ook het Presidium en de Tweede Kamer, hierover in 2014 reeds duidelijke en onderbouwde standpunten hebben ingenomen. Niettemin besluit de werkgroep zich te verdiepen in de ontwikkelingen sindsdien, te kijken naar wat in andere landen en parlementen op dit terrein gebeurt, deskundigen te raadplegen en contact te zoeken met GRECO.

Dit heeft geleid tot onderhavig rapport waarin de werkgroep achtereenvolgens:

- het huidige stelsel van integriteitsregels voor leden van de Tweede Kamer in kaart brengt en nagaat welke verbeteringen sinds haar advies uit 2014 zijn gerealiseerd;
- welke mogelijkheden voor verdere verbeteringen de werkgroep nog ziet;
- voorstellen doet om tot verdere verbeteringen te komen.

1.2 Stelsel van integriteitsregels voor leden Tweede Kamer

Puntsgewijs komt de werkgroep tot de volgende constatering:

- Er is in Nederland een in beginsel sluitend systeem van regels en sancties ten aanzien van integriteit van Leden van de Tweede Kamer.
- In het Nederlandse stelsel wordt sterk gehecht aan de onafhankelijke positie van een Kamerlid. Dit verklaart de grote nadruk op eigen verantwoordelijkheid van leden en een belangrijke rol voor politieke partijen bij de naleving er van.
- Voor integriteitsschendingen met strafrechtelijk karakter wordt voorzien in een systeem van vervolging (op last van de Tweede Kamer of de Kroon). Ook bij het in kaart brengen van de feiten kan de Tweede Kamer zelf betrokken zijn in de vorm van een commissie van onderzoek.
- Deze wettelijke procedure is weliswaar zelden nodig gebleken, maar is onlangs nog gebruikt en ook de onderliggende wetgeving is onlangs gemoderniseerd. Op verdere verbetering van deze wet- en regelgeving wordt bovendien momenteel gestudeerd door deskundigen (de commissie Fokkens).
- In het Nederlandse systeem is er een belangrijke rol voor fracties weggelegd, die in de praktijk ook integriteitsonderzoek uitvoeren en maatregelen treffen.
- In meer breder perspectief zijn er daarnaast ook andere regels en mechanismen die in de Nederlandse context waarborgen bieden voor integriteit van parlementariërs. Gedacht kan worden aan de rol van de media. Of bijvoorbeeld aan recent aangescherpte wetgeving en daar uit voortvloeiende verscherpte financiële controle op *'politically exposed persons'* (PEP's) en hun naaste kring. Kamerleden vallen nu ook onder het controleregime van PEP's.
- Tot slot kent ook de Tweede Kamer zelf een systeem van registers (voor respectievelijk reizen, geschenken en nevenfuncties) en kan de Tweede Kamer ook zelf sancties opleggen.
- Hoewel er incidenten zijn, blijkt het Nederlandse systeem in de praktijk goed te functioneren. In vergelijking met veel andere parlementen zijn ernst en omvang van integriteitsteksten met parlementariërs *relatief* beperkt.
- De werkgroep concludeert dat er geen reden is tot grootschalige ingrepen in dit goed functionerende systeem. Er zijn echter wel redenen om te kijken naar de verbetermogelijkheden en aandachtspunten, die naar voren komen in de rapporten van GRECO en in de media en vakliteratuur.

Zou kunnen worden gedacht aan een goed werkend systeem, oid?

11/05/2018 17:26

1.3 Verbetermogelijkheden integriteitsregels voor leden Tweede Kamer

De werkgroep heeft op basis van eigen ervaringen, de knelpunten die GRECO schetst, en zaken die in de media en literatuur naar voren worden gebracht, zich gericht op drie aandachtspunten c.q. verbetermogelijkheden voor integriteitsregels:

1. de (her)kenbaarheid van integriteitsregels
2. de interpretatie van integriteitsregels
3. het toezicht op en de handhaving van integriteitsregels

Ad 1. (Her)kenbaarheid van integriteitsregels

De werkgroep stelt vast dat de Tweede Kamer wel integriteitsregels heeft, maar dat deze niet altijd even goed bekend zijn onder de Leden (ondanks cursussen e.d.) en niet in een samenhangend document met toelichting beschikbaar zijn. Door het ontbreken van een eenduidige toelichting op bestaande integriteitsregels en gewoonten, is het ook lastig om ervaringen en getrokken lessen op dit terrein te borgen.

Ad 2. Interpretatie van integriteitsregels

De werkgroep stelt vast dat regels, bijvoorbeeld ten aanzien van de registers, niet alleen niet centraal eenduidig zijn vastgelegd (zie vorige punt), maar ook voor verschillende uitleg vatbaar zijn. Dat is overigens naar het oordeel van de werkgroep inherent aan integriteitsregels voor parlementariërs en ook primair een eigen verantwoordelijkheid van een individueel lid. Codificatie van alle denkbare gevallen en uitzonderingen lijkt de werkgroep daarom geen zinvolle en ook geen haalbare route. Het systematisch vastleggen van enkele handvatten, het borgen van praktijkervaringen en het - desgewenst - voorzien van een gezaghebbende interpretatie en advisering door een onafhankelijke deskundige, zou naar het oordeel van de werkgroep wel behulpzaam kunnen zijn voor Kamerleden.

Ad 3. Toezicht en handhaving m.b.t integriteitsregels

De werkgroep stelt vast dat in de praktijk een-vormen van effectief toezicht functioneren (via politieke partijen, media, e.d.) maar dat de Tweede Kamer als instituut - in tegenstelling tot vele buitenlandse parlementen - erg op de achtergrond blijft. Dat is overigens naar het oordeel van de werkgroep ook een teken dat het stelsel goed functioneert. Ook op dit punt ziet de werkgroep geen meerwaarde van het uitbreiden of wezenlijk aanpassen van reeds bestaande sanctiemogelijkheden of het introduceren van een nieuw 'toezichtsorgaan'. Wel kan nagedacht worden of, in combinatie met de introductie van een onafhankelijk adviseur, de rol van de Kamervoorzitter op dit punt meer inhoud zou moeten krijgen. Dat zou dan meegenomen moeten worden in de profielschets van deze functie.

1.4 Verbetervoorstellen integriteitsregels voor leden Tweede Kamer

In het licht van de hiervoor genoemde drie denkrichtingen voor verbetering, geeft de werkgroep het Presidium / de Kamer de volgende concrete verbetervoorstellen in overweging:

11/05/2018 17:34

1. Stel een gedragscode op
2. Benoem een onafhankelijke adviesautoriteit
3. Verbeter het toezicht op en de handhaving van integriteitsregels door de Tweede Kamer en versterk daarbij de rol van de Kamervoorzitter

Ad 1. Een gedragscode
naar voorbeeld van veel buitenlandse.
kort en bondig (v.b. VK met 6 hoofdregels)
vooral ook gebaseerd op wat er al ligt
voeg er een toelichting aan toe die in de loop van de jaren kan groeien met
voorbeelden (soort 'jurisprudentie')

Ad 2. Een onafhankelijk adviseur
onafhankelijke autoriteit
naar buitenlandse voorbeeld
Leden kunnen vrijwillig advies vragen bij twijfel
advies kan en mag naderhand gebruikt worden indien er onduidelijkheid ontstaat (geeft
Kamerlid dus meer houvast bij te maken afweging en meer bescherming indien er
naderhand toch gedoe ontstaat) [lijkt op vertrouwenspersoon integriteit, maar dan niet
anoniem en met andere rol]

Ad 3. Verbetering toezicht en handhaving
Nog bespreken in werkgroep. Een paar praktische zaken zijn al eens genoemd, zoals
een automatisch rappel voor het bijhouden van de registers.

2 Opdracht werkgroep

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt kort ingegaan op de aanleiding, voorgeschiedenis, opdracht en aanpak van de werkgroep. Dat gebeurt kort en op hoofdlijnen. Voor meer toelichting, informatie of onderbouwing wordt verwezen naar de uitvoerige bijlagen.

In de bijlagen bij dit rapport wordt ingegaan op respectievelijk:

- de voorgeschiedenis (chronologisch): bijlage 1
- de rapporten en aanbevelingen van GRECO: bijlage 2
- de bestaande integriteitsregels: bijlage 3
- de situatie in enkele andere landen en parlementen: bijlage 4

2.2 Voorgeschiedenis

Op 12 maart 2013 neemt de Tweede Kamer met algemene stemmen een motie aan waarin wordt gesteld dat 'integriteit in het openbaar bestuur permanente aandacht behoeft en dat dus ook geldt voor de Tweede Kamer zelf'. Het Presidium wordt verzocht 'de wet- en regelgeving op dit punt tegen het licht te houden, het beleid en de handhaving te evalueren en op grond daarvan zo nodig voorstellen te doen voor verbetering'.¹ Op 14 maart 2013 besluit het Presidium tot het instellen van een werkgroep, die van start gaat nadat in juni 2013 ook het 'evaluatierapport Nederland' van de 'Groep Staten tegen Corruptie van de Raad van Europa' (GRECO) is ontvangen (zie paragraaf 2.4 en bijlage 2 voor een nadere toelichting op de GRECO-rapporten).

Het kabinet stuurt op 5 juli 2013 het [evaluatierapport Nederland](#) van GRECO per brief aan de Tweede Kamer² en schrijft onder meer: "GRECO constateert dat Nederland van oudsher relatief weinig corruptiezaken en integriteitschendingen kent. Ondanks het beperkt aantal regels en weinig toezicht blijkt Nederland een hoog percentage publiek vertrouwen in de integriteit van Kamerleden, rechters en officieren van Justitie te hebben." Vervolgens wordt geconstateerd dat Nederland ter verdere voorkoming van corruptie bij het Parlement evenwel een aantal aanbevelingen van GRECO heeft gekregen:

- GRECO doet de aanbeveling een gedragscode op te stellen voor leden van beide Kamers;
- Ten aanzien van de registratie van (financiële) belangen doet GRECO de aanbeveling een herziening door te voeren waarbij het aantal registratiecategorieën wordt uitgebreid en de mate van detail waarin gerapporteerd dient te worden kan worden voorgeschreven. Tevens wordt aanbevolen te overwegen om in de toekomst

¹ Motie Heijnen c.s. ([Kamerstukken II, 2012/13, 28 844, nr. 69](#))

² [Kamerstukken II, 2012/13, 33 400 VII, nr. 78](#)

belangen van afhankelijke familieleden van het parlementslid mee te nemen in de opgave van belangen;

- Aan bovenstaande (nog te ontwerpen) regelingen doet GRECO de aanbeveling een toezicht- en handhavingsmechanisme te verbinden;
- GRECO doet de beide Kamers de aanbeveling een verantwoordelijke aan te wijzen met de functie van vertrouwenspersoon en om voorzieningen te treffen voor specifieke en periodieke training voor alle leden van beide Kamers omtrent ethische vraagstukken en belangenverstrengeling.”

Op 16 oktober 2014 presenteert de werkgroep - bestaande uit de leden Bosma (PVV), Fokke (PvdA), Van Meenen (D66), Van Oosten (VVD, voorzitter), Van Raak (SP) en Rog (CDA) - een [rapport](#).³ Hierin worden de volgende tien aanbevelingen gedaan:

1. De werkgroep beveelt aan om de bestaande (en deels nog aan te vullen) regels te bundelen, waar mogelijk en nodig inclusief passages uit de desbetreffende memories van toelichting, en deze Regelingen integriteit leden van de Tweede Kamer uit te reiken aan de leden en tevens toegankelijk te maken voor het publiek.
2. De werkgroep beveelt aan om het eerste lid van artikel 150a van het Reglement van Orde te laten luiden: «Ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun nevenactiviteiten en de (te verwachten) inkomsten uit hun nevenactiviteiten vermelden, uiterlijk één week na aanvaarding daarvan, alsmede belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd.
3. De werkgroep beveelt aan om in de toelichting op dit onderdeel van het Reglement van Orde op te nemen dat het begrip «belangen» extensief wordt uitgelegd en zich niet strikt hoeft te beperken tot nevenactiviteiten en functies als zodanig.
4. De werkgroep beveelt aan om het tweede lid van artikel 150a van het Reglement van Orde te laten luiden: «ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun buitenlandse reizen waarvan vervoers- en verblijfskosten geheel of gedeeltelijk door derden worden betaald vermelden, uiterlijk één week na terugkeer in Nederland».
5. De werkgroep beveelt aan om in het derde lid van artikel 150a van het Reglement van Orde achter het woord «geschenken» toe te voegen de woorden «en voordelen».
6. De werkgroep beveelt aan om in de instructie van de griffie van de Kamer op te nemen om elk lid halfjaarlijks te attenderen op de registers en op de mogelijkheid om omissies (zoals niet binnen de termijn opgegeven nevenactiviteiten of reizen) te corrigeren.
7. De werkgroep beveelt aan om in de introductiecurssussen na het aantreden van nieuwe leden ook een cursus integriteit op te nemen, waarin het belang van integriteit en de bestaande regels worden toegelicht.
8. De werkgroep beveelt tevens aan om periodiek, bijvoorbeeld eens per jaar, sessies te beleggen met groepen Kamerleden, waarin zij onder deskundige leiding met elkaar van gedachten wisselen over hun concrete ervaringen met integriteitsvragen.

³ [Kamerstukken II, 2014/15, 33 924, nr. 15](#)

9. *De werkgroep beveelt tevens aan om deze sessies telkenmale te evalueren en te bezien of daaruit suggesties voortvloeien om de bestaande integriteitsregels te herzien of aan te vullen.*
10. *De werkgroep beveelt aan dat het Presidium een voordracht doet aan de Kamer van een persoon die als vertrouwenspersoon Integriteit door de leden kan worden benaderd indien zij advies wensen inzake een integriteitskwestie.*

De aanbevelingen 8 en 9 worden niet overgenomen door het Presidium. Alle overige aanbevelingen worden uitgevoerd en zijn inmiddels ook geïmplementeerd.

2.3 Invulling van de aanbevelingen GRECO

Na verschijning van haar evaluatierapport over Nederland in 2013, brengt GRECO in juni 2015, oktober 2016 en maart 2018 een drietal (tussentijdse) nalevingsverslagen uit. In deze verslagen worden verbeteringen - die mede naar aanleiding van de aanbevelingen van de werkgroep worden gerealiseerd - ook onderkend. Het aantal aanbevelingen met betrekking tot integriteit van leden van de Tweede Kamer neemt [dan ook](#) af.

Net als bij het rapport uit 2013, is ook bij de nalevingsverslagen de procedure dat GRECO zich richt tot de Nederlandse regering, die vervolgens per brief de Tweede Kamer informeert over het GRECO-verslag en de nog openstaande aanbevelingen; in het bijzonder waar het de rol van Tweede Kamer zelf betreft.

I. Op 19 augustus 2015 informeert het kabinet de Tweede Kamer per brief over het [eerste nalevingsverslag](#) van GRECO.⁴ Geconstateerd wordt onder meer:

- *Met de wijzigingen in de Reglementen van Orde van beide Kamers wordt geconcludeerd dat voor een belangrijk deel wordt voorzien in de implementatie van deze aanbeveling. GRECO merkt echter op dat de beide Kamers (dan wel de politieke partijen) geen regels of richtlijnen hebben rond de omgang van Kamerleden met lobbyisten. Zijn conclusie is daarom dat de aanbeveling slechts gedeeltelijk is geïmplementeerd.*
- *GRECO stelt dat met uitbreiding van op te geven belangen door wijzigingen in de Reglementen van Orde en het instellen van registratieverplichtingen naar tevredenheid invulling is gegeven aan deze aanbeveling door de beide Kamers.*
- *GRECO is van mening dat de beide Kamers geen substantiële acties hebben ondernomen op het terrein van toezicht en handhaving die bijdragen aan de invulling van deze aanbeveling.*

II. Op 5 december 2016 informeert het kabinet de Tweede Kamer per brief over het [tussentijds nalevingsverslag](#) van GRECO.⁵ Geconstateerd wordt onder meer:

⁴ [Kamerstukken II, 2014/15, 34 000 VI, nr. 104](#)

⁵ [Kamerstukken II, 2016/17, 34 550 VI, nr. 86](#)

- Naar het oordeel van de GRECO ontbreken nog richtlijnen voor Kamerleden rond de omgang met lobbyisten. Nederland heeft aangevoerd dat er algemene integriteitsregels zijn en dat deze verder worden ingevuld door de politieke partijen. De GRECO heeft aangegeven dat dit onverlet laat dat richtlijnen op het gebied van lobbyactiviteiten («appropriate guidelines on do's and don'ts») zinvol zijn.
- De GRECO constateert dat de beide Kamers geen actie hebben ondernomen op het terrein van toezicht op de naleving van integriteitsregels en handhaving in geval van schending van deze regels. De GRECO heeft kennis genomen van de stellingname van de Kamers dat de Nederlandse Grondwet geen mogelijkheid kent een Kamerlid te schorsen of te dwingen af te treden indien er sprake is van overtreding van integriteitsregels en dat ook dit een kwestie van de politieke partijen is. De GRECO meent dat dit niet betekent dat mildere maatregelen, zoals een reprimande, niet mogelijk zijn.
- GRECO heeft met waardering kennis genomen van de benoeming van een vertrouwenspersoon door de Tweede Kamer. (...) Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling stelt GRECO vast dat de Tweede Kamer heeft besloten integriteittrainingen aan te bieden aan alle leden na de verkiezingen in 2017, maar dat beide Kamers niet hebben besloten te voorzien in periodieke trainingen. Deze aanbeveling is daarmee naar het oordeel van de GRECO gedeeltelijk geïmplementeerd.

III. Op 13 juni 2018 informeert het kabinet de Tweede Kamer per brief over het [tweede nalevingsverslag](#) van GRECO.⁶ Geconstateerd wordt onder meer:

- Ten aanzien van aanbeveling i betreurt GRECO dat richtlijnen voor Kamerleden rond de omgang met lobbyisten nog ontbreken. De GRECO herhaalt zijn eerdere standpunt dat richtlijnen over «do's and don'ts» in de relatie met lobbyisten, zowel binnen als buiten het parlement, zinvol zijn.
- Ten aanzien van aanbeveling iii heeft de GRECO kennisgenomen van de modernisering van de Wet ministeriële verantwoordelijkheid van 22 april 1855, en van het systeem van «peer supervision» in de Eerste Kamer, maar constateert zij dat er in beide Kamers nog geen sprake is van een systeem van toezicht op de naleving van integriteitsregels en handhaving in geval van schending van deze regels.
- De GRECO is tevreden dat bij de Tweede Kamer periodieke cursussen over het reglement van orde worden georganiseerd, waarin aandacht wordt geschonken aan integriteitsregels. Hiermee is aanbeveling iv door de Tweede Kamer geïmplementeerd.

De letterlijke tekst van alle aanbevelingen van GRECO uit dit tweede nalevingsverslag van maart 2018 die betrekking hebben op leden van de Tweede Kamer zijn integraal opgenomen in bijlage 2.

2.4 Opdracht Presidium

⁶ Kamerstukken II, 2017/18, 34 725, nr. 15

Op 27 juni 2018 bereekt het Presidium het tweede nalevingsrapport van de GRECO en de brief daarover van de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en van Justitie en Veiligheid. Zij stellen in hun brief: *“Het verzoek van de GRECO aan Nederland is om uiterlijk 31 december 2018 opnieuw te rapporteren over de voortgang van de implementatie van bovengenoemde nog openstaande aanbevelingen.”*

Het Presidium besluit om de nog zittende leden van de werkgroep uit 2013 te vragen zich over dit rapport te buigen. Het Presidium schrijft aan de werkgroep:

“Het Presidium acht het wenselijk dat de werkgroep ‘Integriteit Leden van de Tweede Kamer’, door het Presidium medio 2013 ingesteld, zich wederom buigt over de bestaande integriteitsbepalingen, in het licht van de aanbevelingen van de GRECO en in het licht van aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen.

U bent allen in 2013 tot de werkgroep toegetreden. De werkgroep heeft in juni 2014 rapport uitgebracht, dat door de Kamer grotendeels is overgenomen. Sindsdien zijn enkele aanbevelingen van de werkgroep geïmplementeerd. De GRECO brengt periodiek verslag uit over die implementatie. De GRECO constateert op twee punten nog tekortkomingen waar het de Tweede Kamer betreft: het ontbreken van een systeem van toezicht en handhaving en het ontbreken van een beleid ten aanzien van (contacten) met lobbyisten.

Hierbij verzoek ik u namens het Presidium vriendelijk om uw taak weer op te nemen. Omdat Nederland in december van dit jaar wederom verslag zal moeten uitbrengen aan de GRECO zou een rapport of tussenrapport vóór 15 november a.s. welkom zijn.”

2.5 Aanpak werkgroep

De werkgroep heeft na het zomerreces haar taak opgepakt. Vanwege het vertrek van enkele Kamerleden sinds 2013, is eerste gezorgd voor een voldoende brede en representatieve samenstelling van de werkgroep. De werkgroep in huidige samenstelling bestaat uit de leden: Van Oosten (VVD), tevens voorzitter van de werkgroep, Bosma (PVV), Van der Lee (GL), Van Meenen (D66), Van Raak (SP) en Rog (CDA). De ondersteuning van de werkgroep is verzorgd vanuit verschillende diensten van de Tweede Kamer door dhr. [REDACTED] mw. [REDACTED] (Bureau Wetgeving) en dhr. [REDACTED] (Dienst Analyse en Onderzoek).

De werkgroep is in de maanden september en oktober en aantal malen bijeen geweest om te komen tot een goede beschrijving, analyse en aanpak van de vraagstukken die het Presidium heeft voorgelegd. Hierbij is onder meer literatuur bestudeerd, in het bijzonder eerdere/andere rapporten van GRECO ([onder andere over andere landen](#)), wetenschappelijke literatuur over integriteit van parlementariërs en internationale

vergelijkende literatuur. Dit heeft onder meer geleid tot het in bijlage 4 opgenomen overzicht van hetgeen in enkele andere parlementen is geregeld rond integriteit van parlementsleden en hoe GRECO dat heeft beoordeeld.

Voorts heeft de werkgroep gekeken naar de situatie in Nederland, in het bijzonder de veranderingen die sinds 2014 zijn doorgevoerd en de wijze waarop GRECO dit heeft beoordeeld (zie ook paragraaf 2.3 en de bijlagen 1, 2 en 3).

Op 16 oktober heeft de werkgroep een gesprek gevoerd met deskundigen op dit terrein: prof. M.P.C.M. van Schendelen en prof. P.P.T. Bovend'Eert. Vervolgens is op 7 november in de vorm van een videoconference gesproken met de heer Kleijssen

[voorletter(s), titulatuur en functie nog toevoegen] van GRECO.

(Hopelijk nog iets toevoegen over contact met Sorgdrager)

11/05/2018 17:47

3 Integriteitsregels voor leden Tweede Kamer

3.1 Inleiding

De Tweede Kamer beschikt momenteel over diverse regels met betrekking tot integriteit, waarbij het -Het begrip integriteit dient breed dient te worden opgevat. Zo valt ook het onheus bejegenen van personen tijdens de plenaire vergadering of het schenden van de geheimhouding onder dit begrip. In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de integriteitsregels die voor Kamerleden gelden en de daarbij reeds aanwezige systemen van toezicht en handhaving.

3.2 Het grondwettelijk kader

Er zijn verscheidende wettelijke regelingen die elk voorzien in een deel van de integriteitsregels. In bijlage 3 zijn overzichten opgenomen van de verschillende integriteitsregels die gelden voor de leden van de Tweede Kamer. De overzichten omvatten niet alleen de verschillende wetten die het optreden van de Kamerleden reguleren, maar tevens het Reglement van Orde van de Tweede Kamer (RvOTK). Aan de basis van het stelsel van integriteitsregels staat de Grondwet. Aan de basis van toezicht en handhaving ervan deze integriteitsregels staan de (strafrechtelijke) bepalingen en sancties die in de wet hieromtrent zijn opgenomen. Onderstaand worden deze geschetst.

De Grondwet gaat uit van individuele leden van de Staten-Generaal en kent geen fracties en geen politieke partijen. Hierdoor worden dan ook aan individuele leden allerlei rechten toegekend zoals het recht van amendement, het recht om inlichtingen te vragen en het recht van initiatief. Tevens wordt in de Grondwet benadrukt dat een lid stemt zonder last. De positie van een individueel Kamerlid is daarmee onafhankelijk en sterk.

Met deze onafhankelijke en sterke positie komen ook enkele plichten, zoals aan elk publiek ambt plichten zijn verbonden. Met de eed, of de verklaring en belofte, die leden afleggen wanneer zij lid van de Tweede Kamer worden, zweren de leden onder andere het volgende:

"Ik zweer (verklaar) dat ik, om tot lid van de Staten-Generaal te worden benoemd, rechtstreeks noch middellijk, onder welke naam of welk voorwendsel ook, enige gift of gunst heb gegeven of beloofd."

"Ik zweer (verklaar en beloof), dat ik, om iets in dit ambt te doen of te laten, rechtstreeks noch middellijk enig geschenk of enige belofte heb aangenomen of zal aannemen."

Het Nederlandse stelsel gaat er derhalve van uit dat leden bij elk aanbod van een gift, gunst of belofte een afweging maken of het aanbod bedoeld is ter beïnvloeding van het betrokken lid en als dat zo is eventueel het aanbod ook moeten weigeren. Het is hierbij niet relevant of het aanbod afkomstig is van bijvoorbeeld een lobbyist of anderszins. Leden dienen altijd de afweging te maken of een aanbod is bedoeld om hen in de uitoefening van het ambt te beïnvloeden. De Grondwet bevat immers de nadrukkelijke bepaling dat leden van het parlement stemmen zonder last. Vervolgens wordt door middel van openbare registers transparantie geboden over hetgeen leden aannemen. In deze registers staat niet alleen wat leden hebben ontvangen, maar ook van wie zij dit hebben ontvangen.

[hier volledigheidshalve ook nog kort iets opnemen over artikel 72 Gw dat de basis vormt voor het stellen van regels in het RvOTK? - althans zoiets las ik in mijn aantekeningen ;-)]

3.3 Het wettelijk kader

Er zijn verscheiden de wettelijke regelingen die elk voorzien in een deel van de bestaande integriteitsstregels. Wat betreft handhaving van integriteitsregels is voorzien in wettelijke bepalingen die het mogelijk maken om (vermeende) integriteitschendingen te onderzoeken en te vervolgen indien zij begaan zijn door Kamerleden.

Voor wat betreft dit onderzoek en mogelijke vervolging Hierbij speelt de Wet ministeriële verantwoordelijkheid (hierna: Wmv) een belangrijke rol.⁷ Deze wet biedtgeeft de mogelijkheid dat vijf leden een aanklacht indienen tegen een lid dat verdacht wordt van een ambtsmisdrif. Dit systeem biedt de leden van de Kamer daarmee dus de wettelijke mogelijkheid om een vorm van toezicht te houden op elkaar. Zo kan bijvoorbeeld een Kamerlid dat, in strijd met de eed uit artikel 2 van de Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal, een gift of gunst heeft verleend om lid te worden, worden vervolgd voor het plegen van meened.⁸ Hetzelfde geldt bij mogelijke omkoping. Een Kamerlid dat zich tijdens zijn Kamerlidmaatschap laat omkopen, kan niet alleen worden vervolgd voor passieve omkoping in-gevolge van artikel 363 van het Wetboek van Strafrecht (Sr), maar ook voor het plegen van meened als bedoeld in artikel 207 Sr, aangezien de eed uit artikel 2 van de Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal ook geldt voor toekomstige handelingen.⁹ De opdracht tot vervolging wordt gegeven bij koninklijk besluit óf door een besluit van door de Tweede Kamer. Om als Kamer tot een dergelijk besluit te komen dient de Tweede Kamer ook zelf strafrechtelijk onderzoek te verrichten naar de aanklacht. De Tweede Kamer heeft in dit geval het strafrechtelijk onderzoek en het besluit tot vervolging zelf in de hand.

⁷ P. Bovend'Eert, NJB 2016/2172, "Hoe is het gesteld met de ambtelijke integriteit van de leden van het parlement?",

⁸ "De Grondwet". A.K. Koekoek, 2000, p. 350

⁹ Kamerstukken II, 1978/79, 14 222, nr. 7, p. 21

De relevantie van de Wmv is tot nu toe overigens beperkt gebleven. De afgelopen tien jaren zijn er enkele aanklachten geweest, waarvan slechts één heeft geleid tot een commissie van onderzoek.¹⁰ De procedure van de Wmv is daarenboven niet eenvoudig te volgen en de vraag kan worden gesteld of het proportioneel is om voor iedere integriteitskwestie telkens een zware strafrechtelijke procedure te starten. Niettemin kan ten principale gesteld worden dat er een wettelijk geborgde procedure is, die de Kamer in staat stelt om (vermeende) integriteitschendingen zelf te onderzoeken.

Overigens bestaat ook de mogelijkheid dat bij koninklijk besluit opdracht wordt gegeven tot vervolging. Hiervoor is door de minister van Justitie en Veiligheid een protocol opgesteld.¹¹ In dit protocol is geregeld dat indien bij de Minister, het openbaar ministerie of de procureur-generaal bij de Hoge Raad (hierna: PG) aangifte wordt gedaan van een vermeend ambtsmisdrijf, gepleegd door een Kamerlid of een andere politieke ambtsdrager als bedoeld in de Wmv, de minister de PG kan verzoeken om de aangifte te onderzoeken. De minister kan dan naar aanleiding van de bevindingen van de PG besluiten dat een opsporingsonderzoek geïndiceerd is, waarna de PG dit opsporingsonderzoek ter hand neemt. De uitkomsten daarvan worden medegedeeld aan de minister. Vervolgens neemt de Kroon de beslissing of wel of niet een last tot vervolging aan de PG wordt gegeven.

In een recente casus omtrent integriteit is het protocol gebruikt. [REDACTED]

In deze casus werd door de PG na een oriënterend onderzoek geconcludeerd dat er geen aanleiding was om een opsporingsonderzoek te verrichten omdat er geen serieuze aanleiding was om de betrokken politieke ambtsdrager te verdenken van een ambtsmisdrijf. Hieruit blijkt dat het protocol werkt en daarmee de Wmv effectiever kan worden ingezet. Het vervolgen van politieke ambtsdragers, waaronder Kamerleden, wegens ambtsdelicten is daarmee geen theoretische aangelegenheid meer.

¹⁰ Kamerstukken II, 32 158: Aanklacht tegen Minister voor Wonen, Wijken en Integratie; Kamerstukken II, 34 452: Aanklacht tegen Minister-President; Kamerstukken II, 34 340: Onderzoek naar lek uit Commissie voor Inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Dit laatste onderzoek zag op een integriteitskwestie. Het betrof hier een onderzoek naar wie verantwoordelijk zou kunnen zijn voor het lekken van geheime informatie.

¹¹ Kamerstukken II, 2017-2018. 34_340 nr. 15, bijlage.

[hieronder is nog even expliciet de relatie gelegd met de Presidiumopdracht op dit punt]

Het Presidium heeft de werkgroep gevraagd ‘*zich te buigen over de bestaande integriteitsbepalingen, in het licht van de aanbevelingen van de GRECO en in het licht van aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen*’ (zie ook paragraaf 2.4). Wat dit laatste punt betreft constateert de werkgroep dat *de Wmv recentelijk is gewijzigd en gemoderniseerd [nog kort beschrijven wat er verbeterd is (en uiteraard even voetnootje naar betreffende wet/Kamerstuk.)*

Daarnaast is begin juli van dit jaar de Commissie Fokkens ingesteld door de Ministers van Justitie en Veiligheid en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de Staatsecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Deze commissie heeft tot taak ‘*te adviseren over een fundamentele herziening van de wetgeving inzake vervolging en berechting van leden van de Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen wegens ambtsdelicten*’. *Het kabinet De minister* verwacht dat deze commissie voor januari 2020 hierover zal rapporteren.¹²

[onderstaande passage nog toegevoegd:]

Naar aanleiding van de vraag op dit punt van het Presidium, stelt de werkgroep vast dat er dus *inmiddels* geen sprake *meer* is van ‘aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen’, maar dat inmiddels zelfs sprake is van verbeterde en gemoderniseerde wetgeving. Op verdere verbetering en modernisering wordt, in opdracht van de regering, door deskundigen gestudeerd. De werkgroep geeft het Presidium in overweging om deze ontwikkelingen, via de minister, ook expliciet onder de aandacht van GRECO te brengen.

3.4 Interne integriteitsregels

[hieronder af en toe enkele zinnen toegevoegd; o.a. relatie gelegd met aanbevelingen werkgroep uit 2014] Afgeleid van de hiervoor beschreven (grondwettelijke) kaders, heeft de Tweede Kamer ook eigen regels en bepalingen met betrekking tot integriteit vastgesteld (zie ook bijlage 3). Bepalingen rond integriteit zijn opgenomen in het RvOTK. In paragraaf 2.2 is uiteengezet dat het merendeel van de aanbevelingen van de werkgroep uit 2014 zich richtten op aanpassingen van het RvOTK.¹³ Deze aanbevelingen zijn inmiddels ook overgenomen en positief gewaardeerd door GRECO (zie paragraaf 2.3). Zoals hiervoor beschreven, wordt het begrip integriteit door de Tweede Kamer breed opgevat. In het RvOTK is voor een deel van de integriteitsbepalingen ook een systeem van toezicht en handhaving opgenomen.

¹² Kamerstukken II, 2017/18, 343 40, nr. 16

¹³ Van de tien aanbevelingen van de werkgroep waren de nummers 2, 3, 4 en 5 gericht op aanpassing van het RvOTK.

Zo blijkt uit de artikelen 58 tot en met 60 van het RvOTK, welke zijn opgenomen in ~~de~~ bijlage 3 bij dit rapport, dat een lid of een minister door de Voorzitter gewaarschuwd kan worden wanneer hij een beledigende uitdrukking gebruikt, de orde verstoort, de geheimhouding of vertrouwelijkheid niet in acht neemt ofwel instemming betuigt aan, dan wel aanspoort tot, onwettige handelingen. De Voorzitter stelt deze persoon dan in de gelegenheid de woorden terug te nemen (toezicht). Wanneer het lid of de minister dit niet doet, heeft de Voorzitter de mogelijkheid om hem het woord te ontnemen (sanctie). In zo'n geval mag dat lid, respectievelijk die minister, niet meer deelnemen aan het vervolg van de beraadslaging. De Voorzitter kan zelfs op grond van artikel 60 de bewuste spreker uitsluiten van de vergadering op de dag van het voorval (sanctie). Conform artikel 62 staat een beroep op de Kamer niet open bij besluiten van de Voorzitter op grond van de artikelen 58 tot en met 60.

Voor het schenden van de geheimhouding of vertrouwelijkheid van stukken is ook een sanctiebepaling opgenomen. Daarin is bepaald dat het Presidium de mogelijkheid heeft om de Kamer voor te stellen om een lid dat de geheimhouding, dan wel vertrouwelijkheid heeft geschonden, uit te sluiten van alle commissievergaderingen voor ten hoogste een maand. Ook kan ~~de~~ het Presidium de Kamer voorstellen dit lid voor de verdere duur van de zitting uit te sluiten van kennisneming van vertrouwelijke stukken.

Ten slotte bestaat tegenwoordig ~~de~~ vertrouwenspersoon integriteit voor de leden. Deze persoon, aangesteld door het ~~p~~Presidium, kan door leden geheel vertrouwelijk en informeel geraadpleegd worden wanneer een lid worstelt met een mogelijke integriteitskwestie. Deze vertrouwenspersoon brengt geen verslag uit over de voorgelegde kwesties, waardoor er geen sprake is kan zijn van een vorm van "jurisprudentie-vormende" ~~vaste~~ openbare uitleg van de integriteitsregels.

sinds?

11/05/2018 18:21

3.5 Overige waarborgen integriteit

Integriteit is een onderwerp dat breed leeft in de Nederlandse samenleving. Naast de instrumenten die binnen de Kamer kunnen worden ingezet als waarborg voor ~~de~~ integriteit, bestaan daarbuiten ook mechanismen om de integriteit van Kamerleden te waarborgen. Zoals de werkgroep stelde in haar eerdere rapport, speelt de politieke partij van een lid een grote rol. Bij vrijwel elke politieke partij wordt in de aanloop naar de kandidaatsstelling voor de kieslijst nadrukkelijk aandacht besteed aan de integriteit van de mogelijke kandidaat. Ook kennen enkele politieke partijen integriteitscommissies die eventuele integriteitskwesties kunnen onderzoeken. Voor verkozen leden in de Kamer vervult -ook de fractie vaak een rol bij integriteitsvraagstukken. Leden gaan bij de meer ervaren leden te rade over kwesties van integriteit. Ook de fractiediscipline speelt hierbij een rol (? Op welke manier bedoel je ?). In het verleden hebben fracties zelfs sancties aan leden disciplinerende

Hoe weten we dit? Weglaten?

11/05/2018 18:11

maatregelen opgelegd wanneer er (mogelijk) sprake was van een schending van de integriteit. Dit staat echter wel op gespannen voet met het verbod van last uit de Grondwet.

Daarnaast spelen in Nederland de media een belangrijke rol. Vanuit hun onafhankelijke positie berichten zij over mogelijke integriteitsschendingen. Er zijn de afgelopen jaren verschillende media geweest die onderzoek hebben verricht naar in bijvoorbeeld de registers van de Tweede Kamer. Het is inmiddels standaard dat enige tijd na het aantreden van een nieuwe Kamer een dergelijk onderzoek wordt verricht. De (onbedoelde) disciplinerende kracht die hierdoor van de media uitgaat moet niet onderschat worden op dergelijke dossiers.

Voor de leden hebben de onderzoeken naar hun integriteit, uitgevoerd door hun eigen politieke partij of de media, doorgaans grote impact. Een dergelijk onderzoek of de uitkomst daarvan gaat immers gepaard met veel negatieve media-aandacht. Alleen de aankondiging al van een integriteitsonderzoek of de melding van een mogelijk integriteitsprobleem kan al schade betekenen voor de reputatie van het betreffende lid. In een aantal gevallen is dit voor leden aanleiding geweest om hun zetel op te geven, zelfs wanneer later bleek dat er geen sprake was van integriteitsschendingen. Deze mechanismen oefenen derhalve door hun mogelijke gevolgen een grote druk uit op de leden om de integriteitsregels zo veel en zo goed mogelijk na te leven.

De werkgroep wil in dit verband ook wijzen op de preventieve c.q. correctieve (en mogelijk zelfs correctieve werking); die uit kan gaan van wetgeving die weliswaar niet primair ziet op integriteitskwesties, maar indirect wel extra waarborgen kan bieden om deze te voorkomen. Zo zijn recentelijk in de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme (Wwft) bepalingen opgenomen die ondernemingen verplichten in bepaalde gevallen cliëntenonderzoeken te doen en ongebruikelijke transacties te melden. Het doel van het cliëntenonderzoek is de beoordeling van het risico dat een onderneming neemt bij het aangaan van een relatie met een cliënt. -Voor de categorie van zogenaamde politically exposed persons (PEP's) - waaronder ook Kamerleden vallen - gelden sinds kort aangescherpte eisen in dit verband. Voor PEP's en hun directe verwanten geldt dat er vanaf 25 juli van dit jaar een verscherpt cliëntenonderzoek moet plaatsvinden. Voor een financiële instelling geldt dat zij beleid, procedures en maatregelen moet hebben die haar in staat stellen om ongebruikelijke transacties te herkennen en deze ongebruikelijke transacties te melden bij de Financial Intelligence Unit (FIU-Nederland). FIU-Nederland is, op basis van de Wwft, de aangewezen organisatie waar meldplichtige instellingen ongebruikelijke transacties dienen te melden. De FIU-Nederland analyseert deze gegevens om misdrijven te voorkomen en op te sporen. Het kan dus zijn dat een transactie van een lid wordt gemeld en dat het lid derhalve nader wordt onderzocht.

3.6 Conclusies

De bestaande regels omtrent integriteit ~~van~~ leden van de Tweede Kamer zijn naar mening van de werkgroep veelomvattend. Leden van de Kamer zijn zich er doorgaans ook van bewust dat hun handelen aan de gestelde standaarden dient te voldoen. Ook concludeert de commissie dat er systemen van toezicht en handhaving zijn op het gebied van integriteit. De werkgroep stelt vast dat sinds het verschijnen van haar vorige advies in 2014 er veel zaken zijn verbeterd. ~~Z~~zowel op basis van haar eigen adviezen (bijvoorbeeld: aanpassingen RvOTK, integriteitcursussen, vertrouwenspersoon integriteit), als daar buiten (bijvoorbeeld: modernisering Wmv, wetgeving inzake PEP's). Niettemin ziet de werkgroep ook dat het bestaande systeem van integriteitsbevordering onder Kamerleden op onderdelen verduidelijkt, versterkt en aangescherpt kan worden. In de volgende hoofdstukken worden deze mogelijke verbeterpunten nader besproken, respectievelijk worden door de werkgroep hiervoor enkele aanbevelingen gedaan.

4 Verbetermogelijkheden integriteitsregels voor leden Tweede Kamer

4.1 Inleiding

In hoofdstuk 3 is beschreven welke integriteitsregels van toepassing zijn op leden van de Tweede Kamer en welke toezichts- en handhavingsmechanismen hiervoor bestaan. De werkgroep concludeert op basis daarvan dat het stelsel in de Nederlandse context goed functioneert, maar dat er *evenwel* verbeteringen mogelijk zijn. Aandachtspunten en mogelijkheden tot verbetering staan in dit hoofdstuk centraal.

[onderstaande passage toegevoegd. Op deze manier hangen we de aanbevelingen van de werkgroep nu, ook een beetje op aan hun eerdere suggesties. Maakt het voor de werkgroepleden ook handiger om te kunnen zeggen: had nu in één keer gedaan wat wij in 2014 al voorstelden ;-)]

In paragraaf 2.2 zijn de tien aanbevelingen van de werkgroep uit 2014 opgenomen. In hoofdstuk 3 is al uiteen gezet dat de aanbevelingen 2 tot en met 5 betrekking hadden op aanpassing van het RvOTK en *dat deze* zijn geïmplementeerd. In dit hoofdstuk komen de overige aanbevelingen van de werkgroep aan de orde. Voor deze aanbevelingen geldt namelijk dat ze nog niet (volledig) zijn overgenomen of geïmplementeerd. *Dataf* biedt naar het oordeel van de werkgroep ook een aangrijpingspunt om te komen tot verdere verbeteringen.

De eerdere aanbevelingen van de werkgroep uit 2014 zagen op:

- Aanbeveling 1: toegankelijk maken van integriteitsregels voor Leden en het publiek.
- Aanbeveling 6: attendering Leden op de volledigheid van de registers.
- Aanbeveling 7: uitleg en toelichting van de integriteitsregels aan Leden.
- Aanbevelingen 8 en 9: ervaringen met de regels uitwisselen, ze jaarlijks evalueren en ze zo nodig te herzien of aan te vullen
- Aanbeveling 10: de rol van de vertrouwenspersoon integriteit

4.2 (her)kenbaarheid integriteitsregels

Naar aanleiding van aanbeveling 1 van de werkgroep is in 2015 voor de leden van de Tweede Kamer de *Regelingen Integriteit*¹⁴ opgesteld. Het document bestaat uit een verzameling van regels en toelichtingen op die regels. Het is niet *echt primair-geschreven als een een* eenvoudige leesbaar en *eenvoudig*-raadpleegbaar naslagwerk.

¹⁴ https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/integriteitsregels_voor_kamerleden.pdf

Een rondvraag (**wanneer? Door wie? Onder wie?**) heeft opgeleverd dat leden grotendeels bekend zijn met de integriteitsregels, maar veelal niet op de hoogte zijn van de (extensieve) uitleg van de regels zoals deze zijn opgenomen in - onder meer - dit document. Het doel dat de werkgroep in haar vorige rapport met deze aanbeveling voor ogen had, is nog niet geheel behaald.

Daarnaast heeft GRECO opgemerkt dat hoewel er veel integriteitsregels bestaan, in geen van die regels nadrukkelijk aandacht is voor de omgang met lobbyisten. In het vorige rapport heeft de werkgroep gesteld dat het ondoenlijk is alle contacten met derden te melden of te registreren. Dit standpunt heeft onderschrijft de werkgroep nog steeds. In het dagelijkse werk de werkwijze van de leden is het van groot belang dat zij kennis kunnen nemen van alle informatie die hen helpt in hun grondwettelijke taken van wetgeving en contrôle. Leden hebben dan ook doorlopend contacten met allerlei externen. Veel van deze contacten kunnen echter uit het oogpunt van de bescherming van de persoonlijke levenssfeer van deze externen niet openbaar gemaakt worden. Dit kunnen immers belangengroepen uit onverwachte hoek zijn, of vertegenwoordigers van grote bedrijven, maar ook burgers die opkomen voor hun situatie. Deze contacten lopen via allerlei kanalen. Zowel via telefoon, email en/of, brieven of als in persoon kunnen leden van de Tweede Kamer benaderd worden.

Deze benaderbaarheid zonder bekendstelling vindt de werkgroep een groot goed belangrijk kenmerk van binnen onze democratische rechtstaat. Daaraan doet niet af dat Kamer! Leden tonen zich over het algemeen bewust zijn van hunde mogelijke beïnvloeding als gevolg van deze contacten, zeker wanneer het contacten met een lobbyorganisatie betreft. Over het algemeen leiden de algemene integriteitsregels die zien op contacten met derden ook niet tot problemen.

Uit de aanbeveling van GRECO inzake lobbyisten blijkt echter dat dit voor de buitenwereld niet altijd even duidelijk is, als dat het voor de leden zelf is. Hoewel de algemene integriteitsregels, die zien op contacten met derden, in de praktijk niet zichtbaar op problemen stuiten, Daarom meent de werkgroep dat het zinvol is om te onderzoeken of in gedragsregels nadrukkelijker en explicieter aandacht kan worden besteed te besteden aan specifiek lobbyorganisaties. **[vraag blijft wel: wat gaan we dan precies hierover meer/anders/aanvullend opschrijven in de gedragscode dan wat er nu al geregeld is?]**

4.3 Interpretatie integriteitsregels

In het vorige hoofdstuk is aangegeven dat leden niet altijd voldoende op de hoogte zijn van de precieze inhoud van de integriteitsregels. In die gevallen wordt vaak een meer ervaren lid gevraagd om zijn of haar uitleg van de regels. Hierdoor bestaat evenwel het risico dat integriteitsregels verschillend worden uitgelegd. Naar aanleiding van aanbeveling nummer 10 van de werkgroep is reeds een vertrouwenspersoon integriteit ingesteld. Deze positie wordt momenteel bekleed door mevrouw W. Sorgdrager. Bij deze persoon kunnen leden terecht voor een advies in vertrouwelijkheid. De werkgroep

constateert echter dat met deze invulling, nog niet is gewaarborgd dat regels altijd op eenzelfde manier worden geïnterpreteerd. De advisering door de vertrouwenspersoon is immers niet openbaar. Hierdoor kan in voorkomende gevallen, bijvoorbeeld als er in de openbaarheid twijfels rijzen, het betreffende Lid niet naderhand terugvallen op het ontvangen advies. Daarnaast kunnen ook andere leden niet profiteren van een gegeven advies in de zin dat een soort van 'jurisprudentie' kan worden opgebouwd.

De werkgroep acht het met het oog op een bestendige lijn van uitleg, alsmede met het oog op verduidelijking die van de advisering zou kunnen bieden, het aangewezen de inhoud en positie van de vertrouwenspersoon integriteit uit te breiden en te versterken.

Ook nog iets doen met het stukje verduidelijking dat de werkgroep zelf al heeft moeten geven na verschijning van haar rapport. Dat geeft aan dat behoefte is aan interpretatie en codificatie daarvan. Hieronder de tekst uit de bijlage op dit punt:

Op verzoek van het Presidium geeft de werkgroep per brief van 24 februari 2015 (Kamerstukken II, 2014/15, 33 924, nr. 16) een nadere toelichting op de toepassing van het gewijzigde artikel 150a van het Reglement van Orde. Dit artikel luidt inmiddels (sinds de Kamer instemde met de desbetreffende aanbeveling van de werkgroep) als volgt:

Ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun nevenactiviteiten en de (te verwachten) inkomsten uit hun nevenactiviteiten vermelden, uiterlijk één week na aanvaarding daarvan, alsmede belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd.

Bij individuele Kamerleden zijn echter vragen gerezen over de toepassing van het laatste zinsdeel van dit artikellid. Desgevraagd door het Presidium verschaft de werkgroep nadere duiding. Daarbij verwijst de werkgroep ook terug naar de toelichting in het eerdere rapport, waarin onder andere de volgende passage is opgenomen:

"De werkgroep merkt op dat een Kamerlid er goed aan doet om zich er rekenschap van te geven dat ook specifieke omstandigheden die hun partner of andere directe familieleden betreffen door derden redelijkerwijs kunnen worden beschouwd als relevant in de beoordeling van zijn opereren als Kamerlid. Ook in het GRECO-rapport wordt uitvoerig stilgestaan bij het betrekken van de belangen van familie in de afwegingen bij het bekend maken van belangen. De werkgroep plaatst hier echter wel een kanttekening. Het is om verschillende redenen niet altijd mogelijk om alle belangen in de privéomgeving van een Kamerlid in beeld te brengen, door een verplichte melding daarvan door het Kamerlid. Op de eerste plaats is de privéomgeving niet goed af te bakenen: tellen alleen familierechtelijke betrekkingen en hoe ver dan? Wat geldt in de situatie van ongehuwd of ongeregistreerd partnerschap? Tellen ook vriendschappelijke betrekkingen? Hoe worden die gedefinieerd? Op de tweede plaats: alle privébetrekkingen van een Kamerlid hebben uiteraard recht op bescherming van hun privacy; niet alleen is een inbreuk daarop niet mogelijk zonder een solide wettelijke basis, een dergelijke inbreuk zou ook disproportioneel kunnen zijn in relatie met het doel, te weten het waken over de integriteit van een Kamerlid." (Kamerstukken II, 2014/15, 33 924, nr. 15, p. 9)

In aanvulling op deze eerdere toelichting schrijft de werkgroep onder meer:

"Wellicht kan de volgende vuistregel behulpzaam zijn: als een willekeurige toeschouwer zonder veel omwegen zou kunnen denken dat een bepaalde private omstandigheid van een Kamerlid van invloed is op diens stellingname in een publiek vraagstuk, kan het raadzaam zijn omstandigheid in het register te doen opnemen. Dan kan immers nooit gesteld worden dat die omstandigheid verborgen is gehouden. Het gaat er niet om of die omstandigheid daadwerkelijk van invloed is geweest. Dat, noch het tegendeel, is te bewijzen. Het is echter het Kamerlid zelf dat, al dan niet met toepassing van deze vuistregel, zal moeten beslissen wat hij in het register wenst te vermelden. Het is verstandig de bandbreedte van wat een buitenstaander «redelijkerwijs» als van invloed op parlementaire gedragingen kan beschouwen, ruimer te nemen als het gaat om beleidsterreinen waarop men woordvoerder is van de fractie of lid is van de betrokken Kamercommissie".

[tot hier gekomen...]

4.4 Toezicht en handhaving integriteitsregels

In hoofdstuk 3 is beschreven hoe het toezicht en de handhaving van de integriteitsregels op dit moment is geregeld. Zo worden leden door hun eigen fractie of door de media ter verantwoording geroepen wanneer er sprake (lijkt) te zijn van een integriteitsschending.

Het stelsel zoals dat thans functioneert, lijkt op het eerst gezicht voldoende te zijn. Bij nadere bestudering blijkt echter het stelsel nogmaals bestudeerd. Daarbij merkt zij op dat het toezicht en de handhaving zoals dat wordt uitgevoerd door de fracties op twee punten kan worden becommentarieerd. Als een fractie wegens een ernstige integriteitsschending een lid een schorsing oplegt, kan dit lid gewoon blijven deelnemen aan het Kamerwerk. Een fractie kan immers een Kamerlid niet verbieden deel te nemen aan bepaalde vergaderingen, wat zoals de Kamer dit in bepaalde gevallen wel kan.¹⁵ In het uiterste geval kan bovendien het betreffende lid uit de fractie stappen en zelfstandig doorgaan als Kamerlid. De effectiviteit van dit toezicht is derhalve niet altijd heel groot.

Daar komt bij dat vVolgens de Grondwet zijn Kamerleden volgens de Grondwet onafhankelijk zijn binnen het constitutionele instituut van het parlement. De Grondwet kent geen fracties of partijen, ook al zijn deze inmiddels geaccepteerd binnen ons stelsel. Als onderdeel van een fractie en een partij zijn leden onderworpen aan een zekere gezagsverhouding (autoriteit), waarvan fractiediscipline een uitvloeisel is, maar deze gezagsverhouding heeft geen grondwettelijke grond. De onafhankelijke positie van het Kamerlid is dat echter wel, gewaarborgd door onder andere het verbod van last dat tevens wordt gezien als een grens van de fractiediscipline.¹⁶

¹⁵ Het presidium kan bijvoorbeeld de Kamer voorstellen om een lid dat de geheimhouding van een vergadering niet in acht neemt, voor ten hoogste één maand uit te sluiten van alle vergaderingen van één of meer commissies. (artikel 145 RvOTK)

¹⁶ A.A.L. Beers, commentaar op artikel 67, in : "De Grondwet", red. A. Koekoek

De partij is als autoriteit degene die bepaalt of een Kamerlid [zich uiteindelijk zich](#) opnieuw kandidaat mag stellen voor een bepaalde partij, dus de facto of de betrokken persoon Kamerlid kan blijven. Dit kan in grote mate het (stem) gedrag van Kamerleden beïnvloeden- afwijken van de fractiediscipline wordt immers doorgaans niet gewaardeerd- wat duidelijke spanning oplevert met het verbod van last.¹⁷ En ook het sanctioneren, dat bepaalde fracties hebben gedaan bij (vermoedens van) schendingen van de vertrouwelijkheid in het kader van de fractiediscipline, staat op gespannen voet met het lastverbod. ¹⁸ Tegen deze achtergrond kan dan ook de vraag gesteld worden of constitutioneel gezien niet juist de Kamer als toezichhoudende en sanctionerende instantie zou moeten optreden, om daarmee het verbod van last [meervollediger](#) te respecteren.¹⁹

Voorts constateert de werkgroep dat momenteel leden op grond van het RvOTK een sanctie opgelegd kunnen krijgen voor bijvoorbeeld onheuse gedragingen en dat voor integriteitsschendingen die een strafbaar feit vormen, een strafrechtelijk traject gevolgd dient te worden. Er kunnen [zich](#) echter [zich](#)-situaties voordoen, waarin het RvOTK niet voorziet in een sanctie en tevens een strafrechtelijk traject niet is aangewezen. In [al](#) die gevallen bestaat er geen [andere-formele sanctie](#) mogelijkheid.

Ten slotte wil de werkgroep hierbij nogmaals benadrukken dat [deze](#) registers de steunpilaren vormen voor de transparantie die de Kamer beoogt te geven omtrent het handelen van haar leden. Het belang ervan voor het aanzien van de Kamer en voor de politiek als geheel is groot. Wanneer echter het stelsel van toezicht en handhaving in ogenschouw wordt genomen, moet worden geconstateerd dat op het (juist) invullen van de registers geen toezicht of handhaving bestaat door degene die wel de regels daartoe heeft gesteld: de Kamer. Wanneer bijvoorbeeld een lid een bepaalde gift niet volledig juist opneemt in het register, is dit naar mening van de werkgroep geen strafbaar feit, maar kan [dit](#) voor het aanzien van de Kamer wel degelijk schade opleveren doordat dit een integriteitsschending betekent die geen sanctie kent.

4.5 Conclusies

¹⁷ P.P.T. Bovend'Eert, H.R.B.M. Kummeling, "Het Nederlandse parlement". 2010, p. 131

¹⁸ E.J. Janse de Jonge, Commentaar op artikel 67 van de Grondwet, in: E.M.H. Hirsch Ballin en G. Leenknegt (red.), Artikelsgewijs commentaar op de Grondwet, webeditie 2018 (www.Nederlandrechtsstaat.nl). En idem noot 4.

¹⁹ In 1848 is door de Grondwetgever benadrukt dat het aan de Kamer zelf was om (in plaats van de strafrechter) toezicht te houden op het gedrag van Kamerleden. C.A.J.M. Kortman "Constitutioneel recht", 2016, p. 231 Er wordt in deze paragraaf tevens opgemerkt dat het toezicht tekortkomingen vertoont. Zie hiervoor ook P.P.T. Bovend'Eert, H.R.B.M. Kummeling, "Het Nederlandse parlement". 2010, p. 151

De werkgroep ~~heeft kan gezien het voorgaande dan ook niet anders dan te~~
~~geconcludeerden~~ dat het stelsel enige aanpassingen behoeft.

5 Verbetervoorstellen integriteitsregels voor leden Tweede Kamer

5.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken is beschreven wat de stand van zaken is omtrent integriteitsregels voor de leden van de Tweede Kamer en waar de mogelijkheden zitten voor verbetering. In dit hoofdstuk gaat de werkgroep in op deze mogelijkheden en doet zij verbetervoorstellen.

5.2 Naar een gedragscode

De werkgroep heeft [in paragraaf 4.2](#) geconstateerd [in paragraaf 4.2](#) dat met het oog op de (her)kenbaarheid van de integriteitsregels en de uitleg daarvan [nog wel wat](#) winst te boeken is. Er is hiervoor ook gekeken naar andere parlementen: wat hebben zij [aan integriteitsregels](#) en hoe werkt dat?²⁰ De werkgroep heeft geconstateerd dat meerdere parlementen al enkele jaren een stuk hebben waarin de regels staan opgesomd, [datie](#) wordt vergezeld door een [toelichting apart stuk dat de waarin](#) uitleg [over deze regels](#) [wordt gegeven](#) [bij de regels](#). Als voorbeeld kan de *Code of conduct* met de *Guide to the rules* worden aangehaald van het Britse Lagerhuis. Dit stuk bestaat uit acht handzame regels die richtinggevend zijn voor de integriteit van de parlementsleden, waarbij in de zogenaamde *Guide to the rules* wordt uitgelegd wat de praktische toepassing is van deze regels.

Gezien het streven naar meer (her)kenbaarheid van de regels, ligt het voor de hand om tot een soortgelijke gedragscode te komen, die wordt vergezeld van een leidraad waarin de uitleg over de regels is opgenomen. Deze Gedragscode met Leidraad kan in de visie van de werkgroep leiden tot verbeterde kennis van de regels bij de leden zelf, maar ook voor meer duidelijkheid bij externen als lobbyisten en burgers die in contact treden met een Kamerlid. Gezien de constatering in het vorige hoofdstuk dat in het bijzonder aandacht dient te worden besteed aan lobbyisten, kan dit worden meegenomen in de betreffende Leidraad.

De werkgroep doet dan ook de volgende aanbeveling:

Aanbeveling 1

Stel een gedragscode vast met bijbehorende leidraad, waarin expliciet aandacht wordt gegeven aan de omgang met lobbyisten.

²⁰ Zie voor de rechtsvergelijking in bijlage [PM].

Om deze aanbeveling kracht bij te zetten, heeft de werkgroep in bijlage [pm] een aanzet gedaan tot een Gedragscode en Leidraad.

5.3 Naar een onafhankelijke adviseur

In hoofdstuk 4 is naar voren gekomen dat het nuttig is om de positie van de huidige vertrouwenspersoon te versterken en uit te breiden. Hier zijn meerdere mogelijkheden voor. De advisering omtrent integriteitsregels kan voor een lid van groot belang zijn. Indien een lid in opspraak raakt op het gebied van het naleven van integriteitsregels, is hij *of zij* momenteel voor de uitleg van *haar/zijn* casus geheel afhankelijk van hetgeen de media over hem/*haar* stelt en wat hij/*zij* daar tegenover kan stellen. De werkgroep is echter van mening dat indien dit lid het advies van de vertrouwenspersoon openbaar zou kunnen maken, *dat* op deze wijze een onafhankelijke zienswijze op de casus bekend zou *kunnen* worden. Van het advies zou *alsdan* een vorm van beschermende werking kunnen uitgaan. Dit betekent echter wel iets voor de positie van de vertrouwenspersoon en voor het advies. Naar oordeel van de werkgroep zou deze positie geformaliseerd moeten worden *in de vorm van* *haar* een adviseur met een onafhankelijke positie. De adviezen van de adviseur zijn vertrouwelijk en worden schriftelijk gedaan. De enige die een *aanop* een lid gericht advies openbaar kan maken is het lid zelf. Dit kan hij/*zij* bijvoorbeeld doen wanneer in de media berichten verschijnen over zijn/*haar* handelen. Op dat moment kan *het desbetreffende lid* het advies openbaar maken, waaruit blijkt dat hij/*zij* zijn/*haar* handelen van tevoren heeft besproken met de onafhankelijke adviseur. De onafhankelijke adviseur moet derhalve met gezag *zijn* adviezen kunnen opstellen. De werkgroep wijst erop dat *dit er* in de praktijk *dit ertoe* kan leiden dat leden die het advies niet zouden vragen of opvolgen, juist daardoor in een penibele situatie terecht kunnen komen. Het grote voordeel is echter dat er een zekere bescherming tegen onterechte beschuldigingen van uitgaat, die zowel een juiste naleving van de gedragscode bevordert alsook het aanzien van parlement kan verbeteren.

Dit leidt tot de volgende aanbeveling:

Aanbeveling 2

*Stel een onafhankelijk adviseur voor Kamerleden voor ondersteuning bij de uitleg van de gedragscode, die zijn/*haar* adviezen schriftelijk verstrekt.*

De werkgroep ziet voorts een rol voor deze onafhankelijke adviseur bij een eenduidige en openbare uitleg van de gedragscode. De onafhankelijk adviseur dient *wat de werkgroep betreft* jaarlijks een jaarverslag uit te brengen aan de Kamer, waarin wordt ingegaan op de advisering die in het afgelopen jaar is gegeven. In het jaarverslag moet deze advisering uiteraard op geen enkele wijze tot een persoon herleidbaar zijn. Het jaarverslag *verwordt* hiermee *toteen* bron voor een eenduidige uitleg van de

gedragscode. Ook kan de onafhankelijke adviseur in zijn/haar jaarverslag voorstellen doen voor [andere/nadere\(de uitleg van\)](#) integriteitsregels in de Gedragscode en de Leidraad.

Dit leidt tot de volgende aanbeveling:

Aanbeveling 3

Formaliseer de positie van de onafhankelijke adviseur ~~zodanig~~ dat zijn/haar advisering middels een geanonimiseerd jaarverslag grond biedt voor een eenduidige en openbare uitleg en verbetering van de Gedragscode [en de Leidraad](#).

5.4 Naar een verbeterd toezicht en handhaving door de Tweede Kamer

Het stelsel van toezicht en handhaving zoals dit thans bestaat, kent enkele uitdagingen. Aan de ene kant zijn enkele onderwerpen voldoende geregeld, zoals de mogelijkheid voor het presidium om bij schending van de vertrouwelijkheid de Kamer voor te stellen om een lid tijdelijk uit te sluiten van commissievergaderingen. Aan de andere kant kent de Kamer geen mogelijkheden om leden aan te spreken op het naleven van de integriteitsregels. Dit terwijl een integriteitsschending in alle gevallen het aanzien van de Kamer als instituut en het aanzien van de politiek onherroepelijk schaadt. Een stelsel, waarbij het toezicht en de handhaving bij het instituut van de Kamer wordt neergelegd, is dan ook op zijn plaats en zelfs gewenst.

Volgens de werkgroep zijn er meerdere organen van de Kamer die [in beginsel](#) in aanmerking [zouden kunnen](#) komen voor de positie van toezichthouder, maar [wijstzen](#) er tevens op dat [in de aanloop naar formeel toezicht in dit kader](#) een rol is weggelegd voor de Voorzitter. De Voorzitter is immers de persoon die het instituut van de Kamer vertegenwoordigt. In deze rol bewaakt de Voorzitter de orde in de Kamer. ~~Het is dan ook evident dat hier een rol voor de Voorzitter ligt.~~ De werkgroep stelt zich voor dat bij geluiden in de media of anderszins ~~klachten~~ die een integriteitsschending betreffen, de Voorzitter het betreffende lid uitnodigt voor een informeel gesprek. Tijdens dit gesprek kan de Voorzitter met het betreffende lid spreken over hetgeen over dit lid wordt gezegd, geredeneerd vanuit het aanzien van de Kamer en de politiek. ~~Het is geenszins de bedoeling dat het lid een berisping ontvangt van de Voorzitter.~~ Op deze wijze wordt het lid door de Voorzitter op de hoogte gesteld van mogelijke problemen en daarmee [potentieel](#) beschermd, terwijl tegelijkertijd ook de Kamer als instituut hiermee [potentieel](#) gediend [is](#) wordt.

Een volgende stap is dat er formeel toezicht wordt gehouden. Het is mogelijk om deze rol neer te leggen bij bijvoorbeeld het presidium, zoals het presidium nu al bij een deel van de integriteitsregels optreedt als toezichthouder. De werkgroep kan zich

voorstellen dat een stelsel van toezicht, waarin als sancties een vertrouwelijke berisping en zelfs een openbare berisping kunnen worden opgelegd, in ons parlementaire stelsel voldoende zullen zijn. Dit berust op de constatering dat de vaststelling of soms alleen al de suggestie van een integriteitsschending al verregaande gevolgen kunnen hebben voor leden. Degene die de sanctie oplegt, moet worden aangepast naar de soort sanctie die wordt gekozen. Het is bijvoorbeeld niet mogelijk om de Kamer te laten besluiten over een vertrouwelijke berisping.

Het is voor de werkgroep niet mogelijk om direct voorstellen te doen voor toezicht en handhaving, zeker omdat dit een geheel nieuwe benadering is die een groot draagvlak in de Kamer behoort te hebben. Het instellen van een stelsel van toezicht op en handhaving van de Gedragscode en bijbehorende Leidraad is echter essentieel voor de werking van de integriteitsregels.

Dit leidt tot de volgende aanbeveling:

Aanbeveling 4

Stel een stelsel van toezicht op en handhaving van de Gedragscode en bijbehorende Leidraad in, dat berust op een groot draagvlak in de Kamer. De werkgroep doet hierbij de suggestie de uitwerking hiervan te neer te leggen bij de Commissie voor de Werkwijze.

Dit is niet helemaal logisch. Volgens mij oordeelt Presidium over wat er volgens haar moet gebeuren. Alleen als Presidium vindt dat openbare berisping in de rede ligt, stelt ze dat voor aan de Kamer.

11/05/2018 19:14

Literatuurlijst

6 Bijlage 1: Chronologie (voorgeschiedenis)

- Deze bijlage bevat een chronologisch overzicht van Kamerstukken, documenten, mediaberichten e.d. rond het thema 'Tweede Kamer en integriteitsregels'.
- Aangehaalde documenten zijn steeds voorzien van doorklikbare hyperlinks.
- Letterlijke citaten uit documenten zijn in de tekst steeds gemarkeerd.

1. Maart 2013: motie Heijnen c.s.²¹

Op 6 maart 2013 wordt de motie Heijnen c.s. ingediend ([Kamerstukken II, 2012/13, 28.844, nr. 69](#)) en op 12 maart 2013 met algemene stemmen aangenomen. De motie luidt:

*De Kamer,
gehoord de beraadslaging,
overwegende dat de integriteit in het openbaar bestuur permanente aandacht behoeft;
overwegende dat dit voor alle bestuursorganen geldt en dus ook voor de Tweede Kamer zelf;
verzoekt het Presidium, de wet- en regelgeving tegen het licht te houden, het beleid en de
handhaving te evalueren en op grond daarvan zo nodig voorstellen te doen voor verbetering,
en gaat over tot de orde van de dag.*
Heijnen
Litjens
Van Toorenburg
Klein

Op 14 maart 2013 besluit het Presidium tot het instellen van een werkgroep om 'de bestaande regelgeving over de (handhaving van de) integriteit van Kamerleden tegen het licht te houden en zo nodig verbetervoorstellen te doen.' Met de daadwerkelijke instelling van de werkgroep wordt gewacht tot het uitkomen van het rapport van de 'Groep Staten tegen Corruptie van de Raad van Europa' (GRECO). Dit rapport zal in juni 2013 verschijnen (zie hierna).

De werkgroep bestaat uit de leden Bosma (PVV), Fokke (PvdA), Van Meenen (D66), Van Oosten (VVD, voorzitter), Van Raak (SP) en Rog (CDA). De werkgroep wordt ambtelijk bijgestaan door de heer Bakker (Directeur Bedrijfsvoering, Financiën en Personeel & Organisatie) en de heer Van Dijk (Plaatsvervangend Griffier).

2. Juni 2013: Rapport van GRECO over Nederland

²¹ Deze chronologie heeft maart 2013 als startpunt, omdat toen besloten werd tot instelling van de werkgroep. In de Tweede Kamer is echter al sinds 1969 aandacht voor integriteit en belangenverstrengeling. Sinds 1976 bestaat de lijst van nevenfuncties die ook vanaf dat moment openbaar is. Sinds 1984 bestaat ook het tevens openbare reizenregister.

Op 21 juni 2013 verschijnt het [Evaluatie Rapport Nederland](#) van de GRECO²². Op 5 juli 2013 sturen de ministers Opstelten en Plassterk hierover een brief aan de Tweede Kamer ([Kamerstukken II, 2012/13, 33 400 VII, nr. 78](#)):

"Het afgelopen jaar is Nederland geëvalueerd door de Groep Staten tegen Corruptie van de Raad van Europa (hierna GRECO). Onderwerp van de evaluatie was de preventie van corruptie bij het Parlement, het Openbaar Ministerie en de Rechterlijke Macht. Met deze brief wordt u geïnformeerd over de conclusies van de evaluatie en ontvangt u het, nog naar het Nederlands te vertalen, [Engelstalige evaluatierapport GRECO](#). Op 21 juni 2013 is voor Nederland het evaluatierapport met aanbevelingen vastgesteld."

(...)

"GRECO constateert dat Nederland van oudsher relatief weinig corruptiezaken en integriteitschendingen kent. Ondanks het beperkt aantal regels en weinig toezicht blijkt Nederland een hoog percentage publiek vertrouwen in de integriteit van Kamerleden, rechters en officieren van Justitie te hebben. Bovendien werd de Nederlandse organisatie van het evaluatiebezoek – waar ook uw Kamer en de Griffie van uw Kamer bij betrokken waren – meermaals geprezen. Evenwel ontving Nederland ter verdere voorkoming van corruptie bij het Parlement, het Openbaar Ministerie en de Rechterlijke Macht de volgende aanbevelingen:

Parlement:

- GRECO doet de aanbeveling een gedragscode op te stellen voor leden van beide Kamers;
- Ten aanzien van de registratie van (financiële) belangen doet GRECO de aanbeveling een herziening door te voeren waarbij het aantal registratiecategorieën wordt uitgebreid en de mate van detail waarin gerapporteerd dient te worden kan worden voorgeschreven. Tevens wordt aanbevolen te overwegen om in de toekomst belangen van afhankelijke familieleden van het parlementslid mee te nemen in de opgave van belangen;
- Aan bovenstaande (nog te ontwerpen) regelingen doet GRECO de aanbeveling een toezicht- en handhavingmechanisme te verbinden;
- GRECO doet de beide Kamers de aanbeveling een verantwoordelijke aan te wijzen met de functie van vertrouwenspersoon en om voorzieningen te treffen voor specifieke en periodieke training voor alle leden van beide Kamers omtrent ethische vraagstukken en belangenverstrengeling." (...)

3. Juni 2014: Rapport werkgroep met 10 aanbevelingen

De door het Presidium ingestelde werkgroep biedt op 25 juni 2014 zijn rapport aan de Kamervoorzitter aan. Op 16 oktober 2014 wordt dit rapport door het Presidium aan de Kamer aangeboden ([Kamerstuk II, 2014/15, 33 924, nr. 15](#)).

Terugkijkend constateert de werkgroep dat er in het verleden vaak is stilgestaan bij het thema integriteit van Kamerleden en dat decennialang de algemene conclusie steeds was dat:

- 'er geen behoefte bestond aan een gedragscode (naast de grondwettelijke eden/beloften en de wettelijke bepalingen ter zake van nevenfuncties (incompatibiliteiten) en ambtsmisdrijven, en naast de bepalingen in het Reglement

²² Evaluation Report Netherlands. Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors. Dit landenrapport verschijnt in het kader van de vierde evaluatieronde van de GRECO (zie ook bijlage 2).

- van Orde over taalgebruik, geheimhouding en bij te houden registers over geschenken, reizen en nevenfuncties);
- het primair de politieke partijen en Kamerfracties zijn die toezichthoudend en handhavend kunnen optreden, vanuit hun eigen normenkader, dat aanvullend kan zijn ten opzichte van de zojuist genoemde algemene regelingen'.

De werkgroep schrijft:

"De motie Heijnen is door veel soortgelijke moties voorafgegaan, met name in de jaren 1997 en 2004. De moties, om een gedragscode of algemeen toetsingskader vast te stellen en/of een toetsingscommissie in het leven te roepen en om een nadere regeling te treffen voor toelaatbare nevenfuncties en voor het melden van aandelenbezit, werden echter alle verworpen. Er bleek ook geen meerderheid voor het idee om het presidium of de Voorzitter een rol te geven in het toetsen van handelingen van Kamerleden. Behalve het uitbreiden van het aantal registers (naast de al bestaande registers voor nevenfuncties en geschenken werd ook een register voor reizen ingesteld) wilde de Kamer het aan de fracties en politieke partijen laten om eventueel nadere regels te stellen en om preventief dan wel sanctionerend op te treden." (p. 5)

De werkgroep borduurt voort op deze lijn en doet in zijn rapport de volgende tien aanbevelingen:

Aanbeveling 1

De werkgroep beveelt aan om de bestaande (en deels nog aan te vullen) regels te bundelen, waar mogelijk en nodig inclusief passages uit de desbetreffende memories van toelichting, en deze Regelingen integriteit leden van de Tweede Kamer uit te reiken aan de leden en tevens toegankelijk te maken voor het publiek.

Aanbeveling 2

De werkgroep beveelt aan om het eerste lid van artikel 150a van het Reglement van Orde te laten luiden: «Ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun nevenactiviteiten en de (te verwachten) inkomsten uit hun nevenactiviteiten vermelden, uiterlijk één week na aanvaarding daarvan, alsmede belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd.

Aanbeveling 3

De werkgroep beveelt aan om in de toelichting op dit onderdeel van het Reglement van Orde op te nemen dat het begrip «belangen» extensief wordt uitgelegd en zich niet strikt hoeft te beperken tot nevenactiviteiten en functies als zodanig.

Aanbeveling 4

De werkgroep beveelt aan om het tweede lid van artikel 150a van het Reglement van Orde te laten luiden: «ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun buitenlandse reizen waarvan vervoers- en verblijfskosten geheel of gedeeltelijk door derden worden betaald vermelden, uiterlijk één week na terugkeer in Nederland».

Aanbeveling 5

De werkgroep beveelt aan om in het derde lid van artikel 150a van het Reglement van orde achter het woord «geschenken» toe te voegen de woorden «en voordelen».

Aanbeveling 6

De werkgroep beveelt aan om in de instructie van de griffie van de Kamer op te nemen om elk lid halfjaarlijks te attenderen op de registers en op de mogelijkheid om omissies (zoals niet binnen de termijn opgegeven nevenactiviteiten of reizen) te corrigeren.

Aanbeveling 7

De werkgroep beveelt aan om in de introductiecursussen na het aantreden van nieuwe leden ook een cursus integriteit op te nemen, waarin het belang van integriteit en de bestaande regels worden toegelicht.

Aanbeveling 8

De werkgroep beveelt tevens aan om periodiek, bijvoorbeeld eens per jaar, sessies te beleggen met groepen Kamerleden, waarin zij onder deskundige leiding met elkaar van gedachten wisselen over hun concrete ervaringen met integriteitsvragen.

Aanbeveling 9

De werkgroep beveelt tevens aan om deze sessies telkenmale te evalueren en te bezien of daaruit suggesties voortvloeien om de bestaande integriteitsregels te herzien of aan te vullen.

Aanbeveling 10

De werkgroep beveelt aan dat het presidium een voordracht doet aan de Kamer van een persoon die als vertrouwenspersoon Integriteit door de leden kan worden benaderd indien zij advies wensen inzake een integriteitskwestie.

Het Presidium vat het rapport van de werkgroep in de brief aan de Tweede Kamer als volgt samen:

"De werkgroep stelt niet voor tot een gedragscode te komen omdat dit «slechts» een notificatie zou zijn van bestaande en op basis van de 10 aanbevelingen enigszins te verscherpen regelgeving.

Het presidium heeft alle aanbevelingen tot de zijne gemaakt met uitzondering van aanbeveling 8 en 9. Het presidium ziet daar de meerwaarde niet van. Dit geldt ook voor de aanbeveling uit het GRECO rapport om een gedragscode in te stellen. Het presidium onderschrijft de opvatting van de werkgroep dat dit geen meerwaarde heeft.

Het presidium stelt de Kamer voor de overige aanbevelingen van de werkgroep over te nemen. Voor wat betreft de aanbevelingen 2, 3, 4 en 5 worden er voorstellen aan de Kamer voorgelegd voor een aanpassing van het Reglement van Orde. Aanbeveling 6 leidt tot een aanpassing van de instructie van de Griffie Plenair. Na instemming van de Kamer zullen de overige aanbevelingen in uitvoering worden genomen. Het presidium stelt tenslotte voor de benoeming van een vertrouwenspersoon Integriteit aan het presidium te delegeren."

De aanbevelingen van het Presidium worden [op 4 november 2014](#) door de Kamer aangenomen.

4. Februari 2015: Verduidelijkende brief van de werkgroep

Op verzoek van het Presidium geeft de werkgroep per brief van 24 februari 2015 ([Kamerstukken II, 2014/15, 33 924, nr. 16](#)) een nadere toelichting op de toepassing van het gewijzigde artikel 150a van het Reglement van Orde. Dit artikel luidt inmiddels (sinds de Kamer instemde met de desbetreffende aanbeveling van de werkgroep) als volgt:

Ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun nevenactiviteiten en de (te verwachten) inkomsten uit hun nevenactiviteiten vermelden, uiterlijk één week na aanvaarding daarvan, alsmede belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd.

Bij individuele Kamerleden zijn echter vragen gerezen over de toepassing van het laatste zinsdeel van dit artikellid. Desgevraagd door het Presidium verschaft de werkgroep nadere duiding. Daarbij verwijst de werkgroep ook terug naar de toelichting in het eerdere rapport, waarin onder andere de volgende passage is opgenomen:

"De werkgroep merkt op dat een Kamerlid er goed aan doet om zich er rekenschap van te geven dat ook specifieke omstandigheden die hun partner of andere directe familieleden betreffen door derden redelijkerwijs kunnen worden beschouwd als relevant in de beoordeling van zijn opereren als Kamerlid. Ook in het GRECO-rapport wordt uitvoerig stilgestaan bij het betrekken van de belangen van familie in de afwegingen bij het bekend maken van belangen. De werkgroep plaatst hier echter wel een kanttekening. Het is om verschillende redenen niet altijd mogelijk om alle belangen in de privéomgeving van een Kamerlid in beeld te brengen, door een verplichte melding daarvan door het Kamerlid. Op de eerste plaats is de privéomgeving niet goed af te bakenen: tellen alleen familierechtelijke betrekkingen en hoe ver dan? Wat geldt in de situatie van ongehuwd of ongeregistreerd partnerschap? Tellen ook vriendschappelijke betrekkingen? Hoe worden die gedefinieerd? Op de tweede plaats: alle privébetrekkingen van een Kamerlid hebben uiteraard recht op bescherming van hun privacy; niet alleen is een inbreuk daarop niet mogelijk zonder een solide wettelijke basis, een dergelijke inbreuk zou ook disproportioneel kunnen zijn in relatie met het doel, te weten het waken over de integriteit van een Kamerlid." (Kamerstukken II, 2014/15, 33 924, nr. 15, p. 9)

In aanvulling op deze eerdere toelichting schrijft de werkgroep onder meer:

"Wellicht kan de volgende vuistregel behulpzaam zijn: als een willekeurige toeschouwer zonder veel omwegen zou kunnen denken dat een bepaalde private omstandigheid van een Kamerlid van invloed is op diens stellingname in een publiek vraagstuk, kan het raadzaam zijn omstandigheid in het register te doen opnemen. Dan kan immers nooit gesteld worden dat die omstandigheid verborgen is gehouden. Het gaat er niet om of die omstandigheid daadwerkelijk van invloed is geweest. Dat, noch het tegendeel, is te bewijzen. Het is echter het Kamerlid zelf dat, al dan niet met toepassing van deze vuistregel, zal moeten beslissen wat hij in het register wenst te vermelden. Het is verstandig de bandbreedte van wat een buitenstaander «redelijkerwijs» als van invloed op parlementaire gedragingen kan beschouwen, ruimer te nemen als het gaat om beleidsterreinen waarop men woordvoerder is van de fractie of lid is van de betrokken Kamercommissie".

5. Augustus 2015: Eerste naleavingsverslag GRECO m.b.t. uitvoering aanbevelingen

In juni 2015 bespreekt de GRECO de opvolging door Nederland van de aanbevelingen uit het GRECO-rapport van 2013 aan de hand van het [eerste naleavingsverslag](#). Ten aanzien

van de aanbevelingen met betrekking tot integriteit Kamerleden informeren de ministers Plasterk en Van der Steur de Tweede Kamer hierover per brief ([Kamerstukken II, 2014/15, 34 000 VI nr. 104](#)) als volgt:

1. Opstellen van een gedragscode voor beide Kamers (gedeeltelijk geïmplementeerd)

Met de wijzigingen in de Reglementen van Orde van beide Kamers wordt geconcludeerd dat voor een belangrijk deel wordt voorzien in de implementatie van deze aanbeveling. GRECO merkt echter op dat de beide Kamers (dan wel de politieke partijen) geen regels of richtlijnen hebben rond de omgang van Kamerleden met lobbyisten. Zijn conclusie is daarom dat de aanbeveling slechts gedeeltelijk is geïmplementeerd.

2. Heroverwegen van de regels t.a.v. opgeven van bezit van aandelen/belangen + herooverwegen kring van personen voor wie deze regels gelden (geïmplementeerd)

GRECO stelt dat met uitbreiding van op te geven belangen door wijzigingen in de Reglementen van Orde en het instellen van registratieverplichtingen naar tevredenheid invulling is gegeven aan deze aanbeveling door de beide Kamers.

3. Toezicht en handhaving bij overtreding van Integriteitsregels (niet geïmplementeerd)

GRECO is van mening dat de beide Kamers geen substantiële acties hebben ondernomen op het terrein van toezicht en handhaving die bijdragen aan de invulling van deze aanbeveling.

4. Instellen van vertrouwenspersonen + aanbieden van periodieke training op Integriteitsbewustzijn (niet geïmplementeerd)

GRECO betreurt dat de Eerste Kamer heeft besloten om geen formele vertrouwenspersoon aan te stellen en stelt tevens vast dat beide Kamers hebben besloten niet te voorzien in periodieke trainingen. Tot slot heeft GRECO kennis genomen van het voornemen tot benoeming van een vertrouwenspersoon voor de Tweede Kamer, maar moest worden geconstateerd dat de benoeming op de dag van behandeling van het rapport nog niet was geformaliseerd. Deze aanbeveling blijft daarmee vooralsnog niet geïmplementeerd.

6. December 2016: Tussentijds naleavingsverslag GRECO m.b.t. uitvoering aanbevelingen

In oktober 2016 bespreekt de GRECO opnieuw de voortgang van de implementatie door Nederland van de aanbevelingen. Dit aan de hand van een door GRECO opgesteld 'Tussentijds Naleavingsverslag Nederland'. De ministers Plasterk en Van der Steur informeren de Tweede Kamer hierover op 5 december 2016 per brief ([Kamerstukken II, 2016/17, 34 550 VI nr. 86](#)). Over de aanbevelingen 1, 3 en 4 heeft de GRECO nog opmerkingen die de ministers als volgt verwoorden in hun brief:

GRECO ziet ruimte voor verbetering ten aanzien van de volgende, niet of gedeeltelijk geïmplementeerde aanbevelingen:

I. Opstellen van regels ten aanzien van omgang met lobbyisten (gedeeltelijk geïmplementeerd)

Oorspronkelijk was deze aanbeveling breder en zag deze op het opstellen van een openbare gedragscode voor Kamerleden waarin aandacht werd geschonken aan preventie van belangenverstrengeling, geschenken en andere voordelen, nevenactiviteiten en financiële belangen. Met eerder genomen maatregelen zijn deze onderwerpen voldoende geadresseerd.

Naar het oordeel van de GRECO ontbreken nog richtlijnen voor Kamerleden rond de omgang met lobbyisten. Nederland heeft aangevoerd dat er algemene integriteitsregels zijn en dat deze verder worden ingevuld door de politieke partijen. De GRECO heeft aangegeven dat dit onverlet laat dat richtlijnen op het gebied van lobbyactiviteiten («appropriate guidelines on do's and don'ts») zinvol zijn. De GRECO heeft kennis genomen van de initiatiefnota van de leden Bouwmeester en Oosenbrug «Lobby in het daglicht: luisteren en laten zien» (Kamerstuk 34 376), maar concludeert dat dit initiatief nog in een beginfase verkeert. Om deze reden handhaaft de GRECO haar eerdere standpunt.

III. Toezicht en handhaving bij overtreding van Integriteitsregels (niet geïmplementeerd)

De GRECO constateert dat de beide Kamers geen actie hebben ondernomen op het terrein van toezicht op de naleving van integriteitsregels en handhaving in geval van schending van deze regels. De GRECO heeft kennis genomen van de stellingname van de Kamers dat de Nederlandse Grondwet geen mogelijkheid kent een Kamerlid te schorsen of te dwingen af te treden indien er sprake is van overtreding van integriteitsregels en dat ook dit een kwestie van de politieke partijen is. De GRECO meent dat dit niet betekent dat mildere maatregelen, zoals een reprimande, niet mogelijk zijn. Om deze reden handhaaft de GRECO ook op dit punt haar eerdere standpunt: de aanbeveling is niet opgevolgd.

IV. Instellen van vertrouwenspersonen + aanbieden van periodieke training op Integriteitsbewustzijn (gedeeltelijk geïmplementeerd)

Ten aanzien van deze aanbeveling is vooruitgang geboekt. GRECO heeft met waardering kennis genomen van de benoeming van een vertrouwenspersoon door de Tweede Kamer. GRECO is kritisch over het feit dat de Eerste Kamer heeft besloten geen formele vertrouwenspersoon aan te stellen, maar deze rol heeft toegewezen aan de voorzitter. Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling stelt GRECO vast dat de Tweede Kamer heeft besloten integriteitstrainingen aan te bieden aan alle leden na de verkiezingen in 2017, maar dat beide Kamers niet hebben besloten te voorzien in periodieke trainingen. Deze aanbeveling is daarmee naar het oordeel van de GRECO gedeeltelijk geïmplementeerd (was in 2015: niet geïmplementeerd).

7. Juni 2018: Tweede nalevingsverslag GRECO m.b.t. uitvoering aanbevelingen

Op 13 juni 2018 ontvangt de Kamer een brief van de ministers Ollongren en Grapperhaus over de implementatie van de GRECO-aanbevelingen ([Kamerstukken II, 2017/18, 34 725, nr. 15](#)). Dit naar aanleiding van het 23 maart 2018 verschenen '[Tweede Nalevingsverslag Nederland](#)' van de GRECO.

De ministers schrijven onder andere:

"In de plenaire vergadering van de Groep van Staten tegen Corruptie van de Raad van Europa (GRECO) die plaatsvond van 19 tot en met 23 maart 2018, is gesproken over de implementatie van de aanbevelingen van de GRECO aan Nederland ter preventie van corruptie en het bevorderen van integer gedrag bij het parlement, de rechtspraak en het Openbaar Ministerie. (...) Hierin stelt de GRECO vast dat Nederland van de zeven aanbevelingen in totaal drie naar tevredenheid heeft geïmplementeerd. Twee aanbevelingen zijn gedeeltelijk geïmplementeerd en twee zijn niet geïmplementeerd."

"De GRECO is van mening dat er ten aanzien van de aanbevelingen aan het parlement weinig vooruitgang is geboekt."

Ten aanzien van **aanbeveling I** betreurt GRECO dat richtlijnen voor Kamerleden rond de omgang met lobbyisten nog ontbreken. De GRECO herhaalt zijn eerdere standpunt dat richtlijnen over «do's and don'ts» in de relatie met lobbyisten, zowel binnen als buiten het parlement, zinvol zijn.

Ten aanzien van **aanbeveling III** heeft de GRECO kennisgenomen van de modernisering van de Wet ministeriële verantwoordelijkheid van 22 april 1855, en van het systeem van «peer supervision» in de Eerste Kamer, maar constateert zij dat er in beide Kamers nog geen sprake is van een systeem van toezicht op de naleving van integriteitsregels en handhaving in geval van schending van deze regels.

De GRECO is tevreden dat bij de Tweede Kamer periodieke cursussen over het reglement van orde worden georganiseerd, waarin aandacht wordt geschonken aan integriteitsregels. Hiermee is **aanbeveling IV** door de Tweede Kamer geïmplementeerd. De GRECO constateert ten aanzien van de Eerste Kamer dat integriteit weliswaar een aandachtspunt is in bijeenkomsten van de Commissie van Senatoren, maar dat er geen specifieke en periodieke trainingen zijn voor alle Kamerleden. Voorts heeft de GRECO twijfel over de rol van de voorzitter van de Eerste Kamer als vertrouwenspersoon.

Het verzoek van de GRECO aan Nederland is om uiterlijk 31 december 2018 opnieuw te rapporteren over de voortgang van de implementatie van bovengenoemde nog openstaande aanbevelingen."

Een maand na de verschijning krijgt het 2^e nalevingsrapport van GRECO veel aandacht in media die zich richt op een voetnoot waarin gerefereerd wordt aan het appartement van het Kamerlid Pechtold (zie boxtekst hieronder).

In het 2^e nalevingsrapport rapport GRECO staat op pagina 4 en 5 het volgende (letterlijke tekst):

"GRECO stelt vast dat de Tweede Kamer nog geen plan heeft om een systeem van toezicht en handhaving van de integriteitsregels in te voeren. Dit is betreurenswaardig en uit een recente zaak ^[voetnoot] bleek dat het nodig is dat de Kamer toezicht houdt op de uitvoering van de regels en deze op gezaghebbende wijze interpreteert."

[tekst van de voetnoot]: "Een Kamerlid had nagelaten om melding te maken van een appartement van 135.000 euro dat hij had ontvangen als geschenk, met als argument dat het een privégeschenk betrof. In de integriteitsrichtlijnen van de Tweede Kamer wordt echter niet vermeld dat uitsluitend geschenken die zijn ontvangen in het kader van parlementaire taken moeten worden aangegeven. Zie https://www.nrc.nl/nieuws/2017/12/19/wel-de-chocoladereep-niet-de-flat-a1585589?utm_source=NRC&utm_medium=related&utm_campaign=related2"

Door verschillende media wordt deze passage opgepakt. Onderstaand enkele weblinks naar voorbeelden:

[Appartement Pechtold voorbeeld van mager toezicht integriteit \(NOS\)](#)
[Appartement Pechtold voorbeeld van gebrek aan integriteitstoezicht \(FD\)](#)
[Corruptiebestrijders Europa vallen over penthouse-gift Pechtold \(De Telegraaf\)](#)
[Corruptiewaakhond tikt Nederland op vingers om appartement Pechtold \(Elsevier Weekblad\)](#)
[Raad van Europa wil duidelijkere regels geschenkenregister Tweede Kamer \(NRC\)](#)

8. Juni 2018: Presidium vraagt werkgroep opnieuw advies uit te brengen

Op 27 juni 2018 bepreekt het Presidium het 2^e nalevingsrapport van de GRECO en besluit de nog zittende leden van de werkgroep uit 2013 te vragen zich over dit rapport te buigen.²³ In een interne brief aan de leden van de werkgroep schrijft het Presidium:

"Het Presidium acht het wenselijk dat de werkgroep "Integriteit Leden van de Tweede Kamer", door het Presidium medio 2013 ingesteld, zich wederom buigt over de bestaande integriteitsbepalingen, in het licht van de aanbevelingen van de GRECO en in het licht van aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen.

U bent allen in 2013 tot de werkgroep toegetreden. De werkgroep heeft in juni 2014 rapport uitgebracht, dat door de Kamer grotendeels is overgenomen. Sindsdien zijn enkele aanbevelingen van de werkgroep geïmplementeerd. De GRECO brengt periodiek verslag uit over die implementatie. De GRECO constateert op twee punten nog tekortkomingen waar het de Tweede Kamer betreft: het ontbreken van een systeem van toezicht en handhaving en het ontbreken van een beleid ten aanzien van (contacten) met lobbyisten.

Hierbij verzoek ik u namens het Presidium vriendelijk om uw taak weer op te nemen. Omdat Nederland in december van dit jaar wederom verslag zal moeten uitbrengen aan de GRECO zou een rapport of tussenrapport vóór 15 november a.s. welkom zijn. De Griffier heeft de heer T. de Lange aangewezen als griffier van de werkgroep."

²³ Dit besluit wordt ook openbaar gemaakt, zie onder meer: <https://nos.nl/artikel/2238710-tweede-kamer-onderzoekt-eigen-integriteitsregels.html> en <https://www.tweedekamer.nl/nieuws/kamernieuws/werkgroep-bekijkt-bestaande-integriteitsbepalingen-0>

7 Bijlage 2: Rapporten en aanbevelingen GRECO

In deze bijlage een overzicht van:

- A. de rapporten van GRECO die betrekking hebben op Nederland
- B. de passages uit het laatste GRECO-rapport (maart 2018) die betrekking hebben op integriteit van Kamerleden

A. GRECO

De 'Groep Staten tegen Corruptie' (GRECO) is een orgaan van de Raad van Europa gericht op het bevorderen van corruptiebestrijding door de lidstaten. De GRECO ziet onder meer toe op de naleving van de [Richtsnoeren voor de bestrijding van Corruptie](#) en de uitvoering van het Actieprogramma tegen Corruptie. Dit door middel van wederzijdse evaluaties onder lidstaten.

Deze evaluatierondes leiden tot rapporten aan lidstaten met aanbevelingen (Evaluation Reports). De implementatie en naleving van de aanbevelingen worden vervolgens weer gemonitord in (tussentijdse) nalevingsverslagen (Compliance Reports).

Er zijn inmiddels vier evaluatierondes geweest en een vijfde ronde is recent gestart. De aanbevelingen rond integriteit van Kamerleden zijn onderdeel van de vierde evaluatieronde.

In de vierde evaluatieronde, die is gestart op 1 januari 2012, richt zich op corruptiepreventie met betrekking tot de leden van het Parlement, de rechterlijke macht en het openbaar ministerie. Gekeken wordt naar onder meer: de borging van ethische beginselen en gedragsregels; de regeling van belangenconflicten; incompatibiliteiten; openbare registers van bezittingen, neveninkomsten en belangen; de handhaving van de regels inzake belangenconflicten, alsmede (vergroting van) bewustzijn rondom deze onderwerpen.

Met betrekking tot Nederland zijn in het kader van deze vierde evaluatieronde de volgende rapporten verschenen:

Rapport GRECO i.h.k.v. de vierde evaluatieronde	Vastgesteld	Gepubliceerd	Tweede Kamer door regering geïnformeerd
Evaluatie Rapport NL	21 juni 2013	28 juli 2013	5 juli 2013 Kamerstukken II, 2012/13, 33 400 VII, nr. 78
Eerste Nalevingsverslag	19 juni 2015	augustus 2015	19 augustus 2015 Kamerstukken II, 2014/15, 34 000 VI, nr. 104
Tussentijds Nalevingsverslag	21 oktober 2016	december 2016	5 december 2016 Kamerstukken II, 2016/17, 34 550 VI, nr. 86
Tweede Nalevingsverslag	23 maart 2018	juni 2018	13 juni 2018 Kamerstukken II, 2017/18, 34 725, nr. 15

B. Bevindingen GRECO met betrekking tot Kamerleden

Onderstaand de letterlijke tekst uit het tweede nalevingsverslag NL van GRECO (d.d. 23 maart 2018) wat betreft passages die betrekking hebben op integriteit Kamerleden.

Preventie van corruptie met betrekking tot parlementsleden

Aanbeveling i.

7. GRECO beveelt aan dat er voor de leden van beide Kamers van het parlement - samen met hun leden - gedragscodes worden opgesteld en goedgekeurd, welke laagdrempelig voor het publiek toegankelijk worden gemaakt (vooral met inbegrip van richtsnoeren voor de preventie van belangenverstrengeling, geschenken en andere voordelen, nevenactiviteiten en financiële belangen, openbaarmakingsvereisten, misbruik van informatie en contact met derden zoals lobbyisten).

8. GRECO herinnert eraan dat deze aanbeveling werd geacht deels te zijn uitgevoerd ten aanzien van zowel de Eerste Kamer als de Tweede Kamer; GRECO verwelkomt het feit dat beide Kamers - in navolging van deze aanbeveling - hun respectievelijke Reglement van Orde hebben herzien, behalve voor zover het de specifieke vraag met betrekking tot "contact met derden, zoals lobbyisten" betrof. In haar toelichting wees de overheid erop dat de gewijzigde integriteitsregels van een tamelijk algemene aard zijn en dat nadere invulling aan de verschillende vertegenwoordigde fracties in het parlement is. Een initiatief van twee Tweede Kamerleden in de vorm van een beleidsdocument: "*Lobby in daglicht: luisteren & laten zien*" (december 2015) kon volgens de overheid resulteren in ontwerpwetgeving inzake lobbyen. GRECO stelde echter vast dat dit initiatief zich nog in een zeer vroeg stadium bevond op het moment van vaststelling van het tussentijdse nalevingsverslag.

9. De Nederlandse overheid meldt nu dat de Tweede Kamer op basis van het beleidsdocument "*Lobby in daglicht: luisteren & laten zien*" het Presidium heeft verzocht beleid op te stellen waarbij lobbyisten een toegangspas krijgen. In de zomer van 2017 heeft het Presidium een besluit genomen over de criteria voor het toekennen van deze passen, met de nadruk op transparantie, veiligheid en toegankelijkheid. Dit toegangsbeleid, waarbij lobbyisten zonder afspraak geen toegang hebben tot het niet-openbare gedeelte van de Tweede Kamer, is van kracht geworden. Verder is het draaideurbeleid met betrekking tot ministers aangescherpt in mei 2017: er is een lobbyverbod van twee jaar ingevoerd voor oud-ministers en oud-staatssecretarissen over zaken op hun voormalige beleidsterrein.

10. De overheid vermeldt ook dat de Eerste Kamer geen nieuwe ontwikkelingen heeft gemeld over deze aanbeveling. De Eerste Kamer is van mening dat regels over contacten met lobbyisten vallen

onder de verantwoordelijkheid van de verschillende parlementaire fracties, en is tevens van mening dat het niet nuttig is om een register van lobbyisten op te zetten, aangezien de Eerste Kamerleden deeltijdpolitici zijn die alleen op dinsdag aanwezig zijn. De meeste contacten met derden vinden daarom plaats buiten de Eerste Kamer. Een jaar geleden heeft het College van Senioren besloten de ontwikkelingen in deze kwestie in de Tweede Kamer af te wachten en zelf geen verdere stappen te ondernemen. Contacten met lobbyisten moeten worden besproken in nog te plannen vergaderingen van het College van Senioren over integriteit.

11. GRECO betreurt het gebrek aan vooruitgang met betrekking tot deze aanbeveling. GRECO wijst er opnieuw op, net zoals in de voorgaande verslagen, dat het doel van deze aanbeveling niet gaat over de situatie van lobbyisten en of er al dan niet een lobbyistenregister moet worden ingevoerd, alhoewel een dergelijk initiatief prijzenswaardig is vanuit het oogpunt van transparantie. Het doel is veeleer om parlementariërs passende richtsnoeren te bieden over de 'geboden en verboden' in hun contacten met lobbyisten, binnen en buiten het parlement. GRECO snapt nog steeds niet waarom het niet mogelijk is ten aanzien van het contact met derden principiële richtlijnen voor Kamerleden op te stellen, aangezien alle overige punten die worden benadrukt in deze aanbeveling al op een dergelijke manier zijn aanpak.

12. GRECO stelt vast dat aanbeveling i nog altijd deels is uitgevoerd.

Aanbeveling iii.

13. *GRECO beveelt aan dat er passende maatregelen worden getroffen om toezicht op en handhaving van bestaande en nog te bepalen declaratievereisten en andere gedragsregels voor parlementsleden te waarborgen.*

14. GRECO herinnert eraan dat deze aanbeveling in de voorgaande verslagen geacht werd niet te zijn uitgevoerd. De overheid betoogde, onder andere, dat beide Kamers zich over de kwestie van toezicht en handhaving van integriteitsregels hebben gebogen, maar dat het grondwettelijk niet mogelijk is Kamerleden te schorsen of tot aftreden te dwingen op basis van niet-naleving van integriteitsregels. Het toezicht op het ethisch gedrag van Kamerleden, en de handhaving daarvan, zou juist een politieke kwestie zijn die door de politieke fracties en/of partijen dient te worden opgepakt. GRECO was het niet eens met deze stelling en snapte niet waarom het niet mogelijk was te voorzien in minder verregaande sancties, zoals een berisping of schorsing van deelname aan bepaalde zittingen of vergaderingen, op een vergelijkbare wijze als nu voor bepaalde andere overtredingen van het Reglement van Orde van beide Kamers het geval is, zoals bij schendingen van de vertrouwelijkheid.

15. De overheid geeft nu aan dat de huidige interne richtlijnen volgens de Tweede Kamer gepast en toereikend zijn en dat er geen aanvullende interne voorschriften inzake toezicht en handhaving nodig zijn. Waarschijnlijk wordt er binnenkort een wetsontwerp voorgelegd aan de Kamer waarin de strafrechtelijke vervolging van Kamerleden vanwege aan hun ambt gerelateerde strafbare feiten, waaronder bepaalde schendingen van integriteit, vereenvoudigd wordt. De bedoeling van

dit ontwerp is vereenvoudiging van de procedure voor het onderzoek van vermoedelijk wangedrag van Kamerleden, en van overige ambtsdragers, zoals schendingen van de ambtseed. Ter voorbereiding van dit wetsontwerp werd in januari 2018¹ een ander ontwerp ingediend bij de Kamer om de ernstigste obstakels en onduidelijkheden weg te nemen.

16. De overheid vermeldt ook dat de tijdelijke Eerste Kamercommissie die in 2014 is opgericht om het verslag van de vierde evaluatieronde van GRECO te onderzoeken heeft geadviseerd een systeem van intern en extern collegiaal toezicht in te voeren, de zogenoemde ‘peer-supervision’. Volgens de commissie zouden lastige casussen met betrekking tot gepast gedrag en integriteit besproken kunnen worden door het College van Senioren, met een adviserende rol voor de voorzitter van de Eerste Kamer. Dit systeem is vervolgens goedgekeurd door de gehele Eerste Kamer en naar verluidt werkt het goed in de dagelijkse praktijk. Het College bespreekt jaarlijks een handvol integriteitszaken. In de meeste gevallen gaat het om de behandeling van vertrouwelijke documenten, en conflicten worden opgelost door overleg en consensus. De voorzitter van de Eerste Kamer geeft ook advies in een beperkt aantal zaken per jaar. Volgens het huidige Reglement van Orde mag hij/zij een Eerste Kamerlid dat aanstootgevende taal gebruikt tijdens een debat het woord ontnemen. In één geval is dit daadwerkelijk gebeurd.

17. GRECO stelt vast dat de Tweede Kamer nog geen plan heeft om een systeem van toezicht en handhaving van de integriteitsregels in te voeren. Dit is betreurenswaardig en uit een recente zaak² bleek dat het nodig is dat de Kamer toezicht houdt op de uitvoering van de regels en deze op gezaghebbende wijze interpreteert. Wat betreft de Eerste Kamer zou het systeem van collegiaal toezicht geschikt kunnen zijn om te waarborgen dat er afdoende toezicht en handhaving van de declaratievereisten en integriteitsregels is, zoals voorgeschreven in de aanbeveling. In de praktijk lijkt het College van Senioren niet proactief bezig met het aanpakken van mogelijke inbreuken op de integriteit, anders dan op het gebied van vertrouwelijkheid en passend gedrag tijdens zittingen, punten die al aan de orde waren geweest bij het uitkomen van het evaluatieverslag.

18. GRECO stelt vast dat aanbeveling iii nog niet is uitgevoerd.

Aanbeveling iv.

19. GRECO heeft ten aanzien van beide Kamers van het parlement aanbevolen (i) dat er een specifieke vertrouwenspersoon wordt aangewezen met als taak parlementariërs te begeleiden bij en adviseren over ethische vraagstukken en gevallen van mogelijke belangenverstrengeling in specifieke situaties, en (ii) dat wordt voorzien in specifieke en periodieke training van alle parlementariërs over ethische vraagstukken en belangenverstrengeling.

20. GRECO herinnert eraan dat deze aanbeveling in het tussentijdse nalevingsverslag geacht werd deels te zijn uitgevoerd. Ze verwelkomde de aanstelling door de Tweede Kamer van een onafhankelijke vertrouwenspersoon die zich bezighoudt met kwesties met betrekking tot integriteit, ethiek en gedrag op grond van het Reglement van Orde. Ze had wel haar twijfels over

het feit dat de Eerste Kamer de taken van vertrouwenspersoon aan haar Kamervoorzitter had toegewezen; GRECO stelde vast dat de Kamervoorzitter deze rol reeds had ten tijde van het evaluatieverslag en dat de Kamervoorzitter niet de aangewezen persoon leek om deze taken te vervullen, gezien hij/zij primair belast was met het geven van leiding aan de Eerste Kamer. Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling over specifieke en periodieke training had de Tweede Kamer gemeld dat al haar Kamerleden na de verkiezingen van 2017 integriteitstraining aangeboden zouden krijgen. Er werden echter geen details gegeven over de inhoud of periodiciteit van dergelijke training. De Eerste Kamer had geen nieuwe informatie aangeleverd.

21. De Nederlandse overheid meldt met betrekking tot het eerste deel van de aanbeveling dat de Eerste Kamer benadrukte dat de benoeming van de Kamervoorzitter als vertrouwenspersoon een besluit is dat Kamerbrede steun van de senatoren heeft. De Kamervoorzitter geeft niet daadwerkelijk “leiding” aan de Eerste Kamer, noch vertegenwoordigt hij/zij de meningen van de meerderheid van de Eerste Kamer. Hij/zij is veeleer het gezicht en boegbeeld van de Eerste Kamer, zowel intern als extern. Hij/zij kan niet worden beschouwd als de vertegenwoordiger van de mening van de meerderheid van de Eerste Kamer, maar vervult zijn/haar taken op onafhankelijke en onpartijdige wijze. De overheid benadrukt dat tot nu toe geen enkele fractie of individuele senator de wens heeft geuit om de huidige regeling te wijzigen.

22. Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling meldt de overheid dat de Tweede Kamer in 2017 na de Tweede Kamerverkiezingen introductiecursussen heeft aangeboden aan alle onlangs her-/gekozen Kamerleden. Daarin zijn de integriteitsrichtlijnen in het Reglement van Orde en de verplichting om bepaalde openbare verslagen bij te houden besproken. Deze cursussen zijn diverse malen herhaald en gaan deel uitmaken van een doorlopend programma. Ook het personeel van de Tweede Kamerleden kan eraan deelnemen. De Eerste Kamer meldt dat integriteit, zelfs zonder dat er wordt voorzien in formele periodieke training, voortdurend de aandacht heeft bij vergaderingen van het College van Senioren. Alle nieuwe Eerste Kamerleden krijgen een kennismakingsdossier met specifieke informatie over de integriteitsregels. Alle senatoren zijn onlangs wederom op de hoogte gesteld van de huidige regelgeving met betrekking tot nevenactiviteiten, geschenken en reizen. In het najaar van 2017 is er een bijeenkomst over integriteit met externe sprekers gehouden voor het College van Senioren.

23. GRECO verwelkomt de informatie die de Tweede Kamer heeft verstrekt wat betreft de specifieke en periodieke cursussen met aandacht voor integriteit, waarmee lijkt te worden voldaan aan de vereisten uit het tweede deel van de aanbeveling. De Tweede Kamer heeft daarmee nu de vereiste maatregelen genomen ten aanzien van beide onderdelen van de aanbeveling.

24. De Eerste Kamer heeft echter geen nieuwe maatregelen genomen ten aanzien van de aanbeveling. De verstrekte informatie is in wezen dezelfde als voorheen, GRECO ziet daarom geen reden om haar eerdere beoordelingen op dit gebied te wijzigen. Wat betreft het eerste deel van de aanbeveling herhaalt GRECO haar twijfels over het feit dat de Eerste Kamervoorzitter de rol van vertrouwenspersoon heeft. Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling zijn er weliswaar enkele maatregelen ter bewustwording genomen, maar er is geen specifieke en periodieke

training over integriteitskwesities geregeld voor alle senatoren. De Eerste Kamer heeft zodoende ten aanzien van geen van beide onderdelen van de aanbeveling de vereiste maatregelen genomen. Over het geheel genomen is de aanbeveling nog altijd gedeeltelijk uitgevoerd.

25. GRECO stelt vast dat aanbeveling iv nog altijd deels is uitgevoerd.

1 Wijziging van de wet van 22 april 1855, houdende regeling der verantwoordelijkheid van de Hoofden der Ministeriële Departementen (Stb. 1855, 33) en aanpassing van daarmee verband houdende bepalingen in het Wetboek van Strafvordering en het Wetboek van Strafrecht in verband met het aanbrengen van enkele modernisering

2 Een Kamerlid had nagelaten om melding te maken van een appartement van 135.000 euro dat hij had ontvangen als geschenk, met als argument dat het een privégeschenk betrof. In de integriteitsrichtlijnen van de Tweede Kamer wordt echter niet vermeld dat uitsluitend geschenken die zijn ontvangen in het kader van parlementaire taken moeten worden aangegeven. Zie https://www.nrc.nl/nieuws/2017/12/19/wel-de-chocoladereep-niet-de-flat-a1585589?utm_source=NRC&utm_medium=related&utm_campaign=related2

8 Bijlage 3: Overzichten integriteitsbepalingen

Deze bijlage bevat:

- A. Overzicht integriteitsregelingen voor Kamerleden zoals opgenomen in het rapport van de werkgroep uit 2014
- B. Overzichtstabel integriteitsregelingen voor Kamerleden (zoals opgenomen in de 'Regelingen Integriteit' van de Tweede Kamer uit 2015)
- C. Overzicht van de huidige registers en reglementen

A. Overzicht integriteitsregelingen voor Kamerleden (opgesteld door werkgroep, 2014)

De werkgroep heeft in haar eerdere rapport in 2014 reeds in kaart gebracht welke (wettelijk) regeling zien op integriteit van leden van de Tweede Kamer. Onderstaand een overzichtstabel, gevolgd door een overzicht van regelingen (zie ook rapport werkgroep 2014; [Kamerstuk II, 2014/15, 33 924, nr. 15](#))

Onderwerp	Waar
Gunsten of giften aanvaarden om het ambt te verkrijgen	Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal
Gunsten of giften aanvaarden of beloften doen om iets in het ambt te laten of te doen	idem
Handelen in strijd met trouw aan Koning, Statuut en Grondwet	idem
Handelen in strijd met de plichten die het ambt meebrengt	Idem
Onverenigbare functies	Grondwet Wet Incompatibiliteiten Staten-Generaal
Opgeven van nevenactiviteiten en -inkomsten	Reglement van Orde Wet op de schadeloosstelling
Opgeven van aangeboden reizen	Reglement van Orde
Opgeven van geschenken van waarde	Reglement van Orde
Schenden vertrouwelijkheid van vergaderingen of stukken	Reglement van Orde
Beledigende taal gebruiken in vergadering	Reglement van Orde
Ter vergadering aansporen tot of instemmen met onwettig handelen	Reglement van Orde

1. De grondwettelijk voorgeschreven eden of beloften

Ingevolge artikel 2 van de *Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal*, leggen leden van de Staten-Generaal bij de aanvaarding van hun ambt eden of beloften af. Deze luiden:

«Ik zweer (verklaar) dat ik, om tot lid van de Staten-Generaal te worden benoemd, rechtstreeks noch middellijk, onder welke naam of welk voorwendsel ook, enige gift of gunst heb gegeven of beloofd.

Ik zweer (verklaar en beloof), dat ik, om iets in dit ambt te doen of te laten, rechtstreeks noch middellijk enig geschenk of enige belofte heb aangenomen of zal aannemen.

Ik zweer (beloof) trouw aan de Koning, aan het Statuut voor het Koninkrijk en aan de Grondwet.

Ik zweer (beloof) dat ik de plichten die mijn ambt mij oplegt getrouw zal vervullen.

Zo waarlijk helpe mij God almachtig!»

(Dat verklaar en beloof ik!»).

Handelingen die in strijd zijn met deze eden of beloften zijn strafrechtelijk vervolgbaar als ambtsmisdriven. Opdracht tot die vervolging moet overigens gegeven worden door regering of de Kamer zelf (dit is geregeld in de Wet op de ministeriële verantwoordelijkheid).

2. Het Reglement van Orde van de Tweede Kamer

Leden dienen ingevolge het RvO opgave te doen van nevenactiviteiten inclusief daaruit genoten inkomsten, van buitenlandse reizen op uitnodiging van derden en van geschenken boven 50 euro.

«Artikel 150a. Registers

- 1. Ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun nevenactiviteiten en de (te verwachten) inkomsten uit hun nevenactiviteiten vermelden, uiterlijk één week na aanvaarding daarvan. Onder inkomsten wordt verstaan: loon in de zin van artikel 9 van de Wet op de loonbelasting 1964, verminderd met de eindheffingsbestanddelen, bedoeld in artikel 31 van die wet of winst uit onderneming in de zin van afdeling 3.2 van de Wet inkomstenbelasting 2001. Op uiterlijk 1 april na ieder kalenderjaar waarin de inkomsten zijn genoten vermelden de leden opnieuw hun inkomsten over dat kalenderjaar.
- 2. Ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun buitenlandse reizen op uitnodiging van derden vermelden, uiterlijk één week na terugkeer in Nederland.
- 3. Ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden de door hen ontvangen geschenken met een hogere waarde dan 50 euro vermelden, uiterlijk één week na ontvangst van het geschenk.
- 4. De drie registers liggen voor een ieder ter inzage.
- 5. De Griffier is belast met de publicatie, twee maal per jaar, van de opgaven in het register voor de nevenfuncties».

Het RvO bevat geen sanctiebepalingen bij het niet doen van een opgave.

Daarnaast bevatten hoofdstuk XII A en B van het RvO bepalingen omtrent het in acht nemen van vertrouwelijkheid van vergaderingen en van documenten, als tot die vertrouwelijkheid is besloten.

«Artikel 143. Geheimhouding besloten commissievergadering

- 1. Ten aanzien van de gedachtewisseling in een besloten commissievergadering wordt geheimhouding in acht genomen, met uitzondering van hetgeen de commissie in haar verslag vermeldt.
- 2. De geheimhouding wordt door hen die bij de behandeling aanwezig waren en allen die van het behandelde of de stukken kennis dragen, in acht genomen totdat de commissie haar opheft.
- 3. De geheimhouding kan door de commissie in een besloten commissievergadering worden opgeheven.

Artikel 144. Geheimhouding plenaire vergadering met gesloten deuren

- 1. Ten aanzien van de gedachtewisseling in een plenaire vergadering met gesloten deuren wordt geheimhouding in acht genomen.
- 2. De geheimhouding wordt door hen die bij de behandeling aanwezig waren en allen die van het behandelde of de stukken kennis dragen, in acht genomen totdat de Kamer haar opheft.
- 3. De geheimhouding kan door de Kamer, met gesloten deuren vergaderend, worden opgeheven.

Artikel 145. Schending van de geheimhouding

- 1. Het presidium kan de Kamer voorstellen om een lid, dat de geheimhouding, bedoeld in de artikelen 143 en 144, niet in acht neemt, voor ten hoogste één maand uit te sluiten van alle vergaderingen van één of meer commissies.
- 2. Het presidium kan de Kamer eveneens voorstellen om een lid, als bedoeld in het eerste lid, voor ten hoogste de verdere duur van de zitting uit te sluiten van de kennisneming van vertrouwelijke stukken.
- 3. Een voorstel als bedoeld in het eerste en tweede lid wordt niet gedaan dan nadat het presidium het betrokken lid in de gelegenheid heeft gesteld te worden gehoord.
- 4. Een voorstel als bedoeld in het eerste en tweede lid wordt in stemming gebracht bij de aanvang van de eerste vergadering na de dag waarop het presidium tot het doen van het voorstel heeft besloten. Over dit voorstel wordt niet beraadslaagd.
- 5. Een besluit van de Kamer ingevolge dit artikel wordt door de Voorzitter onverwijld ter kennis gebracht van het betrokken lid.

Artikel 146. Vertrouwelijke stukken

- 1. De vertrouwelijkheid ten aanzien van de inhoud van een vertrouwelijk stuk wordt door een ieder in acht genomen.
- 2. Ter griffie wordt een register bijgehouden van bij de Kamer dan wel bij de commissies ingekomen vertrouwelijke stukken.
- 3. Bij afzonderlijke regeling, vast te stellen door de Kamer, worden voorschriften gegeven omtrent de aanwijzing en de behandeling van vertrouwelijke stukken. In ieder geval worden in deze regeling voorschriften gegeven over het registreren, het ter inzage leggen, het inzien, het verspreiden en het vermenigvuldigen van vertrouwelijke stukken.

Artikel 147. Schending van de vertrouwelijkheid ten aanzien van de inhoud van een vertrouwelijk stuk.

In het geval een lid de vertrouwelijkheid ten aanzien van de inhoud van een vertrouwelijk stuk niet in acht neemt, is artikel 145 van overeenkomstige toepassing».

Hierbij zijn dus wél sanctiebepalingen van toepassing.

Ook bevat het RvO een bepaling als het gaat om het gebruik van enkele onheuse gedragingen (die nader omschreven worden in het tweede lid van artikel 58) inclusief sanctiebepalingen.

«Artikel 58. Waarschuwing; terugneming van woorden

- 1. Indien een spreker van het onderwerp in beraadslaging afwijkt, roept de Voorzitter hem tot de behandeling van het onderwerp terug.
- 2. Indien een lid of een Minister beledigende uitdrukkingen gebruikt, de orde verstoort, de geheimhouding niet in acht neemt als bedoeld in hoofdstuk XIIA, de vertrouwelijkheid niet in acht neemt als bedoeld in hoofdstuk XIIB of instemming betuigt met dan wel aanspoort tot onwettige handelingen, wordt hij door de Voorzitter vermaand en in de gelegenheid gesteld de woorden die tot de waarschuwing aanleiding hebben gegeven, terug te nemen.

Artikel 59. Ontneming van het woord

- 1. Wanneer een spreker van de gelegenheid, bedoeld in artikel 58, tweede lid, geen gebruik maakt dan wel voortgaat van het onderwerp af te wijken, beledigende uitdrukkingen te gebruiken, de orde te verstoren, de geheimhouding niet in acht te nemen als bedoeld in hoofdstuk XIIA, de vertrouwelijkheid niet in acht te nemen als bedoeld in hoofdstuk XIIB of instemming te betuigen met dan wel aan te sporen tot onwettige handelingen, kan de Voorzitter hem het woord ontnemen.
- 2. In de vergadering waarin een lid het woord is ontnomen, mag dat lid niet meer aan de beraadslaging over het in behandeling zijnde onderwerp deelnemen.

Artikel 60. Uitsluiting van de vergadering

De Voorzitter kan een spreker op wie artikel 59 is toegepast en ieder ander lid dat zich schuldig maakt aan gedragingen als in dat artikel zijn bedoeld, uitsluiten van de verdere bijwoning van de vergadering op de dag waarop de uitsluiting plaats heeft».

3. De Wet op de schadeloosstelling leden Tweede Kamer

De bovengenoemde bepaling in het RvO omtrent de bekendmaking van inkomsten uit nevenactiviteiten is ook opgenomen in artikel 5 van de Wet op de schadeloosstelling leden Tweede Kamer:

«1. De Kamerleden maken hun nevenfuncties en de inkomsten uit hun nevenfuncties openbaar. Zij leggen uiterlijk op 1 april na het kalenderjaar waarin de nevenfuncties zijn

vervuld en de inkomsten zijn genoten een opgave ter inzage bij de griffie van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

2. Onder inkomsten wordt verstaan: loon in de zin van [artikel 9 van de Wet op de loonbelasting 1964](#), verminderd met de eindheffingsbestanddelen bedoeld in [artikel 31 van die wet](#).

3. Het eerste en tweede lid zijn van overeenkomstige toepassing op de in Nederland gekozen vertegenwoordigers in de Vergadering bestaande uit de vertegenwoordigers van de volkeren van de in de Europese Gemeenschappen verenigde staten».

4. Onverenigbare functies

De Grondwet (art. 57) en de Wet Incompatibiliteiten Staten-Generaal en Europees parlement (art. 1) bepalen dat men niet lid kan zijn van een van beide Kamers en tevens bepaalde functies kan uitoefenen. Men zou deze bepalingen onder andere vanuit integriteitsstandpunt kunnen beschouwen en wel als een algemene preventieve maatregel.

Artikel 57 Grondwet:

- 1. Niemand kan lid van beide kamers zijn.
- 2. Een lid van de Staten-Generaal kan niet tevens zijn Minister, Staatssecretaris, lid van de Raad van State, lid van de Algemene Rekenkamer, Nationale ombudsman of substituut-ombudsman, of lid van of procureur-generaal of advocaat-generaal bij de Hoge Raad.
- 3. Niettemin kan een Minister of Staatssecretaris, die zijn ambt ter beschikking heeft gesteld, dit ambt verenigen met het lidmaatschap van de Staten-Generaal, totdat omtrent die beschikbaarstelling is beslist.
- 4. De wet kan ten aanzien van andere openbare betrekkingen bepalen dat zij niet gelijktijdig met het lidmaatschap van de Staten-Generaal of van een der kamers kunnen worden uitgeoefend.

Artikel 1 Wet Incompatibiliteiten Staten-Generaal en Europees parlement

- 1. Een lid van de Staten-Generaal kan niet tevens zijn:
 - o a. Nationale ombudsman of substituut-ombudsman;
 - o b. plaatsvervangend procureur-generaal bij de Hoge Raad.
- 2. De volgende ambten kunnen niet gelijktijdig worden uitgeoefend met het lidmaatschap van de Staten-Generaal:
 - o a. commissaris van de Koning;
 - o b. militair ambtenaar in werkelijke dienst;
 - o c. ambtenaar bij de Raad van State, de Algemene Rekenkamer of het bureau van de Nationale ombudsman;
 - o d. ambtenaar bij een ministerie, alsmede de daaronder ressorterende instellingen, diensten en bedrijven;

- o e. lid van de Raad van bestuur van het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen of de Sociale verzekeringsbank, genoemd in de [Wet structuur uitvoeringsorganisatie werk en inkomen](#);
- o f. lid van de commissie van toezicht, bedoeld in [artikel 64 van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002](#);
- o g. Rijksvertegenwoordiger voor de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba.
- 3. Onder ambtenaar, bedoeld in het tweede lid, onder c en d, wordt mede verstaan degene die op arbeidsovereenkomst naar burgerlijk recht werkzaam is.
- 4. Een lid van de Staten-Generaal kan niet tevens zijn dienstplichtige in werkelijke dienst of tewerkgestelde erkend gewetensbezwaarden.

B. Overzichtstabel integriteitsregelingen voor Kamerleden

(uit: '[Regelingen Integriteit](#)', 2015)

Onderwerp	Grondslag
1. Voorgeschreven eden of verklaringen en beloften van zuivering, van trouw aan de Koning, het Statuut en de Grondwet, en van getrouwe vervulling van het ambt	Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden, Grondwet en Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal
2. Onverenigbare functies (zgn. incompatibiliteiten)	Grondwet en Wet incompatibiliteiten Staten-Generaal en Europees Parlement
3. Opgave van nevenactiviteiten en -inkomsten, relevante belangen, (deels) aangeboden buitenlandse reizen en geschenken van waarde	Wet schadeloosstelling leden Tweede Kamer en Reglement van Orde van de Tweede Kamer
4. Geheimhoudingsplichten	Reglement van Orde van de Tweede Kamer
5. Vertrouwelijkheid van stukken	Reglement van Orde van de Tweede Kamer
6. Onheuse gedragingen	Reglement van Orde van de Tweede Kamer

C. Overzicht huidige registers en reglementen

I. Openbare registers

Via de website van de Tweede Kamer zijn [drie openbare registers](#)²⁴ voor iedereen raadpleegbaar:

- [Register nevenfuncties](#)²⁵
- [Geschenkenregister](#)²⁶
- [Reizenregister](#)²⁷

²⁴ https://www.tweedekamer.nl/kamerleden_en_commissies/openbare_registers

²⁵ https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/nevenfuncties_10-08-2018.pdf

²⁶ https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/geschenken_10-08-2018.pdf

²⁷ https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/reizen_10-08-2018.pdf

De toelichting op de website op deze openbare registers is als volgt:

De Griffie plenair houdt een register bij waarin Kamerleden de door hen ontvangen geschenken en voordelen met een hogere waarde dan €50 vermelden, uiterlijk 1 week na ontvangst van het geschenk of het voordeel.

Daarnaast houdt de Griffie plenair een register bij van buitenlandse reizen waarvan vervoers- en verblijfskosten geheel of gedeeltelijk door derden worden betaald, uiterlijk een week na terugkeer in Nederland.

Tot slot beheert de Griffie plenair een register waarin de Kamerleden hun nevenactiviteiten en de (te verwachten) inkomsten vermelden, alsmede belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd. Uiterlijk 1 week na aanvaarding daarvan.

Alle registers zijn openbaar.

II. Reglementen

Naar aanleiding van de aanbevelingen van de werkgroep is in 2015 voor de leden van de Tweede Kamer de [Regelingen Integriteit](#)²⁸ opgesteld.

Eveneens zijn op de website van de Tweede Kamer de actuele versies te raadplegen van het:

- [Reglement van Orde](#)²⁹
- [Regeling vertrouwelijke stukken](#)³⁰

Ook is op de website van de Tweede Kamer informatie opgenomen voor en over [lobbyisten](#)³¹. Waaronder de meest actuele versie van het [lobbyregister](#)³² (ten tijde van verschijning van dit rapport de versie 30 oktober 2018)

²⁸ https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/integriteitsregels_voor_kamerleden.pdf

²⁹ https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/alleen_rvo_met_cover_juni_2018.pdf

³⁰ https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/rvo_regeling_vertrouwelijke_stukken_1.pdf

³¹ https://www.tweedekamer.nl/contact_en_bezoek/lobbyisten

³² https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/lobbyistenregister_d.d._30_oktober_2018.pdf

9 Bijlage 4: Internationale vergelijking

In deze bijlage wordt, op basis van GRECO-rapporten, ingegaan op de situatie ten aanzien van integriteitsregels bij enkele andere parlementen: Duitsland, Verenigd Koninkrijk, Zweden, Verenigde Staten en het Europees Parlement.

Onderstaand wordt voor Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Zweden, de Verenigde Staten³³ ingegaan op:

- een korte beschrijving van de situatie m.b.t. integriteitsregels voor parlementariërs
- de waardering in de GRECO evaluatierapporten voor die regelingen
- integriteitsschendingen die naar voren zijn gekomen (o.b.v. openbare bronnen)

Vervolgens wordt de situatie van het Europees Parlement kort beschreven. Dit aan de hand van openbare bronnen. Dit parlement valt namelijk (nog) niet onder GRECO, waardoor een eventuele waardering van GRECO over deze regelingen niet is opgenomen. Deze bijlage afgesloten met een samenvattend schema.

In de vergelijking is telkens aangegeven op welke kwesties een lidstaat aanbevelingen heeft gekregen. Dit vooral gericht op die thema's die ook in de aanbevelingen aan Nederland (c.q. de Tweede Kamer) nog open staan: gedragsregels (i.h.b. contacten met lobbyisten) en de controle en handhaving van gedragsregels. Indien van toepassing, wordt vermeld hoe een lidstaat een aanbeveling heeft uitgevoerd en welke waardering GRECO daarvan heeft gegeven.

1. Duitsland

GRECO heeft de evaluatie voor Duitsland op 28 januari 2015 openbaar gemaakt. Er is voor Duitsland vooralsnog alleen een eerste nalevingsrapport uitgebracht door GRECO dat op 6 juli 2017 openbaar is gemaakt. Duitsland heeft aanbevelingen gekregen op het gebied van gedragsregels ten aanzien van lobbyisten en op het gebied van toezicht en handhaving.³⁴

1.1 Evaluatie GRECO

Duitsland beschikt sinds 1972 over een (gedetailleerde) gedragscode die ook regelmatig wordt herzien. GRECO merkt hierover op dat de gedragscode nog niet voorziet in alle regels die te maken hebben met belangenverstrengeling en raadt ook aan hiermee verder te gaan.³⁵ Daarnaast worden opmerkingen gemaakt over lobbyisten. Er bestaat een regeling voor lobbyisten, die te vrijblijvend is volgens GRECO. Ook ontbreken gedragsregels voor de leden in relatie tot lobbyisten.

³³ GRECO kent een systeem waarbij ook landen buiten het Europese gebied lid kunnen worden. De VS zijn op 20 september 2000 lid geworden en doen derhalve ook mee aan de evaluatierondes.

³⁴ Alle aanbevelingen van de besproken landen zijn opgenomen in bijlage 1.

³⁵ GRECO geeft aan dat bijvoorbeeld nog onvoldoende duidelijk is welke belangen van directe familie moeten worden gemeld.

In het eerste nalevingsrapport wordt opgemerkt door GRECO dat er een discussie is geweest die er bijvoorbeeld toe heeft geleid dat lobbyisten alleen onbeperkte toegang tot de Bondsdag hebben als zij zijn geregistreerd. Ook hebben burgers dankzij een rechterlijke uitspraak altijd toegang tot de ontstaansgeschiedenis van wetten. Toch merkt GRECO op dat een deel van de zorgen nog niet is weggenomen. Zo ontbreken bijvoorbeeld de gedragsregels voor leden wanneer zij te maken hebben met lobbyisten en is de transparantie inzake de externe rapportages nog steeds onvoldoende gewaarborgd. Deze aanbeveling beschouwt GRECO derhalve als gedeeltelijk geïmplementeerd.

Duitsland beschikt over een toezichts- en sanctiemechanisme. Wanneer de Voorzitter constateert dat er een kleine overtreding heeft plaatsgevonden, kan deze het betrokken lid een reprimande geven. Bij grotere overtredingen wordt het Presidium betrokken. Het Presidium kan een openbare verklaring over de overtreding afgeven. Daarna kan het Presidium, nadat het betrokken lid wederom is gehoord, een boete opleggen met een maximum van rond de € 50 000.³⁶ De Voorzitter en het Presidium hebben de onderzoekstaak ten aanzien van het toezicht belegd bij twee ambtelijke functionarissen binnen de afdeling die gaat over de schadeloosstelling van de leden. GRECO merkt hierover op dat op papier dit mechanisme er goed uitziet, maar beveelt aan (zie aanbeveling IV) om maatregelen te treffen om de effectiviteit van het toezicht en de handhaving te garanderen, onder andere door de capaciteit uit te breiden.

In het eerste nalevingsrapport merkt GRECO op dat de capaciteit van het betreffende Bureau in de Bondsdag is uitgebreid met een persoon. Hoewel GRECO daar op zich voorstander van is, wordt tevens opgemerkt dat GRECO verwachtte dat de Bondsdag een bredere aanpak zou hebben gehanteerd bij de uitvoering van deze aanbeveling. GRECO kan daarom niet anders dan concluderen dat deze aanbeveling niet is uitgevoerd.

Daarnaast is het mogelijk om de immuniteit van een lid op te heffen waardoor hij strafrechtelijke vervolgd kan worden. De Bondsdag besluit daarover op voorstel van de zogenaamde Eerste commissie, de commissie voor Verkiezingen, Immuniteiten en Reglement van Orde. Op de website van de Bondsdag worden deze besluiten van de Bondsdag gepubliceerd. Dit is de afgelopen jaren enkele malen voorgekomen.

1.2 Overige bronnen

De Duitse media hebben naar aanleiding van het eerste nalevingsrapport meerdere artikelen gepubliceerd.³⁷ In geen van deze artikelen wordt verwezen naar

³⁶ Regel 8 van Verhaltensregeln für Mitglieder des Deutschen Bundestages en artikel 44a Abgeordnetengesetz

³⁷ Zie bijvoorbeeld: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/korruption-europarat-stellt-bundestag-mieses-zeugnis-aus-a-1205989.html> of <https://www.n-tv.de/politik/Schlechte-Noten-fuer-Anti-Korruptionskampf-article20417104.html>

daadwerkelijke integriteitsschendingen. Los van deze publicaties zijn er enkele artikelen te vinden over mogelijke integriteitsschendingen. Zo loopt momenteel in Duitsland een strafrechtelijke onderzoek naar mogelijke omkoping van leden door een bedrijf in de wapenindustrie.³⁸ Ook is er een artikel dat uitermate kritisch is over de toepassing van anti-corruptie maatregelen. Dit artikel is echter geschreven naar aanleiding van het aannemen door het Duitse parlement van een wetsvoorstel met anti-corruptie maatregelen voor onder andere de leden. Hierin wordt gewezen op het feit dat de implementatie van een verdrag ruim 10 jaar op zich heeft laten wachten.³⁹

Ten slotte is er een bericht over een Duits lid dat mogelijk geld heeft aangenomen van de Azerbeidjaanse delegatie, toen zij nog lid was van de Duits delegatie van de Parlementaire assemblee van de Raad van Europa (PACE). Haar fractie heeft haar niet meer voorgedragen voor het lidmaatschap van de delegatie.⁴⁰ Op 24 april 2018 heeft een onderzoekscommissie van de PACE geconcludeerd dat zij de integriteitsregels ernstig heeft geschonden.⁴¹ Op 29 juni 2018 heeft de commissie van de PACE die gaat over het Reglement van Orde, Immunititeiten en institutionele zaken geoordeeld dat dit lid voor het leven geen toegang meer heeft tot de gebouwen van PACE.⁴²

2. Verenigd Koninkrijk

GRECO heeft de evaluatie voor het Verenigd Koninkrijk (hierna: VK) op 6 maart 2013 openbaar gemaakt. Het eerste nalevingsrapport is gepubliceerd op 19 januari 2015 en het tweede nalevingsrapport, waarmee voor het VK de vierde evaluatieronde werd afgesloten, is gepubliceerd op 10 november 2017. Het VK heeft aanbevelingen gekregen op het gebied van gedragsregels ten aanzien van lobbyisten en op het gebied van toezicht en handhaving.

2.1 Evaluatie GRECO

Het parlement van het VK heeft al sinds 1695 resoluties aangaande het gedrag van leden. Echter sinds 1996 heeft het House of Commons daadwerkelijk een zogenaamde Code of Conduct.⁴³ Deze gedragscode wordt ondersteund door een gedetailleerde Guide to the rules. Hierin staat gedetailleerd beschreven wat wel en niet gemeld moet worden

³⁸ <https://de.sputniknews.com/panorama/20180522320828071-heckler-und-koch-korruption/>

³⁹ <https://www.zeit.de/2014/27/abgeordnetenbestechung-gesetz> Deze wet gaat over omkoping van leden van het parlement s volgt op het VN anticorruptie verdrag. In Nederland is dit neergelegd in het Wetboek van Strafrecht.

⁴⁰ De Azerbeidjaanse omkoping van leden van de Parlementaire assemblee is mede ontdekt door het lid Omtzigt. Het onderzoek naar de omkoping is momenteel nog gaande en ligt in handen van een speciale onderzoekscommissie van de parlementaire assemblee. <http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/untersuchungsbericht-zur-arbeit-des-europarats-mit-aserbajdschan-hinweise-auf-korruption-15556728.html?printPagedArticle=true#void>

⁴¹ <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/News/News-View-EN.asp?newsid=7142&lang=2&cat=401>

⁴² <http://website-pace.net/documents/19895/4896422/20180629-FindingsIBAC-EN.pdf/62fb4ef3-b563-42d2-8a44-cdae0af6245e> Dit besluit treft niet alleen het Duits lid, maar ook 11 andere leden van PACE.

en welke gedragingen niet zijn toegestaan.⁴⁴ In relatie tot de omgang met lobbyisten was tot voor kort niets tot weinig specifiek opgenomen.

In de twee nalevingsrapporten constateert GRECO dat het House of Commons in de Code of Conduct gedragsregels heeft opgenomen met betrekking tot de omgang met lobbyisten. Er is nu opgenomen dat geschenken en zogenaamde “hospitality contacts” moeten worden geregistreerd door het betreffende lid. Tevens moet een lid in het register opnemen welke familieleden actieve lobbyisten zijn. Ook is expliciet opgenomen dat deze regels ook gelden voor de medewerkers van de leden.⁴⁵ Naar aanleiding hiervan heeft GRECO geconcludeerd dat de aanbeveling volledig is geïmplementeerd.

Voor het handhaven van gedragsregels kent het VK feitelijk twee systemen. Ten eerste wordt opgemerkt dat leden van het parlement geen strafrechtelijke immuniteit genieten en dat bovendien een strafrechtelijke procedure wordt geprefereerd boven de interne disciplinerende. Ten tweede kent het VK een systeem van onafhankelijke Parliamentary Commissioners for Standards. De onderzoeksbevoegdheid tot het doen van onderzoek naar een mogelijke schending van de Code of Conduct en daarmee samenhangende Guide is belegd bij de Parliamentary Commissioner for Standards⁴⁶. Deze Commissioner doet onderzoek naar het gedrag van leden uit eigener beweging of naar aanleiding van klachten. De Commissioner onderzoekt dan aan de hand van onder andere getuigenverklaringen en ander bewijs of er sprake is van een schending. In sommige gevallen, kleine schendingen, wordt de zaak direct door de Commissioner zelf afgedaan bijvoorbeeld als blijkt dat het betrokken lid iets niet wist en excuses heeft gemaakt. In andere gevallen wordt het onderzoek, inclusief de conclusie dat er een schending heeft plaatsgevonden, doorgeleid naar de Committee on Standards and Privileges. Deze commissie bekijkt het onderzoeksrapport en trekt haar conclusies in een eigen rapport. Beide rapporten worden op hetzelfde moment openbaar gemaakt. In het rapport van de commissie kan dan ook zijn opgenomen welke sancties dienen te worden opgelegd. Het House of Commons heeft de mogelijkheid om de volgende sancties op te leggen: (officiële) reprimande (waaronder tevens kan vallen het verplicht tijdens de plenaire vergadering excuses maken), schorsing van het lid zonder behoud van schadeloosstelling of het wegsturen van leden. Tevens kan teveel betaald geld worden teruggevorderd. Voor het opleggen van sancties⁴⁷ dient er instemming van het

⁴³ In deze Code of Conduct wordt verwezen naar de zogenaamde Nolan- principes, daterend uit 1996, maar er wordt ook nog steeds verwezen naar de resolutie uit 1695.

⁴⁴ Voor deze notitie wordt over de Code of Conduct en de Guide to the rules alleen deze basale informatie gegeven. De focus ligt op de punten die voor Nederland openstaan.

⁴⁵ In het VK zijn leden verantwoordelijk voor het inhuren van medewerkers, niet de fractie.

⁴⁶ Deze Commissioner is een onafhankelijke functionaris, die alleen onderzoek doet. Deze kan geen sancties opleggen. De Commissioner wordt voor een termijn van vijf jaren bij resolutie aangewezen door het House of Commons.

⁴⁷ De mogelijkheid om leden weg te sturen is sinds 1922 slechts drie keer gebruikt.

House of Commons te zijn. Over het algemeen wordt voor het nemen van disciplinaire acties jegens een lid een resolutie aangenomen door het House of Commons.

Over de onderzoeken van de Commissioner wordt voorts opgemerkt dat de bevindingen altijd openbaar worden, ook als het slechts een kleine schending betreft die door de Commissioner is afgedaan.⁴⁸ Alle documentatie hierover, inclusief bewijsvoering, is te vinden op de website van het Britse parlement.

GRECO merkt in de nalevingsrapporten op dat de aanbeveling om het sanctieregime nader te beschouwen op onder andere effectiviteit, is uitgevoerd. Er heeft door een sub-commissie van de Committee on standards een evaluatie plaatsgevonden van het bestaande regime. Uit die evaluatie bleek dat het sanctieregime voldoende en effectief was. Ook werd het voorstel gedaan om de samenstelling van de commissie te veranderen in die zin dat naast zeven leden ook zeven personen die niet lid waren van het parlement (zogenaamde *lay members*) onderdeel werden van de commissie. Dit is vervolgens door het House of Commons ingevoerd. Volgens GRECO draagt dit bij aan de onafhankelijkheid van de betreffende commissie. Tevens wijst GRECO op de nieuwe disciplinaire sanctie van het starten van een zogenaamde *recall petition*.⁴⁹

GRECO heeft in het tweede nalevingsrapport geconcludeerd dat alle aanbevelingen zijn geïmplementeerd en heeft de evaluatieronde voor het VK afgesloten.

5.2.2 Overige bronnen

De Britse politiek wordt geplaagd door veel schandalen, waaronder meerdere integriteitsschendingen als het verkeerd of onrechtmatig declareren van kosten, niet opgeven van financiële belangen of beïnvloeding door lobbyisten door middel van betaling.⁵⁰ In veel gevallen heeft de betrokken politicus direct ontslag genomen of is het aangekomen op een onderzoek en sanctie door respectievelijk de Commissioner en het House of Commons.

3. Zweden

GRECO heeft de evaluatie voor Zweden op 12 november 2013 openbaar gemaakt. Het eerste nalevingsrapport is gepubliceerd op 29 januari 2016 en het tweede nalevingsrapport, waarmee voor Zweden de vierde evaluatieronde werd afgesloten, is

⁴⁸ <https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/standards-and-financial-interests/parliamentary-commissioner-for-standards/complaints-and-investigations/allegations-the-commissioner-has-rectified/>

⁴⁹ Indien een lid een ernstige schending heeft begaan, kan het House of Commons een petitie starten, de facto om het lidmaatschap af te nemen. De kiezers zijn degenen die hierbij het mandaat daadwerkelijk kunnen afnemen. Indien de kiezers instemmen met het verlies van lidmaatschap, vindt er voor deze zetel een nieuwe verkiezing plaats in dat district (by-election).

⁵⁰ Zie voor een (niet complete) lijst ook https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_political_scandals_in_the_United_Kingdom

gepubliceerd op 24 oktober 2017. Zweden heeft aanbevelingen gekregen op het gebied van gedragsregels ten aanzien van lobbyisten en op het gebied van toezicht en handhaving.

3.1 Evaluatie GRECO

Voor het evaluatierapport van GRECO beschikte de Riksdag⁵¹ niet over een gedragscode. Wel bestonden er enige verboden nevenfuncties en nevenactiviteiten. Naar aanleiding van het GRECO rapport heeft de Riksdag een speciale werkgroep aan het werk gezet, bestaande uit de eerste ondervoorzitter en een lid van elke fractie. Deze werkgroep heeft een gedragscode opgesteld met bijbehorende gids met gedetailleerde richtlijnen, die inmiddels is aangenomen door de Riksdag.⁵² In de gedragscode zijn alle aanbevelingen van GRECO grotendeels meegenomen. In de evaluatie die leidde tot de aanbevelingen omtrent de gedragscode was ook aandacht gevraagd voor de omgang met lobbyisten. Hierop wordt niet meer specifiek ingegaan. De gedragsregels zijn alleen in het Zweeds beschikbaar, waardoor een goed begrip van de regels moeilijk is. Wel is duidelijk dat in de regels is vastgelegd dat leden giften en belangen moeten melden en dat in de bijbehorende richtlijnen ook staat hoe ze moeten omgaan met giften en gunsten en met aangeboden steekpenningen.

Ook is een systeem van toezicht geïmplementeerd met de betreffende gedragsregels. De Voorzitter, de ondervoorzitters en de fractievoorzitters hebben de taak om naleving van de gedragsregels te bewaken. GRECO heeft geoordeeld dat hiermee een licht systeem van toezicht was ingesteld. GRECO geeft aan dat de voorkeur uitgaat naar een aparte commissie die het toezicht houdt, gezien de duidelijke politieke invloed in het systeem. Bovendien bevatten de gedragsregels geen duidelijke sancties. Hoewel GRECO vaststelt dat hiermee deze aanbeveling slechts ten dele is geïmplementeerd, wordt de evaluatieronde voor Zweden daarmee afgesloten.

3.2 Overige bronnen

Aangezien de gedragsregels pas sinds 1 januari 2017 in werking zijn, is het lastig om nu al de werking ervan en het toezichtstelsel te beoordelen. Er is nog weinig informatie over beschikbaar. Uit overige bronnen wordt duidelijk dat leden van de Riksdag kunnen worden vervolgd voor bepaalde integriteitsschendingen. Zo is in 2014 een lid vervolgd voor belangenverstrengeling die hij niet had gemeld.⁵³

4. Verenigde Staten

GRECO heeft de evaluatie van de Verenigde Staten op 17 januari 2017 openbaar gemaakt. Er is nog geen nalevingsrapport gepubliceerd. De VS hebben aanbevelingen

⁵¹ Volledigheidshalve wordt opgemerkt dat Zweden een unicameraal parlement is.

⁵² <http://www.riksdagen.se/globalassets/01.-aktuellt/201617/en-uppforandekod-for-ledamoterna.pdf>

⁵³ <https://www.svd.se/par-asling-i-blasvader>

gekregen op het gebied van gedragsregels ten aanzien van lobbyisten en op het gebied van toezicht en handhaving.

4.1 Evaluatie GRECO

De VS worden door GRECO geroemd om hun erkenning van, en omgang met, het gevaar van corruptie. De VS hebben al jarenlang gedragsregels en een bijbehorend toezicht- en handhavingssysteem. Aangezien lobbyorganisaties een grote rol spelen in het Amerikaanse parlement, zijn van oudsher dan ook gedetailleerde regels opgesteld omtrent het gedrag van leden in omgang met lobbyisten. Zo mogen leden nooit een geschenk aannemen van een lobbyist, mag een lobbyist geen reis organiseren voor een lid die wordt betaald door een externe, mag een lobbyist een lid niet vergezellen op een reis die wordt betaald door een externe en mogen de medewerkers van een lid waarvan de partner lobbyist is, geen lobby-contacten hebben met die bewuste partner.

De VS kennen voorts een Lobbying Disclosure Act, waarmee wordt geregeld dat alle lobbyisten zich moeten registreren. Ook moeten lobbyisten elk kwartaal een rapport indienen waarin is opgenomen welke lobbyactiviteiten zij hebben ondernomen. Hoewel dit op papier transparant is, blijkt uit de praktijk dat leden van het parlement veelvuldig worden belobbyd en dat hierbij ook vaak een kant en klare tekst voor een wetsvoorstel wordt aangeleverd.⁵⁴

GRECO merkt hier op dat leden bij de indiening van een wetsvoorstel niet zijn verplicht om informatie te verschaffen over de totstandkoming ervan. Dus ook niet over de invloed van lobbyisten of welke lobbyisten betrokken waren. Het parlement vertrouwt hierbij geheel op de informatie die lobbyisten onder de eerdergenoemde Lobbying Disclosure Act moeten openbaren. GRECO beveelt hier aan om de transparantie over de totstandkoming van nieuwe wetten te vergroten op dit punt, mede omdat hiermee meer van het gedrag van het betrokken lid ten opzichte van lobbyisten naar voren komt.⁵⁵ Daarnaast wijst GRECO op het fenomeen van de “revolving doors”, inhoudende dat leden zich na hun lidmaatschap laten registreren als lobbyisten en vervolgens lobbyactiviteiten ontplooien. Gezien het feit dat de lobbysector zo’n grote rol speelt in de politieke omgeving zijn volgens GRECO een zogenaamde afkoelingsperiode (een bepaalde tijd waarin een lid geen lobbyactiviteiten mag ontplooien) en een strikt toegangsbeleid voor deze oud-leden belangrijk.

Over toezicht en handhaving wordt allereerst opgemerkt dat leden van het U.S. Congress geen immuniteit hebben en gewoon in een strafrechtelijke of privaatrechtelijke procedure kunnen worden betrokken. Hierbij moet worden opgemerkt dat in de Amerikaanse Grondwet wordt uitgesloten dat leden in rechte worden

⁵⁴ Er worden jaarlijks duizenden wetsvoorstellen, groot en klein, ingediend. De wetgevende macht ligt namelijk bij het parlement.

⁵⁵ Conform de uitgangspunten van de vierde evaluatieronde, ligt de focus op het gedrag van de leden zelf en dient het U.S. Congress hierop actie te ondernemen.

aangesproken op hun activiteiten in het parlement, hetgeen een individueel recht is. Dit betekent in de praktijk dat een lid mag bepalen of hij bijvoorbeeld bepaalde documenten vrijgeeft in geval van een strafrechtelijke procedure. Ondanks dit recht uit de Grondwet, kan tegen een lid altijd een disciplinaire procedure worden gestart die kan leiden tot sancties. De uitvoering van een dergelijke procedure, inclusief onderzoek en sanctieoplegging, ligt in handen van een Ethics Committee. Deze commissie bestaat uit een gelijk aantal leden van de meerderheid en minderheid.⁵⁶ De commissie wordt ondersteund door een ambtelijke, politiek neutrale staf, waarvan het merendeel bestaat uit advocaten. Een Ethics Committee heeft voorts volledige onderzoeksbevoegdheden: zo mogen zij vorderingen uitdoen en verhoren afnemen. Een onderzoek kan starten doordat een lid een klacht indient, een klacht wordt ingediend door een externe met ondersteuning van een lid, uit eigener beweging, als een lid wordt veroordeeld voor een misdrijf, het House of Representatives een resolutie aanneemt die een onderzoek autoriseert dan wel opdraagt of als het Office of Congressional Ethics een door hen uitgevoerd onderzoek doorstuurt.

Voor het schenden van de gedragsregels, waar ook onder valt het opzettelijk niet opgeven van geschenken, belangen of neveninkomsten, kunnen verregaande sancties worden opgelegd. Een Ethics commissie kan in lichte gevallen een berisping geven, hetgeen niet als een disciplinaire maatregel wordt gezien. Er kunnen echter door het House of Representatives op voorstel van de Ethics Committee de volgende sancties worden opgelegd: een officiële afkeuring van het gedrag van het betreffende lid, een boete, het afnemen of beperken van bepaalde rechten in het Huis en zelfs het afnemen van het lidmaatschap.⁵⁷

Gezien de kritiek op dit systeem - zowel vanuit de politiek als vanuit derden - die zich met name richt op de onafhankelijkheid van de Ethics Committee, heeft GRECO aanbevolen om maatregelen te overwegen die de effectiviteit van het systeem van toezicht en handhaving verbeteren.

4.2 Overige bronnen

Ook het Amerikaanse parlement kent vele schandalen, waaronder integriteitsschendingen.⁵⁸ Zo is recent een lid veroordeeld vanwege handelen met voorkennis, waarbij hij de kennis had opgedaan in het kader van zijn parlementaire

⁵⁶ Er bestaat ook een Office of Congressional Ethics, een onafhankelijk instituut dat in leven is geroepen na meerdere corruptieschandalen waarin het optreden van de Ethics Committee achterbleef naar oordeel van bepaalde leden. Deze OCE wordt meer gezien als een instantie die vooronderzoek kan doen voor de Ethics Committee.

⁵⁷ De bevoegdheid voor beide Kamers van het U.S. Congress om het lidmaatschap af te nemen is geregeld in de Amerikaanse Grondwet. Dit gebeurt echter zelden. Het komt aan de andere kant vaak voor dat leden hun lidmaatschap opzeggen vanwege een lopende onderzoek van de Ethics Committee.

⁵⁸ Zie voor een indrukwekkende lijst: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_federal_political_scandals_in_the_United_States

werk.⁵⁹ Ondanks dergelijke veroordelingen, is er evenwel veel kritiek op de werking van de Ethics Committee, zowel binnen als buiten het House of Representatives. Er wordt door meerdere bronnen gesteld dat de Ethics Committee te politiek is en daardoor te weinig doet om daadwerkelijk effectief op te treden als bewaker van de gedragsregels. Dit ondanks het feit dat deze commissie bestaat uit een politiek uitgebalanceerde groep. Uit onderzoek blijkt overigens ook dat het vertrouwen van burgers in het U.S. Congress afneemt.⁶⁰

5. Europees Parlement

5.1 Gedragsregels en systeem

Het Europees Parlement beschikt over een gedragscode met bijbehorende uitvoeringsvoorschriften. Onder de gedragscode vallen niet alleen regels omtrent het aannemen en melden van giften of het melden van belangen, maar ook regels omtrent oud-leden en lobbyactiviteiten. Ook bijvoorbeeld het op uitnodiging van een derde aanwezig zijn bij een door die derde georganiseerd evenement is gereguleerd.

Het EP beschikt ook over een systeem van toezicht en handhaving. De Voorzitter, belast met het toezicht op de naleving van de gedragscode, kan het raadgevende comité voor het gedrag van leden, verzoeken om vermeende schendingen te onderzoeken. Indien deze een overtreding constateert wordt dit gemeld aan de Voorzitter met eventueel advies over de op te leggen sanctie. De Voorzitter besluit uiteindelijk over de op te leggen sanctie bij overtreding.

De sancties zijn neergelegd in artikel 166, leden 3 tot en met 5, van het Reglement van Orde van het EP en bestaan uit:

- (a) een berisping;
- (b) het verlies van het recht op de verblijfsvergoeding voor een duur van twee tot dertig dagen;
- (c) onverminderd de uitoefening van het stemrecht ter plenaire vergadering, en in dit geval onder voorbehoud van strikte naleving van de gedragsregels, tijdelijke uitsluiting van deelname aan alle of een deel van de werkzaamheden van het Parlement gedurende een periode van twee tot dertig vergaderdagen van het Parlement of een van zijn organen, commissies of delegaties;
- (d) een voor maximaal een jaar geldend verbod voor het lid om het Parlement te vertegenwoordigen in een interparlementaire delegatie, een interparlementaire conferentie of een interparlementair forum.
- (e) in geval van een schending van de vertrouwelijkheid, een voor maximaal een jaar geldende beperking van het recht van toegang tot vertrouwelijke of gerubriceerde informatie.

⁵⁹ <https://newrepublic.com/article/150557/congress-makes-corruption-easy>

⁶⁰ <https://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/S2053-769720170000029002>

De onder b) tot en met e), bedoelde maatregelen kunnen worden verdubbeld bij herhaling van de overtreding of wanneer het lid weigert te voldoen aan een overeenkomstig artikel 165, lid 3, genomen maatregel.
Voorts kan de Voorzitter de Conferentie van voorzitters voorstellen het lid te schorsen of uit het door hem beklede ambt of een of meer door hem beklede ambten te ontheffen overeenkomstig de in artikel 21 neergelegde procedure.⁶¹

Een sanctie wordt door de Voorzitter gepubliceerd op de website van het EP, waar de melding van de opgelegde sanctie minstens een jaar zichtbaar blijft. Dit volgt uit regel 166 van het Reglement van Orde van het EP.

5.2 Overige bronnen

Hoewel dit niet direct uit de sanctiemogelijkheden blijkt, heeft de onder b) genoemde sanctie (i.c. verlies van verblijfsvergoeding) de facto het karakter van een boete. Zo moest in 2015 een lid dat, in strijd met de regels, voor een ander lid stemmen had uitgebracht, zijn verblijfsvergoeding voor vijf dagen inleveren wegens stemfraude. Dit kwam neer op een bedrag van € 1530.⁶² Een van de meer in het oog springende kwesties was het “Cash-for-Laws” schandaal in 2011. Daarin werden verschillende leden van het EP door journalisten, die voorwendden dat zij lobbyisten waren, geld geboden voor bepaald stemgedrag. Daar het onderzoek naar mogelijke corruptie door de betrokken leden werd tegengewerkt door de toenmalige voorzitter van het EP, zijn geen van de leden gesanctioneerd.⁶³

⁶¹ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP/TEXT+RULES-EP+20180731+RULE-166+DOC+XML+V0//NL&language=NL&navigationBar=YES>

⁶² <https://nos.nl/artikel/2075858-pvv-europarlementarier-gestraft-voor-stemfraude.html>

⁶³ https://www.europa-nu.nl/id/vjykggfc2fro/gedragsregels_voor_europarlementariers#p3

Samenvattend schema

Instrument	NL	D	VK	Z W	VS	EP
Gedragsregels (Code of Conduct)	X	X	X	X	X	X
Gedragsregels t.a.v. lobbyisten			X	X	X	X
Toezicht op gedragsregels ⁶⁴						
a) door Voorzitter/Presidium		X		X		X
b) door aparte commissie		X			X	X
c) door onafhankelijke functionaris			X			
d) door fractievoorzitters				X		
Toezichtsonderzoek ⁶⁵						
a) openbaar						
b) openbaar na afloop		X	X		X	X
c) vertrouwelijk						
Sancties						
a) vertrouwelijke berisping					X	X
b) openbare reprimande (naming and shaming)		X	X		X	X
c) boete		X			X	X
d) uitsluiting/schorsing bepaalde tijd			X			
e) beperken/afnemen rechten en privileges					X	X
f) afnemen immuniteit		X				
g) afnemen lidmaatschap			X		X	
Sanctieoplegging						
a) door Voorzitter/Presidium		X				
b) door commissie						
c) door Kamer		X	X		X	

Uit het bovenstaande kan worden geconcludeerd dat, behalve Nederland, alle parlementen beschikken over formeel toezicht op de gedragsregels. Ook kent, op Zweden en Nederland na, elk parlement de mogelijkheid van sanctieoplegging.

⁶⁴ Gezien het feit dat de effectiviteit en proportionaliteit van het systeem van de Wmv verwaarloosbaar is, wordt deze niet meegenomen in dit overzicht.

⁴⁵ De meeste parlementen onderzoeken in vertrouwelijkheid integriteitsschendingen, waarover in algemene zin wordt gerapporteerd. Alleen in de gevallen waarin een (ernstige) schending wordt geconstateerd, wordt het onderzoek met naam openbaar gemaakt.

Gedragcode leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Doel van de code

Het doel van de gedragscode is om de kenbaarheid van de integriteitsregels en de bekendheid met de inhoud daarvan te vergroten en om de toepassing van de integriteitsregels verder te laten internaliseren.

Reikwijdte

Deze gedragscode ziet op al het handelen in het ambt van Kamerlid, waaronder tevens wordt begrepen het handelen als privépersoon dat het ambt raakt.

Beginselen

Het Kamerlid is zich ervan bewust dat hij een publiek ambt uitoefent dat rechten en plichten met zich meebrengt. De volgende beginselen worden immer in acht genomen:

1. Onbaatzuchtigheid;
2. Integriteit;
3. Objectiviteit;
4. Verantwoordelijkheid;
5. Transparantie;
6. Eerlijkheid;
7. Leiderschap.

Nodig?

11/05/2018 19:18

Lijkt me niet

11/05/2018 19:19

Gedragregels

1. Het Kamerlid oefent zijn ambt uit in onafhankelijkheid en in het algemeen belang.
2. Het Kamerlid accepteert geen gift of gunst die bedoeld is om zijn handelen in het ambt te beïnvloeden.
3. Het Kamerlid voldoet aan de registratieverplichtingen die het ambt hem oplegt.
4. Het Kamerlid gebruikt in het ambt verkregen informatie niet voor persoonlijke belangen en waarborgt, indien van toepassing, het vertrouwelijke karakter ervan.
5. Het Kamerlid behandelt een ieder met respect.

Leidraad bij de Gedragscode

Gedragsregels 1 en 2

De leden dienen bij de aanvaarding van hun ambt eden of verklaringen en beloften af te leggen. Uitvloeisel hiervan dat een Kamerlid te allen tijde onafhankelijk is en dient te handelen in het algemeen belang. Dit betekent dat indien een Kamerlid mogelijk geconfronteerd raakt door persoonlijke belangen naast het algemeen belang, altijd gekozen moet worden voor het algemeen belang. Het lid zal hier dan proportionele gevolgen aan moeten verbinden. Ook is het een Kamerlid niet toegestaan giften of gunsten aan te nemen die zijn bedoeld om het handelen van het betreffende lid te beïnvloeden.

In relatie tot lobbyisten dienen leden zich immer bewust te zijn van hun onafhankelijke positie en de taken die de Grondwet hen opdraagt. Lobbyisten zijn voor vele leden belangrijk voor een zekere mate van informatievoorziening, tegelijkertijd moet wel altijd een mate van afstand worden bewaard tot een lobbyist. Een lid moet zich dan ook bij een aanbod van een lobbyist zich onthouden van het doen van beloftes over bepaald handelen. Dit is immers in strijd met het verbod van last.

Gedragsregel 3

De leden dienen opgave te doen van hun nevenactiviteiten en -inkomsten, belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd, buitenlandse reizen waarvan de vervoers- en verblijfskosten geheel of gedeeltelijk door derden zijn betaald, en geschenken en voordelen die een bedrag van 50 euro te boven gaan. Deze informatie wordt door de Griffie Plenair opgenomen in de daartoe bijgehouden registers, die voor een ieder ter inzage liggen. De Griffie Plenair attendeert de leden halfjaarlijks op de noodzaak van het actueel houden van hun informatie in de registers en de mogelijkheid om omissies te corrigeren.

Met deze belangen zijn niet alleen financiële belangen bedoeld. Er wordt hierbij verwezen naar een aanbeveling van de OVSE, luidende dat *“the rules should [...] include a clause requiring legislators to declare any other interest that might reasonably be thought to influence their actions, speeches or votes”*. Bij die “andere belangen” kan bijvoorbeeld worden gedacht aan (a) eerdere functies, waarbij het volgens de werkgroep van weinig betekenis is of men daaruit inkomsten genoot, omdat het van belang kan zijn dat voor de buitenwereld bekend is welke beroepsmatige achtergrond een lid heeft, zodat kritisch gevolgd kan worden of hij zich niet gedraagt als belangenbehartiger van een beroepsgroep, (b) aan een terugkeergarantie of andere bijzondere regelingen die werkzaamheden na de beëindiging van het Kamerlidmaatschap betreffen, of (c) aan een meerderheidsbelang in een vennootschap. Er wordt bewust geen uitputtende lijst gepresenteerd. Het is aan het lid zelf om te bepalen of een specifieke omstandigheid redelijkerwijs als relevant voor zijn functioneren kan worden beschouwd.

De volgende vuistregel kan in dit verband worden gegeven: als een willekeurige toeschouwer zonder veel omwegen zou kunnen denken dat een bepaalde private omstandigheid van een lid van invloed is op diens stellingname in een publiek vraagstuk, kan het raadzaam zijn omstandigheid in het register te doen opnemen. Dan kan immers nooit gesteld worden dat die omstandigheid verborgen is gehouden. Het gaat er niet om of die omstandigheid daadwerkelijk van invloed is geweest. Dat, noch het tegendeel, is immers te bewijzen. Het is verstandig de bandbreedte van wat een buitenstaander “redelijkerwijs” als van invloed op parlementaire gedragingen kan beschouwen, ruimer te nemen als het gaat om beleidsterreinen waarop men woordvoerder is van de fractie of lid is van de betrokken Kamercommissie.

Daarnaast doen de leden er goed aan zich rekenschap te geven van het feit dat ook specifieke omstandigheden die hun partner of andere directe familieleden betreffen door derden redelijkerwijs kunnen worden beschouwd als relevant in de beoordeling van hun opereren als lid. Daarbij wordt wel de kanttekening geplaatst dat het om verschillende redenen niet altijd mogelijk is om alle belangen in de privéomgeving van de leden in beeld te brengen. In de eerste plaats is de privéomgeving niet goed af te bakenen. In de tweede plaats hebben privébetrekkingen van de leden uiteraard recht op bescherming van hun privacy; niet alleen is een inbreuk daarop niet mogelijk zonder een solide wettelijke basis, een dergelijke inbreuk zou ook disproportioneel kunnen zijn in relatie met het doel,

te weten het waken over de integriteit van de leden. De maatschappij is echter niet blind voor het sociale krachtenveld waarin de leden zich bevinden en van de invloed die dat kan hebben op hun handelen en functioneren. Vanuit die optiek zal het individuele lid zijn afweging moeten maken.

Ook hierbij is het wellicht verstandig het perspectief van een willekeurige toeschouwer te kiezen en zich af te vragen of het beroep op bescherming van een belang van de desbetreffende derde, afgewogen tegen het belang van een transparante melding, gehonoreerd zou worden. Hiervoor is de volgende vuistregel geformuleerd: denk bij "familie- of relatiesfeer" primair aan degenen waarmee een duurzame huishouding wordt gevoerd, denk bij de "belangen" die dan eventueel vermeld zouden kunnen worden bijvoorbeeld aan een verantwoordelijke positie die die persoon inneemt op het beleidsterrein waarop men woordvoerder is en houdt de vermelding anoniem.

Tevens is bij de wijziging van het Reglement van Orde van de Tweede Kamer in november 2014, de opgaveplicht in het derde lid uitgebreid met "voordelen met een hogere waarde dan 50 euro", waarmee is beoogd te voorkomen dat bijvoorbeeld een aangeboden concert of diner door het ene lid wel en door het andere lid niet als een geschenk wordt opgevat en geregistreerd.

Gedragsregel 4

De geheimhouding ten aanzien van de gedachtewisseling in een besloten commissie vergadering of plenaire vergadering met gesloten deuren, dient in acht te worden genomen door allen die bij de behandeling aanwezig waren en allen die van het behandelde of de stukken hieromtrent kennis dragen, totdat de geheimhoudingsplicht door de commissie of de Kamer wordt opgeheven. De geheimhoudingsplicht geldt echter niet ten aanzien van hetgeen een commissie in haar verslag over een besloten commissievergadering vermeldt.

Schending van de geheimhouding van de gedachtewisseling in een besloten commissievergadering of in een plenaire vergadering met gesloten deuren, kan leiden tot een besluit van de Kamer, op voorstel van het Presidium, tot uitsluiting voor ten hoogste een maand van alle vergaderingen van een of meer commissies of uitsluiting van de kennisneming van vertrouwelijke stukken voor ten hoogste de verdere duur van de zitting.

De vertrouwelijkheid van stukken dient door een ieder in acht genomen te worden. De voorschriften omtrent vertrouwelijke stukken zijn in juni 2010 vastgelegd in de Regeling vertrouwelijke stukken. Schending van de vertrouwelijkheid ten aanzien van de inhoud van een vertrouwelijk stuk, kan leiden tot een besluit van de Kamer, op voorstel van het Presidium, tot uitsluiting voor ten hoogste een maand van alle vergaderingen van een of meer commissies of tot uitsluiting van de kennisneming van vertrouwelijke stukken voor ten hoogste de verdere duur van de zitting. Het Reglement van Orde van de Tweede Kamer bevat verder nog een aantal handhavingsbepalingen voor het geval dat de vertrouwelijkheid niet in acht wordt genomen bij de beraadslaging over een onderwerp.

Gedragsregel 5

Ingeval een spreker zich onheus gedraagt wordt hij door de Voorzitter in eerste instantie teruggeroepen tot de behandeling van het onderwerp dan wel vermaand en in de gelegenheid gesteld de woorden die tot de waarschuwing aanleiding hebben gegeven, terug te nemen. Indien het lid van deze gelegenheid geen gebruik maakt, kan de Voorzitter hem het woord ontnemen en vervolgens besluiten tot uitsluiting van de verdere bijwoning van de vergadering op de dag waarop de uitsluiting plaats heeft. Ieder ander lid – dat geen spreker is – kan direct worden uitgesloten van verdere bijwoning van de vergadering indien hij zich onheus gedraagt. De voorzitter van een commissievergadering heeft dezelfde bevoegdheden als de Voorzitter, met dien verstande dat een uitsluiting ingevolge artikel 60 slechts geldt voor de openbare vergaderingen van die commissie gedurende de dag waarop de uitsluiting plaats heeft.

From [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: Presidium al ei gelegd?**
 To [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>, [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Date April 1, 2019 at 10:39:25 AM CEST

Ha [REDACTED] had ik inderdaad ook niet gezien!

[REDACTED] schoot mij afgelopen donderdag aan, zei dat er wel wat was besproken, maar dat ze zo uit haar hoofd niet wist wat de uitkomst was. Ze zou me deze week nader informeren. Keep you posted....

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-3182017

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED].

Verzonden: maandag 1 april 2019 10:30

Aan: [REDACTED].

Onderwerp: Presidium al ei gelegd?

Ha [REDACTED]

Nog iets gehoord van of/hoe ons rapport is behandeld in presidium vorige week woensdag? Zie nog geen verslag op de site, wel de agenda (punt 4.1: http://plein2/over_de_kamer/presidium/agenda_volgende_vergadering_presidium)

Ik las in bericht in VK uit de nieuwsbrief vanochtend (zie ook link hierna) dat EK ook een commissie aan het werk heeft gezet. Was me beetje ontgaan. Benieuwd waar die mee komen (of zouden ze daar ook de gewoonte hebben om wel een commissie in te stellen maar vervolgens het rapport niet naar buiten te brengen ;-)

*Over het gebrek aan transparantie in de Nederlandse senaat heeft de Europese integriteitswaakhond Greco tweemaal geklaagd. Nog altijd is er geen gecontroleerde lijst van nevenfuncties, nog steeds geen verplichting inkomsten op te geven. Greco wil af van het m&A/nchhausen-beginsel waarin partijen hun eigen onkreukbaarheid bewaken. Nu nog is het de VVD zelf die de gangen van Duthler onderzoekt. **Over drie weken rapporteert een senaatscommissie over een gedragscode voor leden van de Eerste Kamer**, en ook dat is al de tweede. De eerste commissie durfde de sprong naar onafhankelijke controle niet aan. Het verschil is dat er zo direct dertien FvD-senatoren klaarstaan om keihard partijkartel te roepen. Ik kan geen betere stok achter de deur bedenken.*

Integriteit openbaar bestuur :

☐ [In de Eerste Kamer gaat men nog altijd over de eigen onkreukbaarheid](#)

De Volkskrant - MARTIN SOMMER - 30 Mar 2019 02:19

Vrij zicht In alle boreale commotie van de afgelopen week is uit het zicht verdwenen waar het ook alweer over ging, namelijk dertien zetels in de Eerste Kamer. Als het stof zo direct is neergedaald, zul je zien dat de roep om afschaffing aanzwelt, vanwege de FvD-politici die dit eerbiedwaardige...

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318[REDACTED] | (+31) [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Ha [REDACTED] (en [REDACTED]),

Je verzocht ons na de Presidiumvergadering van eind november mee te denken over hoe het Presidium zou kunnen reageren op het rapport van de werkgroep integriteit. We hebben ons (mede aan de hand van jouw aantekeningen over wat de Presidiumleden hierover de vorige vergadering hebben opgemerkt) over de mogelijkheden gebogen, en zouden ons kunnen voorstellen dat jullie in hoofdlijnen het navolgende advies aan het Presidium uitbrengen:

- Het Presidium biedt het rapport van de werkgroep aan TK aan (dus openbaar maken). N.b.: dat is destijds ook met het eerste rapport van de werkgroep Van Oosten gebeurd.
- Het rapport van de werkgroep wordt vergezeld door een aanbiedingsbrief van het Presidium aan de Kamer, waarin in reactie op de aanbevelingen in hoofdlijnen de volgende punten worden opgenomen;
 - 1) Het Presidium stelt TK voor dat de door de werkgroep voorgestelde proeve van de Leidraad met toelichting door TK wordt vastgesteld;
 - 2) Het Presidium stelt TK voor dat de positie van de vertrouwenspersoon integriteit wordt versterkt en uitgebouwd tot onafhankelijk adviseur die de Kamerleden ondersteunt bij de uitleg van de leidraad, en de Kamerleden schriftelijk adviseert. Ook zal deze adviseur worden verzocht TK jaarlijks te berichten over de uitvoering van zijn/haar werkzaamheden, conform wat de werkgroep daarover heeft geadviseerd.
 - 3) Het Presidium stelt TK voor, mede onder verwijzing naar het door de werkgroep in het eerste tekstblok onder paragraaf 5.4. gestelde, om uiterlijk na drie jaar (dus rond begin 2022) te laten evalueren of er ondanks deze maatregelen nog hiaten in de toepassing van de integriteitsregels aanwezig zijn. Indien dat het geval is, zal de evaluatie zich ook moeten uitstrekken tot het geven van advies over een eventuele rol van Kamervoorzitter, Presidium en/of een andere instantie binnen het systeem van toezicht en handhaving, rekening houdend met voldoende draagvlak binnen de Tweede Kamer. De hiertoe door de werkgroep geschetste denkrichtingen zullen hierbij dan mede in ogenschouw moeten worden genomen.
- Voor het format van deze brief verwijzen we naar de brief van het Presidium bij het eerste rapport van de werkgroep Van Oosten, 33 924, nr. 15, d.d. 16 oktober 2014. Desgewenst graag bereid voor jullie een concept-brief langs deze lijnen op te stellen.
- Voor de volledigheid: tijdens de vorige Presidiumvergadering is nog een aantal onderwerpen genoemd die niet (direct) te maken hebben met het advies van de werkgroep. B.v. kijken naar het registratiesysteem (registers), incl. termijnen, maar ook samenwerking EK en alsnog opvolgen aanbeveling 8 (en 9?) van eerste werkgroep Van Oosten. Daar willen jullie misschien ook wat over adviseren.

Is het een idee om later deze week (of begin volgende week) even met jullie rond de tafel te gaan om de ins en outs van het bovenstaande te bespreken? We kunnen dan, als jullie willen dat wij dat doen natuurlijk, de concept-brief ook met meer precisie opstellen.

Hartelijke groet,

[REDACTED]

From [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Subject **RE: presidium**
To [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
Date December 12, 2018 at 4:28:12 PM CET

Ha [REDACTED],

Dank voor deze terugkoppeling!

Ook een bericht terug, naar aanleiding van de eerste behandeling in het Presidium eind november van het rapport van de werkgroep-Van Oosten. We horen graag van je/jullie, m.n. ook over ons aanbod om later deze week of begin volgende week even rond de tafel te gaan omtrent de door jullie gewenste richting van het nadere advies aan het Presidium.

Hartelijke groet, mede namens [REDACTED] en [REDACTED]

[REDACTED]

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

4.1.1

From [REDACTED] tweedekamer.nl>
Subject **RE: presidium morgen**
To [REDACTED] tweedekamer.nl>
Date November 26, 2019 at 4:50:39 PM CET

Ok fijn! Hoop nog te horen vandaag, maar als het zo is dan denk ik dat het vrij vroeg in de vergadering zal zijn (tussen 9.30-10.00 uur).

Groetjes, [REDACTED]

Van: [REDACTED]
Verzonden: dinsdag 26 november 2019 10:54
Aan: [REDACTED].
Onderwerp: RE: presidium morgen

Fijn! Mocht er wat zijn, ben ik natuurlijk gewoon bereikbaar en desnoods kom ik uit het overleg rennen, maar ik verwacht eigenlijk dat jij geen enkele moeite hebt met eventuele vragen... ;-)

Groetjes,

[REDACTED]

Van: [REDACTED]@tweedekamer.nl>
Verzonden: dinsdag 26 november 2019 10:33
Aan: [REDACTED] tweedekamer.nl>
Onderwerp: RE: presidium morgen

Ha [REDACTED] klopt, is nog niet duidelijk..... dank voor het laten weten!
Groeten, [REDACTED]

Van: [REDACTED]
Verzonden: dinsdag 26 november 2019 10:30
Aan: [REDACTED].
Onderwerp: presidium morgen

Hai [REDACTED],

Even voor de zekerheid: ik heb niets meer gehoord van [REDACTED] over eventuele oproepbaarheid tijdens de presidiumvergadering morgen, dus ik ga ervan uit dat als er iets is, dat jij wordt opgeroepen. Is dat ok? Ik heb namelijk morgenochtend een afspraak staan over wat amendementen die zeer snel gaat spelen.

Groetjes,

[REDACTED]

From [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **Re: Rapportage werkgroep integriteit_versie 1.0_051118**
 To [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Date November 5, 2018 at 10:39:52 PM CET

Top! Tot morgen, slaap lekker.

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Op 5 nov. 2018 om 22:32 heeft [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

Ha allen,

Ik ben inmiddels nog weer even aan de slag gegaan met de versie van [REDACTED].
 De opmerkingen en suggesties van [REDACTED] verwerkt (zeer nuttig!) en mijn eigen gele arceringen al zoveel mogelijk er uit
 gesloopt e/o aangepast.
 Het leek me niet zinvol om nu nog weer een tussenversie te sturen (leest niemand meer), maar morgenochtend even
 mondeling te bespreken wat er nog aangepast is / moet worden.
 Tot morgenochtend!

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
 T +(31)70-318 [REDACTED] | +(31) [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: maandag 5 november 2018 19:26
Aan: [REDACTED]; [REDACTED]
Onderwerp: RE: Rapportage werkgroep integriteit_versie 1.0_051118
Urgentie: Hoog

Beste beiden, dank voor de noeste arbeid! Volgens mij zijn we een eind op streek maar moet er inderdaad morgen nog
 wel het e.e.a. worden verhapstukt. Hier een aantal, veelal redactionele, opmerkingen etc. van mijn kant.

Tot morgen!

Met vriendelijke groet,
 Mr. [REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
 T (+31)70-318 [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: maandag 5 november 2018 17:58
Aan: [REDACTED]; [REDACTED]
Onderwerp: RE: Rapportage werkgroep integriteit_versie 1.0_051118

Hierbij het eerste concept voor de Gedragscode met Leidraad. De tekst van de Leidraad is grotendeels gebaseerd op
 hetgeen al is opgenomen in de regelingen integriteit. De tekst van de gedragscode heb ik gebaseerd op de Engelse
 variant waarover een Nederlands sausje is gegaan J.

Ik ben zo meteen foetsie en zie jullie morgenochtend!

Hartelijke groet,

[REDACTED]

T (+31)70-318 [REDACTED] | M (+31)6- [REDACTED] (let op! Nieuw nummer!)
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: maandag 5 november 2018 17:16
Aan: [REDACTED]; [REDACTED]
Onderwerp: RE: Rapportage werkgroep integriteit_versie 1.0_051118

Tnx guys! Top. Inmiddels met [REDACTED] afgesproken dat ik nu eerst ga lezen/eventueel aanpassen, terwijl [REDACTED] doorgaat met gedragscode + toelichting.

Tot morgen!

Met vriendelijke groet,

Mr. [REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: maandag 5 november 2018 17:04

Aan: [REDACTED]; [REDACTED]

Onderwerp: Rapportage werkgroep integriteit_versie 1.0_051118

[REDACTED], [REDACTED]

Ga tikken en doe wat, roep Bosma vorige keer... Nou dat is gebeurd ;-)

Deze versie is redelijk compleet. Tot halverwege H4 heb ik in de vorm van gele arcering mijn opmerkingen of vragen er al bij gezet. Die moeten er ook weer uit. Dus voel je vrij om (al dan niet na aanpassing van de tekst) de gele arceringen er uit te gooien.

In deze verzie misschien ook praktischer om vanaf nu met revisies te werken (ipv gearceerde opmerkingen.. ;-)

Ik denk dat we al een eind zijn, maar de crux zit 'm nog juist in de laatste paragrafen van 4 en H5. Morgenochtend nog genoeg te bespreken dus.

Mvg [REDACTED]

From [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: Rapportage werkgroep integriteit_versie 1.0_06 11 18**
 To [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>, [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Date November 6, 2018 at 12:23:43 PM CET

Ik ben net weer terug op m'n plek en zag het net binnenkomen.
 Mooi stukje samenwerking!
 Benieuwd naar reacties morgen.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
 T +(31)70-318 [REDACTED] | A +(31)6 [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: dinsdag 6 november 2018 12:22
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Rapportage werkgroep integriteit_versie 1.0_06 11 18

Beste beiden, bedankt weer! Eerste concept inmiddels naar werkgroep verstuurd.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
 T (+31)70-318 [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: dinsdag 6 november 2018 11:53
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Rapportage werkgroep integriteit_versie 1.0_06 11 18

Hai,

Hierbij weer verder met de pingpong. Ik heb niet heel veel meer kunnen doen gezien de beperkte tijd, alles is in wijzigingen bijhouden aangegeven. Je kunt ook nu in A@A n keer alles accepteren. En het dan doorzetten. Het finetunen kunnen we later nog doen, toch?

Groetjes,

[REDACTED]

Van: [REDACTED]
Verzonden: dinsdag 6 november 2018 11:06
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: Rapportage werkgroep integriteit_versie 1.0_06 11 18

[REDACTED]

Versie 1.0 met alle opmerkingen van [REDACTED] en vanochtend verwerkt.
 Hier en daar in arcering nog een kleinigheidje.
 Gedragscode en leidraad kunnen worden ingevoegd.
 Beide graag nog goed en kritisch kijken naar de exacte formulering van de vier aanbevelingen (zie samenvatting en zie H5, die uiteraard op beide plekken u identiek zijn verwoord)

Sterkte!

In maart 2018 verscheen, als vervolg op het evaluatierapport Nederland van GRECO in juni 2013, het “Tweede Nalevingsverslag Nederland” van GRECO. GRECO signaleerde in dit verslag nog op twee punten een tekortkoming bij de Tweede Kamer: het ontbreken van een systeem van toezicht en handhaving, en het ontbreken van een beleid ten aanzien van (contacten met) lobbyisten. Over dit nalevingsverslag ontving de Tweede Kamer in juni 2018 een brief van het kabinet, waarin GRECO aan Nederland verzocht om uiterlijk 31 december 2018 opnieuw te rapporteren over de voortgang van de implementatie van de nu nog openstaande aanbevelingen. Inmiddels is deze termijn door GRECO verschoven naar eind juni 2019.

Naar aanleiding van het genoemde nalevingsverslag besloot het Presidium van de Tweede Kamer in juni 2018 opnieuw advies te vragen aan de werkgroep Integriteit Leden van de Tweede Kamer, die onder leiding van het Kamerlid Van Oosten (die in het eerste kwartaal van 2019 de Tweede Kamer heeft verlaten) stond. Het Presidium verzocht de werkgroep zich “... **wederom te buigen over de bestaande integriteitsbepalingen, in het licht van de GRECO-aanbevelingen en in het licht van aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen**”. De werkgroep rondde in het najaar van 2018 haar werkzaamheden af en bood haar resultaten-rapportage aan het Presidium aan.

De werkgroep deed in haar rapportage aan het Presidium vier aanbevelingen:

1. Stel een leidraad met bijbehorende toelichting vast, waarin ook expliciet wordt ingegaan op de omgang met lobbyisten.
2. Verander en versterk het model van de huidige vertrouwenspersoon in de richting van een onafhankelijk adviseur die Kamerleden ondersteunt bij de uitleg van de leidraad en de Kamerleden schriftelijk adviseert.
3. Laat de onafhankelijke adviseur jaarlijks een geanonimiseerd jaarverslag uitbrengen, waarmee een bijdrage kan worden geleverd aan een eenduidige en openbare uitleg van de leidraad en aan voorstellen tot verbetering van de leidraad en de toelichting.
4. Beschouw de mogelijkheden om in het bestaande stelsel aanvullingen te doen ten aanzien van toezicht en eventueel ook ten aanzien van handhaving, die rusten op voldoende draagvlak in de Tweede Kamer. Overweeg daarbij welke rol de Kamervoorzitter en het Presidium hierbij zouden kunnen spelen.

Het Presidium besloot bij brief van 17 april 2019 de Tweede Kamer te adviseren om de aanbeveling 1 t/m 3 over te nemen. In de brief wees het Presidium er verder op dat de Tweede Kamer al jarenlang een scala aan integriteitsregels heeft. De Leidraad die het Presidium met deze brief op voorstel van de werkgroep ter instemming aan de Tweede Kamer voorlegde (zie ook aanbeveling 1), is bedoeld als grootste gemene deler van deze integriteitsregels. De Leidraad is ook nuttig in verband met het verder verhogen van de bekendheid van de reeds bestaande set integriteitsregels en om de toepassing van de integriteitsregels verder te internaliseren. De leidraad-Leidraad ziet op al het handelen in het ambt van Kamerlid, waaronder ook het handelen als privépersoon wanneer dat het ambt raakt. In de Leidraad zijn ook registratieverplichtingen opgenomen, die conform artikel 150a van het RvO van de Tweede Kamer bij het ambt van Kamerlid horen. Het is de bedoeling dat de nieuwe parlementaire integriteitsadviseur (zie aanbevelingen 2 en 3) een bijdrage gaat leveren aan een eenduidige en openbare uitleg van de Leidraad en eventueel ook met voorstellen komt tot verbetering van de leidraad-Leidraad en de toelichting.

De leidraad-Leidraad heeft onder meer betrekking op de omgang met lobbyisten (onder verwijzing naar één van de twee door GRECO geconstateerde tekortkomingen). In artikel 2

van de ~~leidraad~~-Leidraad en de bijbehorende toelichting is onder meer opgenomen dat Kamerleden zich bij een aanbod van een lobbyist moeten onthouden van het doen van beloftes om op een bepaalde manier te handelen.

De bovenstaande brief van het Presidium van 17 april 2019 is vervolgens geagendeerd voor de parlementaire behandeling van de Raming van uitgaven en ontvangsten Tweede Kamer 2020. Bij de mondelinge behandeling is steun van een meerderheid van de Tweede Kamer gebleken voor het overnemen van de aanbevelingen 1 t/m 3. Over aanbeveling 4 werd bij die gelegenheid een motie ingediend waarin het Presidium wordt gevraagd om uiterlijk 1 december 2019 een voorstel ter uitvoering van aanbeveling 4 aan de Kamer voor te leggen en in dat voorstel (dus) maatregelen voor toezicht en handhaving uit te werken. De Tweede Kamer heeft deze motie ~~inmiddels~~-aangenomen op 18 juni 2019. Daarmee heeft de Tweede Kamer dus uiteindelijk alle aanbevelingen van de werkgroep overgenomen.

Met het overnemen van aanbeveling 1 (beleid inzake omgang met lobbyisten) en de verwachte nadere uitwerking van aanbeveling 4 (toezicht en handhaving) ~~hoopt komt~~ de Tweede Kamer naar haar mening ook in voldoende mate tegemoet ~~te komen~~-aan de hierboven genoemde laatste twee door GRECO gesignaleerde tekortkomingen.

From [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: Brief namens het Presidium inzake GRECO**
 To Oosten van F. <f.voosten@tweedekamer.nl>, Bosma M. <M.Bosma@tweedekamer.nl>, Meenen van P. <p.vmeenen@tweedekamer.nl>, "Raak van A.A.G.M." <r.vraak@tweedekamer.nl>, "Rog, M." <m.rog@tweedekamer.nl>, "Lee van der T." <t.vdlee@tweedekamer.nl>
 Date September 5, 2018 at 1:56:24 PM CEST

Beste leden,

Voor alle zekerheid herinner ik u aan de eerste vergadering van de werkgroep integriteit Tweede Kamer, die **VANDAAG (WOENSDAG 5 SEPTEMBER) van 18.00 uur tot uiterlijk 19.00 uur plaatsvindt in de SCHOUTENKAMER.**

Tot straks,

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: dinsdag 28 augustus 2018 15:06

Aan: Oosten van F.; Bosma M.; Meenen van P.; Raak van A.A.G.M.; Rog, M.; Lee van der T.

CC: [REDACTED]

Onderwerp: RE: Brief namens het Presidium inzake GRECO

Urgentie: Hoog

Beste Leden,

De voorzitter van uw werkgroep nodigt u graag uit voor de eerste vergadering van de werkgroep integriteit Tweede Kamer. Deze vergadering zal plaatsvinden op **woensdag 5 september a.s. van 18.00 tot 19.00 uur** in de Schoutenkamer. Een concept-agenda voor deze vergadering is bijgevoegd. Om u, voor zover nodig, in te kunnen lezen in het onderwerp is ook een achtergrondnotitie van de staf bijgevoegd.

De voorzitter stelt zich voor dat tijdens deze eerste vergadering bij agendapunt 2 in het bijzonder wordt gesproken over de twee punten die blijkens het verzoek van het Presidium aan de werkgroep met name aan de orde zijn: het ontbreken van een systeem van toezicht en handhaving door de Kamer zelf en het ontbreken van beleid ten aanzien van (contacten met) lobbyisten. Desgewenst kan daarbij ook worden gesproken over recente publicaties in de media die de publieke belangstelling voor integriteit binnen de Kamer hebben doen toenemen. Pdf's van drie van dergelijke publicaties in de media zijn ter informatie bijgevoegd.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: Oosten van F.

Verzonden: vrijdag 29 juni 2018 21:33

Aan: Bosma M.; Meenen van P.; Raak van A.A.G.M.; Rog, M.

CC: [REDACTED]

Onderwerp: Re: Brief namens het Presidium inzake GRECO

Collega's,

We're back in business, begrijp ik.

Ik stel voor dat we na het reces bij elkaar komen. Lijkt me wat ingewikkeld en onnodig dat nu op stel en sprong nog volgende week te doen. Tijdens die eerste bijeenkomst kunnen we dan verkennen wat we met de vraag van het Presidium doen en hoe we het proces verder vormgeven.

Volgende week zal ik daartoe even contact zoeken met onze griffier zodat hij een moment in onze agenda kan reserveren en mogelijk t.z.t. vast wat informatie kan verzamelen en rondsturen.

Verder stel ik voor dat ik ook GroenLinks en de PvdA benader of ook die fracties een lid in onze werkgroep willen afvaardigen. De collega van de PvdA - Manon Fokke - heeft de Kamer namelijk verlaten en GroenLinks was de vorige ronde niet vertegenwoordigd in onze werkgroep, maar heeft een flinke zetel groei doorgemaakt. Ik zal dit volgende week proberen te doen, als dat een naam oplevert meld ik jullie dat.

Fijn weekend!

Hg

Foort

Verstuurd vanaf mijn iPad

Op 29 jun. 2018 om 15:00 heeft Voorzitter Tweede Kamer <voorzitter@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

Geachte leden,
Namens de Voorzitter zend ik u bijgaande brief.
Met vriendelijke groet,

[Redacted]

[Redacted]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [Redacted]

E [Redacted] [@tweedekamer.nl](mailto:[Redacted]@tweedekamer.nl) | www.tweedekamer.nl

From [REDACTED] tweedekamer.nl>
 Subject **Re: Rapport versie 1.1**
 To [REDACTED] tweedekamer.nl>, [REDACTED] tweedekamer.nl>
 Date November 9, 2018 at 7:54:34 AM CET

Thx [REDACTED] Hard en lang gewerkt!

Ik neem het stokje straks over en ga verder in dit stuk. Rond de middag stuur ik het weer door. Hoewel ik gisteren vooral andere dingen heb gedaan was ik begonnen met een aanzet voor een nieuwe slotparagraaf mbt laatste aanbeveling. Die zal ik straks als eerste afronden en alvast de tekst daarvan dan even los in de mail zetten voor commentaar.

Mvg [REDACTED]

Verzonden vanaf mijn Samsung Galaxy-smartphone.

----- Oorspronkelijk bericht -----

Van: "[REDACTED]" <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Datum: 08-11-18 23:17 (GMT+01:00)

Aan: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>, [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Onderwerp: Rapport versie 1.1

Hai [REDACTED] en [REDACTED]

Hierbij de volgende versie van het rapport. Ik heb de kleine dingen zoveel mogelijk verwerkt, Kleijssen zoveel mogelijk verwerkt, een voetnootje Van Schendelen ingevoegd en de bijdragende mensen gekieteld. Voor aanbeveling 4 heb ik nog wat dingen opgenomen uit het gesprek met Kleijssen die voor jou [REDACTED] misschien nuttig zijn. Als je er niets mee kan, is dat natuurlijk helemaal prima.

Ik heb het hele ding dus echt weer helemaal doorgenomen. Daarbij viel me dus ook op dat het rapport niet overal hetzelfde lettertype en zo gebruikt. De hoofdtekst heb ik al helemaal rechtgetrokken d.w.z. lettertype Verdana, 9punt, alinea exact 14,15 pnt. De bijlagen zijn nu nog in verschillende lettertypes en zo. Laten we dat zo?

Mocht ik nu in het rapport nog overduidelijk dingen hebben laten liggen- sorry! Mijn hoofd heeft inmiddels een bepaalde mate van overgaar en tekstblindheid bereikt. Godzijdank zijn jullie er nog voor de extra check! Als er vragen zijn- bel/mail gerust.

Groetjes,

[REDACTED]

From [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **Re: Rapport versie 1.1: suggestie voor hernieuwde slotparagraaf**
 To [REDACTED]; [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Date November 9, 2018 at 10:26:47 AM CET

Hartstikke mooi! Wat mij betreft kan ie zo helemaal! Dank!

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Op 9 nov. 2018 om 09:55 heeft [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

Goedemorgen,

Zoals gezegd, hierbij alvast even los per mail de tekst van de herschreven slotparagraaf. De formulering van [REDACTED] van aanbeveling 4 vond ik erg bruikbaar. Beschouw de mogelijkheden. Daarnaast heb ik de redenering nu in zoverre aangepast dat de werkgroep deze laatste aanbevelingen meer ziet als denkrichting. Want: het is fundamenteel, vereist eerst draagvlak en zal een goede uitwerking behoeven. En daar hebben we een CWW voor. Poging gedaan om zowel Foort tegemoet te komen (eerst de aanbevelingen van de werkgroep aan de voorkant eens goed implementeren en evalueren alvorens het stelsel omgaat). En van Ton (betrek ook rol Vz EK). Ik denk dat meeste zich er nu wel in kunnen vinden, maar wellicht is het weer zoveel afgezwakt dat anderen het nu weer te vrijblijvend vinden ;-)

Daarom graag -als dat jullie nog lukt- vanochtend nog een kritische blik op onderstaande tekst. Er is namelijk zoveel gewijzigd, dat ik wil voorstellen deze paragraaf integraal er opnieuw in te plakken (ipv met revisies per regeltje; c.q. dus te werken met één grote revisie: de ene paragraaf voor de andere)

Naar een verbeterd toezicht en handhaving door de Tweede Kamer

In de vorige paragrafen heeft de werkgroep voorstellen gedaan ter verbetering van de kenbaarheid, toegankelijkheid, duiding en periodieke actualisering van integriteitsregels (de voorkant). De werkgroep acht dat effectiever en nuttiger dan in te zetten op extra toezicht of verzwaarde sancties (de achterkant). Daarnaast heeft de werkgroep de verwachting dat implementatie van de aanbevelingen die zij nu doet, de urgentie wegneemt tot het treffen van vergaande maatregelen op het gebied van toezicht en handhaving. De werkgroep beveelt aan om eerst in de praktijk te beproeven of haar voorstellen het gewenste effect sorteren en dit - over bijvoorbeeld 3 jaar - te evalueren. Alsdan kan beoordeeld worden of er hiaten in het systeem van toezicht en handhaving zijn gebleken.

Niettemin ziet de werkgroep in het stelsel van toezicht en handhaving zoals dit thans functioneert, ook mogelijkheden voor verbeteringen. Zoals eerder gesteld, zijn voor verschillende situaties al vergaande sancties mogelijk. Bijvoorbeeld de mogelijkheid voor het Presidium om bij schending van de vertrouwelijkheid de Kamer voor te stellen om een lid tijdelijk uit te sluiten van commissievergaderingen. Aan de andere kant constateert de werkgroep dat de Tweede Kamer nog niet de mogelijkheden benut om leden aan te spreken op het naleven van de integriteitsregels. Terwijl integriteitsschendingen het aanzien van de Kamer als instituut en het aanzien van de politiek schaden.

De werkgroep heeft meerdere mogelijkheden in ogenschouw genomen om verdergaande vormen van toezicht op naleving van integriteitsregels vanuit het instituut Tweede Kamer te organiseren. Zij heeft daarbij ook naar andere landen gekeken. De werkgroep komt tot de conclusie dat op dit punt een rol de Voorzitter het meest in de rede ligt. De Voorzitter is immers de persoon die het instituut van de Kamer vertegenwoordigt. In deze rol bewaakt de Voorzitter nu ook al de orde in de Kamer. Daaronder kan ook worden verstaan het informeren, en zo nodig aanspreken, van leden bij signalen van integriteitskwetsies. De werkgroep stelt zich voor dat bij geluiden in de media of anderszins, die een integriteitsschending betreffen, de Voorzitter het betreffende lid uitnodigt voor een informeel gesprek. Tijdens dit gesprek kan de Voorzitter met het betreffende lid spreken over aard en ernst van ontvangen signalen vanuit de verantwoordelijkheid die beiden hebben met betrekking tot het aanzien van de Kamer en de politiek. Op deze wijze wordt het lid door de Voorzitter op de hoogte gesteld van mogelijke problemen en daarmee potentieel beschermd, terwijl tegelijkertijd ook de Kamer als instituut hiermee gediend is.

Een verdergaande stap kan zijn dat formeel toezicht wordt gehouden. Het is mogelijk om deze rol neer te leggen bij bijvoorbeeld het Presidium omdat het Presidium nu ook al bij een deel van de integriteitsregels optreedt als toezichthouder. De werkgroep kan zich voorstellen dat zelfs relatief beperkte aanpassingen van het stelsel van toezicht en handhaving, waarin als sancties een vertrouwelijke berisping en zelfs een openbare berisping kunnen worden opgelegd, in ons parlementaire stelsel voldoende effectief zullen zijn. Dit berust op de constatering dat de vaststelling van een integriteitsschending - of soms alleen al de suggestie er van - in de praktijk al verregaande gevolgen kan hebben voor leden.

De werkgroep constateert dat aanpassingen op het terrein voor toezicht en handhaving een fundamenteel karakter hebben en om die reden niet lichtvaardig genomen moeten worden en gebaseerd moeten zijn op voldoende draagvlak in de Tweede Kamer. De werkgroep geeft om die reden wel deze denkrichtingen mee, als aanvulling op haar concrete voorstellen om vooral ook maatregelen aan de voorkant te treffen. Echter, die verdere uitwerking van deze denkrichtingen zou, bij gebleken draagvlak in de Kamer, naar zijn aard neergelegd moeten worden bij de commissie van de werkwijze. Zo zou bijvoorbeeld een verdergaande rol van de Kamervoorzitter immers een aanpassing van de profielschets vergen. Ook kan het in de rede liggen om in de verdere uitwerking van maatregelen afstemming te zoeken met de Eerste Kamer. Daar is bijvoorbeeld al meer ervaring met een zwaardere rol voor de Kamervoorzitter bij integriteitsvraagstukken en oriënteert men zich nu ook op dit onderwerp. Vormen van kennisdeling of samenwerking tussen beide Kamer(voorzitter)s zouden - uiteraard met behoud van ieders eigen staatsrechtelijke positie - verder verkend kunnen worden.

Dit werkgroep komt tot de volgende aanbeveling:

Aanbeveling 4

Beschouw de mogelijkheden om in het bestaande stelsel van toezicht en handhaving, aanvullingen te doen die berusten op voldoende draagvlak in de Tweede Kamer. Overweeg daarbij welke rol de Kamervoorzitter en Presidium hierbij zouden kunnen spelen. De werkgroep schetst enkele denkrichtingen en doet de suggestie de uitwerking hiervan neer te leggen bij de Commissie voor de Werkwijze.

Met vriendelijke groet,

■■■■■

■■■■■

Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +(31)70-318■■■■ | +(31)6■■■■■

E ■■■■■@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: ■■■■■.

Verzonden: donderdag 8 november 2018 23:18

Aan: ■■■■■.

Onderwerp: Rapport versie 1.1

Hai ■■■■■,

Hierbij de volgende versie van het rapport. Ik heb de kleine dingen zoveel mogelijk verwerkt, Kleijssen zoveel mogelijk verwerkt, een voetnootje Van Schendelen ingevoegd en de bijdragende mensen gekieteld. Voor aanbeveling 4 heb ik nog wat dingen opgenomen uit het gesprek met Kleijssen die voor jou ■■■■■ misschien nuttig zijn. Als je er niets mee kan, is dat natuurlijk helemaal prima.

Ik heb het hele ding dus echt weer helemaal doorgenomen. Daarbij viel me dus ook op dat het rapport niet overal hetzelfde lettertype en zo gebruikt. De hoofdtekst heb ik al helemaal rechtgetrokken d.w.z. lettertype Verdana, 9punt, alinea exact 14,15 pnt. De bijlagen zijn nu nog in verschillende lettertypes en zo. Laten we dat zo?

Mocht ik nu in het rapport nog overduidelijk dingen hebben laten liggen- sorry! Mijn hoofd heeft inmiddels een bepaalde mate van overgaar en tekstblindheid bereikt. Godzijdank zijn jullie er nog voor de extra check! Als er vragen zijn- bel/mail gerust.

Groetjes,

■■■■■

Tweede Kamer
DER STATEN-GENERAAL

Rapport Werkgroep Integriteit

Versie 1.1
9 november 2018

Inhoudsopgave

Voorwoord

pm

1 Samenvatting

1.1 Waarom dit rapport?

Eerdere aanbevelingen werkgroep

In 2013 roept het Presidium de werkgroep “Integriteit Leden van de Tweede Kamer” in het leven om te adviseren over integriteitsregels voor de Tweede Kamer. Dit leidt in oktober 2014 tot een [rapport van de werkgroep](#) met 10 aanbevelingen. In februari 2015 schrijft de werkgroep, op verzoek van het Presidium, een [nadere toelichting](#) op de toepassing van één van haar aanbeveling; het register van nevenactiviteiten.

Aanbevelingen van GRECO

De werkgroep gaat in haar rapport in op de aanbevelingen die de ‘Groep Staten tegen Corruptie’ (GRECO) in juni 2013 doet in haar [Evaluatierapport Nederland](#). GRECO is een orgaan van de Raad van Europa gericht op het bevorderen van corruptiebestrijding door de lidstaten. In zogenaamde evaluatierondes doet GRECO aan lidstaten aanbevelingen (*evaluation reports*). De implementatie en naleving van de aanbevelingen worden vervolgens weer gemonitord in (tussentijdse) nalevingsverslagen (*compliance reports*). De vierde evaluatieronde van GRECO richt zich op integriteit van parlementen, rechterlijke macht en openbaar ministerie in de lidstaten.

In het kader van deze vierde evaluatieronde verschijnt op 23 maart 2018 het ‘[Tweede Nalevingsverslag Nederland](#)’ van de GRECO. Hierover ontvangt de Tweede Kamer op 13 juni 2018 een [brief](#) van het kabinet, waarin gesteld wordt dat het verzoek van GRECO aan Nederland is, om uiterlijk 31 december 2018 opnieuw te rapporteren over de voortgang van de implementatie van de nu nog openstaande aanbevelingen.

Verzoek Presidium

Naar aanleiding hiervan besluit het Presidium van de Tweede Kamer in juni 2018 opnieuw advies te vragen aan de werkgroep. Zij verzoekt de werkgroep zich ‘*wederom te buigen over de bestaande integriteitsbepalingen, in het licht van de aanbevelingen van de GRECO en in het licht van aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen.*’ In de opdracht aan werkgroep stelt het Presidium:

“De GRECO constateert op twee punten nog tekortkomingen waar het de Tweede Kamer betreft: het ontbreken van een systeem van toezicht en handhaving en het ontbreken van een beleid ten aanzien van (contacten met) lobbyisten.”

Invulling en uitvoering opdracht

De werkgroep ziet deze twee punten als de kern en ook de reikwijdte van haar opdracht. De werkgroep stelt daarbij vast dat zij zelf, maar ook het Presidium en de Tweede Kamer, hierover in 2014 reeds duidelijke en onderbouwde standpunten hebben ingenomen. Niettemin besluit de werkgroep zich te verdiepen in de ontwikkelingen sindsdien, te kijken naar wat in andere landen en parlementen op dit terrein gebeurt, deskundigen te raadplegen en contact te zoeken met GRECO.

Dit heeft geleid tot onderhavig rapport waarin de werkgroep achtereenvolgens:

- het huidige stelsel van integriteitsregels voor leden van de Tweede Kamer in kaart brengt en nagaat welke verbeteringen sinds haar advies uit 2014 zijn gerealiseerd;
- beschrijft welke mogelijkheden voor verdere verbeteringen de werkgroep nog ziet;
- voorstellen doet om tot verdere verbeteringen te komen.

1.2 Stelsel van integriteitsregels voor leden Tweede Kamer

Door plakken en knippen gaat de opmaak soms fout (heel irritant in het rapportsjabloon om dat weer te herstellen...) Maar dat doen we wel in laatste versie volgende week. Nu gaat bijvoorbeeld gelijk al de regelafstand in eerste alinea's aan de haal

11/09/2018 11:55

Puntsgewijs komt de werkgroep tot de volgende constatering:

- Er is in Nederland een systeem van regels en sancties ten aanzien van integriteit van ~~Leden-leden~~ van de Tweede Kamer.
- In het Nederlandse stelsel wordt sterk gehecht aan de onafhankelijke positie van een Kamerlid. Dit verklaart de grote nadruk op eigen verantwoordelijkheid van leden en een belangrijke rol voor politieke partijen bij de naleving daarvan.
- Voor integriteitsschendingen met een strafrechtelijk karakter is voorzien in een systeem van vervolging (op last van de Tweede Kamer of de Kroon). Bij het in kaart brengen van de feiten ~~hiervoor-voor een mogelijke vervolging~~ kan de Tweede Kamer zelf betrokken zijn in de vorm van een commissie van onderzoek.
- Deze wettelijke procedure is ~~weliswaar~~ zelden nodig gebleken, maar ~~en~~ is onlangs nog gebruikt, ~~en ook de~~ De onderliggende wetgeving is recentelijk gemoderniseerd. Verdere verbetering van deze wet- en regelgeving wordt momenteel onderzocht door deskundigen (de commissie Fokkens).
- In het Nederlandse systeem is een belangrijke rol voor fracties weggelegd, die in de praktijk ook integriteitsonderzoek uitvoeren en maatregelen treffen.
- In meer breder perspectief zijn er daarnaast ook andere regels en mechanismen die in de Nederlandse context waarborgen bieden voor integriteit van parlementariërs. Gedacht kan worden aan de rol van de media. Of bijvoorbeeld aan recent aangescherpte wetgeving en daaruit voortvloeiende verscherpte financiële controle op zogenaamde ‘politically exposed persons’ (PEP’s) en hun naaste kring. Kamerleden vallen nu ook onder het controleregime van PEP’s.
- Tot slot kent de Tweede Kamer een systeem van registers (voor respectievelijk reizen, geschenken en nevenfuncties) en kan de Tweede Kamer ook sancties opleggen ter handhaving van een deel van de integriteitsregels.
- Hoewel er incidenten zijn, blijkt het Nederlandse systeem in de praktijk over het algemeen goed te functioneren. In vergelijking met veel andere parlementen zijn ernst en omvang van integriteitskwesties met parlementariërs relatief beperkt.
- De werkgroep concludeert dat er geen reden is tot grootschalige ingrepen in dit ~~goed-functionerende~~ systeem. Er zijn echter wel redenen om te kijken naar de verbetermogelijkheden en aandachtspunten, die naar voren komen in de rapporten van GRECO en in de media en vakliteratuur. Ook niet (volledig) uitgevoerde eerdere aanbevelingen van de werkgroep uit 2014 bieden aanknopingspunten voor verdere verbeteringen.

1.3 Verbetermogelijkheden integriteitsregels voor leden Tweede Kamer

De werkgroep heeft op basis van eigen ervaringen, de knelpunten die GRECO schetst, en zaken die in de media en literatuur naar voren worden gebracht, zich gericht op drie aandachtspunten c.q. verbetermogelijkheden voor integriteitsregels:

1. de (her)kenbaarheid van integriteitsregels;
2. de interpretatie van integriteitsregels;

3. het toezicht op en de handhaving van integriteitsregels.

Ad 1. (Her)kenbaarheid van integriteitsregels

De werkgroep stelt vast dat de Tweede Kamer wel integriteitsregels heeft, maar dat deze niet altijd even goed bekend zijn onder de ~~Leden-leden~~ (ondanks cursussen e.d.), niet op een handzame manier beschikbaar zijn en niet worden geëvalueerd en zo nodig geactualiseerd. De werkgroep acht het zinvol dat ervaringen en getrokken lessen op het gebied van integriteitsregels worden geborgd.

Ad 2. Interpretatie van integriteitsregels

De werkgroep stelt vast dat regels, bijvoorbeeld ten aanzien van de registers, niet alleen niet toegankelijk en actueel worden vastgelegd (zie vorige punt), maar ook voor verschillende uitleg vatbaar zijn. Dat is overigens naar het oordeel van de werkgroep inherent aan integriteitsregels voor parlementariërs. Codificatie van alle denkbare gevallen en uitzonderingen lijkt de werkgroep daarom geen zinvolle en ook geen haalbare route. Het systematisch vastleggen van enkele handvatten, het borgen van praktijkervaringen en het - desgewenst - voorzien van een gezaghebbende interpretatie en advisering door een onafhankelijke deskundige, zou naar het oordeel van de werkgroep wel behulpzaam kunnen zijn voor Kamerleden.

Ad 3. Toezicht en handhaving m.b.t integriteitsregels

De werkgroep stelt vast dat in de praktijk vormen van effectief toezicht functioneren (via politieke partijen, media, e.d.), maar dat de Tweede Kamer als instituut - in tegenstelling tot vele buitenlandse parlementen – hierbij erg op de achtergrond blijft. De Ook op dit punt ziet de werkgroep ~~acht geen meerwaarde in het~~ vergaand aanpassen van ~~het~~ reeds bestaande sanctiemogelijkheden of het introduceren van een nieuw ‘toezichtsorgaan’ ~~echter niet nodig~~ systeem. Effectiever lijkt het om eerst de door de werkgroep voorgestelde maatregelen ‘aan de voorkant’ te implementeren die zich richten op verbetering van de kenbaarheid, toegankelijkheid, duiding en periodieke actualisering van integriteitsregels. Wel kan nagedacht worden of, in combinatie met de introductie van een onafhankelijk adviseur, de rol van de Kamervoorzitter en het Presidium op dit punt meer inhoud zou moeten krijgen. De werkgroep constateert dat aanpassingen op het terrein van toezicht en handhaving een fundamenteel karakter hebben en om die reden niet lichtvaardig genomen moeten worden en gebaseerd moeten zijn op voldoende draagvlak in de Tweede Kamer. De werkgroep geeft om die reden enkele denkrichtingen mee, waarbij de verdere uitwerking - bij gebleken draagvlak in de Tweede Kamer - neergelegd zou kunnen worden bij de Commissie voor de Werkwijze.

Even goed nog naar kijken en in overeenstemming brengen met uiteindelijke paragraaf.

■ : gedaan

11/09/2018 11:55

1.4 Verbetervoorstellen integriteitsregels voor leden Tweede Kamer

■ deze zin kan eventueel ook hier nog weg want dit is immers ook ongeveer de tekst van aanbeveling die daarna nog volgt.

11/09/2018 11:55

In het licht van de hiervoor genoemde drie aangrijpingspunten denkrichtingen voor verbetering, geeft de werkgroep het Presidium, c.q. de Tweede Kamer, de volgende vier verbetervoorstellen in overweging:

Aanbeveling 1

Stel een gedragscode vast met bijbehorende leidraad, waarin ook expliciet aandacht wordt gegeven aan de omgang met lobbyisten.

Aanbeveling 2

Verander en versterk het model van de huidige vertrouwenspersoon in de richting van een onafhankelijk adviseur die Kamerleden ondersteunt bij de uitleg van de gedragscode en schriftelijk adviseert.

Aanbeveling 3

Laat de onafhankelijke adviseur jaarlijks een geanoniseerd jaarverslag uitbrengen, die een bijdrage kunnen leveren aan een eenduidige en openbare uitleg van de gedragscode en aan voorstellen tot verbetering van de gedragscode en de leidraad.

Aanbeveling 4

Introduceer Beschouw de mogelijkheden om in het bestaande stelsel van toezicht en handhaving aanvullingen te doen een gedragscode en bijbehorende leidraad, die berusten op voldoende draagvlak in de Tweede Kamer. Overweeg daarbij welke rol de Kamervoorzitter en het Presidium hierbij zouden kunnen spelen. De werkgroep schetst enkele denkrichtingen en doet de suggestie de uitwerking hiervan neer te leggen bij de Commissie voor de Werkwijze.

[Redacted text]

Als je die zin in beginsel zoveel mogelijk zou willen handhaven zou de eerste zin ongeveer zo moeten zijn: Introduceer in het bestaande stelsel van toezicht en handhaving mogelijkheden voor toezicht en handhaving van de gehele gedragscode en bijbehorende leidraad, die berust op voldoende draagvlak in de Kamer.

11/09/2018 11:55

2 Opdracht werkgroep

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt kort ingegaan op de aanleiding, voorgeschiedenis, opdracht en aanpak van de werkgroep. Dat gebeurt kort en op hoofdlijnen. Voor meer toelichting, informatie of onderbouwing wordt verwezen naar de uitvoerige bijlagen.

In de bijlagen bij dit rapport wordt ingegaan op respectievelijk:

- de voorgeschiedenis (chronologisch): bijlage 1
- de rapporten en aanbevelingen van GRECO: bijlage 2
- de bestaande integriteitsregels: bijlage 3
- de situatie in enkele andere landen en parlementen: bijlage 4

2.2 Eerdere aanbevelingen werkgroep

Op 12 maart 2013 neemt de Tweede Kamer met algemene stemmen een motie aan waarin wordt gesteld dat 'integriteit in het openbaar bestuur permanente aandacht behoeft en dat dus ook geldt voor de Tweede Kamer zelf'. Het Presidium wordt verzocht 'de wet- en regelgeving op dit punt tegen het licht te houden, het beleid en de handhaving te evalueren en op grond daarvan zo nodig voorstellen te doen voor verbetering'.¹ Op 14 maart 2013 besluit het Presidium tot het instellen van een werkgroep, die van start gaat nadat in juni 2013 ook het 'evaluatierapport Nederland' van de 'Groep Staten tegen Corruptie van de Raad van Europa' (GRECO) is ontvangen (zie paragraaf 2.4 en bijlage 2 voor een nadere toelichting op de GRECO-rapporten).

Het kabinet stuurt op 5 juli 2013 het [evaluatierapport Nederland](#) van GRECO per brief aan de Tweede Kamer² en schrijft onder meer: "*GRECO constateert dat Nederland van oudsher relatief weinig corruptiezaken en integriteitschendingen kent. Ondanks het beperkt aantal regels en weinig toezicht blijkt Nederland een hoog percentage publiek vertrouwen in de integriteit van Kamerleden, rechters en officieren van Justitie te hebben.*" Vervolgens wordt geconstateerd dat Nederland ter verdere voorkoming van corruptie bij het Parlement evenwel een aantal aanbevelingen van GRECO heeft gekregen:

- GRECO doet de aanbeveling een gedragscode op te stellen voor leden van beide Kamers;
- Ten aanzien van de registratie van (financiële) belangen doet GRECO de aanbeveling een herziening door te voeren waarbij het aantal registratiecategorieën wordt uitgebreid en de mate van detail waarin gerapporteerd

¹ Motie Heijnen c.s. ([Kamerstukken II, 2012/13, 28 844, nr. 69](#))

² [Kamerstukken II, 2012/13, 33 400 VII, nr. 78](#)

dient te worden kan worden voorgeschreven. Tevens wordt aanbevolen te overwegen om in de toekomst belangen van afhankelijke familieleden van het parlementslid mee te nemen in de opgave van belangen;

- *Aan bovenstaande (nog te ontwerpen) regelingen doet GRECO de aanbeveling een toezicht- en handhavingsmechanisme te verbinden;*
- *GRECO doet de beide Kamers de aanbeveling een verantwoordelijke aan te wijzen met de functie van vertrouwenspersoon en om voorzieningen te treffen voor specifieke en periodieke training voor alle leden van beide Kamers omtrent ethische vraagstukken en belangenverstrengeling."*

Op 16 oktober 2014 presenteert de werkgroep - bestaande uit de leden Bosma (PVV), Fokke (PvdA), Van Meenen (D66), Van Oosten (VVD, voorzitter), Van Raak (SP) en Rog (CDA) - een [rapport](#).³ Hierin worden de volgende tien aanbevelingen gedaan:

1. *De werkgroep beveelt aan om de bestaande (en deels nog aan te vullen) regels te bundelen, waar mogelijk en nodig inclusief passages uit de desbetreffende memories van toelichting, en deze Regelingen integriteit leden van de Tweede Kamer uit te reiken aan de leden en tevens toegankelijk te maken voor het publiek.*
2. *De werkgroep beveelt aan om het eerste lid van artikel 150a van het Reglement van Orde te laten luiden: «Ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun nevenactiviteiten en de (te verwachten) inkomsten uit hun nevenactiviteiten vermelden, uiterlijk één week na aanvaarding daarvan, alsmede belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd.*
3. *De werkgroep beveelt aan om in de toelichting op dit onderdeel van het Reglement van Orde op te nemen dat het begrip «belangen» extensief wordt uitgelegd en zich niet strikt hoeft te beperken tot nevenactiviteiten en functies als zodanig.*
4. *De werkgroep beveelt aan om het tweede lid van artikel 150a van het Reglement van Orde te laten luiden: «ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun buitenlandse reizen waarvan vervoers- en verblijfskosten geheel of gedeeltelijk door derden worden betaald vermelden, uiterlijk één week na terugkeer in Nederland».*
5. *De werkgroep beveelt aan om in het derde lid van artikel 150a van het Reglement van orde achter het woord «geschenken» toe te voegen de woorden «en voordelen».*
6. *De werkgroep beveelt aan om in de instructie van de griffie van de Kamer op te nemen om elk lid halfjaarlijks te attenderen op de registers en op de mogelijkheid om omissies (zoals niet binnen de termijn opgegeven nevenactiviteiten of reizen) te corrigeren.*

³ [Kamerstukken II, 2014/15, 33 924, nr. 15](#)

7. De werkgroep beveelt aan om in de introductiecursussen na het aantreden van nieuwe leden ook een cursus integriteit op te nemen, waarin het belang van integriteit en de bestaande regels worden toegelicht.
8. De werkgroep beveelt tevens aan om periodiek, bijvoorbeeld eens per jaar, sessies te beleggen met groepen Kamerleden, waarin zij onder deskundige leiding met elkaar van gedachten wisselen over hun concrete ervaringen met integriteitsvragen.
9. De werkgroep beveelt tevens aan om deze sessies telkenmale te evalueren en te bezien of daaruit suggesties voortvloeien om de bestaande integriteitsregels te herzien of aan te vullen.
10. De werkgroep beveelt aan dat het Presidium een voordracht doet aan de Kamer van een persoon die als vertrouwenspersoon Integriteit door de leden kan worden benaderd indien zij advies wensen inzake een integriteitskwestie.

De aanbevelingen 8 en 9 worden niet overgenomen door het Presidium. Alle overige aanbevelingen worden uitgevoerd-overgenomen en zijn inmiddels ook geïmplementeerd.

2.3 Invulling van de aanbevelingen van GRECO

Na verschijning van haar evaluatierapport over Nederland in 2013, brengt GRECO in juni 2015, oktober 2016 en maart 2018 een drietal (tussentijdse) nalevingsverslagen uit. In deze verslagen worden verbeteringen - die mede naar aanleiding van de aanbevelingen van de werkgroep worden gerealiseerd - ook onderkend. Het aantal aanbevelingen met betrekking tot integriteit van leden van de Tweede Kamer neemt dan ook af.

Net als bij het rapport uit 2013, is ook bij de nalevingsverslagen de procedure dat GRECO zich richt tot de Nederlandse regering, die vervolgens per brief de Tweede Kamer informeert over het GRECO-verslag en de nog openstaande aanbevelingen; in het bijzonder waar het de rol van Tweede Kamer zelf betreft.

I. Op 19 augustus 2015 informeert het kabinet de Tweede Kamer per brief over het eerste nalevingsverslag van GRECO.⁴ Geconstateerd wordt onder meer:

- Met de wijzigingen in de Reglementen van Orde van beide Kamers wordt geconcludeerd dat voor een belangrijk deel wordt voorzien in de implementatie van deze aanbeveling. GRECO merkt echter op dat de beide Kamers (dan wel de politieke partijen) geen regels of richtlijnen hebben rond de omgang van Kamerleden met lobbyisten. Zijn conclusie is daarom dat de aanbeveling slechts gedeeltelijk is geïmplementeerd.
- GRECO stelt dat met uitbreiding van op te geven belangen door wijzigingen in de Reglementen van Orde en het instellen van registratieverplichtingen naar tevredenheid invulling is gegeven aan deze aanbeveling door de beide Kamers.
- GRECO is van mening dat de beide Kamers geen substantiële acties hebben ondernomen op het terrein van toezicht en handhaving die bijdragen aan de invulling van deze aanbeveling.

⁴ Kamerstukken II, 2014/15, 34 000 VI, nr. 104

Ook hierna weer regelafstand
aanpassen (straks)

11/09/2018 11:55

II. Op 5 december 2016 informeert het kabinet de Tweede Kamer per brief over het [tussentijds nalevingsverslag](#) van GRECO.⁵ Geconstateerd wordt onder meer:

- *Naar het oordeel van de GRECO ontbreken nog richtlijnen voor Kamerleden rond de omgang met lobbyisten. Nederland heeft aangevoerd dat er algemene integriteitregels zijn en dat deze verder worden ingevuld door de politieke partijen. De GRECO heeft aangegeven dat dit onverlet laat dat richtlijnen op het gebied van lobbyactiviteiten («appropriate guidelines on do's and don'ts») zinvol zijn.*
- *De GRECO constateert dat de beide Kamers geen actie hebben ondernomen op het terrein van toezicht op de naleving van integriteitregels en handhaving in geval van schending van deze regels. De GRECO heeft kennis genomen van de stellingname van de Kamers dat de Nederlandse Grondwet geen mogelijkheid kent een Kamerlid te schorsen of te dwingen af te treden indien er sprake is van overtreding van integriteitregels en dat ook dit een kwestie van de politieke partijen is. De GRECO meent dat dit niet betekent dat mildere maatregelen, zoals een reprimande, niet mogelijk zijn.*
- *GRECO heeft met waardering kennis genomen van de benoeming van een vertrouwenspersoon door de Tweede Kamer. (...) Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling stelt GRECO vast dat de Tweede Kamer heeft besloten integriteittrainingen aan te bieden aan alle leden na de verkiezingen in 2017, maar dat beide Kamers niet hebben besloten te voorzien in periodieke trainingen. Deze aanbeveling is daarmee naar het oordeel van de GRECO gedeeltelijk geïmplementeerd.*

III. Op 13 juni 2018 informeert het kabinet de Tweede Kamer per brief over het [tweede nalevingsverslag](#) van GRECO.⁶ Geconstateerd wordt onder meer:

- *Ten aanzien van aanbeveling i betreurt GRECO dat richtlijnen voor Kamerleden rond de omgang met lobbyisten nog ontbreken. De GRECO herhaalt zijn eerdere standpunt dat richtlijnen over «do's and don'ts» in de relatie met lobbyisten, zowel binnen als buiten het parlement, zinvol zijn.*
- *Ten aanzien van aanbeveling iii heeft de GRECO kennisgenomen van de modernisering van de Wet ministeriële verantwoordelijkheid van 22 april 1855, en van het systeem van «peer supervision» in de Eerste Kamer, maar constateert zij dat er in beide Kamers nog geen sprake is van een systeem van toezicht op de naleving van integriteitregels en handhaving in geval van schending van deze regels.*
- *De GRECO is tevreden dat bij de Tweede Kamer periodieke cursussen over het reglement van orde worden georganiseerd, waarin aandacht wordt geschonken aan integriteitsregels. Hiermee is aanbeveling iv door de Tweede Kamer geïmplementeerd.*

De letterlijke tekst van alle aanbevelingen van GRECO uit dit tweede nalevingsverslag van maart 2018 die betrekking hebben op leden van de Tweede Kamer zijn integraal opgenomen in bijlage 2.

2.4 Opdracht Presidium

Op 27 juni 2018 bepreekt het Presidium het tweede nalevingsrapport van de GRECO en de brief daarover van de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en van Justitie en Veiligheid. Zij stellen in hun brief: “Het verzoek van de GRECO aan Nederland is om uiterlijk 31 december 2018 opnieuw te rapporteren over de voortgang van de implementatie van bovengenoemde nog openstaande aanbevelingen.”

⁵ Kamerstukken II, 2016/17, 34 550 VI, nr. 86

⁶ Kamerstukken II, 2017/18, 34 725, nr. 15

Het Presidium besluit om de nog zittende leden van de werkgroep uit 2013 te vragen zich over dit rapport te buigen. Het Presidium schrijft aan de werkgroep:

"Het Presidium acht het wenselijk dat de werkgroep 'Integriteit Leden van de Tweede Kamer', door het Presidium medio 2013 ingesteld, zich wederom buigt over de bestaande integriteitsbepalingen, in het licht van de aanbevelingen van de GRECO en in het licht van aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen.

U bent allen in 2013 tot de werkgroep toegetreden. De werkgroep heeft in juni 2014 rapport uitgebracht, dat door de Kamer grotendeels is overgenomen. Sindsdien zijn enkele aanbevelingen van de werkgroep geïmplementeerd. De GRECO brengt periodiek verslag uit over die implementatie. De GRECO constateert op twee punten nog tekortkomingen waar het de Tweede Kamer betreft: het ontbreken van een systeem van toezicht en handhaving en het ontbreken van een beleid ten aanzien van (contacten) met lobbyisten.

Hierbij verzoek ik u namens het Presidium vriendelijk om uw taak weer op te nemen. Omdat Nederland in december van dit jaar wederom verslag zal moeten uitbrengen aan de GRECO zou een rapport of tussenrapport vóór 15 november a.s. welkom zijn."

2.5 Aanpak werkgroep

De werkgroep heeft na het zomerreces haar taak opgepakt. Vanwege het vertrek van een Kamerlid, is eerst gezorgd voor een voldoende brede en representatieve samenstelling van de werkgroep. De werkgroep in huidige samenstelling bestaat uit de leden: Van Oosten (VVD), tevens voorzitter van de werkgroep, Bosma (PVV), Van der Lee (GL), Van Meenen (D66), Van Raak (SP) en Rog (CDA). De ondersteuning van de werkgroep is verzorgd vanuit verschillende diensten van de Tweede Kamer door dhr. [REDACTED], mw. [REDACTED] (Bureau Wetgeving) en dhr. [REDACTED] (Dienst Analyse en Onderzoek).

De werkgroep is in de maanden september en oktober en aantal malen bijeen geweest om te komen tot een goede beschrijving, analyse en aanpak van de vraagstukken die het Presidium heeft voorgelegd. Hierbij is onder meer literatuur bestudeerd, in het bijzonder eerdere/andere rapporten van GRECO (onder andere over andere landen), wetenschappelijke literatuur over integriteit van parlementariërs en internationale vergelijkende literatuur. Dit heeft onder meer geleid tot het in bijlage 4 opgenomen overzicht van hetgeen in enkele andere parlementen is geregeld rond integriteit van parlementsleden en hoe GRECO dat heeft beoordeeld.

Voorts heeft de werkgroep gekeken naar de situatie in Nederland, in het bijzonder de veranderingen die sinds 2014 zijn doorgevoerd en de wijze waarop GRECO dit heeft beoordeeld (zie ook paragraaf 2.3 en de bijlagen 1, 2 en 3).

Op 16 oktober heeft de werkgroep een gesprek gevoerd met deskundigen op dit terrein: prof. M.P.C.M. van Schendelen en prof. P.P.T. Bovend'Eert. Vervolgens is op 7 november in de vorm van een videoconference gesproken met de heer mr. J. Kleijssen⁷

van GRECO. Op 13 november is een gesprek gevoerd met mw.evrouw mr. [REDACTED]
[REDACTED], Vertrouwenspersoon Integriteit voor leden van de Tweede Kamer.

De werkgroep is deze personen erkentelijk voor de geleverde bijdragen, waarvan dankbaar gebruik is gemaakt.

Klopt naast titel en voorletter, ook de functie in de voetenoot? Heb ik uit de notitie geknipt en komt van internet. [REDACTED] jij kan misschien nog even kijken of de beste man ook zijn mail zo ondertekent?

[REDACTED]
11/09/2018 11:55

⁷ Dhr. J. Kleijssen is werkzaam bij de Raad van Europa als Director of Information Society and Action against Crime, Directorate General Human Rights and Rule of Law

3 Integriteitsregels voor leden Tweede Kamer

3.1 Inleiding

De Tweede Kamer beschikt momenteel over diverse regels met betrekking tot integriteit, waarbij het begrip integriteit breed dient te worden opgevat. Zo valt ook het onheus bejegenen van personen tijdens de plenaire vergadering of het schenden van de geheimhouding onder dit begrip. In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de integriteitsregels die voor Kamerleden gelden en de daarbij reeds aanwezige systemen van toezicht en handhaving.

3.2 Het grondwettelijk kader

Er zijn verscheidende wettelijke regelingen die elk voorzien in een deel van de integriteitsregels. In bijlage 3 zijn overzichten opgenomen van de verschillende integriteitsregels die gelden voor de leden van de Tweede Kamer. De overzichten omvatten niet alleen de verschillende wetten die het optreden van de Kamerleden reguleren, maar tevens het Reglement van Orde van de Tweede Kamer (RvOTK). Aan de basis van het stelsel van integriteitsregels staat de Grondwet. Aan de basis van toezicht en handhaving van deze integriteitsregels staan de (strafrechtelijke) bepalingen en sancties die in de wet hieromtrent zijn opgenomen. Onderstaand worden deze geschetst.

De Grondwet gaat uit van individuele leden van de Staten-Generaal en kent geen fracties en geen politieke partijen. Hierdoor worden dan ook aan individuele leden allerlei rechten toegekend zoals het recht van amendement, het recht om inlichtingen te vragen en het recht van initiatief. Tevens wordt in de Grondwet benadrukt dat een lid stemt zonder last. De positie van een individueel Kamerlid is daarmee onafhankelijk en sterk.

Met deze onafhankelijke en sterke positie komen ook enkele plichten, zoals aan elk publiek ambt plichten zijn verbonden. Met de eed, of de verklaring en belofte, die leden afleggen wanneer zij lid van de Tweede Kamer worden, zweren de leden onder andere het volgende:

"Ik zweer (verklaar) dat ik, om tot lid van de Staten-Generaal te worden benoemd, rechtstreeks noch middellijk, onder welke naam of welk voorwendsel ook, enige gift of gunst heb gegeven of beloofd."

"Ik zweer (verklaar en beloof), dat ik, om iets in dit ambt te doen of te laten, rechtstreeks noch middellijk enig geschenk of enige belofte heb aangenomen of zal aannemen."

Het Nederlandse stelsel gaat er derhalve van uit dat leden bij elk aanbod van een gift, gunst of belofte een afweging maken of het aanbod bedoeld is ter beïnvloeding van het betrokken lid en als dat zo is het aanbod ook moeten weigeren. Het is hierbij niet relevant of het aanbod afkomstig is van een lobbyist of anderszins. Leden dienen altijd de afweging te maken of een aanbod is bedoeld om hen in de uitoefening van het ambt te beïnvloeden. De Grondwet bevat immers de nadrukkelijke bepaling dat leden van het parlement stemmen zonder last. Vervolgens wordt door middel van openbare registers transparantie geboden over hetgeen leden aannemen. In deze registers staat niet alleen wat leden hebben ontvangen, maar ook van wie zij dit hebben ontvangen.

3.3 Het wettelijk kader

Er zijn verscheidene wettelijke regelingen die elk voorzien in een deel van de bestaande integriteitsregels. Wat betreft handhaving van integriteitsregels is voorzien in wettelijke bepalingen die het mogelijk maken om (vermeende) integriteitschendingen te onderzoeken en te vervolgen indien zij begaan zijn door Kamerleden.

Voor wat betreft dit onderzoek en mogelijke vervolging speelt de Wet ministeriële verantwoordelijkheid (hierna: Wmv) een belangrijke rol.⁸ Deze wet biedt de mogelijkheid dat vijf leden een aanklacht indienen tegen een lid dat verdacht wordt van een ambtsmisdrif. Dit systeem biedt de leden van de Kamer daarmee dus de wettelijke mogelijkheid om een vorm van toezicht te houden op elkaar. Zo kan bijvoorbeeld een Kamerlid dat, in strijd met de eed uit artikel 2 van de Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal, een gift of gunst heeft verleend om lid te worden, worden vervolgd voor het plegen van meened.⁹ Hetzelfde geldt bij mogelijke omkoping. Een Kamerlid dat zich tijdens zijn Kamerlidmaatschap laat omkopen, kan niet alleen worden vervolgd voor passieve omkoping ingevolge artikel 363 van het Wetboek van Strafrecht (Sr), maar ook voor het plegen van meened als bedoeld in artikel 207 Sr, aangezien de eed uit artikel 2 van de Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal ook geldt voor toekomstige handelingen.¹⁰ De opdracht tot vervolging wordt gegeven bij koninklijk besluit óf door een besluit van de Tweede Kamer. Om als Kamer tot een dergelijk besluit te komen dient de Tweede Kamer zelf strafrechtelijk onderzoek te verrichten naar de aanklacht. De Tweede Kamer heeft in dit geval het strafrechtelijk onderzoek en het besluit tot vervolging zelf in de hand.

De relevantie van de Wmv is tot nu toe overigens beperkt gebleven. De afgelopen tien jaren zijn er enkele aanklachten geweest, waarvan slechts één heeft geleid tot een commissie van onderzoek.¹¹ De procedure van de Wmv is daarenboven niet eenvoudig te volgen en de vraag kan worden gesteld of het proportioneel is om voor iedere

⁸ P. Bovend'Eert, NJB 2016/2172, "Hoe is het gesteld met de ambtelijke integriteit van de leden van het parlement?",

⁹ "De Grondwet". A.K. Koekoek, 2000, p. 350

¹⁰ Kamerstukken II, 1978/79, 14 222, nr. 7, p. 21

integriteitskwestie telkens een zware strafrechtelijke procedure te starten. Niettemin kan ten principale gesteld worden dat er een wettelijk geborgde procedure is, die de Kamer in staat stelt om (vermeende) integriteitschendingen zelf te onderzoeken.

Overigens bestaat ook de mogelijkheid dat bij koninklijk besluit opdracht wordt gegeven tot vervolging. Hiervoor is door de minister van Justitie en Veiligheid een protocol opgesteld.¹² In dit protocol is geregeld dat indien bij de Minister, het openbaar ministerie of de procureur-generaal bij de Hoge Raad (hierna: PG) aangifte wordt gedaan van een vermeend ambtsmisdrif, gepleegd door een Kamerlid of een andere politieke ambtsdrager als bedoeld in de Wmv, de minister de PG kan verzoeken om de aangifte te onderzoeken. De minister kan dan naar aanleiding van de bevindingen van de PG besluiten dat een opsporingsonderzoek geïndiceerd is, waarna de PG dit opsporingsonderzoek ter hand neemt. De uitkomsten daarvan worden medegedeeld aan de minister. Vervolgens neemt de Kroon de beslissing of wel of niet een last tot vervolging aan de PG wordt gegeven.

In een recente casus over de schenking van een appartement aan een Kamerlid, is voor de eerste maal gebruik gemaakt van dit nieuwe protocol. Dit is ook relevant omdat GRECO in haar laatste rapport deze casus in een voetnoot ook aanhaalt, als een voorbeeld van vermeende tekortkoming in het Nederlandse systeem (zie ook bijlage 1 en bijlage 2). In relatie tot deze voetnoot moet overigens het volgende worden opgemerkt. In het gesprek met de heer Kleijssen werd het opnemen van de voetnoot over de schenking van een appartement toegelicht. GRECO meent, uit bescherming van het aanzien van en het vertrouwen in het parlement, dat elke ophef over de integriteit van leden moet en kan worden voorkomen door integriteitsregels en het daarbij behorende toezicht en handhaving. De werkgroep is echter van mening dat dit onmogelijk is. Ook wanneer er een geheel dichtgetimmerd systeem zou bestaan op het gebied van integriteit, kan en zal de media eventuele gevallen naar voren brengen waardoor ophef ontstaat.¹³ Dit is ook juist het recht en de rol van de vrije media: het uiten van (kritische) geluiden over het functioneren van Kamerleden.

In deze genoemde casus is door de PG na een oriënterend onderzoek geconcludeerd dat er geen aanleiding was om een opsporingsonderzoek te verrichten omdat er geen serieuze aanleiding was om de betrokken politieke ambtsdrager te verdenken van een

¹² Kamerstukken II, 32 158: Aanklacht tegen Minister voor Wonen, Wijken en Integratie; Kamerstukken II, 34 452:

Aanklacht tegen Minister-President; Kamerstukken II, 34 340: Onderzoek naar lek uit Commissie voor Inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Dit laatste onderzoek zag op een integriteitskwestie. Het betrof hier een onderzoek naar wie verantwoordelijk zou kunnen zijn voor het lekken van geheime informatie.

¹³ Kamerstukken II, 2017-2018. 34 340 nr. 15, bijlage.

¹⁴ In een recent artikel van pProf. R. Van Schendelen wordt aangehaald dat media deze rol in toenemende mate spelen. Zie: M.P.C.M. Prof. R. Van Schendelen, "Is regulering van lobbyen nodig, nuttig of symboliek?" in Res Publica, 2018-3, p. 275-281.

11/09/2018 11:55

ambtsmisdrif. Hieruit blijkt dat het protocol werkt en daarmee de Wmv effectiever kan worden ingezet. Het vervolgen van politieke ambtsdragers, waaronder Kamerleden, wegens ambtsdelicten is daarmee geen theoretische aangelegenheid meer.

Het Presidium heeft de werkgroep gevraagd *‘zich te buigen over de bestaande integriteitsbepalingen, in het licht van de aanbevelingen van de GRECO en in het licht van aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen’* (zie ook paragraaf 2.4). Wat dit laatste punt betreft constateert de werkgroep dus dat de Wmv recentelijk is gewijzigd en gemoderniseerd.¹⁴

Daarnaast is begin juli van dit jaar de Commissie Fokkens ingesteld door de Ministers van Justitie en Veiligheid en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de Staatsecretaris van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Deze commissie heeft tot taak *“te adviseren over een fundamentele herziening van de wetgeving inzake vervolging en berechting van leden van de Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen wegens ambtsdelicten”*. Het kabinet verwacht dat deze commissie voor januari 2020 hierover zal rapporteren.¹⁵

Naar aanleiding van de vraag op dit punt van het Presidium, stelt de werkgroep vast dat er dus inmiddels geen sprake meer is van ‘aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen’, maar dat inmiddels zelfs sprake is van verbeterde en gemoderniseerde wetgeving. Op verdere verbetering en modernisering wordt, in opdracht van de regering, door deskundigen gestudeerd. De werkgroep geeft het Presidium in overweging om deze ontwikkelingen, via de minister, ook expliciet onder de aandacht van GRECO te brengen.

3.4 Interne integriteitsregels

Afgeleid van de hiervoor beschreven (grondwettelijke) kaders, heeft de Tweede Kamer ook eigen regels en bepalingen met betrekking tot integriteit vastgesteld (zie ook bijlage 3). Bepalingen rond integriteit zijn opgenomen in het RvOTK. In paragraaf 2.2 is uiteengezet dat het merendeel van de aanbevelingen van de werkgroep uit 2014 zich richtten op aanpassingen van het RvOTK.¹⁶ Deze aanbevelingen zijn inmiddels ook overgenomen en positief gewaardeerd door GRECO (zie paragraaf 2.3). Zoals hiervoor beschreven, wordt het begrip integriteit door de Tweede Kamer breed opgevat. In het RvOTK is voor een deel van de integriteitsbepalingen ook een systeem van toezicht en handhaving opgenomen.

¹⁴ Kamerstukken II, 2017-2018, 34871. De wetwijziging is op 19 september jl. in werking getreden.

¹⁵ Kamerstukken II, 2017/18, 343 40, nr. 16

¹⁶ Van de tien aanbevelingen van de werkgroep waren de nummers 2, 3,4 en 5 gericht op aanpassing van het RvOTK.

Zo blijkt uit de artikelen 58 tot en met 60 van het RvOTK, welke zijn opgenomen in bijlage 3 bij dit rapport, dat een lid of een minister door de Voorzitter gewaarschuwd kan worden wanneer hij een beledigende uitdrukking gebruikt, de orde verstoort, de geheimhouding of vertrouwelijkheid niet in acht neemt ofwel instemming betuigt aan, dan wel aanspoort tot, onwettige handelingen. De Voorzitter stelt deze persoon dan in de gelegenheid de woorden terug te nemen (toezicht). Wanneer het lid of de minister dit niet doet, heeft de Voorzitter de mogelijkheid om hem het woord te ontnemen (sanctie). In zo'n geval mag dat lid, respectievelijk die minister, niet meer deelnemen aan het vervolg van de beraadslaging. De Voorzitter kan zelfs op grond van artikel 60 de bewuste spreker uitsluiten van de vergadering op de dag van het voorval (sanctie). Conform artikel 62 staat een beroep op de Kamer niet open bij besluiten van de Voorzitter op grond van de artikelen 58 tot en met 60.

Voor het schenden van de geheimhouding of vertrouwelijkheid van stukken is ook een sanctiebepaling opgenomen. Daarin is bepaald dat het Presidium de mogelijkheid heeft om de Kamer voor te stellen om een lid dat de geheimhouding, dan wel vertrouwelijkheid heeft geschonden, uit te sluiten van alle commissievergaderingen voor ten hoogste een maand. Ook kan het Presidium de Kamer voorstellen dit lid voor de verdere duur van de zitting uit te sluiten van kennisneming van vertrouwelijke stukken.

Ten slotte bestaat tegenwoordig de vertrouwenspersoon integriteit voor de leden. Deze persoon, aangesteld door het Presidium, kan door leden geheel vertrouwelijk en informeel geraadpleegd worden wanneer een lid worstelt met een mogelijke integriteitskwestie. Deze vertrouwenspersoon brengt geen verslag uit over de voorgelegde kwesties, waardoor er geen sprake is van een vorm van "jurisprudentievormende" openbare uitleg van de integriteitsregels.

3.5 Overige waarborgen integriteit

Integriteit is een onderwerp dat breed leeft in de Nederlandse samenleving. Naast de instrumenten die binnen de Kamer kunnen worden ingezet als waarborg voor integriteit, bestaan daarbuiten ook mechanismen om de integriteit van Kamerleden te waarborgen. Zoals de werkgroep stelde in haar eerdere rapport, speelt de politieke partij van een lid een grote rol. Bij vrijwel elke politieke partij wordt in de aanloop naar de kandidaatsstelling voor de kieslijst nadrukkelijk aandacht besteed aan de integriteit van de mogelijke kandidaat. Ook kennen enkele politieke partijen integriteitscommissies die eventuele integriteitskwesties kunnen onderzoeken. Voor verkozen leden in de Kamer vervult ook de fractie vaak een rol bij integriteitsvraagstukken. In het verleden hebben fracties zelfs sancties aan leden opgelegd wanneer er mogelijk sprake was van een schending van de integriteit. Dit staat echter wel op gespannen voet met het verbod van last uit de Grondwet.

Daarnaast spelen in Nederland de media een belangrijke rol. Vanuit hun onafhankelijke positie berichten zij over mogelijke integriteitsschendingen. Er zijn de afgelopen jaren verschillende media geweest die onderzoek hebben verricht naar bijvoorbeeld de registers van de Tweede Kamer. Het is inmiddels standaard dat enige tijd na het aantreden van een nieuwe Kamer een dergelijk onderzoek wordt verricht. De (onbedoelde) disciplinerende kracht die hierdoor van de media uitgaat moet niet onderschat worden.

Voor de leden hebben de onderzoeken naar hun integriteit, uitgevoerd door hun eigen politieke partij of de media, doorgaans grote impact. Een dergelijk onderzoek of de uitkomst daarvan gaat immers gepaard met veel negatieve media-aandacht. Alleen de aankondiging al van een integriteitsonderzoek of de melding van een mogelijk integriteitsprobleem kan schade betekenen voor de reputatie van het betreffende lid. In een aantal gevallen is dit voor leden aanleiding geweest om hun zetel op te geven, zelfs wanneer later bleek dat er geen sprake was van integriteitsschendingen. Deze mechanismen oefenen derhalve door hun mogelijke gevolgen een grote druk uit op de leden om de integriteitsregels zo veel en zo goed mogelijk na te leven.

De werkgroep wil in dit verband ook wijzen op de preventieve en correctieve werking die uit kan gaan van wetgeving die weliswaar niet primair ziet op integriteitsschendingen, maar indirect wel extra waarborgen kan bieden om deze te voorkomen. Zo is recentelijk in de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme (Wwft) een aantal bepalingen opgenomen die ondernemingen verplichten in bepaalde gevallen cliëntenonderzoeken te doen en ongebruikelijke transacties te melden. Het doel van het cliëntenonderzoek is de beoordeling van het risico dat een onderneming neemt bij het aangaan van een relatie met een cliënt. Voor de categorie van zogenaamde politically exposed persons (PEP's) - waaronder ook Kamerleden vallen - gelden sinds kort aangescherpte eisen in dit verband. Voor PEP's en hun directe verwanten geldt dat er vanaf 25 juli van dit jaar een verscherpt cliëntenonderzoek moet plaatsvinden. Voor een financiële instelling geldt dat zij beleid, procedures en maatregelen moet hebben die haar in staat stelt om ongebruikelijke transacties te herkennen en deze ongebruikelijke transacties te melden bij de Financial Intelligence Unit (FIU-Nederland). FIU-Nederland is, op basis van de Wwft, de aangewezen organisatie waar meldplichtige instellingen ongebruikelijke transacties dienen te melden. De FIU-Nederland analyseert deze gegevens om misdrijven te voorkomen en op te sporen. Het kan dus zijn dat een transactie van een lid wordt gemeld en dat het lid derhalve nader wordt onderzocht.

3.6 Conclusies

De bestaande regels omtrent integriteit van leden van de Tweede Kamer zijn naar mening van de werkgroep veelomvattend. Leden van de Kamer zijn zich er doorgaans ook van bewust dat hun handelen aan de gestelde standaarden dient te voldoen. Ook

concludeert de commissie dat er systemen van toezicht en handhaving zijn op het gebied van integriteit. De werkgroep stelt vast dat sinds het verschijnen van haar vorige advies in 2014 veel zaken zijn verbeterd, zowel op basis van haar eigen adviezen (bijvoorbeeld: aanpassingen RvOTK, integriteitscursussen, [Vertrouwenspersoon](#) [Integriteit](#)) als op basis van andere ontwikkelingen (bijvoorbeeld: modernisering Wmv, wetgeving inzake PEP's). Niettemin ziet de werkgroep ook dat het bestaande systeem van integriteitsbevordering onder Kamerleden op onderdelen verduidelijkt, versterkt en aangescherpt kan worden. In de volgende hoofdstukken worden deze mogelijke verbeterpunten nader besproken, respectievelijk worden door de werkgroep hiervoor enkele aanbevelingen gedaan.

4 Verbetermogelijkheden integriteitsregels voor leden Tweede Kamer

4.1 Inleiding

In hoofdstuk 3 is beschreven welke integriteitsregels van toepassing zijn op leden van de Tweede Kamer en welke toezichts- en handavingsmechanismen hiervoor bestaan. De werkgroep concludeert op basis daarvan dat het stelsel in de Nederlandse context goed functioneert, maar dat er verbeteringen mogelijk zijn. Aandachtspunten en mogelijkheden tot verbetering staan in dit hoofdstuk centraal.

In paragraaf 2.2 zijn de tien aanbevelingen van de werkgroep uit 2014 opgenomen. In hoofdstuk 3 is al uiteen gezet dat de aanbevelingen 2 tot en met 5 betrekking hadden op aanpassing van het RvOTK en dat deze zijn geïmplementeerd. In dit hoofdstuk komen de overige aanbevelingen van de werkgroep aan de orde. Voor deze aanbevelingen geldt namelijk dat ze nog niet (volledig) zijn overgenomen of geïmplementeerd. Dat biedt naar het oordeel van de werkgroep ook een aangrijpingspunt om te komen tot verdere verbeteringen.

De eerdere aanbevelingen van de werkgroep uit 2014 zagen op:

- het toegankelijk maken van integriteitsregels voor Leden-leden en het publiek (aanbeveling 1);
- attendering van Leden-leden op de volledigheid van de registers (aanbeveling 6);
- uitleg en toelichting van de integriteitsregels aan Leden-leden (aanbeveling 7);
- uitwisseling van ervaringen met de regels, ze jaarlijks evalueren en deze, zo nodig, te herzien of aan te vullen (aanbevelingen 8 en 9);
- instellen van een Vertrouwenspersoon Integriteit (aanbeveling 10).

Weet niet zeker of hoofdletters nodig zijn (maar hier is meer het 'instituut' bedoeld; vgl. Kamer met hoofdletter)

11/09/2018 11:55

4.2 Kenbaarheid integriteitsregels

Naar aanleiding van aanbeveling 1 van de werkgroep is in 2015 voor de leden van de Tweede Kamer de Regeling Integriteit¹⁷ opgesteld. Het document bestaat uit een verzameling van regels en toelichtingen op die regels. Het is echter geen handzaam en eenvoudig leesbaar en raadpleegbaar naslagwerk. De ervaring van de leden van de werkgroep is dat leden grotendeels bekend zijn met de integriteitsregels, maar veelal niet op de hoogte zijn van de (extensieve) uitleg van de regels zoals deze zijn opgenomen in -onder meer- dit document. Het doel dat de werkgroep in haar vorige rapport met deze aanbeveling voor ogen had, is wat dat betreft nog niet geheel behaald.

¹⁷ https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/integriteitsregels_voor_kamerleden.pdf

Daarnaast heeft GRECO opgemerkt dat hoewel er veel integriteitsregels bestaan, in geen van die regels nadrukkelijk aandacht is voor de omgang met lobbyisten. In het vorige rapport heeft de werkgroep gesteld dat het ondoenlijk is alle contacten met derden te melden of te registreren. Dit standpunt heeft de werkgroep nog steeds. In het dagelijkse werk van de leden is het van groot belang dat zij kennis kunnen nemen van alle informatie die hen helpt in hun grondwettelijke taken van wetgeving en controle. Leden hebben dan ook doorlopend contacten met allerlei externen. Veel van deze contacten kunnen echter uit het oogpunt van de bescherming van de persoonlijke levenssfeer van deze externen niet openbaar gemaakt worden. Dit kunnen immers belangengroepen uit onverwachte hoek zijn, of vertegenwoordigers van grote-bedrijvenklokkenluiders, maar ook burgers die opkomen voor hun situatie. Deze contacten lopen via allerlei kanalen. Zowel via telefoon, email en/of brieven als in persoon kunnen leden van de Tweede Kamer benaderd worden. Deze benaderbaarheid zonder bekendstelling-bekendmaking vindt de werkgroep een groot goed binnen onze democratische rechtstaat. Daaraan doet niet af dat Kamerleden zich over het algemeen bewust zijn van hun mogelijke beïnvloeding als gevolg van deze contacten, zeker wanneer het contacten met een lobbyorganisatie betreft. Over het algemeen leiden de algemene integriteitsregels die zien op contacten met derden ook niet tot problemen.

Uit de aanbeveling van GRECO inzake lobbyisten blijkt echter dat dit-de beschreven werking van de algemene integriteitsregels voor de buitenwereld niet altijd even duidelijk is. Door de heer Kleijssen in het gesprek van 7 november bovendien toegelicht dat GRECO geen register eist waarin alle contacten dienen te worden opgenomen. Daarom-Deze punten in overweging nemende meent de werkgroep dat het zinvol is om te onderzoeken of in gedragsregels nadrukelijker en explicieter aandacht kan worden besteed aan specifiek lobbyorganisaties. De werkgroep doet hiervoor in hoofdstuk 5 een voorstel.

4.3 Interpretatie integriteitsregels

Naar aanleiding van de aanbevelingen van de werkgroep in 2014 wordt het RvOTK aangepast. Dit geeft enerzijds meer scherpheid aan de integriteitsregels. Anderzijds leidt het ook tot vragen en de wens tot nadere uitleg en interpretatie bij Ledenleden. Zo besluit het Presidium begin 2015 om de werkgroep opnieuw te benaderen en duiding te vragen van het inmiddels gewijzigde artikel 150a over de registratie van *'belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd'* (zie ook bijlage 1).¹⁸ De werkgroep reageert op dit verzoek per brief en geeft de Kamer een vuistregel mee.

Terugkijkend stelt de werkgroep nu vast dat deze gang van zaken illustreert dat integriteitsregels naar hun aard vaak om interpretatie vragen, maar dat uitleg nooit

¹⁸ Zie: Brief van de werkgroep aan het Presidium van 24 februari 2015 (Kamerstukken II, 2014/15, 33 924, nr. 16)

volledig te vatten is in dikke handboeken. Gezaghebbende interpretatie van integriteitsregels op basis van concrete vragen kan dus van nut zijn. En ook het publiceren en vastleggen van deze nadere duiding kan daarbij zinvol zijn. De werkgroep ziet dat echter niet blijvend als haar taak.

Naar aanleiding van aanbeveling nummer 10 van de werkgroep is reeds een vertrouwenspersoon integriteit ingesteld. Deze positie wordt momenteel bekleed door mevrouw [mr. W. Sorgdrager](#). Bij de vertrouwenspersoon kunnen leden terecht voor een advies, maar in vertrouwelijkheid. De werkgroep constateert - dat hiermee in een behoefte tot duiding kan worden voorzien, maar alleen op het niveau van een individueel lid. Bovendien kan een lid desgewenst niet actief gebruik maken van een ontvangen advies. De advisering door de vertrouwenspersoon is immers niet openbaar. Hierdoor kan het betreffende lid in voorkomende gevallen, bijvoorbeeld als er in de openbaarheid twijfels rijzen, niet naderhand terugvallen op het ontvangen advies. Daarnaast kunnen ook andere leden niet profiteren van een gegeven advies, in de zin dat een soort van 'jurisprudentie' kan worden opgebouwd. De werkgroep acht het daarom verstandig om de invulling van de 'figuur vertrouwenspersoon' aan te passen en deze te versterken en te verbreden.

4.4 Toezicht en handhaving integriteitsregels

In hoofdstuk 3 is beschreven hoe het toezicht en de handhaving van de integriteitsregels op dit moment is geregeld. Zo worden leden door hun eigen fractie of door de media ter verantwoording geroepen wanneer er sprake (lijkt) te zijn van een integriteitsschending.

Het stelsel zoals dat thans functioneert, lijkt op het eerste gezicht voldoende te zijn. Bij nadere bestudering blijkt echter dat het toezicht en de handhaving zoals dat wordt uitgevoerd door de fracties op twee punten kan worden becommentarieerd. Als een fractie wegens een ernstige integriteitsschending een lid een schorsing oplegt, kan dit lid gewoon blijven deelnemen aan het Kamerwerk. Een fractie kan immers een Kamerlid niet verbieden deel te nemen aan bepaalde vergaderingen, wat de Kamer in bepaalde gevallen wel kan.¹⁹ In het uiterste geval kan bovendien het betreffende lid uit de fractie stappen en zelfstandig doorgaan als Kamerlid. De effectiviteit van dit toezicht is derhalve beperkt.

Daar komt bij dat Kamerleden volgens de Grondwet onafhankelijk zijn. De Grondwet kent geen fracties of partijen, ook al zijn deze inmiddels geaccepteerd binnen ons stelsel. Als onderdeel van een fractie en een partij zijn leden onderworpen aan een zekere gezagsverhouding (autoriteit), waarvan fractiediscipline een uitvloeisel is, maar

¹⁹ Het presidium kan bijvoorbeeld de Kamer voorstellen om een lid dat de geheimhouding van een vergadering niet in acht neemt, voor ten hoogste één maand uit te sluiten van alle vergaderingen van één of meer commissies. (artikel 145 RvOTK)

deze gezagsverhouding heeft geen grondwettelijke grond. De onafhankelijke positie van het Kamerlid is dat echter wel, gewaarborgd door onder andere het verbod van last dat tevens wordt gezien als een grens van de fractiediscipline.²⁰

De partij is als autoriteit degene die bepaalt of een Kamerlid zich opnieuw kandidaat mag stellen voor een bepaalde partij, dus de facto of de betrokken persoon Kamerlid kan blijven. Dit kan in grote mate het (stem)gedrag van Kamerleden beïnvloeden-afwijken van de fractiediscipline wordt immers doorgaans niet gewaardeerd- wat duidelijke spanning oplevert met het verbod van last.²¹ En ook het sanctioneren, dat bepaalde fracties hebben gedaan bij (vermoedens van) schendingen van de vertrouwelijkheid in het kader van de fractiediscipline, staat op gespannen voet met het lastverbod.²² Tegen deze achtergrond kan dan ook de vraag gesteld worden of constitutioneel gezien niet juist de Kamer als toezichhoudende en sanctionerende instantie zou moeten optreden, om daarmee het verbod van last meer te respecteren.²³

Voorts constateert de werkgroep dat momenteel leden op grond van het RvOTK een sanctie opgelegd kunnen krijgen voor bijvoorbeeld onheuse gedragingen en dat voor integriteitsschendingen die een strafbaar feit vormen, een strafrechtelijk traject gevolgd dient te worden. Er kunnen zich echter situaties voordoen, waarin het RvOTK niet voorziet in een sanctie en tevens een strafrechtelijk traject niet is aangewezen. In al die gevallen bestaat er geen formele sanctiemogelijkheid.

Ten slotte wil de werkgroep hierbij nogmaals benadrukken dat de registers de steunpilaren vormen voor de transparantie die de Kamer beoogt te geven omtrent het handelen van haar leden. Het belang ervan voor het aanzien van de Kamer en voor de politiek als geheel is groot. Wanneer echter het stelsel van toezicht en handhaving in ogeschouw wordt genomen, moet worden geconstateerd dat op het (juist) invullen van de registers geen toezicht of handhaving bestaat door degene die wel de regels daartoe heeft gesteld: de Kamer. Wanneer bijvoorbeeld een lid een bepaalde gift niet volledig juist opneemt in het register, is dit naar mening van de werkgroep geen strafbaar feit, maar kan dit voor het aanzien van de Kamer wel degelijk schade opleveren, mede doordat dit een integriteitsschending betekent, die geen sanctie kent.

²⁰ A.A.L. Beers, commentaar op artikel 67, in: "De Grondwet", red. A. Koekoek

²¹ P.P.T. Bovend'Eert, H.R.B.M. Kummeling, "Het Nederlandse parlement". 2010, p. 131

²² E.J. Janse de Jonge, Commentaar op artikel 67 van de Grondwet, in: E.M.H. Hirsch Ballin en G. Leenknecht (red.), Artikelsgewijs commentaar op de Grondwet, webeditie 2018 (www.Nederlandrechtsstaat.nl). En idem noot 4.

²³ In 1848 is door de Grondwetgever benadrukt dat het aan de Kamer zelf was om (in plaats van de strafrechter) toezicht te houden op het gedrag van Kamerleden. C.A.J.M. Kortman "Constitutioneel recht", 2016, p. 231 Er wordt in deze paragraaf tevens opgemerkt dat het toezicht tekortkomingen vertoont. Zie hiervoor ook P.P.T. Bovend'Eert, H.R.B.M. Kummeling, "Het Nederlandse parlement". 2010, p. 151

5 Verbetervoorstellen integriteitsregels voor leden Tweede Kamer

5.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken is beschreven wat de stand van zaken is omtrent integriteitsregels voor de leden van de Tweede Kamer en waar de mogelijkheden zitten voor verbetering. In dit hoofdstuk gaat de werkgroep in op deze mogelijkheden en doet zij verbetervoorstellen.

5.2 Naar een gedragscode

De werkgroep heeft in paragraaf 4.2 geconstateerd dat met het oog op de (her)kenbaarheid van de integriteitsregels en de uitleg daarvan winst te boeken is. Er is hiervoor ook gekeken naar enkele andere parlementen. In bijlage 4 zijn de uitkomsten daarvan opgenomen. De werkgroep constateert dat de meeste parlementen al enkele jaren één centraal document hebben waarin de regels staan opgesomd, dat wordt vergezeld door een toelichting waarin uitleg over deze regels wordt gegeven. De toelichting op de regels wordt daarbij regelmatig geactualiseerd op basis van praktijkervaringen en uit casuïstiek getrokken lessen.

Als voorbeeld kan de *Code of conduct* met de *Guide to the rules* worden aangehaald van het Britse Lagerhuis. Dit stuk bestaat uit acht handzame regels die richtinggevend zijn voor de integriteit van de parlementsleden, waarbij in de zogenaamde *Guide to the rules* wordt uitgelegd wat de praktische toepassing is van deze regels.

Gezien het streven naar meer (her)kenbaarheid van de regels, ligt het voor de hand om tot een soortgelijke gedragscode te komen, die wordt vergezeld van een leidraad waarin de uitleg over de regels is opgenomen. Deze gedragscode met leidraad kan in de visie van de werkgroep leiden tot verbeterde kennis van de regels bij de leden zelf, maar ook voor meer duidelijkheid bij externen als lobbyisten en burgers die in contact treden met een Kamerlid. Daarnaast kunnen ervaringen, lessen en nieuwe inzichten desgewenst periodiek worden meegenomen in een geactualiseerde leidraad. Hiermee wordt als het ware een levend document gecreëerd, dat naar verwachting kan bijdragen aan een algemeen-beter begrip van de integriteitsregels. Gezien De constatering in het vorige hoofdstuk dat in het bijzonder aandacht dient te worden besteed aan lobbyisten, kan ook dit worden meegenomen in de betreffende leidraad.

De werkgroep doet de volgende aanbeveling:

Aanbeveling 1

Stel een gedragscode vast met bijbehorende leidraad, waarin ook expliciet aandacht wordt gegeven aan de omgang met lobbyisten.

Om deze aanbeveling kracht bij te zetten, heeft de werkgroep aansluitend aan dit slothoofdstuk een aanzet opgenomen voor een gedragscode en bijbehorende leidraad.

5.3 Naar een onafhankelijke adviseur

In hoofdstuk 4 is naar voren gekomen dat het nuttig kan zijn om de positie van de huidige vertrouwenspersoon verder te versterken en uit te breiden.

De advisering omtrent integriteitsregels kan voor een lid van groot belang zijn. Indien een lid in opspraak raakt op het gebied van het naleven van integriteitsregels, is betrokkene hij-of-zij-momenteel voor de uitleg van dehaar/zijn casus momenteel geheel afhankelijk van hetgeen de media hierover hem/haar stelt en wat het lid daar zelf hij/zij-daar tegenover kan stellen. De werkgroep is echter van mening dat indien dit lid het advies van de vertrouwenspersoon openbaar zou kunnen maken, op deze wijze een onafhankelijke zienswijze op de casus bekend zou kunnen worden. Van het advies zou een vorm van beschermende werking kunnen uitgaan.

Dit betekent echter wel iets voor de positie van de vertrouwenspersoon en voor het advies. Naar oordeel van de werkgroep zou deze positie verder geformaliseerd moeten worden in de richting van een meer actieve adviseur met een onafhankelijke positie. De adviezen van de adviseur zijn in eerste aanleg vertrouwelijk en worden schriftelijk gedaan. De enige die een aan een lid gericht advies openbaar kan maken is het lid zelf. Dit kan hij/zij bijvoorbeeld gedaan worden doen wanneer in de media berichten verschijnen over het zijn/haar handelen van het lid. Op dat moment kan het desbetreffende lid het advies openbaar maken, waaruit blijkt dat dit hij/zij-zijn/haar handelen van tevoren is heeft besproken met voorgelegd aan de onafhankelijke adviseur. De onafhankelijke adviseur moet derhalve met gezag adviezen kunnen opstellen. De werkgroep wijst erop dat dit er in de praktijk toe kan leiden dat leden die het advies niet zouden vragen of opvolgen, juist daardoor in een penibele situatie terecht kunnen komen. Het voordeel is echter dat er een zekere bescherming tegen onterechte beschuldigingen van uitgaat, die zowel een juiste naleving van de gedragscode bevordert alsook het aanzien van parlement kan verbeteren.

Dit leidt tot de volgende aanbeveling:

Aanbeveling 2

Verander en versterk het model van de huidige vertrouwenspersoon in de richting van een onafhankelijk adviseur die Kamerleden ondersteunt bij de uitleg van de gedragscode en schriftelijk adviseert.

De werkgroep ziet voorts een rol voor de onafhankelijke adviseur bij een eenduidige en openbare uitleg van de gedragscode. De onafhankelijk adviseur dient wat de werkgroep betreft jaarlijks verslag uit te brengen aan de Kamer, waarin wordt ingegaan op de advisering die in het afgelopen jaar is gegeven. In het jaarverslag moet deze advisering niet tot een persoon herleidbaar zijn. Het jaarverslag wordt hiermee een belangrijk hulpmiddel om te komen tot eenduidige uitleg van de gedragscode in de praktijk. Ook kan de onafhankelijke adviseur in het jaarverslag voorstellen doen voor verbeteringen van de (uitleg van) integriteitsregels in de gedragscode en de leidraad.

Dit leidt tot de volgende aanbeveling:

Aanbeveling 3

Laat de onafhankelijke adviseur jaarlijks een geanonimiseerd jaarverslag uitbrengen, die een bijdrage kunnen leveren aan een eenduidige en openbare uitleg van de gedragscode en aan voorstellen tot verbetering van de gedragscode en de leidraad.

5.4 Naar een verbeterd toezicht en handhaving door de Tweede Kamer

Het stelsel van toezicht en handhaving zoals dit thans bestaat, kent enkele uitdagingen. Aan de ene kant zijn enkele onderwerpen voldoende geregeld, zoals de mogelijkheid voor het Presidium om bij schending van de vertrouwelijkheid de Kamer voor te stellen om een lid tijdelijk uit te sluiten van commissievergaderingen. Aan de andere kant kent de Kamer geen mogelijkheden om leden aan te spreken op het naleven van de integriteitsregels. Dit terwijl een integriteitsschending in alle gevallen het aanzien van de Kamer als instituut en het aanzien van de politiek schaadt. Een stelsel, waarbij het toezicht en de handhaving bij het instituut van de Kamer wordt neergelegd, is dan ook op zijn plaats en zelfs gewenst.

Volgens de werkgroep zijn er meerdere organen van de Kamer die in beginsel in aanmerking zouden kunnen komen voor de positie van toezichthouder, maar wijst er tevens op dat in dit kader een rol is weggelegd voor de Voorzitter. De Voorzitter is immers de persoon die het instituut van de Kamer vertegenwoordigt. In deze rol bewaakt de Voorzitter de orde in de Kamer. De werkgroep stelt zich voor dat bij geluiden in de media of anderszins die een integriteitsschending betreffen, de Voorzitter het betreffende lid uitnodigt voor een informeel gesprek. Tijdens dit gesprek kan de Voorzitter met het betreffende lid spreken over hetgeen over dit lid wordt gezegd, geredeneerd vanuit het aanzien van de Kamer en de politiek. Op deze wijze wordt het lid door de Voorzitter op de hoogte gesteld van mogelijke problemen en daarmee potentieel beschermd, terwijl tegelijkertijd ook de Kamer als instituut hiermee potentieel gediend is.

Een volgende stap is dat er formeel toezicht wordt gehouden. Het is mogelijk om deze rol neer te leggen bij bijvoorbeeld het Presidium, zoals het Presidium nu al bij een deel van de integriteitsregels optreedt als toezichthouder. De werkgroep kan zich voorstellen dat een stelsel van toezicht en handhaving, waarin als sancties een vertrouwelijke berisping en zelfs een openbare berisping kunnen worden opgelegd, in ons parlementaire stelsel voldoende zullen zijn. Dit berust op de constatering dat de vaststelling of soms alleen al de suggestie van een integriteitsschending al verregaande gevolgen kunnen hebben voor leden.

ROLF: Kleijssens merkte iets op wat je wellicht kunt verwerken. Sancties mogen niet gericht zijn op het politiek functioneren van een kamerlid, omdat je dan juist wel het Kamerlid treft in zijn ambtsuitoefening. Sancties voor onoirbaar gedrag zullen daarmee proportioneel moeten zijn, maar ook representatief. Een Kamerlid is immers niet immuun voor bijvoorbeeld strafvervolgning wegens een me too gevalletje, dus hij moet gewoon een (niet-politiek gemotiveerde) sanctie kunnen krijgen op het moment dat hij echt fout zit.

Het is niet primair aan de werkgroep om voorstellen te doen voor toezicht en handhaving, zeker omdat dit een nieuwe benadering is die een voldoende draagvlak in de Kamer behoort te hebben.

-Dit werkgroep komt tot de volgende aanbeveling:

Aanbeveling 4

Introduceer in het bestaande stelsel van toezicht en handhaving een gedragscode en bijbehorende leidraad, die berust op voldoende draagvlak in de Kamer. Overweeg daarbij welke rol de Kamervoorzitter en het Presidium hierbij zou kunnen spelen. De werkgroep doet de suggestie de uitwerking hiervan neer te leggen bij de Commissie voor de Werkwijze.

In de vorige paragrafen heeft de werkgroep voorstellen gedaan ter verbetering van de kenbaarheid, toegankelijkheid, duiding en periodieke actualisering van integriteitsregels (de 'voorkant'). De werkgroep acht dat effectiever en nuttiger dan in te zetten op extra toezicht of verzwaarde sancties (de 'achterkant'). Daarnaast heeft de werkgroep de verwachting dat implementatie van de aanbevelingen die zij nu doet, de urgentie wegneemt tot het treffen van vergaande maatregelen op het gebied van toezicht en handhaving. De werkgroep beveelt aan om eerst in de praktijk te beproeven of haar voorstellen het gewenste effect sorteren en dit - over bijvoorbeeld 3 jaar - te evalueren. Alsdan kan beoordeeld worden of er hiaten in het systeem van toezicht en handhaving zijn gebleken.

Niettemin ziet de werkgroep in het stelsel van toezicht en handhaving zoals dit thans functioneert, ook mogelijkheden voor verbeteringen. Zoals eerder gesteld, zijn voor verschillende situaties al vergaande sancties mogelijk. Bijvoorbeeld de mogelijkheid voor het Presidium om bij schending van de vertrouwelijkheid de Kamer voor te stellen

om een lid tijdelijk uit te sluiten van commissievergaderingen. Aan de andere kant constateert de werkgroep dat de Tweede Kamer nog niet de mogelijkheden benut om leden aan te spreken op het naleven van de integriteitsregels. Terwijl integriteitsschendingen het aanzien van de Kamer als instituut en het aanzien van de politiek schaden.

De werkgroep heeft meerdere mogelijkheden in ogenschouw genomen om verdergaande vormen van toezicht op naleving van integriteitsregels vanuit het instituut Tweede Kamer te organiseren. Zij heeft daarbij ook naar andere landen gekeken. De werkgroep komt tot de conclusie dat op dit punt een rol van de Voorzitter het meest in de rede ligt. De Voorzitter is immers de persoon die het instituut van de Kamer vertegenwoordigt. In deze rol bewaakt de Voorzitter nu ook al de orde in de Kamer. Daaronder kan ook worden verstaan het informeren, en zo nodig aanspreken, van leden bij signalen van integriteitskwesties. De werkgroep stelt zich voor dat bij geluiden in de media of anderszins, die een integriteitsschending betreffen, de Voorzitter het betreffende lid uitnodigt voor een informeel gesprek. Tijdens dit gesprek kan de Voorzitter met het betreffende lid spreken over aard en ernst van ontvangen signalen vanuit de verantwoordelijkheid die beiden hebben met betrekking tot het aanzien van de Kamer en de politiek. Op deze wijze wordt het lid door de Voorzitter op de hoogte gesteld van mogelijke problemen en daarmee potentieel beschermd, terwijl tegelijkertijd ook de Kamer als instituut hiermee gediend is.

Een verdergaande stap kan zijn dat formeel toezicht wordt gehouden. Het is mogelijk om deze rol neer te leggen bij bijvoorbeeld het Presidium omdat het Presidium nu ook al bij een deel van de integriteitsregels optreedt als toezichthouder. De werkgroep kan zich voorstellen dat zelfs relatief beperkte aanpassingen van het stelsel van toezicht en handhaving, waarin als sancties een vertrouwelijke berisping en zelfs een openbare berisping kunnen worden opgelegd, in ons parlementaire stelsel voldoende effectief zullen zijn. Dit berust op de constatering dat de vaststelling van een integriteitsschending - of soms alleen al de suggestie er van - in de praktijk al verregaande gevolgen kan hebben voor leden.

De werkgroep constateert dat aanpassingen op het terrein voor toezicht en handhaving een fundamenteel karakter hebben en om die reden niet lichtvaardig genomen moeten worden en gebaseerd moeten zijn op voldoende draagvlak in de Tweede Kamer. De werkgroep geeft om die reden wel deze denkrichtingen mee, als aanvulling op haar concrete voorstellen om vooral ook maatregelen 'aan de voorkant' te treffen. Echter, de verdere uitwerking van deze denkrichtingen zou, bij gebleken draagvlak in de Kamer, naar zijn aard neergelegd moeten worden bij de Commissie van de Werkwijze. Zo zou bijvoorbeeld een verdergaande rol van de Kamervoorzitter immers een aanpassing van de profielschets vergen. Ook kan het in de rede liggen om in de verdere uitwerking van maatregelen afstemming te zoeken met de Eerste Kamer. Daar is bijvoorbeeld al meer ervaring met een zwaardere rol voor de Kamervoorzitter bij integriteitsvraagstukken en

oriënteert men zich nu ook op dit onderwerp. Vormen van kennisdeling of samenwerking tussen beide Kamer(voorzitter)s zouden - uiteraard met behoud van ieders eigen staatsrechtelijke positie – verder verkend kunnen worden.

–

Dit werkgroep komt tot de volgende aanbeveling:

Aanbeveling 4

Beschouw de mogelijkheden om in het bestaande stelsel van toezicht en handhaving, aanvullingen te doen die berusten op voldoende draagvlak in de Tweede Kamer. Overweeg daarbij welke rol de Kamervoorzitter en Presidium hierbij zouden kunnen spelen. De werkgroep schetst enkele denkrichtingen en doet de suggestie de uitwerking hiervan neer te leggen bij de Commissie voor de Werkwijze.

–

Aanzet tot een gedragscode en leidraad

I. Gedragscode

Gedragscode leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Doel van de code

Het doel van de gedragscode is om de kenbaarheid van de integriteitsregels en de bekendheid met de inhoud daarvan te vergroten en om de toepassing van de integriteitsregels verder te ~~laten~~-internaliseren.

Reikwijdte

Deze gedragscode ziet op al het handelen in het ambt van Kamerlid, waaronder tevens wordt begrepen het handelen als privépersoon dat het ambt raakt.

Beginselen

Het Kamerlid is zich ervan bewust dat hij een publiek ambt uitoefent dat rechten en plichten met zich meebrengt. De volgende beginselen worden altijd in acht genomen:

1. Integriteit;
2. Objectiviteit;
3. Verantwoordelijkheid;
4. Transparantie;
5. Eerlijkheid.

Gedragsregels

1. Het Kamerlid oefent zijn ambt uit in onafhankelijkheid en in het algemeen belang.
2. Het Kamerlid accepteert geen gift of gunst die bedoeld is om zijn handelen in het ambt te beïnvloeden.
3. Het Kamerlid voldoet aan de registratieverplichtingen die het ambt hem oplegt.
4. Het Kamerlid gebruikt in het ambt verkregen informatie niet voor persoonlijke belangen en waarborgt, indien van toepassing, het vertrouwelijke karakter ervan.
5. Het Kamerlid behandelt een ieder met respect.

II. Leidraad

Gedragregels 1 en 2

De leden dienen bij de aanvaarding van hun ambt eden of verklaringen en beloften af te leggen. Uitvloeisel hiervan is dat een Kamerlid te allen tijde onafhankelijk is en dient te handelen in het algemeen belang. Dit betekent dat indien een Kamerlid mogelijk geconfronteerd raakt door persoonlijke belangen naast het algemeen belang, altijd gekozen moet worden voor het algemeen belang. Het lid zal hier dan proportionele gevolgen aan moeten verbinden. Ook is het een Kamerlid niet toegestaan giften of gunsten aan te nemen die zijn bedoeld om het handelen van het betreffende lid te beïnvloeden.

In relatie tot lobbyisten dienen leden zich altijd bewust te zijn van hun onafhankelijke positie en de taken die de Grondwet hen opdraagt. Lobbyisten zijn voor vele leden belangrijk voor een zekere mate van informatievoorziening, tegelijkertijd moet wel altijd een mate van afstand worden bewaard tot een lobbyist. Een lid moet zich dan ook bij een aanbod van een lobbyist (*niet zijnde informatie*) onthouden van het doen van beloften over bepaald handelen.

Gedragregel 3

De leden dienen opgave te doen van hun nevenactiviteiten en -inkomsten, belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd, buitenlandse reizen waarvan de vervoers- en verblijfskosten geheel of gedeeltelijk door derden, waaronder lobbyisten, zijn betaald, en geschenken en voordelen die een bedrag van 50 euro te boven gaan. Deze informatie wordt op aangegeven van het Kamerlid door de Griffie Plenair opgenomen in de daartoe bijgehouden registers, die voor een ieder ter inzage liggen. De Griffie Plenair attendeert de leden halfjaarlijks op de noodzaak van het actueel houden van hun informatie in de registers en de mogelijkheid om omissies te corrigeren.

Met deze belangen zijn niet alleen financiële belangen bedoeld. ~~Her wordt hierbij~~ wordt verwezen naar een aanbeveling van de OVSE, die luidt: *ende dat "the rules should [...] include a clause requiring legislators to declare any other interest that might reasonably be thought to influence their actions, speeches or votes"*. Bij die "andere belangen" kan bijvoorbeeld worden gedacht aan:

- (a) eerdere functies, ~~van~~ van weinig betekenis is of men daaruit inkomsten genoot, omdat het van belang kan zijn dat voor de buitenwereld bekend is welke beroepsmatige achtergrond een lid heeft, zodat kritisch gevolgd kan worden of hij zich niet gedraagt als belangenbehartiger van een beroepsgroep,
- (b) aan een terugkeergarantie of andere bijzondere regelingen die werkzaamheden na de beëindiging van het Kamerlidmaatschap betreffen, of
- (c) aan een meerderheidsbelang in een vennootschap.

Er wordt bewust geen uitputtende lijst gepresenteerd. Het is aan het lid zelf om te bepalen of een specifieke omstandigheid redelijkerwijs als relevant voor zijn functioneren kan worden beschouwd. In geval van twijfel kan een lid de Vertrouwenspersoon Integriteit hierover consulteren.

De volgende vuistregel kan in dit verband worden gegeven: als een willekeurige toeschouwer zonder veel omwegen zou kunnen denken dat een bepaalde private omstandigheid van een lid van invloed is op diens stellingname in een publiek vraagstuk, kan het raadzaam zijn omstandigheid in het register te doen opnemen. Dan kan immers nooit gesteld worden dat die omstandigheid verborgen is gehouden. Het gaat er niet om of die omstandigheid daadwerkelijk van invloed is geweest. Dat, noch het tegendeel, is immers te bewijzen. Het is verstandig de bandbreedte van wat een buitenstaander "redelijkerwijs" als van invloed op parlementaire gedragingen kan beschouwen, ruimer te nemen als het gaat om

hier ook tzt nog even de opmaak bekijken, ihb de vele spaties die nu nog in de tekst zijn geslopen

11/09/2018 11:55

Of is dat juist verwarrend om deze mogelijkheid hier te introduceren (ook omdat de invulling/naam van de functionaris mogelijk nog gaat veranderen?

11/09/2018 11:55

beleidsterreinen waarop men woordvoerder is van de fractie of lid is van de betrokken Kamercommissie.

Daarnaast doen de leden er goed aan zich rekenschap te geven van het feit dat ook specifieke omstandigheden die hun partner of andere directe familieleden betreffen door derden redelijkerwijs kunnen worden beschouwd als relevant in de beoordeling van hun opereren als lid. Daarbij wordt wel de kanttekening geplaatst dat het om verschillende redenen niet altijd mogelijk is om alle belangen in de privéomgeving van de leden in beeld te brengen. In de eerste plaats is de privéomgeving niet goed af te bakenen. In de tweede plaats hebben privébetrekkingen van de leden uiteraard recht op bescherming van hun privacy; niet alleen is een inbreuk daarop niet mogelijk zonder een solide wettelijke basis, een dergelijke inbreuk zou ook disproportioneel kunnen zijn in relatie met het doel, te weten het waken over de integriteit van de leden. De maatschappij is echter niet blind voor het sociale krachtenveld waarin de leden zich bevinden en van de invloed die dat kan hebben op hun handelen en functioneren. Vanuit die optiek zal het individuele lid zijn afweging moeten maken.

Ook hierbij is het wellicht verstandig het perspectief van een willekeurige toeschouwer te kiezen en zich af te vragen of het beroep op bescherming van een belang van de desbetreffende derde, afgewogen tegen het belang van een transparante melding, gehonoreerd zou worden. Hiervoor is de volgende vuistregel geformuleerd: denk bij “familie- of relatiesfeer” primair aan degenen waarmee een duurzame huishouding wordt gevoerd, denk bij de “belangen” die dan eventueel vermeld zouden kunnen worden bijvoorbeeld aan een verantwoordelijke positie die die persoon inneemt op het beleidsterrein waarop men woordvoerder is en houdt de vermelding anoniem.

Met “voordelen met een hogere waarde dan 50 euro” wordt bedoeld op bijvoorbeeld een aanbod van een concert of een diner. Ook deze voordelen dienen te worden geregistreerd.

Volledigheidshalve wordt erop gewezen dat zeker bij het aannemen van giften of gunsten van lobbyisten, de registratie hiervan juist en spoedig moet worden gedaan, om enige schijn van belangenverstrengeling te voorkomen.

Gedragsregel 4

De geheimhouding ten aanzien van de gedachtewisseling in een besloten commissie-vergadering of plenaire vergadering met gesloten deuren, dient in acht te worden genomen door allen die bij de behandeling aanwezig waren en allen die van het behandelde of de stukken hieromtrent kennis dragen, totdat de geheimhoudingsplicht door de commissie of de Kamer wordt opgeheven. De geheimhoudingsplicht geldt echter niet ten aanzien van hetgeen een commissie in haar verslag over een besloten commissievergadering vermeldt.

Schending van de geheimhouding van de gedachtewisseling in een besloten commissievergadering of in een plenaire vergadering met gesloten deuren, kan leiden tot een besluit van de Kamer, op voorstel van het Presidium, tot uitsluiting voor ten hoogste een maand van alle vergaderingen van een of meer commissies of uitsluiting van de kennisgeving van vertrouwelijke stukken voor ten hoogste de verdere duur van de zitting.

De vertrouwelijkheid van stukken dient door een ieder in acht genomen te worden. De voorschriften omtrent vertrouwelijke stukken zijn in juni 2010 vastgelegd in de Regeling vertrouwelijke stukken. Schending van de vertrouwelijkheid ten aanzien van de inhoud van een vertrouwelijk stuk, kan leiden tot een besluit van de Kamer, op voorstel van het Presidium, tot uitsluiting voor ten hoogste een maand van alle vergaderingen van een of meer commissies of tot uitsluiting van de

kennisneming van vertrouwelijke stukken voor ten hoogste de verdere duur van de zitting. Het Reglement van Orde van de Tweede Kamer bevat verder nog een aantal handhavingsbepalingen voor het geval dat de vertrouwelijkheid niet in acht wordt genomen bij de beraadslaging over een onderwerp.

Gedragsregel 5

Ingeval een spreker zich onheus gedraagt wordt hij door de Voorzitter in eerste instantie teruggeroepen tot de behandeling van het onderwerp dan wel vermaand en in de gelegenheid gesteld de woorden die tot de waarschuwing aanleiding hebben gegeven, terug te nemen. Indien het lid van deze gelegenheid geen gebruik maakt, kan de Voorzitter hem het woord ontnemen en vervolgens besluiten tot uitsluiting van de verdere bijwoning van de vergadering op de dag waarop de uitsluiting plaats heeft. Ieder ander lid – dat geen spreker is – kan direct worden uitgesloten van verdere bijwoning van de vergadering indien hij zich onheus gedraagt. De voorzitter van een commissievergadering heeft dezelfde bevoegdheden als de Voorzitter, met dien verstande dat een uitsluiting ingevolge artikel 60 slechts geldt voor de openbare vergaderingen van die commissie gedurende de dag waarop de uitsluiting plaats heeft.

Literatuurlijst

PM

P. Bovend'Eert, NJB 2016/2172, "Hoe is het gesteld met de ambtelijke integriteit van de leden van het parlement?".

A.K. Koekoek. "De Grondwet". 2000.

M.P.C.M. Van Schendelen, "Is regulering van lobbyen nodig, nuttig of symboliek?" in Res Publica, 2018-3, p. 275-281

A.A.L. Beers, commentaar op artikel 67, in: "De Grondwet", red. A. Koekoek

P.P.T Bovend'Eert, H.R.B.M Kummeling, "Het Nederlandse parlement". 2010.

-

E.J. Janse de Jonge, Commentaar op artikel 67 van de Grondwet, in: E.M.H. Hirsch Ballin en G. Leenknecht (red.), Artikelsgewijs commentaar op de Grondwet, webeditie 2018 (www.Nederlandrechtsstaat.nl).

P.P.T Bovend'Eert, H.R.B.M Kummeling, "Het Nederlandse parlement". 2010.

P.P.T Bovend'Eert, "Zakelijke belangen van Kamerleden: op afstand plaatsen?". In: De Hofvijver. Maandag 27 augustus 2018.

P.P.T Bovend'Eert, "Hoe is het gesteld met de ambtelijke integriteit van de leden van het parlement? - Op weg naar een volwaardig systeem van integriteitsregels en integriteitshandhaving". In: Nederlands Juristenblad (NJB 2016/2172). 28 november 2016.

Tijdschrift voor Beleid, Politiek en Maatschappij 44 (2017) 1 : 79-90. Themagedeelte over lobbyen en politieke beïnvloeding. Naar aanleiding van de initiatiefnota 'Lobby in daglicht: luisteren en laten zien van de PvdA-Kamerleden Bouwmeester en Oosenbrug'. Bevat de volgende artikelen:

- De zin en onzin van een transparantie lobby / C. Braun
- Politiek en duisternis / P. Frissen`
- Lobby in daglicht: een eerlijker politiek speelveld? / J. Berkhout
- Regel eerst gelijk speelveld en toegang tot informatie / A. El Fassed

6 Bijlage 1: Chronologie (voorgeschiedenis)

- Deze bijlage bevat een chronologisch overzicht van Kamerstukken, documenten, mediaberichten e.d. rond het thema 'Tweede Kamer en integriteitsregels'.
- Aangehaalde documenten zijn steeds voorzien van doorklikbare hyperlinks.
- Letterlijke citaten uit documenten zijn in de tekst steeds gemarkeerd.

1. Maart 2013: motie Heijnen c.s.²⁴

Op 6 maart 2013 wordt de motie Heijnen c.s. ingediend ([Kamerstukken II, 2012/13, 28.844, nr. 69](#)) en op 12 maart 2013 met algemene stemmen aangenomen. De motie luidt:

*De Kamer,
gehoord de beraadslaging,
overwegende dat de integriteit in het openbaar bestuur permanente aandacht behoeft;
overwegende dat dit voor alle bestuursorganen geldt en dus ook voor de Tweede Kamer zelf;
verzoekt het Presidium, de wet- en regelgeving tegen het licht te houden, het beleid en de handhaving te evalueren en op grond daarvan zo nodig voorstellen te doen voor verbetering,
en gaat over tot de orde van de dag.*
Heijnen
Litjens
Van Toorenburg
Klein

Op 14 maart 2013 besluit het Presidium tot het instellen van een werkgroep om 'de bestaande regelgeving over de (handhaving van de) integriteit van Kamerleden tegen het licht te houden en zo nodig verbetervoorstellen te doen.' Met de daadwerkelijke instelling van de werkgroep wordt gewacht tot het uitkomen van het rapport van de 'Groep Staten tegen Corruptie van de Raad van Europa' (GRECO). Dit rapport zal in juni 2013 verschijnen (zie hierna).

De werkgroep bestaat uit de leden Bosma (PVV), Fokke (PvdA), Van Meenen (D66), Van Oosten (VVD, voorzitter), Van Raak (SP) en Rog (CDA). De werkgroep wordt ambtelijk bijgestaan door de heer [REDACTED] en de heer [REDACTED].

2. Juni 2013: Rapport van GRECO over Nederland

²⁴ Deze chronologie heeft maart 2013 als startpunt, omdat toen besloten werd tot instelling van de werkgroep. In de Tweede Kamer is echter al sinds 1969 aandacht voor integriteit en belangenverstrengeling. Sinds 1976 bestaat de lijst van nevenfuncties die ook vanaf dat moment openbaar is. Sinds 1984 bestaat ook het tevens openbare reizenregister.

Op 21 juni 2013 verschijnt het [Evaluatie Rapport Nederland](#) van de GRECO²⁵. Op 5 juli 2013 sturen de ministers Opstelten en Plassterk hierover een brief aan de Tweede Kamer ([Kamerstukken II, 2012/13, 33 400 VII, nr. 78](#)):

"Het afgelopen jaar is Nederland geëvalueerd door de Groep Staten tegen Corruptie van de Raad van Europa (hierna GRECO). Onderwerp van de evaluatie was de preventie van corruptie bij het Parlement, het Openbaar Ministerie en de Rechterlijke Macht. Met deze brief wordt u geïnformeerd over de conclusies van de evaluatie en ontvangt u het, nog naar het Nederlands te vertalen, [Engelstalige evaluatierapport GRECO](#). Op 21 juni 2013 is voor Nederland het evaluatierapport met aanbevelingen vastgesteld."

(...)

"GRECO constateert dat Nederland van oudsher relatief weinig corruptiezaken en integriteitschendingen kent. Ondanks het beperkt aantal regels en weinig toezicht blijkt Nederland een hoog percentage publiek vertrouwen in de integriteit van Kamerleden, rechters en officieren van Justitie te hebben. Bovendien werd de Nederlandse organisatie van het evaluatiebezoek – waar ook uw Kamer en de Griffie van uw Kamer bij betrokken waren – meermaals geprezen. Evenwel ontving Nederland ter verdere voorkoming van corruptie bij het Parlement, het Openbaar Ministerie en de Rechterlijke Macht de volgende aanbevelingen:

Parlement:

- GRECO doet de aanbeveling een gedragscode op te stellen voor leden van beide Kamers;
- Ten aanzien van de registratie van (financiële) belangen doet GRECO de aanbeveling een herziening door te voeren waarbij het aantal registratiecategorieën wordt uitgebreid en de mate van detail waarin gerapporteerd dient te worden kan worden voorgeschreven. Tevens wordt aanbevolen te overwegen om in de toekomst belangen van afhankelijke familieleden van het parlementslid mee te nemen in de opgave van belangen;
- Aan bovenstaande (nog te ontwerpen) regelingen doet GRECO de aanbeveling een toezicht- en handhavingmechanisme te verbinden;
- GRECO doet de beide Kamers de aanbeveling een verantwoordelijke aan te wijzen met de functie van vertrouwenspersoon en om voorzieningen te treffen voor specifieke en periodieke training voor alle leden van beide Kamers omtrent ethische vraagstukken en belangenverstrengeling." (...)

3. Juni 2014: Rapport werkgroep met 10 aanbevelingen

De door het Presidium ingestelde werkgroep biedt op 25 juni 2014 zijn rapport aan de Kamervoorzitter aan. Op 16 oktober 2014 wordt dit rapport door het Presidium aan de Kamer aangeboden ([Kamerstuk II, 2014/15, 33 924, nr. 15](#)).

Terugkijkend constateert de werkgroep dat er in het verleden vaak is stilgestaan bij het thema integriteit van Kamerleden en dat decennialang de algemene conclusie steeds was dat:

- 'er geen behoefte bestond aan een gedragscode (naast de grondwettelijke eden/beloften en de wettelijke bepalingen ter zake van nevenfuncties (incompatibiliteiten) en ambtsmisdrijven, en naast de bepalingen in het Reglement

²⁵ Evaluation Report Netherlands. Corruption prevention in respect of members of parliament, judges and prosecutors. Dit landenrapport verschijnt in het kader van de vierde evaluatieronde van de GRECO (zie ook bijlage 2).

- van Orde over taalgebruik, geheimhouding en bij te houden registers over geschenken, reizen en nevenfuncties);
- het primair de politieke partijen en Kamerfracties zijn die toezichhoudend en handhavend kunnen optreden, vanuit hun eigen normenkader, dat aanvullend kan zijn ten opzichte van de zojuist genoemde algemene regelingen'.

De werkgroep schrijft:

"De motie Heijnen is door veel soortgelijke moties voorafgegaan, met name in de jaren 1997 en 2004. De moties, om een gedragscode of algemeen toetsingskader vast te stellen en/of een toetsingscommissie in het leven te roepen en om een nadere regeling te treffen voor toelaatbare nevenfuncties en voor het melden van aandelenbezit, werden echter alle verworpen. Er bleek ook geen meerderheid voor het idee om het presidium of de Voorzitter een rol te geven in het toetsen van handelingen van Kamerleden. Behalve het uitbreiden van het aantal registers (naast de al bestaande registers voor nevenfuncties en geschenken werd ook een register voor reizen ingesteld) wilde de Kamer het aan de fracties en politieke partijen laten om eventueel nadere regels te stellen en om preventief dan wel sanctionerend op te treden." (p. 5)

De werkgroep borduurt voort op deze lijn en doet in zijn rapport de volgende tien aanbevelingen:

Aanbeveling 1

De werkgroep beveelt aan om de bestaande (en deels nog aan te vullen) regels te bundelen, waar mogelijk en nodig inclusief passages uit de desbetreffende memories van toelichting, en deze Regelingen integriteit leden van de Tweede Kamer uit te reiken aan de leden en tevens toegankelijk te maken voor het publiek.

Aanbeveling 2

De werkgroep beveelt aan om het eerste lid van artikel 150a van het Reglement van Orde te laten luiden: «Ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun nevenactiviteiten en de (te verwachten) inkomsten uit hun nevenactiviteiten vermelden, uiterlijk één week na aanvaarding daarvan, alsmede belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd.

Aanbeveling 3

De werkgroep beveelt aan om in de toelichting op dit onderdeel van het Reglement van Orde op te nemen dat het begrip «belangen» extensief wordt uitgelegd en zich niet strikt hoeft te beperken tot nevenactiviteiten en functies als zodanig.

Aanbeveling 4

De werkgroep beveelt aan om het tweede lid van artikel 150a van het Reglement van Orde te laten luiden: «ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun buitenlandse reizen waarvan vervoers- en verblijfskosten geheel of gedeeltelijk door derden worden betaald vermelden, uiterlijk één week na terugkeer in Nederland».

Aanbeveling 5

De werkgroep beveelt aan om in het derde lid van artikel 150a van het Reglement van orde achter het woord «geschenken» toe te voegen de woorden «en voordelen».

Aanbeveling 6

De werkgroep beveelt aan om in de instructie van de griffie van de Kamer op te nemen om elk lid halfjaarlijks te attenderen op de registers en op de mogelijkheid om omissies (zoals niet binnen de termijn opgegeven nevenactiviteiten of reizen) te corrigeren.

Aanbeveling 7

De werkgroep beveelt aan om in de introductiecursussen na het aantreden van nieuwe leden ook een cursus integriteit op te nemen, waarin het belang van integriteit en de bestaande regels worden toegelicht.

Aanbeveling 8

De werkgroep beveelt tevens aan om periodiek, bijvoorbeeld eens per jaar, sessies te beleggen met groepen Kamerleden, waarin zij onder deskundige leiding met elkaar van gedachten wisselen over hun concrete ervaringen met integriteitsvragen.

Aanbeveling 9

De werkgroep beveelt tevens aan om deze sessies telkenmale te evalueren en te bezien of daaruit suggesties voortvloeien om de bestaande integriteitsregels te herzien of aan te vullen.

Aanbeveling 10

De werkgroep beveelt aan dat het presidium een voordracht doet aan de Kamer van een persoon die als vertrouwenspersoon Integriteit door de leden kan worden benaderd indien zij advies wensen inzake een integriteitskwestie.

Het Presidium vat het rapport van de werkgroep in de brief aan de Tweede Kamer als volgt samen:

"De werkgroep stelt niet voor tot een gedragscode te komen omdat dit «slechts» een notificatie zou zijn van bestaande en op basis van de 10 aanbevelingen enigszins te verscherpen regelgeving.

Het presidium heeft alle aanbevelingen tot de zijne gemaakt met uitzondering van aanbeveling 8 en 9. Het presidium ziet daar de meerwaarde niet van. Dit geldt ook voor de aanbeveling uit het GRECO rapport om een gedragscode in te stellen. Het presidium onderschrijft de opvatting van de werkgroep dat dit geen meerwaarde heeft.

Het presidium stelt de Kamer voor de overige aanbevelingen van de werkgroep over te nemen. Voor wat betreft de aanbevelingen 2, 3, 4 en 5 worden er voorstellen aan de Kamer voorgelegd voor een aanpassing van het Reglement van Orde. Aanbeveling 6 leidt tot een aanpassing van de instructie van de Griffie Plenair. Na instemming van de Kamer zullen de overige aanbevelingen in uitvoering worden genomen. Het presidium stelt tenslotte voor de benoeming van een vertrouwenspersoon Integriteit aan het presidium te delegeren."

De aanbevelingen van het Presidium worden [op 4 november 2014](#) door de Kamer aangenomen.

4. Februari 2015: Verduidelijkende brief van de werkgroep

Op verzoek van het Presidium geeft de werkgroep per brief van 24 februari 2015 ([Kamerstukken II, 2014/15, 33 924, nr. 16](#)) een nadere toelichting op de toepassing van het gewijzigde artikel 150a van het Reglement van Orde. Dit artikel luidt inmiddels (sinds de Kamer instemde met de desbetreffende aanbeveling van de werkgroep) als volgt:

Ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun nevenactiviteiten en de (te verwachten) inkomsten uit hun nevenactiviteiten vermelden, uiterlijk één week na aanvaarding daarvan, alsmede belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd.

Bij individuele Kamerleden zijn echter vragen gerezen over de toepassing van het laatste zinsdeel van dit artikellid. Desgevraagd door het Presidium verschaft de werkgroep nadere duiding. Daarbij verwijst de werkgroep ook terug naar de toelichting in het eerdere rapport, waarin onder andere de volgende passage is opgenomen:

"De werkgroep merkt op dat een Kamerlid er goed aan doet om zich er rekenschap van te geven dat ook specifieke omstandigheden die hun partner of andere directe familieleden betreffen door derden redelijkerwijs kunnen worden beschouwd als relevant in de beoordeling van zijn opereren als Kamerlid. Ook in het GRECO-rapport wordt uitvoerig stilgestaan bij het betrekken van de belangen van familie in de afwegingen bij het bekend maken van belangen. De werkgroep plaatst hier echter wel een kanttekening. Het is om verschillende redenen niet altijd mogelijk om alle belangen in de privéomgeving van een Kamerlid in beeld te brengen, door een verplichte melding daarvan door het Kamerlid. Op de eerste plaats is de privéomgeving niet goed af te bakenen: tellen alleen familierechtelijke betrekkingen en hoe ver dan? Wat geldt in de situatie van ongehuwd of ongeregistreerd partnerschap? Tellen ook vriendschappelijke betrekkingen? Hoe worden die gedefinieerd? Op de tweede plaats: alle privébetrekkingen van een Kamerlid hebben uiteraard recht op bescherming van hun privacy; niet alleen is een inbreuk daarop niet mogelijk zonder een solide wettelijke basis, een dergelijke inbreuk zou ook disproportioneel kunnen zijn in relatie met het doel, te weten het waken over de integriteit van een Kamerlid." (Kamerstukken II, 2014/15, 33 924, nr. 15, p. 9)

In aanvulling op deze eerdere toelichting schrijft de werkgroep onder meer:

"Wellicht kan de volgende vuistregel behulpzaam zijn: als een willekeurige toeschouwer zonder veel omwegen zou kunnen denken dat een bepaalde private omstandigheid van een Kamerlid van invloed is op diens stellingname in een publiek vraagstuk, kan het raadzaam zijn omstandigheid in het register te doen opnemen. Dan kan immers nooit gesteld worden dat die omstandigheid verborgen is gehouden. Het gaat er niet om óf die omstandigheid daadwerkelijk van invloed is geweest. Dat, noch het tegendeel, is te bewijzen. Het is echter het Kamerlid zelf dat, al dan niet met toepassing van deze vuistregel, zal moeten beslissen wat hij in het register wenst te vermelden. Het is verstandig de bandbreedte van wat een buitenstaander «redelijkerwijs» als van invloed op parlementaire gedragingen kan beschouwen, ruimer te nemen als het gaat om beleidsterreinen waarop men woordvoerder is van de fractie of lid is van de betrokken Kamercommissie".

5. Augustus 2015: Eerste naleavingsverslag GRECO m.b.t. uitvoering aanbevelingen

In juni 2015 bespreekt de GRECO de opvolging door Nederland van de aanbevelingen uit het GRECO-rapport van 2013 aan de hand van het [eerste naleavingsverslag](#). Ten aanzien

van de aanbevelingen met betrekking tot integriteit Kamerleden informeren de ministers Plasterk en Van der Steur de Tweede Kamer hierover per brief ([Kamerstukken II, 2014/15, 34 000 VI nr. 104](#)) als volgt:

1. Opstellen van een gedragscode voor beide Kamers (gedeeltelijk geïmplementeerd)

Met de wijzigingen in de Reglementen van Orde van beide Kamers wordt geconcludeerd dat voor een belangrijk deel wordt voorzien in de implementatie van deze aanbeveling. GRECO merkt echter op dat de beide Kamers (dan wel de politieke partijen) geen regels of richtlijnen hebben rond de omgang van Kamerleden met lobbyisten. Zijn conclusie is daarom dat de aanbeveling slechts gedeeltelijk is geïmplementeerd.

2. Heroverwegen van de regels t.a.v. opgeven van bezit van aandelen/belangen + herooverwegen kring van personen voor wie deze regels gelden (geïmplementeerd)

GRECO stelt dat met uitbreiding van op te geven belangen door wijzigingen in de Reglementen van Orde en het instellen van registratieverplichtingen naar tevredenheid invulling is gegeven aan deze aanbeveling door de beide Kamers.

3. Toezicht en handhaving bij overtreding van Integriteitsregels (niet geïmplementeerd)

GRECO is van mening dat de beide Kamers geen substantiële acties hebben ondernomen op het terrein van toezicht en handhaving die bijdragen aan de invulling van deze aanbeveling.

4. Instellen van vertrouwenspersonen + aanbieden van periodieke training op Integriteitsbewustzijn (niet geïmplementeerd)

GRECO betreurt dat de Eerste Kamer heeft besloten om geen formele vertrouwenspersoon aan te stellen en stelt tevens vast dat beide Kamers hebben besloten niet te voorzien in periodieke trainingen. Tot slot heeft GRECO kennis genomen van het voornemen tot benoeming van een vertrouwenspersoon voor de Tweede Kamer, maar moest worden geconstateerd dat de benoeming op de dag van behandeling van het rapport nog niet was geformaliseerd. Deze aanbeveling blijft daarmee vooralsnog niet geïmplementeerd.

6. December 2016: Tussentijds naleavingsverslag GRECO m.b.t. uitvoering aanbevelingen

In oktober 2016 bespreekt de GRECO opnieuw de voortgang van de implementatie door Nederland van de aanbevelingen. Dit aan de hand van een door GRECO opgesteld 'Tussentijds Naleavingsverslag Nederland'. De ministers Plasterk en Van der Steur informeren de Tweede Kamer hierover op 5 december 2016 per brief ([Kamerstukken II, 2016/17, 34 550 VI nr. 86](#)). Over de aanbevelingen 1, 3 en 4 heeft de GRECO nog opmerkingen die de ministers als volgt verwoorden in hun brief:

GRECO ziet ruimte voor verbetering ten aanzien van de volgende, niet of gedeeltelijk geïmplementeerde aanbevelingen:

I. Opstellen van regels ten aanzien van omgang met lobbyisten (gedeeltelijk geïmplementeerd)

Oorspronkelijk was deze aanbeveling breder en zag deze op het opstellen van een openbare gedragscode voor Kamerleden waarin aandacht werd geschonken aan preventie van belangenverstrengeling, geschenken en andere voordelen, nevenactiviteiten en financiële belangen. Met eerder genomen maatregelen zijn deze onderwerpen voldoende geadresseerd.

Naar het oordeel van de GRECO ontbreken nog richtlijnen voor Kamerleden rond de omgang met lobbyisten. Nederland heeft aangevoerd dat er algemene integriteitsregels zijn en dat deze verder worden ingevuld door de politieke partijen. De GRECO heeft aangegeven dat dit onverlet laat dat richtlijnen op het gebied van lobbyactiviteiten («appropriate guidelines on do's and don'ts») zinvol zijn. De GRECO heeft kennis genomen van de initiatiefnota van de leden Bouwmeester en Oosenbrug «Lobby in het daglicht: luisteren en laten zien» (Kamerstuk 34 376), maar concludeert dat dit initiatief nog in een beginfase verkeert. Om deze reden handhaaft de GRECO haar eerdere standpunt.

III. Toezicht en handhaving bij overtreding van Integriteitsregels (niet geïmplementeerd)

De GRECO constateert dat de beide Kamers geen actie hebben ondernomen op het terrein van toezicht op de naleving van integriteitsregels en handhaving in geval van schending van deze regels. De GRECO heeft kennis genomen van de stellingname van de Kamers dat de Nederlandse Grondwet geen mogelijkheid kent een Kamerlid te schorsen of te dwingen af te treden indien er sprake is van overtreding van integriteitsregels en dat ook dit een kwestie van de politieke partijen is. De GRECO meent dat dit niet betekent dat mildere maatregelen, zoals een reprimande, niet mogelijk zijn. Om deze reden handhaaft de GRECO ook op dit punt haar eerdere standpunt: de aanbeveling is niet opgevolgd.

IV. Instellen van vertrouwenspersonen + aanbieden van periodieke training op Integriteitsbewustzijn (gedeeltelijk geïmplementeerd)

Ten aanzien van deze aanbeveling is vooruitgang geboekt. GRECO heeft met waardering kennis genomen van de benoeming van een vertrouwenspersoon door de Tweede Kamer. GRECO is kritisch over het feit dat de Eerste Kamer heeft besloten geen formele vertrouwenspersoon aan te stellen, maar deze rol heeft toegewezen aan de voorzitter. Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling stelt GRECO vast dat de Tweede Kamer heeft besloten integriteittrainingen aan te bieden aan alle leden na de verkiezingen in 2017, maar dat beide Kamers niet hebben besloten te voorzien in periodieke trainingen. Deze aanbeveling is daarmee naar het oordeel van de GRECO gedeeltelijk geïmplementeerd (was in 2015: niet geïmplementeerd).

7. Juni 2018: Tweede nalevingsverslag GRECO m.b.t. uitvoering aanbevelingen

Op 13 juni 2018 ontvangt de Kamer een brief van de ministers Ollongren en Grapperhaus over de implementatie van de GRECO-aanbevelingen ([Kamerstukken II, 2017/18, 34 725, nr. 15](#)). Dit naar aanleiding van het 23 maart 2018 verschenen '[Tweede Nalevingsverslag Nederland](#)' van de GRECO.

De ministers schrijven onder andere:

"In de plenaire vergadering van de Groep van Staten tegen Corruptie van de Raad van Europa (GRECO) die plaatsvond van 19 tot en met 23 maart 2018, is gesproken over de implementatie van de aanbevelingen van de GRECO aan Nederland ter preventie van corruptie en het bevorderen van integer gedrag bij het parlement, de rechtspraak en het Openbaar Ministerie. (...) Hierin stelt de GRECO vast dat Nederland van de zeven aanbevelingen in totaal drie naar tevredenheid heeft geïmplementeerd. Twee aanbevelingen zijn gedeeltelijk geïmplementeerd en twee zijn niet geïmplementeerd."

"De GRECO is van mening dat er ten aanzien van de aanbevelingen aan het parlement weinig vooruitgang is geboekt."

Ten aanzien van **aanbeveling I** betreurt GRECO dat richtlijnen voor Kamerleden rond de omgang met lobbyisten nog ontbreken. De GRECO herhaalt zijn eerdere standpunt dat richtlijnen over «do's and don'ts» in de relatie met lobbyisten, zowel binnen als buiten het parlement, zinvol zijn.

Ten aanzien van **aanbeveling III** heeft de GRECO kennisgenomen van de modernisering van de Wet ministeriële verantwoordelijkheid van 22 april 1855, en van het systeem van «peer supervision» in de Eerste Kamer, maar constateert zij dat er in beide Kamers nog geen sprake is van een systeem van toezicht op de naleving van integriteitsregels en handhaving in geval van schending van deze regels.

De GRECO is tevreden dat bij de Tweede Kamer periodieke cursussen over het reglement van orde worden georganiseerd, waarin aandacht wordt geschonken aan integriteitsregels. Hiermee is **aanbeveling IV** door de Tweede Kamer geïmplementeerd. De GRECO constateert ten aanzien van de Eerste Kamer dat integriteit weliswaar een aandachtspunt is in bijeenkomsten van de Commissie van Senatoren, maar dat er geen specifieke en periodieke trainingen zijn voor alle Kamerleden. Voorts heeft de GRECO twijfel over de rol van de voorzitter van de Eerste Kamer als vertrouwenspersoon.

Het verzoek van de GRECO aan Nederland is om uiterlijk 31 december 2018 opnieuw te rapporteren over de voortgang van de implementatie van bovengenoemde nog openstaande aanbevelingen."

Een maand na de verschijning krijgt het 2^e nalevingsrapport van GRECO veel aandacht in media die zich richt op een voetnoot waarin gerefereerd wordt aan het appartement van het Kamerlid Pechtold (zie boxtekst hieronder).

In het 2^e nalevingsrapport rapport GRECO staat op pagina 4 en 5 het volgende (letterlijke tekst):

"GRECO stelt vast dat de Tweede Kamer nog geen plan heeft om een systeem van toezicht en handhaving van de integriteitsregels in te voeren. Dit is betreurenswaardig en uit een recente zaak [voetnoot] bleek dat het nodig is dat de Kamer toezicht houdt op de uitvoering van de regels en deze op gezaghebbende wijze interpreteert."

[tekst van de voetnoot]: "Een Kamerlid had nagelaten om melding te maken van een appartement van 135.000 euro dat hij had ontvangen als geschenk, met als argument dat het een privégeschenk betrof. In de integriteitsrichtlijnen van de Tweede Kamer wordt echter niet vermeld dat uitsluitend geschenken die zijn ontvangen in het kader van parlementaire taken moeten worden aangegeven. Zie https://www.nrc.nl/nieuws/2017/12/19/wel-de-chocoladereep-niet-de-flat-a1585589?utm_source=NRC&utm_medium=related&utm_campaign=related2"

Door verschillende media wordt deze passage opgepakt. Onderstaand enkele weblinks naar voorbeelden:

[Appartement Pechtold voorbeeld van mager toezicht integriteit \(NOS\)](#)
[Appartement Pechtold voorbeeld van gebrek aan integriteitstoezicht \(FD\)](#)
[Corruptiebestrijders Europa vallen over penthouse-gift Pechtold \(De Telegraaf\)](#)
[Corruptiewaakhond tikt Nederland op vingers om appartement Pechtold \(Elsevier Weekblad\)](#)
[Raad van Europa wil duidelijkere regels geschenkenregister Tweede Kamer \(NRC\)](#)

8. Juni 2018: Presidium vraagt werkgroep opnieuw advies uit te brengen

Op 27 juni 2018 bepreekt het Presidium het 2^e nalevingsrapport van de GRECO en besluit de nog zittende leden van de werkgroep uit 2013 te vragen zich over dit rapport te buigen.²⁶ In een interne brief aan de leden van de werkgroep schrijft het Presidium:

"Het Presidium acht het wenselijk dat de werkgroep "Integriteit Leden van de Tweede Kamer", door het Presidium medio 2013 ingesteld, zich wederom buigt over de bestaande integriteitsbepalingen, in het licht van de aanbevelingen van de GRECO en in het licht van aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen.

U bent allen in 2013 tot de werkgroep toegetreden. De werkgroep heeft in juni 2014 rapport uitgebracht, dat door de Kamer grotendeels is overgenomen. Sindsdien zijn enkele aanbevelingen van de werkgroep geïmplementeerd. De GRECO brengt periodiek verslag uit over die implementatie. De GRECO constateert op twee punten nog tekortkomingen waar het de Tweede Kamer betreft: het ontbreken van een systeem van toezicht en handhaving en het ontbreken van een beleid ten aanzien van (contacten) met lobbyisten.

Hierbij verzoek ik u namens het Presidium vriendelijk om uw taak weer op te nemen. Omdat Nederland in december van dit jaar wederom verslag zal moeten uitbrengen aan de GRECO zou een rapport of tussenrapport vóór 15 november a.s. welkom zijn. De Griffier heeft de heer T. de Lange aangewezen als griffier van de werkgroep."

²⁶ Dit besluit wordt ook openbaar gemaakt, zie onder meer: <https://nos.nl/artikel/2238710-tweede-kamer-onderzoekt-eigen-integriteitsregels.html> en <https://www.tweedekamer.nl/nieuws/kamernieuws/werkgroep-bekijkt-bestaande-integriteitsbepalingen-0>

7 Bijlage 2: Rapporten en aanbevelingen GRECO

In deze bijlage een overzicht van:

- A. de rapporten van GRECO die betrekking hebben op Nederland
- B. de passages uit het laatste GRECO-rapport (maart 2018) die betrekking hebben op integriteit van Kamerleden

A. GRECO

De 'Groep Staten tegen Corruptie' (GRECO) is een orgaan van de Raad van Europa gericht op het bevorderen van corruptiebestrijding door de lidstaten. De GRECO ziet onder meer toe op de naleving van de [Richtsnoeren voor de bestrijding van Corruptie](#) en de uitvoering van het Actieprogramma tegen Corruptie. Dit door middel van wederzijdse evaluaties onder lidstaten.

Deze evaluatierondes leiden tot rapporten aan lidstaten met aanbevelingen (Evaluation Reports). De implementatie en naleving van de aanbevelingen worden vervolgens weer gemonitord in (tussentijdse) nalevingsverslagen (Compliance Reports).

Er zijn inmiddels vier evaluatierondes geweest en een vijfde ronde is recent gestart. De aanbevelingen rond integriteit van Kamerleden zijn onderdeel van de vierde evaluatieronde.

In de vierde evaluatieronde, die is gestart op 1 januari 2012, richt zich op corruptiepreventie met betrekking tot de leden van het Parlement, de rechterlijke macht en het openbaar ministerie. Gekeken wordt naar onder meer: de borging van ethische beginselen en gedragsregels; de regeling van belangenconflicten; incompatibiliteiten; openbare registers van bezittingen, neveninkomsten en belangen; de handhaving van de regels inzake belangenconflicten, alsmede (vergroting van) bewustzijn rondom deze onderwerpen.

Met betrekking tot Nederland zijn in het kader van deze vierde evaluatieronde de volgende rapporten verschenen:

Rapport GRECO i.h.k.v. de vierde evaluatieronde	Vastgesteld	Gepubliceerd	Tweede Kamer door regering geïnformeerd
Evaluatie Rapport NL	21 juni 2013	28 juli 2013	5 juli 2013 Kamerstukken II, 2012/13, 33 400 VII, nr. 78
Eerste Nalevingsverslag	19 juni 2015	augustus 2015	19 augustus 2015 Kamerstukken II, 2014/15, 34 000 VI, nr. 104
Tussentijds Nalevingsverslag	21 oktober 2016	december 2016	5 december 2016 Kamerstukken II, 2016/17, 34 550 VI, nr. 86
Tweede Nalevingsverslag	23 maart 2018	juni 2018	13 juni 2018 Kamerstukken II, 2017/18, 34 725, nr. 15

B. Bevindingen GRECO met betrekking tot Kamerleden

Onderstaand de letterlijke tekst uit het tweede nalevingsverslag NL van GRECO (d.d. 23 maart 2018) wat betreft passages die betrekking hebben op integriteit Kamerleden.

Preventie van corruptie met betrekking tot parlementsleden

Aanbeveling i.

7. GRECO beveelt aan dat er voor de leden van beide Kamers van het parlement - samen met hun leden - gedragscodes worden opgesteld en goedgekeurd, welke laagdrempelig voor het publiek toegankelijk worden gemaakt (vooral met inbegrip van richtsnoeren voor de preventie van belangenverstrengeling, geschenken en andere voordelen, nevenactiviteiten en financiële belangen, openbaarmakingsvereisten, misbruik van informatie en contact met derden zoals lobbyisten).

8. GRECO herinnert eraan dat deze aanbeveling werd geacht deels te zijn uitgevoerd ten aanzien van zowel de Eerste Kamer als de Tweede Kamer; GRECO verwelkomt het feit dat beide Kamers - in navolging van deze aanbeveling - hun respectievelijke Reglement van Orde hebben herzien, behalve voor zover het de specifieke vraag met betrekking tot "contact met derden, zoals lobbyisten" betrof. In haar toelichting wees de overheid erop dat de gewijzigde integriteitsregels van een tamelijk algemene aard zijn en dat nadere invulling aan de verschillende vertegenwoordigde fracties in het parlement is. Een initiatief van twee Tweede Kamerleden in de vorm van een beleidsdocument: "*Lobby in daglicht: luisteren & laten zien*" (december 2015) kon volgens de overheid resulteren in ontwerpwetgeving inzake lobbyen. GRECO stelde echter vast dat dit initiatief zich nog in een zeer vroeg stadium bevond op het moment van vaststelling van het tussentijdse nalevingsverslag.

9. De Nederlandse overheid meldt nu dat de Tweede Kamer op basis van het beleidsdocument "*Lobby in daglicht: luisteren & laten zien*" het Presidium heeft verzocht beleid op te stellen waarbij lobbyisten een toegangspas krijgen. In de zomer van 2017 heeft het Presidium een besluit genomen over de criteria voor het toekennen van deze passen, met de nadruk op transparantie, veiligheid en toegankelijkheid. Dit toegangsbeleid, waarbij lobbyisten zonder afspraak geen toegang hebben tot het niet-openbare gedeelte van de Tweede Kamer, is van kracht geworden. Verder is het draaideurbeleid met betrekking tot ministers aangescherpt in mei 2017: er is een lobbyverbod van twee jaar ingevoerd voor oud-ministers en oud-staatssecretarissen over zaken op hun voormalige beleidsterrein.

10. De overheid vermeldt ook dat de Eerste Kamer geen nieuwe ontwikkelingen heeft gemeld over deze aanbeveling. De Eerste Kamer is van mening dat regels over contacten met lobbyisten vallen

onder de verantwoordelijkheid van de verschillende parlementaire fracties, en is tevens van mening dat het niet nuttig is om een register van lobbyisten op te zetten, aangezien de Eerste Kamerleden deeltijdpolitici zijn die alleen op dinsdag aanwezig zijn. De meeste contacten met derden vinden daarom plaats buiten de Eerste Kamer. Een jaar geleden heeft het College van Senioren besloten de ontwikkelingen in deze kwestie in de Tweede Kamer af te wachten en zelf geen verdere stappen te ondernemen. Contacten met lobbyisten moeten worden besproken in nog te plannen vergaderingen van het College van Senioren over integriteit.

11. GRECO betreurt het gebrek aan vooruitgang met betrekking tot deze aanbeveling. GRECO wijst er opnieuw op, net zoals in de voorgaande verslagen, dat het doel van deze aanbeveling niet gaat over de situatie van lobbyisten en of er al dan niet een lobbyistenregister moet worden ingevoerd, alhoewel een dergelijk initiatief prijzenswaardig is vanuit het oogpunt van transparantie. Het doel is veeleer om parlementariërs passende richtsnoeren te bieden over de 'geboden en verboden' in hun contacten met lobbyisten, binnen en buiten het parlement. GRECO snapt nog steeds niet waarom het niet mogelijk is ten aanzien van het contact met derden principiële richtlijnen voor Kamerleden op te stellen, aangezien alle overige punten die worden benadrukt in deze aanbeveling al op een dergelijke manier zijn aanpak.

12. GRECO stelt vast dat aanbeveling i nog altijd deels is uitgevoerd.

Aanbeveling iii.

13. *GRECO beveelt aan dat er passende maatregelen worden getroffen om toezicht op en handhaving van bestaande en nog te bepalen declaratievereisten en andere gedragsregels voor parlementsleden te waarborgen.*

14. GRECO herinnert eraan dat deze aanbeveling in de voorgaande verslagen geacht werd niet te zijn uitgevoerd. De overheid betoogde, onder andere, dat beide Kamers zich over de kwestie van toezicht en handhaving van integriteitsregels hebben gebogen, maar dat het grondwettelijk niet mogelijk is Kamerleden te schorsen of tot aftreden te dwingen op basis van niet-naleving van integriteitsregels. Het toezicht op het ethisch gedrag van Kamerleden, en de handhaving daarvan, zou juist een politieke kwestie zijn die door de politieke fracties en/of partijen dient te worden opgepakt. GRECO was het niet eens met deze stelling en snapte niet waarom het niet mogelijk was te voorzien in minder verregaande sancties, zoals een berisping of schorsing van deelname aan bepaalde zittingen of vergaderingen, op een vergelijkbare wijze als nu voor bepaalde andere overtredingen van het Reglement van Orde van beide Kamers het geval is, zoals bij schendingen van de vertrouwelijkheid.

15. De overheid geeft nu aan dat de huidige interne richtlijnen volgens de Tweede Kamer gepast en toereikend zijn en dat er geen aanvullende interne voorschriften inzake toezicht en handhaving nodig zijn. Waarschijnlijk wordt er binnenkort een wetsontwerp voorgelegd aan de Kamer waarin de strafrechtelijke vervolging van Kamerleden vanwege aan hun ambt gerelateerde strafbare feiten, waaronder bepaalde schendingen van integriteit, vereenvoudigd wordt. De bedoeling van

dit ontwerp is vereenvoudiging van de procedure voor het onderzoek van vermoedelijk wangedrag van Kamerleden, en van overige ambtsdragers, zoals schendingen van de ambtseed. Ter voorbereiding van dit wetsontwerp werd in januari 2018¹ een ander ontwerp ingediend bij de Kamer om de ernstigste obstakels en onduidelijkheden weg te nemen.

16. De overheid vermeldt ook dat de tijdelijke Eerste Kamercommissie die in 2014 is opgericht om het verslag van de vierde evaluatieronde van GRECO te onderzoeken heeft geadviseerd een systeem van intern en extern collegiaal toezicht in te voeren, de zogenoemde 'peer-supervision'. Volgens de commissie zouden lastige casussen met betrekking tot gepast gedrag en integriteit besproken kunnen worden door het College van Senioren, met een adviserende rol voor de voorzitter van de Eerste Kamer. Dit systeem is vervolgens goedgekeurd door de gehele Eerste Kamer en naar verluidt werkt het goed in de dagelijkse praktijk. Het College bespreekt jaarlijks een handvol integriteitszaken. In de meeste gevallen gaat het om de behandeling van vertrouwelijke documenten, en conflicten worden opgelost door overleg en consensus. De voorzitter van de Eerste Kamer geeft ook advies in een beperkt aantal zaken per jaar. Volgens het huidige Reglement van Orde mag hij/zij een Eerste Kamerlid dat aanstootgevende taal gebruikt tijdens een debat het woord ontnemen. In één geval is dit daadwerkelijk gebeurd.

17. GRECO stelt vast dat de Tweede Kamer nog geen plan heeft om een systeem van toezicht en handhaving van de integriteitsregels in te voeren. Dit is betreurenswaardig en uit een recente zaak² bleek dat het nodig is dat de Kamer toezicht houdt op de uitvoering van de regels en deze op gezaghebbende wijze interpreteert. Wat betreft de Eerste Kamer zou het systeem van collegiaal toezicht geschikt kunnen zijn om te waarborgen dat er afdoende toezicht en handhaving van de declaratievereisten en integriteitsregels is, zoals voorgeschreven in de aanbeveling. In de praktijk lijkt het College van Senioren niet proactief bezig met het aanpakken van mogelijke inbreuken op de integriteit, anders dan op het gebied van vertrouwelijkheid en passend gedrag tijdens zittingen, punten die al aan de orde waren geweest bij het uitkomen van het evaluatieverslag.

18. GRECO stelt vast dat aanbeveling iii nog niet is uitgevoerd.

Aanbeveling iv.

19. GRECO heeft ten aanzien van beide Kamers van het parlement aanbevolen (i) dat er een specifieke vertrouwenspersoon wordt aangewezen met als taak parlementariërs te begeleiden bij en adviseren over ethische vraagstukken en gevallen van mogelijke belangenverstrengeling in specifieke situaties, en (ii) dat wordt voorzien in specifieke en periodieke training van alle parlementariërs over ethische vraagstukken en belangenverstrengeling.

20. GRECO herinnert eraan dat deze aanbeveling in het tussentijdse nalevingsverslag geacht werd deels te zijn uitgevoerd. Ze verwelkomde de aanstelling door de Tweede Kamer van een onafhankelijke vertrouwenspersoon die zich bezighoudt met kwesties met betrekking tot integriteit, ethiek en gedrag op grond van het Reglement van Orde. Ze had wel haar twijfels over

het feit dat de Eerste Kamer de taken van vertrouwenspersoon aan haar Kamervoorzitter had toegewezen; GRECO stelde vast dat de Kamervoorzitter deze rol reeds had ten tijde van het evaluatieverslag en dat de Kamervoorzitter niet de aangewezen persoon leek om deze taken te vervullen, gezien hij/zij primair belast was met het geven van leiding aan de Eerste Kamer. Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling over specifieke en periodieke training had de Tweede Kamer gemeld dat al haar Kamerleden na de verkiezingen van 2017 integriteitstraining aangeboden zouden krijgen. Er werden echter geen details gegeven over de inhoud of periodiciteit van dergelijke training. De Eerste Kamer had geen nieuwe informatie aangeleverd.

21. De Nederlandse overheid meldt met betrekking tot het eerste deel van de aanbeveling dat de Eerste Kamer benadrukte dat de benoeming van de Kamervoorzitter als vertrouwenspersoon een besluit is dat Kamerbrede steun van de senatoren heeft. De Kamervoorzitter geeft niet daadwerkelijk “leiding” aan de Eerste Kamer, noch vertegenwoordigt hij/zij de meningen van de meerderheid van de Eerste Kamer. Hij/zij is veeleer het gezicht en boegbeeld van de Eerste Kamer, zowel intern als extern. Hij/zij kan niet worden beschouwd als de vertegenwoordiger van de mening van de meerderheid van de Eerste Kamer, maar vervult zijn/haar taken op onafhankelijke en onpartijdige wijze. De overheid benadrukt dat tot nu toe geen enkele fractie of individuele senator de wens heeft geuit om de huidige regeling te wijzigen.

22. Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling meldt de overheid dat de Tweede Kamer in 2017 na de Tweede Kamerverkiezingen introductiecursussen heeft aangeboden aan alle onlangs her-/gekozen Kamerleden. Daarin zijn de integriteitsrichtlijnen in het Reglement van Orde en de verplichting om bepaalde openbare verslagen bij te houden besproken. Deze cursussen zijn diverse malen herhaald en gaan deel uitmaken van een doorlopend programma. Ook het personeel van de Tweede Kamerleden kan eraan deelnemen. De Eerste Kamer meldt dat integriteit, zelfs zonder dat er wordt voorzien in formele periodieke training, voortdurend de aandacht heeft bij vergaderingen van het College van Senioren. Alle nieuwe Eerste Kamerleden krijgen een kennismakingsdossier met specifieke informatie over de integriteitsregels. Alle senatoren zijn onlangs wederom op de hoogte gesteld van de huidige regelgeving met betrekking tot nevenactiviteiten, geschenken en reizen. In het najaar van 2017 is er een bijeenkomst over integriteit met externe sprekers gehouden voor het College van Senioren.

23. GRECO verwelkomt de informatie die de Tweede Kamer heeft verstrekt wat betreft de specifieke en periodieke cursussen met aandacht voor integriteit, waarmee lijkt te worden voldaan aan de vereisten uit het tweede deel van de aanbeveling. De Tweede Kamer heeft daarmee nu de vereiste maatregelen genomen ten aanzien van beide onderdelen van de aanbeveling.

24. De Eerste Kamer heeft echter geen nieuwe maatregelen genomen ten aanzien van de aanbeveling. De verstrekte informatie is in wezen dezelfde als voorheen, GRECO ziet daarom geen reden om haar eerdere beoordelingen op dit gebied te wijzigen. Wat betreft het eerste deel van de aanbeveling herhaalt GRECO haar twijfels over het feit dat de Eerste Kamervoorzitter de rol van vertrouwenspersoon heeft. Wat betreft het tweede deel van de aanbeveling zijn er weliswaar enkele maatregelen ter bewustwording genomen, maar er is geen specifieke en periodieke

training over integriteitskwesties geregeld voor alle senatoren. De Eerste Kamer heeft zodoende ten aanzien van geen van beide onderdelen van de aanbeveling de vereiste maatregelen genomen. Over het geheel genomen is de aanbeveling nog altijd gedeeltelijk uitgevoerd.

25. GRECO stelt vast dat aanbeveling iv nog altijd deels is uitgevoerd.

1 Wijziging van de wet van 22 april 1855, houdende regeling der verantwoordelijkheid van de Hoofden der Ministeriële Departementen (Stb. 1855, 33) en aanpassing van daarmee verband houdende bepalingen in het Wetboek van Strafvordering en het Wetboek van Strafrecht in verband met het aanbrengen van enkele modernisering

2 Een Kamerlid had nagelaten om melding te maken van een appartement van 135.000 euro dat hij had ontvangen als geschenk, met als argument dat het een privégeschenk betrof. In de integriteitsrichtlijnen van de Tweede Kamer wordt echter niet vermeld dat uitsluitend geschenken die zijn ontvangen in het kader van parlementaire taken moeten worden aangegeven. Zie https://www.nrc.nl/nieuws/2017/12/19/wel-de-chocoladereep-niet-de-flat-a1585589?utm_source=NRC&utm_medium=related&utm_campaign=related2

8 Bijlage 3: Overzichten integriteitsbepalingen

Deze bijlage bevat:

- A. Overzicht integriteitsregelingen voor Kamerleden zoals opgenomen in het rapport van de werkgroep uit 2014
- B. Overzichtstabel integriteitsregelingen voor Kamerleden (zoals opgenomen in de 'Regelingen Integriteit' van de Tweede Kamer uit 2015)
- C. Overzicht van de huidige registers en reglementen

A. Overzicht integriteitsregelingen voor Kamerleden (opgesteld door werkgroep, 2014)

De werkgroep heeft in haar eerdere rapport in 2014 reeds in kaart gebracht welke (wettelijk) regeling zien op integriteit van leden van de Tweede Kamer. Onderstaand een overzichtstabel, gevolgd door een overzicht van regelingen (zie ook rapport werkgroep 2014; [Kamerstuk II, 2014/15, 33 924, nr. 15](#))

Onderwerp	Waar
Gunsten of giften aanvaarden om het ambt te verkrijgen	Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal
Gunsten of giften aanvaarden of beloften doen om iets in het ambt te laten of te doen	idem
Handelen in strijd met trouw aan Koning, Statuut en Grondwet	idem
Handelen in strijd met de plichten die het ambt meebrengt	Idem
Onverenigbare functies	Grondwet Wet Incompatibiliteiten Staten-Generaal
Opgeven van nevenactiviteiten en -inkomsten	Reglement van Orde Wet op de schadeloosstelling
Opgeven van aangeboden reizen	Reglement van Orde
Opgeven van geschenken van waarde	Reglement van Orde
Schenden vertrouwelijkheid van vergaderingen of stukken	Reglement van Orde
Beledigende taal gebruiken in vergadering	Reglement van Orde
Ter vergadering aansporen tot of instemmen met onwettig handelen	Reglement van Orde

1. De grondwettelijk voorgeschreven eden of beloften

Ingevolge artikel 2 van de *Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal*, leggen leden van de Staten-Generaal bij de aanvaarding van hun ambt eden of beloften af. Deze luiden:

«Ik zweer (verklaar) dat ik, om tot lid van de Staten-Generaal te worden benoemd, rechtstreeks noch middellijk, onder welke naam of welk voorwendsel ook, enige gift of gunst heb gegeven of beloofd.

Ik zweer (verklaar en beloof), dat ik, om iets in dit ambt te doen of te laten, rechtstreeks noch middellijk enig geschenk of enige belofte heb aangenomen of zal aannemen.

Ik zweer (beloof) trouw aan de Koning, aan het Statuut voor het Koninkrijk en aan de Grondwet.

Ik zweer (beloof) dat ik de plichten die mijn ambt mij oplegt getrouw zal vervullen.

Zo waarlijk helpe mij God almachtig!»

(Dat verklaar en beloof ik!»).

Handelingen die in strijd zijn met deze eden of beloften zijn strafrechtelijk vervolgbaar als ambtsmisdriven. Opdracht tot die vervolging moet overigens gegeven worden door regering of de Kamer zelf (dit is geregeld in de Wet op de ministeriële verantwoordelijkheid).

2. Het Reglement van Orde van de Tweede Kamer

Leden dienen ingevolge het RvO opgave te doen van nevenactiviteiten inclusief daaruit genoten inkomsten, van buitenlandse reizen op uitnodiging van derden en van geschenken boven 50 euro.

«Artikel 150a. Registers

- 1. Ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun nevenactiviteiten en de (te verwachten) inkomsten uit hun nevenactiviteiten vermelden, uiterlijk één week na aanvaarding daarvan. Onder inkomsten wordt verstaan: loon in de zin van artikel 9 van de Wet op de loonbelasting 1964, verminderd met de eindheffingsbestanddelen, bedoeld in artikel 31 van die wet of winst uit onderneming in de zin van afdeling 3.2 van de Wet inkomstenbelasting 2001. Op uiterlijk 1 april na ieder kalenderjaar waarin de inkomsten zijn genoten vermelden de leden opnieuw hun inkomsten over dat kalenderjaar.
- 2. Ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden hun buitenlandse reizen op uitnodiging van derden vermelden, uiterlijk één week na terugkeer in Nederland.
- 3. Ter griffie wordt een register bijgehouden waarin de leden de door hen ontvangen geschenken met een hogere waarde dan 50 euro vermelden, uiterlijk één week na ontvangst van het geschenk.
- 4. De drie registers liggen voor een ieder ter inzage.
- 5. De Griffier is belast met de publicatie, twee maal per jaar, van de opgaven in het register voor de nevenfuncties».

Het RvO bevat geen sanctiebepalingen bij het niet doen van een opgave.

Daarnaast bevatten hoofdstuk XII A en B van het RvO bepalingen omtrent het in acht nemen van vertrouwelijkheid van vergaderingen en van documenten, als tot die vertrouwelijkheid is besloten.

«Artikel 143. Geheimhouding besloten commissievergadering

- 1. Ten aanzien van de gedachtewisseling in een besloten commissievergadering wordt geheimhouding in acht genomen, met uitzondering van hetgeen de commissie in haar verslag vermeldt.
- 2. De geheimhouding wordt door hen die bij de behandeling aanwezig waren en allen die van het behandelde of de stukken kennis dragen, in acht genomen totdat de commissie haar opheft.
- 3. De geheimhouding kan door de commissie in een besloten commissievergadering worden opgeheven.

Artikel 144. Geheimhouding plenaire vergadering met gesloten deuren

- 1. Ten aanzien van de gedachtewisseling in een plenaire vergadering met gesloten deuren wordt geheimhouding in acht genomen.
- 2. De geheimhouding wordt door hen die bij de behandeling aanwezig waren en allen die van het behandelde of de stukken kennis dragen, in acht genomen totdat de Kamer haar opheft.
- 3. De geheimhouding kan door de Kamer, met gesloten deuren vergaderend, worden opgeheven.

Artikel 145. Schending van de geheimhouding

- 1. Het presidium kan de Kamer voorstellen om een lid, dat de geheimhouding, bedoeld in de artikelen 143 en 144, niet in acht neemt, voor ten hoogste één maand uit te sluiten van alle vergaderingen van één of meer commissies.
- 2. Het presidium kan de Kamer eveneens voorstellen om een lid, als bedoeld in het eerste lid, voor ten hoogste de verdere duur van de zitting uit te sluiten van de kennisneming van vertrouwelijke stukken.
- 3. Een voorstel als bedoeld in het eerste en tweede lid wordt niet gedaan dan nadat het presidium het betrokken lid in de gelegenheid heeft gesteld te worden gehoord.
- 4. Een voorstel als bedoeld in het eerste en tweede lid wordt in stemming gebracht bij de aanvang van de eerste vergadering na de dag waarop het presidium tot het doen van het voorstel heeft besloten. Over dit voorstel wordt niet beraadslaagd.
- 5. Een besluit van de Kamer ingevolge dit artikel wordt door de Voorzitter onverwijld ter kennis gebracht van het betrokken lid.

Artikel 146. Vertrouwelijke stukken

- 1. De vertrouwelijkheid ten aanzien van de inhoud van een vertrouwelijk stuk wordt door een ieder in acht genomen.
- 2. Ter griffie wordt een register bijgehouden van bij de Kamer dan wel bij de commissies ingekomen vertrouwelijke stukken.
- 3. Bij afzonderlijke regeling, vast te stellen door de Kamer, worden voorschriften gegeven omtrent de aanwijzing en de behandeling van vertrouwelijke stukken. In ieder geval worden in deze regeling voorschriften gegeven over het registreren, het ter inzage leggen, het inzien, het verspreiden en het vermenigvuldigen van vertrouwelijke stukken.

Artikel 147. Schending van de vertrouwelijkheid ten aanzien van de inhoud van een vertrouwelijk stuk.

In het geval een lid de vertrouwelijkheid ten aanzien van de inhoud van een vertrouwelijk stuk niet in acht neemt, is artikel 145 van overeenkomstige toepassing».

Hierbij zijn dus wél sanctiebepalingen van toepassing.

Ook bevat het RvO een bepaling als het gaat om het gebruik van enkele onheuse gedragingen (die nader omschreven worden in het tweede lid van artikel 58) inclusief sanctiebepalingen.

«Artikel 58. Waarschuwing; terugneming van woorden

- 1. Indien een spreker van het onderwerp in beraadslaging afwijkt, roept de Voorzitter hem tot de behandeling van het onderwerp terug.
- 2. Indien een lid of een Minister beledigende uitdrukkingen gebruikt, de orde verstoort, de geheimhouding niet in acht neemt als bedoeld in hoofdstuk XIIA, de vertrouwelijkheid niet in acht neemt als bedoeld in hoofdstuk XIIB of instemming betuigt met dan wel aanspoort tot onwettige handelingen, wordt hij door de Voorzitter vermaand en in de gelegenheid gesteld de woorden die tot de waarschuwing aanleiding hebben gegeven, terug te nemen.

Artikel 59. Ontneming van het woord

- 1. Wanneer een spreker van de gelegenheid, bedoeld in artikel 58, tweede lid, geen gebruik maakt dan wel voortgaat van het onderwerp af te wijken, beledigende uitdrukkingen te gebruiken, de orde te verstoren, de geheimhouding niet in acht te nemen als bedoeld in hoofdstuk XIIA, de vertrouwelijkheid niet in acht te nemen als bedoeld in hoofdstuk XIIB of instemming te betuigen met dan wel aan te sporen tot onwettige handelingen, kan de Voorzitter hem het woord ontnemen.
- 2. In de vergadering waarin een lid het woord is ontnomen, mag dat lid niet meer aan de beraadslaging over het in behandeling zijnde onderwerp deelnemen.

Artikel 60. Uitsluiting van de vergadering

De Voorzitter kan een spreker op wie artikel 59 is toegepast en ieder ander lid dat zich schuldig maakt aan gedragingen als in dat artikel zijn bedoeld, uitsluiten van de verdere bijwoning van de vergadering op de dag waarop de uitsluiting plaats heeft».

3. De Wet op de schadeloosstelling leden Tweede Kamer

De bovengenoemde bepaling in het RvO omtrent de bekendmaking van inkomsten uit nevenactiviteiten is ook opgenomen in artikel 5 van de Wet op de schadeloosstelling leden Tweede Kamer:

«1. De Kamerleden maken hun nevenfuncties en de inkomsten uit hun nevenfuncties openbaar. Zij leggen uiterlijk op 1 april na het kalenderjaar waarin de nevenfuncties zijn

vervuld en de inkomsten zijn genoten een opgave ter inzage bij de griffie van de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

2. Onder inkomsten wordt verstaan: loon in de zin van [artikel 9 van de Wet op de loonbelasting 1964](#), verminderd met de eindheffingsbestanddelen bedoeld in [artikel 31 van die wet](#).

3. Het eerste en tweede lid zijn van overeenkomstige toepassing op de in Nederland gekozen vertegenwoordigers in de Vergadering bestaande uit de vertegenwoordigers van de volkeren van de in de Europese Gemeenschappen verenigde staten».

4. Onverenigbare functies

De Grondwet (art. 57) en de Wet Incompatibiliteiten Staten-Generaal en Europees parlement (art. 1) bepalen dat men niet lid kan zijn van een van beide Kamers en tevens bepaalde functies kan uitoefenen. Men zou deze bepalingen onder andere vanuit integriteitsstandpunt kunnen beschouwen en wel als een algemene preventieve maatregel.

Artikel 57 Grondwet:

- 1. Niemand kan lid van beide kamers zijn.
- 2. Een lid van de Staten-Generaal kan niet tevens zijn Minister, Staatssecretaris, lid van de Raad van State, lid van de Algemene Rekenkamer, Nationale ombudsman of substituut-ombudsman, of lid van of procureur-generaal of advocaat-generaal bij de Hoge Raad.
- 3. Niettemin kan een Minister of Staatssecretaris, die zijn ambt ter beschikking heeft gesteld, dit ambt verenigen met het lidmaatschap van de Staten-Generaal, totdat omtrent die beschikbaarstelling is beslist.
- 4. De wet kan ten aanzien van andere openbare betrekkingen bepalen dat zij niet gelijktijdig met het lidmaatschap van de Staten-Generaal of van een der kamers kunnen worden uitgeoefend.

Artikel 1 Wet Incompatibiliteiten Staten-Generaal en Europees parlement

- 1. Een lid van de Staten-Generaal kan niet tevens zijn:
 - o a. Nationale ombudsman of substituut-ombudsman;
 - o b. plaatsvervangend procureur-generaal bij de Hoge Raad.
- 2. De volgende ambten kunnen niet gelijktijdig worden uitgeoefend met het lidmaatschap van de Staten-Generaal:
 - o a. commissaris van de Koning;
 - o b. militair ambtenaar in werkelijke dienst;
 - o c. ambtenaar bij de Raad van State, de Algemene Rekenkamer of het bureau van de Nationale ombudsman;
 - o d. ambtenaar bij een ministerie, alsmede de daaronder ressorterende instellingen, diensten en bedrijven;

- o e. lid van de Raad van bestuur van het Uitvoeringsinstituut werknemersverzekeringen of de Sociale verzekeringsbank, genoemd in de [Wet structuur uitvoeringsorganisatie werk en inkomen](#);
- o f. lid van de commissie van toezicht, bedoeld in [artikel 64 van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2002](#);
- o g. Rijksvertegenwoordiger voor de openbare lichamen Bonaire, Sint Eustatius en Saba.
- 3. Onder ambtenaar, bedoeld in het tweede lid, onder c en d, wordt mede verstaan degene die op arbeidsovereenkomst naar burgerlijk recht werkzaam is.
- 4. Een lid van de Staten-Generaal kan niet tevens zijn dienstplichtige in werkelijke dienst of tewerkgestelde erkend gewetensbezwaarden.

B. Overzichtstabel integriteitsregelingen voor Kamerleden

(uit: '[Regelingen Integriteit](#)', 2015)

Onderwerp	Grondslag
1. Voorgeschreven eden of verklaringen en beloften van zuivering, van trouw aan de Koning, het Statuut en de Grondwet, en van getrouwe vervulling van het ambt	Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden, Grondwet en Wet beëdiging ministers en leden Staten-Generaal
2. Onverenigbare functies (zgn. incompatibiliteiten)	Grondwet en Wet incompatibiliteiten Staten-Generaal en Europees Parlement
3. Opgave van nevenactiviteiten en -inkomsten, relevante belangen, (deels) aangeboden buitenlandse reizen en geschenken van waarde	Wet schadeloosstelling leden Tweede Kamer en Reglement van Orde van de Tweede Kamer
4. Geheimhoudingsplichten	Reglement van Orde van de Tweede Kamer
5. Vertrouwelijkheid van stukken	Reglement van Orde van de Tweede Kamer
6. Onheuse gedragingen	Reglement van Orde van de Tweede Kamer

C. Overzicht huidige registers en reglementen

I. Openbare registers

Via de website van de Tweede Kamer zijn [drie openbare registers](#)²⁷ voor iedereen raadpleegbaar:

- [Register nevenfuncties](#)²⁸
- [Geschenkenregister](#)²⁹
- [Reizenregister](#)³⁰

²⁷ https://www.tweedekamer.nl/kamerleden_en_commissies/openbare_registers

²⁸ https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/nevenfuncties_10-08-2018.pdf

²⁹ https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/geschenken_10-08-2018.pdf

³⁰ https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/reizen_10-08-2018.pdf

De toelichting op de website op deze openbare registers is als volgt:

De Griffie plenair houdt een register bij waarin Kamerleden de door hen ontvangen geschenken en voordelen met een hogere waarde dan €50 vermelden, uiterlijk 1 week na ontvangst van het geschenk of het voordeel.

Daarnaast houdt de Griffie plenair een register bij van buitenlandse reizen waarvan vervoers- en verblijfskosten geheel of gedeeltelijk door derden worden betaald, uiterlijk een week na terugkeer in Nederland.

Tot slot beheert de Griffie plenair een register waarin de Kamerleden hun nevenactiviteiten en de (te verwachten) inkomsten vermelden, alsmede belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd. Uiterlijk 1 week na aanvaarding daarvan.

Alle registers zijn openbaar.

II. Reglementen

Naar aanleiding van de aanbevelingen van de werkgroep is in 2015 voor de leden van de Tweede Kamer de [Regelingen Integriteit](#)³¹ opgesteld.

Eveneens zijn op de website van de Tweede Kamer de actuele versies te raadplegen van het:

- [Reglement van Orde](#)³²
- [Regeling vertrouwelijke stukken](#)³³

Ook is op de website van de Tweede Kamer informatie opgenomen voor en over [lobbyisten](#)³⁴. Waaronder de meest actuele versie van het [lobbyregister](#)³⁵ (ten tijde van verschijning van dit rapport de versie 30 oktober 2018)

³¹ https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/integriteitsregels_voor_kamerleden.pdf

³² https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/alleen_rvo_met_cover_juni_2018.pdf

³³ https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/rvo_regeling_vertrouwelijke_stukken_1.pdf

³⁴ https://www.tweedekamer.nl/contact_en_bezoek/lobbyisten

³⁵ https://www.tweedekamer.nl/sites/default/files/atoms/files/lobbyistenregister_d.d._30_oktober_2018.pdf

9 Bijlage 4: Internationale vergelijking

In deze bijlage wordt, op basis van GRECO-rapporten, ingegaan op de situatie ten aanzien van integriteitsregels bij enkele andere parlementen: Duitsland, Verenigd Koninkrijk, Zweden, Verenigde Staten en het Europees Parlement.

Onderstaand wordt voor Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, Zweden, de Verenigde Staten³⁶ ingegaan op:

- een korte beschrijving van de situatie m.b.t. integriteitsregels voor parlementariërs
- de waardering in de GRECO evaluatierapporten voor die regelingen
- integriteitsschendingen die naar voren zijn gekomen (o.b.v. openbare bronnen)

Vervolgens wordt de situatie van het Europees Parlement kort beschreven. Dit aan de hand van openbare bronnen. Dit parlement valt namelijk (nog) niet onder GRECO, waardoor een eventuele waardering van GRECO over deze regelingen niet is opgenomen. Deze bijlage afgesloten met een samenvattend schema.

In de vergelijking is telkens aangegeven op welke kwesties een lidstaat aanbevelingen heeft gekregen. Dit vooral gericht op die thema's die ook in de aanbevelingen aan Nederland (c.q. de Tweede Kamer) nog open staan: gedragsregels (i.h.b. contacten met lobbyisten) en de controle en handhaving van gedragsregels. Indien van toepassing, wordt vermeld hoe een lidstaat een aanbeveling heeft uitgevoerd en welke waardering GRECO daarvan heeft gegeven.

1. Duitsland

GRECO heeft de evaluatie voor Duitsland op 28 januari 2015 openbaar gemaakt. Er is voor Duitsland vooralsnog alleen een eerste nalevingsrapport uitgebracht door GRECO dat op 6 juli 2017 openbaar is gemaakt. Duitsland heeft aanbevelingen gekregen op het gebied van gedragsregels ten aanzien van lobbyisten en op het gebied van toezicht en handhaving.³⁷

1.1 Evaluatie GRECO

Duitsland beschikt sinds 1972 over een (gedetailleerde) gedragscode die ook regelmatig wordt herzien. GRECO merkt hierover op dat de gedragscode nog niet voorziet in alle regels die te maken hebben met belangenverstrengeling en raadt ook aan hiermee verder te gaan.³⁸ Daarnaast worden opmerkingen gemaakt over lobbyisten. Er bestaat een regeling voor lobbyisten, die te vrijblijvend is volgens GRECO. Ook ontbreken gedragsregels voor de leden in relatie tot lobbyisten.

³⁶ GRECO kent een systeem waarbij ook landen buiten het Europese gebied lid kunnen worden. De VS zijn op 20 september 2000 lid geworden en doen derhalve ook mee aan de evaluatierondes.

³⁷ Alle aanbevelingen van de besproken landen zijn opgenomen in bijlage 1.

³⁸ GRECO geeft aan dat bijvoorbeeld nog onvoldoende duidelijk is welke belangen van directe familie moeten worden gemeld.

In het eerste nalevingsrapport wordt opgemerkt door GRECO dat er een discussie is geweest die er bijvoorbeeld toe heeft geleid dat lobbyisten alleen onbeperkte toegang tot de Bondsdag hebben als zij zijn geregistreerd. Ook hebben burgers dankzij een rechterlijke uitspraak altijd toegang tot de ontstaansgeschiedenis van wetten. Toch merkt GRECO op dat een deel van de zorgen nog niet is weggenomen. Zo ontbreken bijvoorbeeld de gedragsregels voor leden wanneer zij te maken hebben met lobbyisten en is de transparantie inzake de externe rapportages nog steeds onvoldoende gewaarborgd. Deze aanbeveling beschouwt GRECO derhalve als gedeeltelijk geïmplementeerd.

Duitsland beschikt over een toezichts- en sanctiemechanisme. Wanneer de Voorzitter constateert dat er een kleine overtreding heeft plaatsgevonden, kan deze het betrokken lid een reprimande geven. Bij grotere overtredingen wordt het Presidium betrokken. Het Presidium kan een openbare verklaring over de overtreding afgeven. Daarna kan het Presidium, nadat het betrokken lid wederom is gehoord, een boete opleggen met een maximum van rond de € 50 000.³⁹ De Voorzitter en het Presidium hebben de onderzoekstaak ten aanzien van het toezicht belegd bij twee ambtelijke functionarissen binnen de afdeling die gaat over de schadeloosstelling van de leden. GRECO merkt hierover op dat op papier dit mechanisme er goed uitziet, maar beveelt aan (zie aanbeveling IV) om maatregelen te treffen om de effectiviteit van het toezicht en de handhaving te garanderen, onder andere door de capaciteit uit te breiden.

In het eerste nalevingsrapport merkt GRECO op dat de capaciteit van het betreffende Bureau in de Bondsdag is uitgebreid met een persoon. Hoewel GRECO daar op zich voorstander van is, wordt tevens opgemerkt dat GRECO verwachtte dat de Bondsdag een bredere aanpak zou hebben gehanteerd bij de uitvoering van deze aanbeveling. GRECO kan daarom niet anders dan concluderen dat deze aanbeveling niet is uitgevoerd.

Daarnaast is het mogelijk om de immuniteit van een lid op te heffen waardoor hij strafrechtelijke vervolgd kan worden. De Bondsdag besluit daarover op voorstel van de zogenaamde Eerste commissie, de commissie voor Verkiezingen, Immuniteiten en Reglement van Orde. Op de website van de Bondsdag worden deze besluiten van de Bondsdag gepubliceerd. Dit is de afgelopen jaren enkele malen voorgekomen.

1.2 Overige bronnen

De Duitse media hebben naar aanleiding van het eerste nalevingsrapport meerdere artikelen gepubliceerd.⁴⁰ In geen van deze artikelen wordt verwezen naar

³⁹ Regel 8 van Verhaltensregeln für Mitglieder des Deutschen Bundestages en artikel 44a Abgeordnetengesetz

⁴⁰ Zie bijvoorbeeld: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/korruption-europarat-stellt-bundestag-mieses-zeugnis-aus-a-1205989.html> of <https://www.n-tv.de/politik/Schlechte-Noten-fuer-Anti-Korruptionskampf-article20417104.html>

daadwerkelijke integriteitsschendingen. Los van deze publicaties zijn er enkele artikelen te vinden over mogelijke integriteitsschendingen. Zo loopt momenteel in Duitsland een strafrechtelijke onderzoek naar mogelijke omkoping van leden door een bedrijf in de wapenindustrie.⁴¹ Ook is er een artikel dat uitermate kritisch is over de toepassing van anti-corruptie maatregelen. Dit artikel is echter geschreven naar aanleiding van het aannemen door het Duitse parlement van een wetsvoorstel met anti-corruptie maatregelen voor onder andere de leden. Hierin wordt gewezen op het feit dat de implementatie van een verdrag ruim 10 jaar op zich heeft laten wachten.⁴²

Ten slotte is er een bericht over een Duits lid dat mogelijk geld heeft aangenomen van de Azerbeidjaanse delegatie, toen zij nog lid was van de Duits delegatie van de Parlementaire assemblee van de Raad van Europa (PACE). Haar fractie heeft haar niet meer voorgedragen voor het lidmaatschap van de delegatie.⁴³ Op 24 april 2018 heeft een onderzoekscommissie van de PACE geconcludeerd dat zij de integriteitsregels ernstig heeft geschonden.⁴⁴ Op 29 juni 2018 heeft de commissie van de PACE die gaat over het Reglement van Orde, Immunities en institutionele zaken geoordeeld dat dit lid voor het leven geen toegang meer heeft tot de gebouwen van PACE.⁴⁵

2. Verenigd Koninkrijk

GRECO heeft de evaluatie voor het Verenigd Koninkrijk (hierna: VK) op 6 maart 2013 openbaar gemaakt. Het eerste nalevingsrapport is gepubliceerd op 19 januari 2015 en het tweede nalevingsrapport, waarmee voor het VK de vierde evaluatieronde werd afgesloten, is gepubliceerd op 10 november 2017. Het VK heeft aanbevelingen gekregen op het gebied van gedragsregels ten aanzien van lobbyisten en op het gebied van toezicht en handhaving.

2.1 Evaluatie GRECO

Het parlement van het VK heeft al sinds 1695 resoluties aangaande het gedrag van leden. Echter sinds 1996 heeft het House of Commons daadwerkelijk een zogenaamde Code of Conduct.⁴⁶ Deze gedragscode wordt ondersteund door een gedetailleerde Guide to the rules. Hierin staat gedetailleerd beschreven wat wel en niet gemeld moet worden

⁴¹ <https://de.sputniknews.com/panorama/20180522320828071-heckler-und-koch-korruption/>

⁴² <https://www.zeit.de/2014/27/abgeordnetenbestechung-gesetz> Deze wet gaat over omkoping van leden van het parlement s volgt op het VN anticorruptie verdrag. In Nederland is dit neergelegd in het Wetboek van Strafrecht.

⁴³ De Azerbeidjaanse omkoping van leden van de Parlementaire assemblee is mede ontdekt door het lid Omtzigt. Het onderzoek naar de omkoping is momenteel nog gaande en ligt in handen van een speciale onderzoekscommissie van de parlementaire assemblee. <http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/untersuchungsbericht-zur-arbeit-des-europarats-mit-aserbajdschan-hinweise-auf-korruption-15556728.html?printPagedArticle=true#void>

⁴⁴ <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/News/News-View-EN.asp?newsid=7142&lang=2&cat=401>

⁴⁵ <http://website-pace.net/documents/19895/4896422/20180629-FindingsIBAC-EN.pdf/62fb4ef3-b563-42d2-8a44-cdae0af6245e> Dit besluit treft niet alleen het Duits lid, maar ook 11 andere leden van PACE.

en welke gedragingen niet zijn toegestaan.⁴⁷ In relatie tot de omgang met lobbyisten was tot voor kort niets tot weinig specifiek opgenomen.

In de twee nalevingsrapporten constateert GRECO dat het House of Commons in de Code of Conduct gedragsregels heeft opgenomen met betrekking tot de omgang met lobbyisten. Er is nu opgenomen dat geschenken en zogenaamde “hospitality contacts” moeten worden geregistreerd door het betreffende lid. Tevens moet een lid in het register opnemen welke familieleden actieve lobbyisten zijn. Ook is expliciet opgenomen dat deze regels ook gelden voor de medewerkers van de leden.⁴⁸ Naar aanleiding hiervan heeft GRECO geconcludeerd dat de aanbeveling volledig is geïmplementeerd.

Voor het handhaven van gedragsregels kent het VK feitelijk twee systemen. Ten eerste wordt opgemerkt dat leden van het parlement geen strafrechtelijke immuniteit genieten en dat bovendien een strafrechtelijke procedure wordt geprefereerd boven de interne disciplinerende. Ten tweede kent het VK een systeem van onafhankelijke Parliamentary Commissioners for Standards. De onderzoeksbevoegdheid tot het doen van onderzoek naar een mogelijke schending van de Code of Conduct en daarmee samenhangende Guide is belegd bij de Parliamentary Commissioner for Standards⁴⁹. Deze Commissioner doet onderzoek naar het gedrag van leden uit eigener beweging of naar aanleiding van klachten. De Commissioner onderzoekt dan aan de hand van onder andere getuigenverklaringen en ander bewijs of er sprake is van een schending. In sommige gevallen, kleine schendingen, wordt de zaak direct door de Commissioner zelf afgedaan bijvoorbeeld als blijkt dat het betrokken lid iets niet wist en excuses heeft gemaakt. In andere gevallen wordt het onderzoek, inclusief de conclusie dat er een schending heeft plaatsgevonden, doorgeleid naar de Committee on Standards and Privileges. Deze commissie bekijkt het onderzoeksrapport en trekt haar conclusies in een eigen rapport. Beide rapporten worden op hetzelfde moment openbaar gemaakt. In het rapport van de commissie kan dan ook zijn opgenomen welke sancties dienen te worden opgelegd. Het House of Commons heeft de mogelijkheid om de volgende sancties op te leggen: (officiële) reprimande (waaronder tevens kan vallen het verplicht tijdens de plenaire vergadering excuses maken), schorsing van het lid zonder behoud van schadeloosstelling of het wegsturen van leden. Tevens kan teveel betaald geld worden teruggevorderd. Voor het opleggen van sancties⁵⁰ dient er instemming van het

⁴⁶ In deze Code of Conduct wordt verwezen naar de zogenaamde Nolan- principes, daterend uit 1996, maar er wordt ook nog steeds verwezen naar de resolutie uit 1695.

⁴⁷ Voor deze notitie wordt over de Code of Conduct en de Guide to the rules alleen deze basale informatie gegeven. De focus ligt op de punten die voor Nederland openstaan.

⁴⁸ In het VK zijn leden verantwoordelijk voor het inhuren van medewerkers, niet de fractie.

⁴⁹ Deze Commissioner is een onafhankelijke functionaris, die alleen onderzoek doet. Deze kan geen sancties opleggen. De Commissioner wordt voor een termijn van vijf jaren bij resolutie aangewezen door het House of Commons.

⁵⁰ De mogelijkheid om leden weg te sturen is sinds 1922 slechts drie keer gebruikt.

House of Commons te zijn. Over het algemeen wordt voor het nemen van disciplinaire acties jegens een lid een resolutie aangenomen door het House of Commons.

Over de onderzoeken van de Commissioner wordt voorts opgemerkt dat de bevindingen altijd openbaar worden, ook als het slechts een kleine schending betreft die door de Commissioner is afgedaan.⁵¹ Alle documentatie hierover, inclusief bewijsvoering, is te vinden op de website van het Britse parlement.

GRECO merkt in de nalevingsrapporten op dat de aanbeveling om het sanctieregime nader te beschouwen op onder andere effectiviteit, is uitgevoerd. Er heeft door een sub-commissie van de Committee on standards een evaluatie plaatsgevonden van het bestaande regime. Uit die evaluatie bleek dat het sanctieregime voldoende en effectief was. Ook werd het voorstel gedaan om de samenstelling van de commissie te veranderen in die zin dat naast zeven leden ook zeven personen die niet lid waren van het parlement (zogenaamde *lay members*) onderdeel werden van de commissie. Dit is vervolgens door het House of Commons ingevoerd. Volgens GRECO draagt dit bij aan de onafhankelijkheid van de betreffende commissie. Tevens wijst GRECO op de nieuwe disciplinaire sanctie van het starten van een zogenaamde *recall petition*.⁵²

GRECO heeft in het tweede nalevingsrapport geconcludeerd dat alle aanbevelingen zijn geïmplementeerd en heeft de evaluatieronde voor het VK afgesloten.

5.2.2 Overige bronnen

De Britse politiek wordt geplaagd door veel schandalen, waaronder meerdere integriteitsschendingen als het verkeerd of onrechtmatig declareren van kosten, niet opgeven van financiële belangen of beïnvloeding door lobbyisten door middel van betaling.⁵³ In veel gevallen heeft de betrokken politicus direct ontslag genomen of is het aangekomen op een onderzoek en sanctie door respectievelijk de Commissioner en het House of Commons.

3. Zweden

GRECO heeft de evaluatie voor Zweden op 12 november 2013 openbaar gemaakt. Het eerste nalevingsrapport is gepubliceerd op 29 januari 2016 en het tweede nalevingsrapport, waarmee voor Zweden de vierde evaluatieronde werd afgesloten, is

⁵¹ <https://www.parliament.uk/mps-lords-and-offices/standards-and-financial-interests/parliamentary-commissioner-for-standards/complaints-and-investigations/allegations-the-commissioner-has-rectified/>

⁵² Indien een lid een ernstige schending heeft begaan, kan het House of Commons een petitie starten, de facto om het lidmaatschap af te nemen. De kiezers zijn degenen die hierbij het mandaat daadwerkelijk kunnen afnemen. Indien de kiezers instemmen met het verlies van lidmaatschap, vindt er voor deze zetel een nieuwe verkiezing plaats in dat district (by-election).

⁵³ Zie voor een (niet complete) lijst ook https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_political_scandals_in_the_United_Kingdom

gepubliceerd op 24 oktober 2017. Zweden heeft aanbevelingen gekregen op het gebied van gedragsregels ten aanzien van lobbyisten en op het gebied van toezicht en handhaving.

3.1 Evaluatie GRECO

Voor het evaluatierapport van GRECO beschikte de Riksdag⁵⁴ niet over een gedragscode. Wel bestonden er enige verboden nevenfuncties en nevenactiviteiten. Naar aanleiding van het GRECO rapport heeft de Riksdag een speciale werkgroep aan het werk gezet, bestaande uit de eerste ondervoorzitter en een lid van elke fractie. Deze werkgroep heeft een gedragscode opgesteld met bijbehorende gids met gedetailleerde richtlijnen, die inmiddels is aangenomen door de Riksdag.⁵⁵ In de gedragscode zijn alle aanbevelingen van GRECO grotendeels meegenomen. In de evaluatie die leidde tot de aanbevelingen omtrent de gedragscode was ook aandacht gevraagd voor de omgang met lobbyisten. Hierop wordt niet meer specifiek ingegaan. De gedragsregels zijn alleen in het Zweeds beschikbaar, waardoor een goed begrip van de regels moeilijk is. Wel is duidelijk dat in de regels is vastgelegd dat leden giften en belangen moeten melden en dat in de bijbehorende richtlijnen ook staat hoe ze moeten omgaan met giften en gunsten en met aangeboden steekpenningen.

Ook is een systeem van toezicht geïmplementeerd met de betreffende gedragsregels. De Voorzitter, de ondervoorzitters en de fractievoorzitters hebben de taak om naleving van de gedragsregels te bewaken. GRECO heeft geoordeeld dat hiermee een licht systeem van toezicht was ingesteld. GRECO geeft aan dat de voorkeur uitgaat naar een aparte commissie die het toezicht houdt, gezien de duidelijke politieke invloed in het systeem. Bovendien bevatten de gedragsregels geen duidelijke sancties. Hoewel GRECO vaststelt dat hiermee deze aanbeveling slechts ten dele is geïmplementeerd, wordt de evaluatieronde voor Zweden daarmee afgesloten.

3.2 Overige bronnen

Aangezien de gedragsregels pas sinds 1 januari 2017 in werking zijn, is het lastig om nu al de werking ervan en het toezichtstelsel te beoordelen. Er is nog weinig informatie over beschikbaar. Uit overige bronnen wordt duidelijk dat leden van de Riksdag kunnen worden vervolgd voor bepaalde integriteitsschendingen. Zo is in 2014 een lid vervolgd voor belangenverstrengeling die hij niet had gemeld.⁵⁶

4. Verenigde Staten

GRECO heeft de evaluatie van de Verenigde Staten op 17 januari 2017 openbaar gemaakt. Er is nog geen nalevingsrapport gepubliceerd. De VS hebben aanbevelingen

⁵⁴ Volledigheidshalve wordt opgemerkt dat Zweden een unicameraal parlement is.

⁵⁵ <http://www.riksdagen.se/globalassets/01.-aktuellt/201617/en-uppforandekod-for-ledamoterna.pdf>

⁵⁶ <https://www.svd.se/par-asling-i-blasvader>

gekregen op het gebied van gedragsregels ten aanzien van lobbyisten en op het gebied van toezicht en handhaving.

4.1 Evaluatie GRECO

De VS worden door GRECO geroemd om hun erkenning van, en omgang met, het gevaar van corruptie. De VS hebben al jarenlang gedragsregels en een bijbehorend toezicht- en handhavingssysteem. Aangezien lobbyorganisaties een grote rol spelen in het Amerikaanse parlement, zijn van oudsher dan ook gedetailleerde regels opgesteld omtrent het gedrag van leden in omgang met lobbyisten. Zo mogen leden nooit een geschenk aannemen van een lobbyist, mag een lobbyist geen reis organiseren voor een lid die wordt betaald door een externe, mag een lobbyist een lid niet vergezellen op een reis die wordt betaald door een externe en mogen de medewerkers van een lid waarvan de partner lobbyist is, geen lobby-contacten hebben met die bewuste partner.

De VS kennen voorts een Lobbying Disclosure Act, waarmee wordt geregeld dat alle lobbyisten zich moeten registreren. Ook moeten lobbyisten elk kwartaal een rapport indienen waarin is opgenomen welke lobbyactiviteiten zij hebben ondernomen. Hoewel dit op papier transparant is, blijkt uit de praktijk dat leden van het parlement veelvuldig worden belobbyd en dat hierbij ook vaak een kant en klare tekst voor een wetsvoorstel wordt aangeleverd.⁵⁷

GRECO merkt hier op dat leden bij de indiening van een wetsvoorstel niet zijn verplicht om informatie te verschaffen over de totstandkoming ervan. Dus ook niet over de invloed van lobbyisten of welke lobbyisten betrokken waren. Het parlement vertrouwt hierbij geheel op de informatie die lobbyisten onder de eerdergenoemde Lobbying Disclosure Act moeten openbaren. GRECO beveelt hier aan om de transparantie over de totstandkoming van nieuwe wetten te vergroten op dit punt, mede omdat hiermee meer van het gedrag van het betrokken lid ten opzichte van lobbyisten naar voren komt.⁵⁸ Daarnaast wijst GRECO op het fenomeen van de “revolving doors”, inhoudende dat leden zich na hun lidmaatschap laten registreren als lobbyisten en vervolgens lobbyactiviteiten ontplooien. Gezien het feit dat de lobbysector zo’n grote rol speelt in de politieke omgeving zijn volgens GRECO een zogenaamde afkoelingsperiode (een bepaalde tijd waarin een lid geen lobbyactiviteiten mag ontplooien) en een strikt toegangsbeleid voor deze oud-leden belangrijk.

Over toezicht en handhaving wordt allereerst opgemerkt dat leden van het U.S. Congress geen immuniteit hebben en gewoon in een strafrechtelijke of privaatrechtelijke procedure kunnen worden betrokken. Hierbij moet worden opgemerkt dat in de Amerikaanse Grondwet wordt uitgesloten dat leden in rechte worden

⁵⁷ Er worden jaarlijks duizenden wetsvoorstellen, groot en klein, ingediend. De wetgevende macht ligt namelijk bij het parlement.

⁵⁸ Conform de uitgangspunten van de vierde evaluatieronde, ligt de focus op het gedrag van de leden zelf en dient het U.S. Congress hierop actie te ondernemen.

aangesproken op hun activiteiten in het parlement, hetgeen een individueel recht is. Dit betekent in de praktijk dat een lid mag bepalen of hij bijvoorbeeld bepaalde documenten vrijgeeft in geval van een strafrechtelijke procedure. Ondanks dit recht uit de Grondwet, kan tegen een lid altijd een disciplinaire procedure worden gestart die kan leiden tot sancties. De uitvoering van een dergelijke procedure, inclusief onderzoek en sanctieoplegging, ligt in handen van een Ethics Committee. Deze commissie bestaat uit een gelijk aantal leden van de meerderheid en minderheid.⁵⁹ De commissie wordt ondersteund door een ambtelijke, politiek neutrale staf, waarvan het merendeel bestaat uit advocaten. Een Ethics Committee heeft voorts volledige onderzoeksbevoegdheden - zo mogen zij vorderingen uitdoen en verhoren afnemen. Een onderzoek kan starten doordat een lid een klacht indient, een klacht wordt ingediend door een externe met ondersteuning van een lid, uit eigener beweging, als een lid wordt veroordeeld voor een misdrijf, het House of Representatives een resolutie aanneemt die een onderzoek autoriseert dan wel opdraagt of als het Office of Congressional Ethics een door hen uitgevoerd onderzoek doorstuurt.

Voor het schenden van de gedragsregels, waar ook onder valt het opzettelijk niet opgeven van geschenken, belangen of neveninkomsten, kunnen verregaande sancties worden opgelegd. Een Ethics commissie kan in lichte gevallen een berisping geven, hetgeen niet als een disciplinaire maatregel wordt gezien. Er kunnen echter door het House of Representatives op voorstel van de Ethics Committee de volgende sancties worden opgelegd: een officiële afkeuring van het gedrag van het betreffende lid, een boete, het afnemen of beperken van bepaalde rechten in het Huis en zelfs het afnemen van het lidmaatschap.⁶⁰

Gezien de kritiek op dit systeem - zowel vanuit de politiek als vanuit derden - die zich met name richt op de onafhankelijkheid van de Ethics Committee, heeft GRECO aanbevolen om maatregelen te overwegen die de effectiviteit van het systeem van toezicht en handhaving verbeteren.

4.2 Overige bronnen

Ook het Amerikaanse parlement kent vele schandalen, waaronder integriteitsschendingen.⁶¹ Zo is recent een lid veroordeeld vanwege handelen met voorkennis, waarbij hij de kennis had opgedaan in het kader van zijn parlementaire

⁵⁹ Er bestaat ook een Office of Congressional Ethics, een onafhankelijk instituut dat in leven is geroepen na meerdere corruptieschandalen waarin het optreden van de Ethics Committee achterbleef naar oordeel van bepaalde leden. Deze OCE wordt meer gezien als een instantie die vooronderzoek kan doen voor de Ethics Committee.

⁶⁰ De bevoegdheid voor beide Kamers van het U.S. Congress om het lidmaatschap af te nemen is geregeld in de Amerikaanse Grondwet. Dit gebeurt echter zelden. Het komt aan de andere kant vaak voor dat leden hun lidmaatschap opzeggen vanwege een lopende onderzoek van de Ethics Committee.

⁶¹ Zie voor een indrukwekkende lijst: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_federal_political_scandals_in_the_United_States

werk.⁶² Ondanks dergelijke veroordelingen, is er evenwel veel kritiek op de werking van de Ethics Committee, zowel binnen als buiten het House of Representatives. Er wordt door meerdere bronnen gesteld dat de Ethics Committee te politiek is en daardoor te weinig doet om daadwerkelijk effectief op te treden als bewaker van de gedragsregels. Dit ondanks het feit dat deze commissie bestaat uit een politiek uitgebalanceerde groep. Uit onderzoek blijkt overigens ook dat het vertrouwen van burgers in het U.S. Congress afneemt.⁶³

5. Europees Parlement

5.1 Gedragsregels en systeem

Het Europees Parlement beschikt over een gedragscode met bijbehorende uitvoeringsvoorschriften. Onder de gedragscode vallen niet alleen regels omtrent het aannemen en melden van giften of het melden van belangen, maar ook regels omtrent oud-leden en lobbyactiviteiten. Ook bijvoorbeeld het op uitnodiging van een derde aanwezig zijn bij een door die derde georganiseerd evenement is gereguleerd.

Het EP beschikt ook over een systeem van toezicht en handhaving. De Voorzitter, belast met het toezicht op de naleving van de gedragscode, kan het raadgevende comité voor het gedrag van leden, verzoeken om vermeende schendingen te onderzoeken. Indien deze een overtreding constateert wordt dit gemeld aan de Voorzitter met eventueel advies over de op te leggen sanctie. De Voorzitter besluit uiteindelijk over de op te leggen sanctie bij overtreding.

De sancties zijn neergelegd in artikel 166, leden 3 tot en met 5, van het Reglement van Orde van het EP en bestaan uit:

- (a) *een berisping;*
- (b) *het verlies van het recht op de verblijfsvergoeding voor een duur van twee tot dertig dagen;*
- (c) *onverminderd de uitoefening van het stemrecht ter plenaire vergadering, en in dit geval onder voorbehoud van strikte naleving van de gedragsregels, tijdelijke uitsluiting van deelname aan alle of een deel van de werkzaamheden van het Parlement gedurende een periode van twee tot dertig vergaderdagen van het Parlement of een van zijn organen, commissies of delegaties;*
- (d) *een voor maximaal een jaar geldend verbod voor het lid om het Parlement te vertegenwoordigen in een interparlementaire delegatie, een interparlementaire conferentie of een interparlementair forum.*
- (e) *in geval van een schending van de vertrouwelijkheid, een voor maximaal een jaar geldende beperking van het recht van toegang tot vertrouwelijke of gerubriceerde informatie.*

⁶² <https://newrepublic.com/article/150557/congress-makes-corruption-easy>

⁶³ <https://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/S2053-769720170000029002>

De onder b) tot en met e), bedoelde maatregelen kunnen worden verdubbeld bij herhaling van de overtreding of wanneer het lid weigert te voldoen aan een overeenkomstig artikel 165, lid 3, genomen maatregel.

Voorts kan de Voorzitter de Conferentie van voorzitters voorstellen het lid te schorsen of uit het door hem beklede ambt of een of meer door hem beklede ambten te ontheffen overeenkomstig de in artikel 21 neergelegde procedure.⁶⁴

Een sanctie wordt door de Voorzitter gepubliceerd op de website van het EP, waar de melding van de opgelegde sanctie minstens een jaar zichtbaar blijft. Dit volgt uit regel 166 van het Reglement van Orde van het EP.

5.2 Overige bronnen

Hoewel dit niet direct uit de sanctiemogelijkheden blijkt, heeft de onder b) genoemde sanctie (i.c. verlies van verblijfsvergoeding) de facto het karakter van een boete. Zo moest in 2015 een lid dat, in strijd met de regels, voor een ander lid stemmen had uitgebracht, zijn verblijfsvergoeding voor vijf dagen inleveren wegens stemfraude. Dit kwam neer op een bedrag van € 1530.⁶⁵ Een van de meer in het oog springende kwesties was het “Cash-for-Laws” schandaal in 2011. Daarin werden verschillende leden van het EP door journalisten, die voorwendden dat zij lobbyisten waren, geld geboden voor bepaald stemgedrag. Daar het onderzoek naar mogelijke corruptie door de betrokken leden werd tegengewerkt door de toenmalige voorzitter van het EP, zijn geen van de leden gesanctioneerd.⁶⁶

⁶⁴ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP/TEXT+RULES-EP+20180731+RULE-166+DOC+XML+V0//NL&language=NL&navigationBar=YES>

⁶⁵ <https://nos.nl/artikel/2075858-pvv-europarlementarier-gestraft-voor-stemfraude.html>

⁶⁶ https://www.europa-nu.nl/id/viykggfc2fro/gedragsregels_voor_europarlementariers#p3

Samenvattend schema

Instrument	NL	D	VK	Z W	VS	EP
Gedagsregels (Code of Conduct)	X	X	X	X	X	X
Gedagsregels t.a.v. lobbyisten			X	X	X	X
Toezicht op gedragsregels ⁶⁷						
a) door Voorzitter/Presidium		X		X		X
b) door aparte commissie		X			X	X
c) door onafhankelijke functionaris			X			
d) door fractievoorzitters				X		
Toezichtsonderzoek ⁶⁸						
a) openbaar						
b) openbaar na afloop		X	X		X	X
c) vertrouwelijk						
Sancties						
a) vertrouwelijke berisping					X	X
b) openbare reprimande (naming and shaming)		X	X		X	X
c) boete		X			X	X
d) uitsluiting/schorsing bepaalde tijd			X			
e) beperken/afnemen rechten en privileges					X	X
f) afnemen immunitet		X				
g) afnemen lidmaatschap			X		X	
Sanctieoplegging						
a) door Voorzitter/Presidium		X				
b) door commissie						
c) door Kamer		X	X		X	

Uit het bovenstaande kan worden geconcludeerd dat, behalve Nederland, alle parlementen beschikken over formeel toezicht op de gedragsregels. Ook kent, op Zweden en Nederland na, elk parlement de mogelijkheid van sanctieoplegging.

⁶⁷ Gezien het feit dat de effectiviteit en proportionaliteit van het systeem van de Wmv verwaarloosbaar is, wordt deze niet meegenomen in dit overzicht.

⁶⁴ De meeste parlementen onderzoeken in vertrouwelijkheid integriteitsschendingen, waarover in algemene zin wordt gerapporteerd. Alleen in de gevallen waarin een (ernstige) schending wordt geconstateerd, wordt het onderzoek met naam openbaar gemaakt.

From [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: Rapport versie 1.1: versie voor eindredactie door [REDACTED]**
 To [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>, [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Date November 9, 2018 at 12:11:27 PM CET

Beste [REDACTED]

Dank voor jullie opbeurende kwalificaties over de slotparagraaf. Die zit er nu dus in.

Voor het overige ben ik snel nog door hele document gegaan, maar amper tot geen opmerkingen. Het stuk stond toch al behoorlijk goed. Ook gedragscode/leidraad (had ik nog amper kunnen bekijken) is een pareltje.

We moeten in de echt laatste versie nog even naar wat opmaakdingetjes kijken volgende week (m.n. de regelafstand en spaties). Idem de literatuurlijst, waarvoor ik nu al vast even snel de stukken heb ingevoegd die we tot nu toe hebben gebruikt (maar wellicht nog niet compleet, nog niet alfabetisch en nog niet volgens de DIV-normen) .

Schrik niet van de vele revisies (met name de inhoudsopgave en de slotparagraaf. Want met de 'alles accepteren-knop' verdwijnt al die doorgehaalde tekst. [REDACTED], ik zou je ook adviseren om dat direct te doen en dan gewoon in een schone versie (zonder wijzigingen bijhouden) jouw redactionele slag dan door te voeren. Hak gerust knopen door en neem de vrije hand. Succes (c.q. stertke)

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]
 Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
 T +(31)70-318 [REDACTED] | A +(31)6 [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 9 november 2018 10:26
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Rapport versie 1.1: suggestie voor hernieuwde slotparagraaf

Hai [REDACTED],

Ik heb er maar 1 woord voor: Prachtig!! Echt waar: HULDE! Ik denk dat je hiermee alle leden aan boord hebt. En eens om de paragraaf in een keer helemaal te vervangen.

Groetjes,

[REDACTED]

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 9 november 2018 9:56
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Rapport versie 1.1: suggestie voor hernieuwde slotparagraaf

Goedemorgen,

Zoals gezegd, hierbij alvast even los per mail de tekst van de herschreven slotparagraaf. De formulering van [REDACTED] van aanbeveling 4 vond ik erg bruikbaar. 'Beschouw de mogelijkheden...'. Daarnaast heb ik de redenering nu in zoverre aangepast dat de werkgroep deze laatste aanbevelingen meer ziet als 'denkrichting'. Want: het is fundamenteel, vereist eerst draagvlak en zal een goede uitwerking behoeven. En daar hebben we een CWW voor.

Poging gedaan om zowel Foort tegemoet te komen (eerst de aanbevelingen van de werkgroep 'aan de voorkant' eens goed implementeren en evalueren alvorens het stelsel omgaat). En van Ton (betrek ook rol Vz EK). Ik denk dat meeste zich er nu wel in kunnen vinden, maar wellicht is het weer zoveel afgezwakt dat anderen het nu weer te vrijblijvend vinden ;-)

Daarom graag -als dat jullie nog lukt- vanochtend nog een kritische blik op onderstaande tekst. Er is namelijk zoveel gewijzigd, dat ik wil voorstellen deze paragraaf integraal er opnieuw in te plakken (ipv met revisies per regeltje; c.q. dus te werken met Å©Å©n grote revisie: de ene paragraaf voor de andere)

Naar een verbeterd toezicht en handhaving door de Tweede Kamer

In de vorige paragrafen heeft de werkgroep voorstellen gedaan ter verbetering van de kenbaarheid, toegankelijkheid, duiding en periodieke actualisering van integriteitsregels (de 'voorkant'). De werkgroep acht dat effectiever en nuttiger dan in te zetten op extra toezicht of verzwaarde sancties (de 'achterkant'). Daarnaast heeft de werkgroep de verwachting dat implementatie van de aanbevelingen die zij nu doet, de urgentie wegneemt tot het treffen van vergaande maatregelen op het gebied van toezicht en handhaving. De werkgroep beveelt aan om eerst in de praktijk te beproeven of haar voorstellen het gewenste effect sorteren en dit - over bijvoorbeeld 3 jaar - te evalueren. Alsdan kan beoordeeld worden of er hiaten in het systeem van toezicht en handhaving zijn gebleken.

Niettemin ziet de werkgroep in het stelsel van toezicht en handhaving zoals dit thans functioneert, ook mogelijkheden voor verbeteringen. Zoals eerder gesteld, zijn voor verschillende situaties al vergaande sancties mogelijk. Bijvoorbeeld de mogelijkheid voor het Presidium om bij schending van de vertrouwelijkheid de Kamer voor te stellen om een lid tijdelijk uit te sluiten van commissievergaderingen. Aan de andere kant constateert de werkgroep dat de Tweede Kamer nog niet de mogelijkheden benut om leden aan te spreken op het naleven van de integriteitsregels. Terwijl integriteitsschendingen het aanzien van de Kamer als instituut en het aanzien van de politiek schaden.

De werkgroep heeft meerdere mogelijkheden in ogenschouw genomen om verdergaande vormen van toezicht op naleving van integriteitsregels vanuit het instituut Tweede Kamer te organiseren. Zij heeft daarbij ook naar andere landen gekeken. De werkgroep komt tot de conclusie dat op dit punt een rol de Voorzitter het meest in de rede ligt. De Voorzitter is immers de persoon die het instituut van de Kamer vertegenwoordigt. In deze rol bewaakt de Voorzitter nu ook al de orde in de Kamer. Daaronder kan ook worden verstaan het informeren, en zo nodig aanspreken, van leden bij signalen van integriteitskwesaties. De werkgroep stelt zich voor dat bij geluiden in de media of anderszins, die een integriteitsschending betreffen, de Voorzitter het betreffende lid uitnodigt voor een informeel gesprek. Tijdens dit gesprek kan de Voorzitter met het betreffende lid spreken over aard en ernst van ontvangen signalen vanuit de verantwoordelijkheid die beiden hebben met betrekking tot het aanzien van de Kamer en de politiek. Op deze wijze wordt het lid door de Voorzitter op de hoogte gesteld van mogelijke problemen en daarmee potentieel beschermd, terwijl tegelijkertijd ook de Kamer als instituut hiermee gediend is.

Een verdergaande stap kan zijn dat formeel toezicht wordt gehouden. Het is mogelijk om deze rol neer te leggen bij bijvoorbeeld het Presidium omdat het Presidium nu ook al bij een deel van de integriteitsregels optreedt als toezichthouder. De werkgroep kan zich voorstellen dat zelfs relatief beperkte aanpassingen van het stelsel van toezicht en handhaving, waarin als sancties een vertrouwelijke berisping en zelfs een openbare berisping kunnen worden opgelegd, in ons parlementaire stelsel voldoende effectief zullen zijn. Dit berust op de constatering dat de vaststelling van een integriteitsschending - of soms alleen al de suggestie er van - in de praktijk al verregaande gevolgen kan hebben voor leden.

De werkgroep constateert dat aanpassingen op het terrein voor toezicht en handhaving een fundamenteel karakter hebben en om die reden niet lichtvaardig genomen moeten worden en gebaseerd moeten zijn op voldoende draagvlak in de Tweede Kamer. De werkgroep geeft om die reden wel deze denkrichtingen mee, als aanvulling op haar concrete voorstellen om vooral ook maatregelen 'aan de voorkant' te treffen. Echter, die verdere uitwerking van deze denkrichtingen zou, bij gebleken draagvlak in de Kamer, naar zijn aard neergelegd moeten worden bij de commissie van de werkwijze. Zo zou bijvoorbeeld een verdergaande rol van de Kamervoorzitter immers een aanpassing van de profielschets vergen. Ook kan het in de rede liggen om in de verdere uitwerking van maatregelen afstemming te zoeken met de Eerste Kamer. Daar is bijvoorbeeld al meer ervaring met een zwaardere rol voor de Kamervoorzitter bij integriteitsvraagstukken en oriënteert men zich nu ook op dit onderwerp. Vormen van kennisdeling of samenwerking tussen beide Kamer(voorzitter)s zouden - uiteraard met behoud van ieders eigen staatsrechtelijke positie - verder verkend kunnen worden.

Dit werkgroep komt tot de volgende aanbeveling:

Aanbeveling 4

Beschouw de mogelijkheden om in het bestaande stelsel van toezicht en handhaving, aanvullingen te doen die berusten op voldoende draagvlak in de Tweede Kamer. Overweeg daarbij welke rol de Kamervoorzitter en Presidium hierbij zouden kunnen spelen. De werkgroep schetst enkele denkrichtingen en doet de suggestie de uitwerking hiervan neer te leggen bij de Commissie voor de Werkwijze.

Met vriendelijke groet,

■■■■■

■■■■■

Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +(31)70-318■■■■ | +(31)6■■■■■

E ■■■■■@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: ■■■■■

Verzonden: donderdag 8 november 2018 23:18

Aan: ■■■■■.

Onderwerp: Rapport versie 1.1

Hai ■■■■■,

Hierbij de volgende versie van het rapport. Ik heb de kleine dingen zoveel mogelijk verwerkt, Kleijssen zoveel mogelijk verwerkt, een voetnootje Van Schendelen ingevoegd en de bijdragende mensen gekieteld. Voor aanbeveling 4 heb ik nog wat dingen opgenomen uit het gesprek met Kleijssen die voor jou ■■■■■, misschien nuttig zijn. Als je er niets mee kan, is dat natuurlijk helemaal prima.

Ik heb het hele ding dus echt weer helemaal doorgenomen. Daarbij viel me dus ook op dat het rapport niet overal hetzelfde lettertype en zo gebruikt. De hoofdtekst heb ik al helemaal rechtgetrokken d.w.z. lettertype Verdana, 9punt, alinea exact 14,15 pnt. De bijlagen zijn nu nog in verschillende lettertypes en zo. Laten we dat zo?

Mocht ik nu in het rapport nog overduidelijk dingen hebben laten liggen- sorry! Mijn hoofd heeft inmiddels een bepaalde mate van overgaar en tekstblindheid bereikt. Godzijdank zijn jullie er nog voor de extra check! Als er vragen zijn- bel/mail gerust.

Groetjes,

■■■■■

From [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: raming**
 To [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>, [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Date June 4, 2019 at 1:56:11 PM CEST

Tnx beiden! Keep you posted.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: dinsdag 4 juni 2019 12:42

Aan: [REDACTED]; [REDACTED]

Onderwerp: RE: raming

Ha [REDACTED] en [REDACTED],

Een prima stuk. Goed gedocumenteerde en feitelijke weergave van wat de TK ihkv de twee resterende GRECO aanbevelingen heeft gedaan, met de terechte conclusies dat de TK van mening is dat ze hiermee van tafel zijn. Die slotconclusie is echter, strikt genomen, geen Kameruitspraak of - besluit. Maar ik zou het er gewoon inhouden. Sterker nog, mijn voorstel is om ook 'in voldoende mate' te schrappen. Maar dit is wel even een puntje van aandacht misschien nog (ook voor [REDACTED]): kan en mag in een feitelijke ambtelijke rapportage deze conclusie getrokken worden. Of wordt dit een nog door de TK vast te stellen rapportage (dan is dat ook opgelost uiteraard).

Verder heb ik amper iets toe te voegen aan het stuk en de suggesties van [REDACTED]. Hierbij, zoals gevraagd, de versie met beider commentaar er in.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED] | (+31)6 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: dinsdag 4 juni 2019 11:58

Aan: [REDACTED]; [REDACTED]

Onderwerp: RE: raming

Urgentie: Hoog

Ha [REDACTED], tnx! [REDACTED], zou jij in deze versie van [REDACTED] jouw eventuele aanpassingen willen aanbrengen? Dan heb ik ze in A@A@n document.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: dinsdag 4 juni 2019 11:31

Aan: [REDACTED]; [REDACTED]

Onderwerp: RE: raming

Hai [REDACTED],

Ik heb een paar neuzelidingetjes gespot. Kijk maar of je ze over neemt hoor! Zie bijlage. J

Hartelijke groet,

[REDACTED]

T (+31)70-318 [REDACTED] | M (+31)6-[REDACTED] (let op! Nieuw nummer!)

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: maandag 3 juni 2019 18:29
Aan: [REDACTED]; [REDACTED]
Onderwerp: RE: raming
Urgentie: Hoog

Vriendelijke vrienden, hier een eerste conceptje, waarbij de brief van het presidium van 17 april jl. uitgangspunt is geweest. Graag jullie reacties!

Ik ben in de beantwoording al uitgegaan van overname van de motie. Gezien de ondertekening zal dat wel goedkomen denk ik.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: maandag 3 juni 2019 13:17
Aan: [REDACTED]; [REDACTED]
Onderwerp: RE: raming

Nee, geen antwoorden van ons gevraagd. Wel ga ik voor BZK, de formele antwoorder van de GRECO-vrienden, nu een korte samenvatting van de stand van zaken maken. Leg ik nog aan jullie voor.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: maandag 3 juni 2019 12:37
Aan: [REDACTED]; [REDACTED]
Onderwerp: RE: raming

Ik denk dat het om 13.00 verder gaat en het is in de troelstrazaal. Ik ben ook heeeeeeeel benieuwd. Van Nispen zat overigens weer op het spoor van meer toezicht en sanctionering. En het afschaffen van de verblijfskostenregeling.

Van: [REDACTED]
Verzonden: maandag 3 juni 2019 12:36
Aan: [REDACTED]; [REDACTED]
Onderwerp: RE: raming

Benieuwd naar de antwoorden dan ;-)

Lukt me vanmiddag beter om mee te luisteren. Is bekend hoe laat debat wordt hervat (en op welke zaal moet ik dan afstemmen?)

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED] | (+31)6 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: maandag 3 juni 2019 12:30
Aan: [REDACTED]; [REDACTED]
Onderwerp: RE: raming

Zeker! Meerdere keren... Het CDA vroeg waarom de laatste aanbeveling niet werd uitgevoerd...

[REDACTED]

Hartelijke groet,

[REDACTED]

T (+31)70-318 [redacted] | M (+31)6-[redacted] (let op! Nieuw nummer!)
E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [redacted]
Verzonden: maandag 3 juni 2019 12:29
Aan: [redacted]; [redacted]
Onderwerp: RE: raming

Ik heb helaas niets kunnen volgen van het debat, maar (in een nutshell) is er nog iets gezegd over integriteit?

Met vriendelijke groet,

[redacted]

[redacted]

Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [redacted] | (+31)6 [redacted]
E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [redacted]
Verzonden: maandag 3 juni 2019 12:27
Aan: [redacted]; [redacted]
Onderwerp: raming

Worden er nog antwoorden van ons verwacht?

Groetjes,

[redacted]

From [REDACTED] </O=STATEN-GENERAAL [REDACTED]>

Subject **RE: Ramingsbehandeling**

To [REDACTED]@tweedekamer.nl>

Date May 18, 2020 at 3:16:10 PM CEST

Dat is goed om te weten. Die zal ik ook nog een keertje opsnorren en bekijken. Ik ben die dag gewoon in huis, dus ik kan snel handelen.

Hartelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Griffie Plenair - Bureau Wetgeving

Tweede Kamer der Staten-Generaal

M +(31) [REDACTED] | T +(31)70 318 [REDACTED] | E [REDACTED]@tweedekamer.nl

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Verzonden: maandag 18 mei 2020 14:54

Aan: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Onderwerp: RE: Ramingsbehandeling

Fijn. Dankjewel.

Er zullen ongetwijfeld ook vragen komen over (de moties) vertrouwelijke stukken.

De teksten van jou en [REDACTED] met de uitwerking liggen er al een tijdje.

Half maart was er een overleg gepland met de motie-indieners, dat is niet doorgegaan.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Stafbureau Voorzitter en Presidium

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA

T +(31)70-318 [REDACTED] | E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Verzonden: maandag 18 mei 2020 11:02

Aan: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Onderwerp: RE: Ramingsbehandeling

Hai [REDACTED],

Dat gaat uiteraard lukken! Ik zet het gelijk in de agenda.

Hartelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Griffie Plenair - Bureau Wetgeving

Tweede Kamer der Staten-Generaal

M +(31) [REDACTED] | T +(31)70 318 [REDACTED] | E [REDACTED]@tweedekamer.nl

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Verzonden: maandag 18 mei 2020 10:20

Aan: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Onderwerp: Ramingsbehandeling

Dag [REDACTED],

Maandag 8 juni staat de behandeling van de Raming 2021 op de agenda.

De gedragscode en de regeling toezicht en handhaving integriteit staan waarschijnlijk ook op de agenda.

De commissie Biza moet dit nog formeel besluiten.

De verwachting is dat integriteit een groot onderdeel gaat uitmaken van het debat.

Ik ga er vanuit dat [REDACTED] 8 juni nog niet terug is, daarom mijn vraag of het jou lukt om deze dag de Ramingsbehandeling te volgen en de beantwoording van de vragen op dit punt voor te bereiden?

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Stafbureau Voorzitter en Presidium

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA

T +(31)70-318 [REDACTED] | E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

From [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: Brief Pres. aan Kamer (Greco)**
 To [REDACTED]@tweedekamer.nl>, [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Date April 8, 2019 at 5:01:25 PM CEST

Precies! Was ook een beetje mijn logica.

Met vriendelijke roet

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-31 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: maandag 8 april 2019 17:01
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Brief Pres. aan Kamer (Greco)

Ha [REDACTED]

Prima eindresultaat op deze manier! Ben benieuwd of ze het woensdag zo overnemen.

Enige punt waar ik over twijfelde is het al dan niet consequent verwijzen naar de betreffende Kamerstukken wanneer er brieven aangehaald worden. Zoals gezegd, was ik na 1 voetnoot maar gestopt. Maar eigenlijk is het nu ook wel prima zo met slechts 2 voetnoten. Overzichtelijker, en de logica is nu dat er alleen een voetnoot is gebruikt wanneer verwezen wordt naar een compleet rapport (i.c. Van Oosten-I en Van Oosten-II).

Met vriendelijke groet,

Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-31 [REDACTED] | (+31)6 [REDACTED]

E r.noordsij@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: maandag 8 april 2019 16:04
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: FW: Brief Pres. aan Kamer (Greco)

Beste beiden,

Ter info.

Met vriendelijke groet,

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: maandag 8 april 2019 16:04
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Brief Pres. aan Kamer (Greco)

Ha [REDACTED] dank! Lijkt ons heel goed, bijgaand de concept-brief retour met nog wat kleine aanpassingen.

Met vriendelijke roet

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

Van: [REDACTED]
Verzonden: maandag 8 april 2019 11:36
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: Brief Pres. aan Kamer (Greco)

Dag [REDACTED],

Hierbij een concept brief van het Presidium aan de Kamer n.a.v. de aanbevelingen van de werkgroep Van Oosten.
Kan deze brief op deze manier aan de Kamer worden voorgelegd?
Het rapport van de werkgroep wordt dan tegelijk met deze brief meegestuurd.

Groet,

[REDACTED]

From [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: nabrandertje: artikel Elzinga**
 To [REDACTED]@tweedekamer.nl> [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Date October 12, 2018 at 1:09:05 PM CEST

Ha [REDACTED] dank! Interessant artikel, maar eens met de oordeel het nu niet aan de leden toe te sturen.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED].

Verzonden: donderdag 11 oktober 2018 16:35

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: nabrandertje: artikel Elzinga

Ha [REDACTED]

Ik krijg net van [REDACTED] (die helpt met stukken over integriteit op te zoeken) nog een interessant artikel van een oude bekende, Jan Douwe Elzinga. Die weer reageert op Bovend'Eert.

Op zich jammer dat hij daar nu pas mee komt, nu we net alle stukken hebben verstuurd.

Aan de andere kant ook weer niet heel veel nieuws en m.i. ook niet wezenlijk genoeg om nog na sturen.

Elzinga steunt weliswaar pleidooi Bovend'Eert, maar pleit dan weer niet voor gedragsregels omdat die niet handhaafbaar/afdwingbaar etc. zijn.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T + (31)70-318 [REDACTED] | + (31) [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED].

Verzonden: donderdag 11 oktober 2018 12:23

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: RE: Notitie tbv gesprek met deskundigen_dinsdag 16 oktober 2018

Ha [REDACTED]

Hier de (wat mij betreft) definitieve versie.

Een goede vraag is nog toegevoegd door [REDACTED] voor Bovend'Eert

Zelf heb ik nog een vraag n.a.v. het artikel van Van Schendelen toegevoegd (en 2 eerdere algemene vragen laten vervallen, namelijk of hij GRECO kent (maar dat rapport gaan we hem mailen) en of er onderzoek is gedaan (maar dat blijkt wel uit zijn artikel)

Ik stuur zo nog even in een losse mail een aanzet voor antwoord aan Van Schendelen.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T + (31)70-3182023 | + (31)618595726

E r.noordsij@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED].

Verzonden: donderdag 11 oktober 2018 10:42

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: RE: Notitie tbv gesprek met deskundigen_dinsdag 16 oktober 2018

Thx!!

Ik stuur voor 12.00 uur de definitieve versie ter verspreiding aan [REDACTED] (plus dan een suggestie voor een antwoord op de mail van

Met vriendelijke groet,

Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +(31)70-318 | +(31)6

E @tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van:

Verzonden: donderdag 11 oktober 2018 10:34

Aan:

Onderwerp: Notitie tbv gesprek met deskundigen_dinsdag 16 oktober 2018

Hai ,

Een paar minieme dingetjes en ik heb een vraag toegevoegd bij Boven'd Eert.

Groetjes,

From: [REDACTED] tweedekamer.nl>
 Subject: RE: recente ontwikkelingen dossier integriteit Tweede Kamer
 To: [REDACTED] tweedekamer.nl>, [REDACTED] tweedekamer.nl>
 Date: February 1, 2019 at 11:47:32 AM CET

Dank vrienden! Mailtje aangepast en uit. We blijven het volgen...

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
 T (+31)70-318 [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 1 februari 2019 11:35
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: recente ontwikkelingen dossier integriteit Tweede Kamer

Ha allebei,

Met de punten die [REDACTED] al heeft aangevuld, heb ik eigenlijk niets wezenlijks meer toe te voegen. Hier en daar een klein dingetje aangevuld in de tekst hieronder (w.o. mijn neiging om altijd kopjes te willen zetten bij opsommingen :-)

Ik denk dat dit (voor nu) wel precies de meldenswaardige punten voor [REDACTED] zijn: debat EK, de lezing van Bovend'Eert en de media-aandacht/nieuwste versie van de PI-index.

Ik ben nog even heel snel door het verslag van het EK-debat heen scrollend zie ik af en toe zowel interessante als vermakelijke of tenenkrommende uitspraken en redenering. Wellicht kunnen we nog aanbieden dat we op een later moment dat in een korte samenvatting nog wat op een rij zetten. Maar conclusie voor nu is inderdaad dat er, los van de 6 punten die EK al had bedacht, er geen meerderheid lijkt voor wat [REDACTED] verwoordt als 'de echte besluiten'.

EÃn lastig punt (zie ook arcering) is inderdaad de opmerking van de AR. Inderdaad relevant en om die reden misschien wel noemen (het is immers in de zaal zo gezegd in het openbaar).

[REDACTED] Een optie is ook om gearceerde achterwege te laten (evt. kan Tim dit signaal nog wel eens mondeling bij [REDACTED] neerleggen). Als we iets willen zeggen hierover, dan de opmerking die hij openbaar maakte. Wat ik dan wel wil toevoegen is dat hij (ook al was dat bij de borrel ;-) vrij stellig was in het feit dat de AR dit niet wilde, nooit zou doen en waarschijnlijk ook niet eens mag.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]
 Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
 T (+31)70-318 [REDACTED] | (+31) [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: vrijdag 1 februari 2019 10:57
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: recente ontwikkelingen dossier integriteit Tweede Kamer

Tnx so much, benieuwd naar de aanvullingen van [REDACTED]

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
 T (+31)70-318 [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: donderdag 31 januari 2019 21:45
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: recente ontwikkelingen dossier integriteit Tweede Kamer

Zie hieronder in lichtblauw!

Hartelijke groet,

[REDACTED]
 T (+31)70-318 [REDACTED] | M (+31)6 [REDACTED] (let op! Nieuw nummer!)
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: donderdag 31 januari 2019 17:34
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: recente ontwikkelingen dossier integriteit Tweede Kamer
Urgentie: Hoog

Ha [REDACTED] graag jullie aanvullingen /correcties! [REDACTED] jij hebt er waarschijnlijk geen tijd voor, begreep ik? Alle begrip!

HG [REDACTED]

Beste [REDACTED]

Zoals mondeling al aangekondigd, noemen we je kort een paar recente ontwikkelingen in bovenstaand dossier.

a) Debat Eerste Kamer

De Eerste Kamer heeft afgelopen dinsdag een plenair debat op fractievoorzittersniveau plaatsgevonden over integriteit in de Eerste Kamer. In december had er al een rondtafelgesprek in de Eerste Kamer plaatsgevonden, waarvoor ook Foort van Oosten was uitgenodigd. De Eerste Kamer is dus naar buiten toe wel echt aan het werk op dit terrein. Het debat dinsdag was echter bedoeld als afronding van een proces, maar tot een echte afronding is het niet gekomen. De echte besluiten (waar willen we heen? Welke regels willen we? Op welk niveau? Wat voor toezicht moet er zijn? Wat voor sancties?) zijn niet genomen. De drie ingediende moties lijken op dit moment nog geen meerderheid te behalen- maar daarvoor dient uiteraard de stemming aanstaande dinsdag te worden afgewacht.

Ter inleiding op het debat heeft de Voorzitter van de Eerste Kamer onder andere gewezen op zes conclusies/afspraken die inmiddels binnen de Eerste Kamer (College van Senioren) zijn getrokken/gemaakt m.b.t. integriteit. Als volgt:

1. We publiceren binnenkort een integraal geschenkenregister en een reizenregister op de website van de Eerste Kamer. Deze registers zijn een aanvulling op de vermelding van reizen en geschenken bij individuele leden;
2. Alle leden krijgen een herinnering van [REDACTED] met het verzoek ontvangen geschenken en gemaakte reizen te melden;
3. We hebben geconcludeerd dat de openbaarmaking van functies die leden naast het lidmaatschap van de Kamer bekleden meer aandacht vereist. De overzichten met nevenfuncties

moeten actueel en correct zijn, en ook voldoende informatie bevatten. Daarbij gaat het met name om de reglementair vereiste korte beschrijving van de werkzaamheden die een lid verricht en van de organisatie waarvoor het lid werkzaam is. Daar gaan we scherper op zijn;

4. De relevante wet- en regelgeving wordt nogmaals onder de leden verspreid;

5. Na de komende Kamerwisseling wordt een introductiebijeenkomst over integriteit georganiseerd voor de nieuwe leden, en voor alle leden;

6. Het College van Senioren organiseert tweemaal per jaar een speciale bijeenkomst over integriteit, bedoeld om ervaringen en best practices uit te wisselen.

De Tweede Kamer hanteert dezelfde afspraken ~~verdoet hier af aan~~, m.u.v. punt 6. In het rapport van de werkgroep-Van Oosten staat wel een enigszins vergelijkbare aanbeveling. V.w.b. punt 3 gaat de Tweede Kamer minder ver maar dat punt is voor de Tweede Kamer ook wat minder relevant. Zie voor het gewisselde tijdens het debat verder:

<https://www.eerstekamer.nl/verslag/20190129/verslag>. Ook heel interessant omdat de opvattingen van de individuele leden van de werkgroep-Van Oosten ook best uiteen liepen/anders waren dan die van de leden uit de EK?

b) **Lezing prof. Bovend'Eert**

Op dinsdag 29 januari was er een lezing bij cursus van de Academie voor Wetgeving met als onderwerp: Gedragsregels voor leden van het parlement, met en als spreker prof. Bovend'Eert, deskundige op dit terrein. Hij was ook AAN van de gesprekspartners van de werkgroep-Van Oosten en tevens aanwezig bij het rondetafelgesprek van de Eerste Kamer in december vorig jaar. Hij vindt dat Eerste en Tweede Kamer op dit moment echt tekortschieten op het terrein van integriteit. Hij pleit o.m. voor een stevige set van gedragsregels (een soort code of conduct, waar overigens de werkgroep-Van Oosten ook een heel voorzichtig voorstel voor doet in de vorm van een leidraad) en vooral voor een goede handhaving van de afgesproken regels (daar voldoen beide Kamers helemaal niet aan). Eventueel zijn de sheets van deze lezing beschikbaar. Tijdens de lezing gaf een aanwezige van de Algemene Rekenkamer (ARK) aan dat de ARK in het verleden benaderd is door GRECO over de mogelijkheid om (integriteits?)onderzoek te doen naar de leden van de kamers. Informele navraag leerde dat de AR dit niet doet en wenst en waarschijnlijk ook niet mag.

c) **Politieke Integriteitsindex 2018**

In de media blijft het onderwerp ook belangstelling trekken. Zo stond in de Volkskrant van afgelopen zaterdag een artikel over de politieke integriteitsindex van 2018. Zie verder:

<https://newsdesk.moreover.com/click/?p=aHR0cHM6Ly9uZXZzZGVzav5tb3llb3Zlci5jb20vYXJ0aWNsZS8zODM1NTA4NjEyOC5odG1sP2NpZD1NVEEzT1RRNCZ1aWQ9TVRVME1qUXg&a=38355086128&f=UHJpbmQ&s=YWxlcnQ&u=>

Met vriendelijke groet, ook van [REDACTED] en [REDACTED],

[REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED]
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

From [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: Rapportage**
 To [REDACTED]@tweedekamer.nl>, [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Date October 23, 2018 at 2:24:27 PM CEST

Ha [REDACTED] would be wonderfull! Ook jij/jullie verder een mooi reces toegewenst.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED].

Verzonden: zaterdag 20 oktober 2018 14:32

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: RE: Rapportage

Dag [REDACTED] & [REDACTED],

Dank!
 In mijn vorige mail al toegelicht dat ik gisteren niet aan reageren toe kwam. Dat zal vanaf morgen ook niet gaan want dan ben ik op pad. Niettemin wil ik nog wel een poging doen om ergens eind volgend week even een eerste aanzet te doen in deze 'rapportagemal' voor een structuur en mogelijke opzet voor een rapportage. Zou m.i. mooi zijn om rapport zelf relatief kort en bondig te houden, en te kiezen voor aantal bijlagen (en daarbij vooral gebruik makend van eerdere delen van stafnotities) met achtergrondstukken ter onderbouwing/verduidelijking. Ik probeer dan de 28^e aanzetje te doen, zodat we maandag 29 daar al even over kunnen brainstormen.

Een goed herfstreces gewenst !!

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Dienst Analyse en Onderzoek

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T +(31)70-318 [REDACTED] | +(31)6 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: donderdag 18 oktober 2018 21:12

Aan: [REDACTED].

Onderwerp: Rapportage

Hai [REDACTED] en [REDACTED]

Hierbij als beloofd het format voor de rapportage.

Groetjes, [REDACTED]

From "M.P.C.M. van Schendelen" [redacted]@essb.eur.nl>
 Subject **RE: rondetafelgesprek werkgroep integriteit Leden Tweede Kamer**
 To [redacted]@tweedekamer.nl>
 Date October 10, 2018 at 7:52:46 PM CEST

Geachte heer [redacted],

Dank voor nogmaals bevestiging. Graag ontvang ik vooraf de precieze TK-taakopdracht aan de werkgroep, zodat ik gericht op die taak of target kan meedenken. Hartelijke groeten, Rinus van Schendelen

From: [redacted]@tweedekamer.nl
Sent: 10 October 2018 09:26
To: M.P.C.M. van Schendelen
Cc: [redacted]
Subject: rondetafelgesprek werkgroep integriteit Leden Tweede Kamer

Geachte heer Van Schendelen,

Graag nodig ik u hierbij namens de werkgroep integriteit Leden Tweede Kamer ook formeel uit voor een besloten en informeel rondetafelgesprek met de leden van de werkgroep op dinsdag 16 oktober aanstaande van 18.30 uur tot ca. 20.00 uur. Namens de werkgroep bij voorbaat dank voor uw bereidheid hieraan deel te nemen!

Het gesprek zal plaatsvinden in de Tweede Kamer. Zoals al besproken verzoek ik u zich even voor half zeven te melden bij de ingang Plein van de Tweede Kamer. U zult daar worden opgehaald.

Eerder heb ik u gemeld dat naast u ook uw collegas Bovendeert en [redacted] ij het gesprek aanwezig zouden zijn. De heer Bovendeert zal aanwezig zijn; mevrouw [redacted] heeft tot haar spijt af moeten zeggen.

Mocht u voorafgaand aan het gesprek nog vragen hebben, dan ben ik daar uiteraard altijd voor beschikbaar.

Met vriendelijke groet,

[redacted]

[redacted]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [redacted]

E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: M.P.C.M. van Schendelen [mailto:[redacted]@essb.eur.nl]
Verzonden: zaterdag 6 oktober 2018 18:44
Aan: [redacted]
CC: Oosten van F.; [redacted]
Onderwerp: RE: TK-pas voor 'vreemde eend'

Geachte heer [redacted]

Uitstekend en aldus vastgelegd, u ziet mij dan bij Plein-balie.

Eventuele stukken graag vooraf per email.

Hartelijke groet, Rinus van Schendelen

From: [redacted]@tweedekamer.nl
Sent: 06 October 2018 09:59
To: M.P.C.M. van Schendelen
Cc: Oosten van F.; [redacted]
Subject: RE: TK-pas voor 'vreemde eend'

Geachte heer Van Schendelen, dank voor uw mail. U kunt uitgaan van dinsdag 16 oktober om 18.30 uur. Wilt u zich melden bij de ingang Plein van de Tweede Kamer en naar mij vragen? Tot dan!

Met vriendelijke groet, [redacted]

[redacted]

[redacted]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [redacted]

E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: M.P.C.M. van Schendelen [mailto:[redacted]@essb.eur.nl]
Verzonden: vrijdag 5 oktober 2018 18:38
Aan: [redacted]
CC: Oosten van F.
Onderwerp: RE: TK-pas voor 'vreemde eend'

Geachte heer [redacted],

Hierbij bevestig ik de recent gemaakte potlood-afspraken om dinsdag 16 okt om 18:30 uur dan wel vrijdag 19 okt op enig tijdstip met de cie-Van Oosten inzake het thema integriteit: hoe te versterken? in het TK-gebouw in gesprek te gaan.

Graag z.s.m. uw definitieve datum, tijd, ruimte en, zo mogelijk, de taakopdracht aan de cie en andere relevante stukken.

Met hartelijke groeten, Rinus van Schendelen

PS Het bureau van [redacted] mevr. [redacted] maakte vandaag al een afspraak met mij, dank voor uw doorverwijzing!

From: M.P.C.M. van Schendelen
Sent: 04 October 2018 14:37
To: [REDACTED]
Cc: Oosten van F.
Subject: RE: TK-pas voor 'vreemde eend'

Geachte heer [REDACTED]
 Hartelijk dank voor uw bericht namens dhr. Van Oosten en uw doorverwijzing naar de [REDACTED].
 Uiteraard respecteer ik de taakverdeling binnen de TK en de focus van de cie-Van Oosten op het thema integriteit.
 Mijn ervaring vanuit de EU en EU-landen is evenwel dat verbetering van integriteit mede afhankelijk is van de mate van openheid en toegang van een organisatie. Naarmate die groter zijn, ontstaat door krachten van buiten intern vanzelf meer prudent gedrag.
 Binnen Europa zijn COM én EP hiervan schoolvoorbeeld: zelfs lichte, interne en externe gedragsregels geven bij openheid en toegang een versterkte sociale controle van buiten, prudentie van alle betrokkenen en betere democratie. Elk EU-land en nationaal parlement ligt op hen meer of minder ver achter. De TK zou nationale koploper kunnen worden!
 Op verzoek van het tijdschrift Res Publica heb ik die werking nogmaals kort beschreven. De tekst staat in het nummer van dit kwartaal. Omdat ik de toegezegde PDF nog niet heb ontvangen, zend ik ter attentie van dhr. Van Oosten mijn geplaatste tekst als attach hierbij.
 Hopende dat de korte inhoud hem interesseert en met nogmaals dank, hartelijke groeten, Rinus van Schendelen

From: [REDACTED]@tweedekamer.nl
Sent: 04 October 2018 14:06
To: [REDACTED]
Cc: Oosten van F.
Subject: TK-pas voor 'vreemde eend'

Geachte heer Van Schendelen,

In antwoord op uw onderstaande e-mailbericht bericht ik u namens de heer Van Oosten het volgende.

Het door u in uw e-mailbericht aangehaalde onderwerp (uw toegang tot de Tweede Kamer met de aan u beschikbaar gestelde toegangspas) maakt naar het oordeel van de werkgroep integriteit leden Tweede Kamer geen onderdeel uit van de door het Presidium van de Tweede Kamer aan de werkgroep gegeven opdracht. De werkgroep wijst hierbij m.n. op het in dit kader relevante gedeelte van de opdracht aan de werkgroep, nl. om zich opnieuw over de bestaande integriteitsbepalingen te buigen in het licht van de meest recente aanbevelingen van GRECO. U zou zich inzake uw onderwerp wellicht kunnen wenden tot [REDACTED] van de Tweede Kamer, mevrouw [REDACTED]. Zij is per e-mail bereikbaar via [REDACTED]@tweedekamer.nl

Ik hoop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groet,
 griffier werkgroep integriteit leden Tweede Kamer,
 [REDACTED]

Versie 16 oktober 2019

Wijziging Reglement van Orde

Artikel [PM]

1. Bij afzonderlijke regeling, vast te stellen door de Kamer, wordt een gedragscode vastgesteld. De gedragscode is van toepassing op de Kamerleden.
2. Bij overtreding van de gedragscode, bedoeld in het eerste lid, kunnen de volgende sancties worden opgelegd:
 - a. aanwijzing;
 - b. berisping;
 - c. schorsing.

Artikel [PM]

1. Er is een onafhankelijke adviseur integriteit en een comité van onderzoek integriteit.
2. Bij afzonderlijke regeling, vast te stellen door de Kamer, worden voorschriften gegeven over de onafhankelijke adviseur integriteit en het comité voor onderzoek alsmede over de wijze van oplegging van sancties en de inhoud daarvan.

Toelichting

Elk Kamerlid wordt geacht bekend te zijn met de regels omtrent integriteit. Om de kenbaarheid van deze regels te verhogen en een duidelijk kader te geven wordt voorgesteld een gedragscode vast te stellen. Bij deze reglementswijziging wordt daarnaast het toezicht en de handhaving omtrent integriteitsregels versterkt. Bij een deel van de integriteitsregels bestaat in het huidige stelsel nog (vrijwel) geen toezicht en handhaving. Bij andere integriteitsregels zijn de mogelijkheden op dit moment beperkt. Kamerleden kunnen advies krijgen over de toepassing van de gedragscode van een onafhankelijk adviseur. Bij klachten over een de naleving van de gedragscode door een Kamerlid kan onafhankelijk onderzoek worden gedaan door een comité van onderzoek. Verder worden de mogelijkheden voor sanctionering door de Kamer verbeterd, waarbij naast de bestaande mogelijkheid van schorsing ook lichtere vormen van sanctionering worden geïntroduceerd. In het Reglement van Orde (hierna: RVOTK) worden de grondslagen voor de regeling advies en toezicht integriteit neergelegd, waarin dit nader wordt uitgewerkt.

In het eerste artikel is de grondslag voor de gedragscode opgenomen. De gedragscode omvat niet alleen de abstracte voorschriften die feitelijk de hoofdregels van integer gedrag geven, maar ook een uitgebreide toelichting over deze hoofdregels. De gedragscode is voorts gebaseerd op wettelijke bepalingen en de reeds bestaande regels over integriteit in het RVOTK. De door de werkgroep Integriteit opgestelde leidraad met gedragsregels, inclusief toelichting kan worden aangemerkt als gedragscode. Deze leidraad behoort tot de aanbevelingen van de werkgroep Integriteit die door het Presidium zijn overgenomen en op 17 april 2019 aan de Kamer zijn voorgelegd. Met de gewijzigde motie-Van der Molen c.s., die op 18 juni 2019 met algemene stemmen is aangenomen, heeft de Kamer uitgesproken de aanbeveling van de werkgroep over toezicht en handhaving nader te willen uitwerken. Het Presidium is verzocht hiertoe met een voorstel te komen.¹ De toelichting bij de gedragscode kan op basis van dit voorstel waar nodig worden aangevuld.

Verder bepaalt het tweede lid van dit artikel dat bij overtreding van de gedragscode, dus de facto bij een schending van de integriteitsregels, een sanctie kan worden opgelegd. Deze sancties zijn het

Ik zit hem nog even door te lezen en zie bijv dat de toelichting bij gedragsregel 4 zal moeten worden aangepast m.b.t. schorsing, aangezien die straks niet meer helemaal de lading dekt.

¹ Zie Kamerstukken 35 166, nrs. 5 en 20.

Versie 16 oktober 2019

geven van een aanwijzing, het geven van een berisping en het opleggen van een schorsing. In plaats van sanctionering kan een Kamerlid overigens ook een aanbeveling worden gedaan. In het andere artikel wordt geregeld dat er een onafhankelijke adviseur integriteit is en een comité² van onderzoek voor de behandeling omtrent klachten aangaande de integriteit van Kamerleden. Voorts is geregeld dat bij afzonderlijke regeling invulling wordt gegeven aan de taken, bevoegdheden en werkwijze van de Adviseur en het Comité.

Regeling advies en toezicht integriteit

Hoofdstuk 1. Algemeen

Artikel 1 Begripsbepaling

In deze regeling wordt verstaan onder:

- a. *Adviseur*: de onafhankelijke adviseur integriteit, bedoeld in artikel [PM] van het Reglement van Orde van de Tweede Kamer;
- b. *Comité*: het comité van onderzoek integriteit, bedoeld in artikel [PM] van het Reglement van Orde van de Tweede Kamer.

Hoofdstuk 2. De Adviseur

Artikel 2 Benoeming

1. De Adviseur wordt door het Presidium benoemd voor de duur van zes jaar. Herbenoeming kan twee maal en telkens voor ten hoogste zes jaar plaatsvinden.
2. De Adviseur is onafhankelijk.
3. De Adviseur ontvangt enkel een vergoeding voor de kosten die samenhangen met het uitvoeren van zijn taken.

Artikel 3 Taken

De Adviseur heeft tot taak:

- a. Kamerleden op verzoek te adviseren over kwesties aangaande integriteit;
- b. het Presidium op verzoek te adviseren over kwesties aangaande integriteit.

Artikel 4 Jaarverslag

1. De Adviseur zendt jaarlijks in februari aan het Presidium zijn jaarverslag over het voorgaande jaar. In het jaarverslag wordt in ieder geval op niet tot personen herleidbare wijze opgenomen welke adviezen zijn verstrekt.
2. De Adviseur kan in zijn jaarverslag aanbevelingen doen die strekken tot een wijziging van de gedragscode of een verduidelijking geven van de gedragscode.
3. Het Presidium maakt het jaarverslag openbaar.

Artikel 5 Archief

² Er is gekozen voor de term "comité" om mogelijke verwarring te voorkomen met de term "commissie" die in het RvOTK bij uitsluiting wordt gebruikt voor een orgaan van de Kamer.

Versie 16 oktober 2019

De Adviseur draagt voor het einde van zijn benoemingstermijn de documenten die op verzoek aan hem zijn verstrekt en andere documenten die hij van belang acht aan de Kamer over. Hij kan hierbij gemotiveerd aangeven dat documenten niet openbaar gemaakt mogen worden en voor de duur van tien jaren alleen ter inzage liggen voor een Adviseur.

Hoofdstuk 3. Adviesprocedure

Artikel 6 Verzoek om advies door Kamerleden

1. Een Kamerlid kan de Adviseur verzoeken om advies over kwesties aangaande integriteit die hemzelf betreffen. Hij verstrekt hierbij alle noodzakelijke informatie aan de Adviseur.
2. De Adviseur brengt het advies schriftelijk uit aan het verzoekende Kamerlid.
3. De adviesaanvraag en het advies van de Adviseur zijn vertrouwelijk. Het Kamerlid dat het advies heeft gekregen, kan besluiten het advies openbaar te maken.

Artikel 7 Verzoek om advies door het Presidium

1. Het Presidium kan de Adviseur verzoeken om advies over kwesties aangaande integriteit.
2. De Adviseur brengt het advies schriftelijk uit.
3. Het advies van de Adviseur is vertrouwelijk. Het Presidium kan besluiten het advies openbaar te maken.

Hoofdstuk 4. Het Comité

Artikel 8 Samenstelling en benoeming

1. Het Comité bestaat uit een voorzitter en twee **andere** leden. Zij worden benoemd door het Presidium voor de duur van ten hoogste vier jaar. Herbenoeming kan twee maal en telkens voor ten hoogste zes jaar plaatsvinden.
2. Het Comité is onafhankelijk.
3. De leden van het Comité ontvangen enkel een vergoeding voor de kosten die samenhangen met het uitvoeren van hun taken.

Volgens gebruikelijke wetgevingstechniek is "andere" niet nodig.

10/17/2019 12:42

Alternatief 1: Vaste Kamercommissie met leden van de Kamer.

Alternatief 2: Ad hoc in te stellen Kamercommissie met leden van de Kamer.

Voor- en nadelen van alternatief 1 en 2 zijn geschetst in de toelichting. Bij keuze voor een van deze alternatieven dient overal waar "het Comité" staat worden gelezen "de commissie" en kan artikel 8 vervallen.

Artikel 9 Taak

Het Comité heeft tot taak klachten aangaande de integriteit van Kamerleden te behandelen.

Artikel 10 Archief

Het Comité draagt elke zes jaar de documenten die op zijn verzoek zijn verstrekt en andere documenten die hij van belang acht aan de Kamer over. Het kan hierbij gemotiveerd aangeven dat documenten niet openbaar gemaakt mogen worden en voor de duur van tien jaren alleen ter inzage liggen voor leden van het Comité.

Versie 16 oktober 2019

Hoofdstuk 5. Klachtprocedure

Artikel 11 Klachten

1. Klachten aangaande de integriteit van Kamerleden kunnen worden aangebracht door:
 - a. Kamerleden;
 - b. medewerkers van fracties of van de ambtelijke organisatie;
 - c. andere personen.
2. Een klacht wordt schriftelijk aangebracht en bevat ten minste de naam en het postadres van de klager, de naam van het Kamerlid op wie de klacht ziet en de feiten die tot het doen van de klacht hebben geleid.
3. Het Comité kan besluiten een klacht niet in behandeling te nemen wanneer het deze kennelijk ongegrond acht, wanneer niet is voldaan aan de vereisten, bedoeld in het tweede lid, of wanneer eenzelfde klacht door verschillende klagers is gedaan. De klager wordt hierover geïnformeerd.
4. Een klacht die ziet op een mogelijk strafbaar feit, niet zijnde een ambtsmisdrif, wordt niet in behandeling genomen door het Comité. Na overleg met de klager kan de klacht worden doorgezonden aan het openbaar ministerie.

Artikel 12 Klachtafhandeling

1. Het Comité informeert een Kamerlid wanneer een klacht over hem in behandeling wordt genomen.
2. Het Comité verzoekt het Kamerlid om informatie. Het Kamerlid verleent medewerking aan dat verzoek.
3. Het Comité kan na het beoordelen van de ontvangen informatie en andere feiten en omstandigheden die het van belang acht, besluiten dat de klacht niet nader onderzocht wordt. Het Kamerlid en de klager worden hierover geïnformeerd. Het Comité kan hierbij een aanbeveling doen aan het Kamerlid.

Artikel 13 Onderzoek naar klacht

1. Het Comité kan na ontvangst van de informatie, bedoeld in artikel 12, tweede lid, en na het beoordelen van andere feiten en omstandigheden die het van belang acht, besluiten een onderzoek in te stellen naar de klacht.
2. Geen onderzoek kan worden ingesteld indien de klacht een kwestie betreft waarover de Adviseur eerder advies aan het betrokken Kamerlid heeft uitgebracht en dit advies is opgevolgd, tenzij de klacht feiten of omstandigheden bevat die naar verwachting van het Comité tot een ander advies hadden geleid.
3. Het Kamerlid verleent de medewerking die door het Comité in het kader van zijn onderzoek wordt verlangd.
4. Het Comité stelt een conceptrapportage op van zijn bevindingen en stelt het Kamerlid in de gelegenheid om binnen vier weken hierop te reageren. De reactie wordt verwerkt in de rapportage. In de rapportage kan het Comité een aanbeveling doen aan het Kamerlid.
5. Indien het Comité een overtreding van de gedragscode vaststelt, kan in de rapportage een suggestie voor een sanctie worden gedaan.

Artikel 14 Rapportage

1. Het Comité zendt de rapportage aan het Presidium en aan het Kamerlid die het betreft. Het Comité kan bij de toezending bepalen dat delen ervan vertrouwelijk blijven in verband met zwaarwegende redenen.

Begrijp ik het goed dat hiermee dus feitelijk wordt gezegd: de klacht is ongegrond?

10/16/2019 17:06

Versie 16 oktober 2019

2. Het Presidium maakt de rapportage uiterlijk twee-vier weken na de toezending ervan openbaar, voor zover het Comité heeft bepaald dat deze openbaar kan worden.

Hoofdstuk 6. Sanctionering

Artikel 15 Mogelijke sancties

De volgende sancties kunnen worden opgelegd bij overtreding van de gedragscode:

a. een aanwijzing, waaronder wordt begrepen een maatregel die een Kamerlid verplicht tot het doen of nalaten van een bij de maatregel bepaalde handeling noodzakelijk is om de overtreding ongedaan te maken;

b. een berisping, waaronder wordt begrepen een openbare brief van het Presidium gericht aan een Kamerlid waarin de handeling die tot een overtreding heeft geleid, wordt afgekeurd;

c. een schorsing, waaronder wordt begrepen het uitsluiten van een Kamerlid voor de duur van ten hoogste een maand van het deelnemen aan plenaire vergaderingen, behoudens stemmingen, aan commissievergaderingen of aan andere activiteiten die door of namens de Kamer worden gehouden.

Artikel 16 Voorstel voor sanctionering

1. Indien een rapportage als bedoeld in artikel 14 een overtreding van de gedragscode vaststelt, kan het Presidium tegelijkertijd met de openbaarmaking van de rapportage een brief aan de Kamer zenden met een voorstel tot het opleggen van een sanctie als bedoeld in artikel 15. Indien het Presidium afwijkt van de suggestie van het Comité, bedoeld in artikel 15, vijfde lid, wordt dit gemotiveerd in het voorstel.

2. Het Presidium kan de Kamer voorstellen een Kamerlid een sanctie op te leggen indien het Presidium zelf een overtreding van gedragscode vaststelt.

Alternatief: Presidium zelf laten besluiten om aanwijzing of berisping op te leggen. Kamer wordt alleen voorstel voorgelegd bij opleggen schorsing. Voor- en nadelen van dit alternatief zijn geschetst in de toelichting. Bij keuze voor dit alternatief worden de artikelen 16 en 17 hieraan technisch aangepast.

Artikel 17 Besluit Kamer

De Kamer besluit zonder beraadslaging over het voorstel van het Presidium, bedoeld in artikel 16. Indien de Kamer besluit tot het opleggen van een sanctie, wordt deze de dag na het Kamerbesluit ten uitvoer gelegd.

Toelichting Algemeen deel

[PM]

Artikelsgewijze toelichting

Artikel 1

De onafhankelijk adviseur integriteit en het comité staan centraal in de regeling. Om de leesbaarheid van de regeling te verhogen worden de beide functies verkort gedefinieerd.

Artikel 2

Standaard wetgevingstechnische formulering

10/17/2019 12:47

Ik zat hier nog over na te denken. In hoeverre kan de Kamer een individueel lid een verplichting opleggen? Bijv. als wordt geconcludeerd dat iemand zijn belangen niet goed gescheiden heeft. En de aanwijzing is om bepaalde belangen op afstand te zetten. Kun je dat dan afdwingen? Kan daar over geprocedeerd worden?

De Kamer kan niet opleggen dat iemand zijn belangen moet scheiden. Dat is namelijk geen vereiste conform de integriteitseisen. Je moet je belangen kenbaar maken dmv registratie, maar het is niet zo dat je een bedrijf op afstand moet zetten of zo. Een aanwijzing kan dus ook echt alleen zien op het doen registreren van iets of zo.

10/16/2019 16:55

Toch maar "kan zenden" van gemaakt. Want als het comité zelf ook al vaststelt dat er wel een overtreding is geweest, maar dat sanctionering verder niet nodig is, dan zou toch het presidium een voorstel moeten doen

10/16/2019 16:52

Versie 16 oktober 2019

De Adviseur wordt benoemd door het Presidium.³ Uit de tekst blijkt dat de Adviseur onafhankelijk is, hetgeen ook tot uitdrukking komt in het feit dat de functie van de Adviseur onbezoldigd is. Het is echter evident dat bij de benoeming van de Adviseur rechtspositionele afspraken gemaakt kunnen worden inzake bijvoorbeeld de onkostenvergoeding die hij conform het derde lid ontvangt. Verder dient bij de benoeming worden vastgesteld dat de Adviseur valt onder bestuursaansprakelijkheidsverzekering van de Kamer. Ook in de benoemingstermijn komt de onafhankelijkheid van de Adviseur tot uitdrukking. De termijn overschrijdt immers de zittingstermijn van de Kamer, waarmee de benoeming wordt losgekoppeld van de politieke samenstelling van de Kamer.

Artikel 3

Dit artikel regelt de taken van de Adviseur: het op verzoek geven van advies aan Kamerleden en Presidium over kwesties aangaande integriteit. Er is gekozen voor een verzoekprocedure. De Adviseur kan niet uit eigener beweging Kamerleden of Presidium van een formeel advies voorzien.

Artikel 4

Het Presidium ontvangt jaarlijks van de Adviseur een jaarverslag. In dit verslag wordt in ieder geval aangegeven waarover is geadviseerd. Met het oog op de vertrouwelijkheid van het advies dient dit op zodanige wijze te gebeuren dat adviezen niet tot personen herleidbaar zijn. Mocht de Adviseur mogelijke verbeteringen voor de gedragscode hebben geconstateerd, dan kan hij in het jaarverslag dit aangeven middels aanbevelingen. Het doel van het opnemen van de adviezen en mogelijke aanbevelingen is dat deze mede gaan dienen als leidraad voor het handelen van Kamerleden. Bovendien kan hiervan ook een zekere normerende werking uit gaan. De advies en aanbevelingen dragen immers bij aan een eenduidige en bestendige uitleg en aan de verdere ontwikkeling van de gedragscode. Deze ontwikkeling zal derhalve over meerdere jaren plaatsvinden zodat na verloop van tijd een steeds duidelijker en eenduidiger kader ontstaat. Dit betekent ook dat naar verwachting de eerste jaren nog weinig tot geen sanctiëring zal plaatsvinden bij overtredingen, maar dat vaak zal worden volstaan met aanbevelingen. Tot slot is geregeld dat het Presidium het jaarverslag openbaar maakt. Het ligt in de rede de openbaarmaking tegelijkertijd te doen met het aan de Kamer zenden van de stukken met betrekking tot de Raming. De Raming is immers gewoonlijk een moment dat de Kamer naar haar eigen functioneren kijkt.

Artikel 5

In verband met het mogelijke historisch belang van het werk van de Adviseur is opgenomen dat de Adviseur voor het einde van zijn benoemingstermijn zijn archief overdraagt aan de Kamer. Hij kan hierbij gemotiveerd aangeven dat bepaalde documenten niet openbaar mogen worden. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn wanneer in documenten financiële gegevens van Kamerleden zijn opgenomen. Het kan tevens voorkomen dat het archief wordt overgedragen terwijl kort daarvoor een integriteitskwestie heeft gespeeld. In dat soort gevallen kan de Adviseur bepalen dat de betrokken documenten alleen voor de (opvolgende) Adviseur te inzage liggen.

Artikel 6

Kamerleden kunnen bij integriteitsvragen contact zoeken met de Adviseur. Er is bewust geen regeling opgenomen over de wijze waarop dit dient te gebeuren om de drempel om zich tot de Adviseur te wenden zo laag mogelijk blijft. Het advies wordt echter wel schriftelijk uitgebracht aan het Kamerlid. Het Kamerlid is vervolgens niet gehouden het advies op te volgen. Het opvolgen van het advies biedt echter wel een zekere bescherming. Zo kan een Kamerlid dat in de media wordt geconfronteerd met een bepaalde integriteitskwestie en het advies heeft opgevolgd, op dat moment ervoor kiezen om het advies openbaar te maken. Met het advies in de hand kan het Kamerlid gezaghebbend aantonen dat hij binnen de grenzen van de gedragscode heeft gehandeld en dat er dus geen sprake is van een

³ In verband met de komst van de WNRA wordt onderzocht of “benoeming” de juiste term is.

Versie 16 oktober 2019

schending. Daarnaast biedt het opvolgen van het advies later ook bescherming: in dat geval kan namelijk door het Comité geen onderzoek worden ingesteld na een klacht over het Kamerlid. De adviesaanvraag en het uitgebrachte advies zijn vertrouwelijk. Dit houdt in dat het advies alleen wordt uitgebracht aan het Kamerlid, maar dat het advies verder niet wordt verstrekt aan anderen, zoals andere leden of het Presidium. Het Kamerlid is de enige die bevoegd is het advies openbaar te maken. Hij is hier echter niet toe verplicht.

Artikel 7

Het Presidium heeft ook het recht om een advies te verzoeken, bijvoorbeeld wanneer er zorgen bestaan over het aanzien van de Kamer. De bevoegdheid van het Presidium is niet nader ingekaderd. Het ligt echter niet in de rede dat het Presidium advies vraagt over een concrete individuele kwestie. Wel is denkbaar dat het Presidium een advies in algemene zin verzoekt naar aanleiding van een bepaalde kwestie.

Artikel 8

Voor de klachtbehandeling is er een Comité van onderzoek, waarvan de leden worden benoemd door het Presidium. De leden van het Comité zijn personen met gezag en deskundigheid en die bij voorkeur ervaring in als Kamerlid hebben. Het verdient aanbeveling om de benoemingen en herbenoemingscyclus zo in te richten dat voorkomen wordt dat de benoemingstermijn voor alle drie de leden in hetzelfde jaar afloopt. Op deze wijze wordt de aanwezige kennis en expertise van het Comité gewaarborgd. Ook voor het Comité geldt dat de onafhankelijkheid in de regeling nadrukkelijk is opgenomen. Hieruit vloeit overigens ook voort dat zittende Kamerleden geen deel kunnen uitmaken van het Comité. Voor de onkostenvergoeding en overige rechtspositionele aangelegenheden wordt gewezen naar de eerdere opmerking hierover bij de Adviseur.

Alternatief 1: vaste Kamercommissie voor klachtbehandeling

Er kan ook worden gekozen voor een vaste commissie van de Kamer die de klachtbehandeling ter hand neemt. Dit heeft als voordeel dat de Kamer dit geheel in eigen hand neemt en dat geen "mensen van buiten" klachten over Kamerleden kennen en beoordelen. Er zijn echter ook nadelen verbonden aan een dergelijke constructie. Zo kan snel het beeld ontstaan dat de commissie Kamerleden niet kritisch beoordeelt of klachten onvoldoende aandacht geeft. Bovendien kan het in de praktijk niet eenvoudig blijken te zijn leden voor een dergelijke commissie te interesseren. Een Kamerlid wordt daarmee immers verantwoordelijk voor het mogelijk openlijk bekritisieren van een collega. Ten slotte kan het problematisch zijn als een van de leden van de commissie zelf het onderwerp is van een klacht.

Alternatief 2: ad hoc in te stellen Kamercommissie voor behandeling van een binnengekomen klacht.

Voor deze variant gelden de voor- en nadelen zoals hierboven geschetst. Daarenboven wordt erop gewezen dat bij een dergelijke constructie, de tijd ook een factor kan blijken te zijn. Voordat leden zijn gevonden die een bepaalde klacht willen onderzoeken, de commissie is ingesteld en op het juiste kennisniveau is gebracht, kan behoorlijk wat tijd zijn verstreken voordat er daadwerkelijk naar een klacht kan worden gekeken en een oordeel kan worden gevormd. Zeker wanneer de klacht tevens groot bekend is gemaakt in de media, kan het Kamerlid op wie de klacht betrekking heeft onevenredig veel (reputatie)schade hebben geleden.

Artikel 9 en 10

In deze artikelen staan de taak en de archivering beschreven. Een jaarverslag is in het geval van het Comité niet noodzakelijk. Het Comité brengt immers rapportages uit naar aanleiding van haar onderzoeken.

Artikel 11

Versie 16 oktober 2019

Klachten kunnen door Kamerleden, door fractiemedewerkers of medewerkers van de ambtelijke organisatie, of door andere personen worden aangebracht bij het Comité. Het tweede lid bevat echter wel vereisten waaraan een klacht moet voldoen, waarbij het tot de bevoegdheid van het Comité behoort om te besluiten wanneer een klacht aan de vereisten voldoet. In het derde lid van dit artikel is opgenomen dat het Comité kan besluiten een klacht niet in behandeling te nemen wanneer niet aan de vereisten uit het tweede lid is voldaan. Wanneer bijvoorbeeld een klacht vrijwel geen feiten bevat omtrent de klacht of de klacht ziet op een minister, kan het Comité besluiten dat de klacht dan niet in behandeling wordt genomen. Voorts heeft het Comité de bevoegdheid om een klacht niet in behandeling te nemen wanneer deze kennelijk ongegrond is. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn klachten met een onbegrijpelijke of niet-consistente inhoud. Ten slotte kan het Comité besluiten klachten niet te behandelen wanneer dezelfde klacht over hetzelfde Kamerlid meerdere malen of zelfs in grote aantallen binnenkomt. In het vierde lid is opgenomen dat klachten die zien op strafbare feiten, niet zijnde ambtsmisdriven⁴, niet in behandeling kunnen worden genomen door het Comité. Hierbij kan worden gedacht aan strafbare feiten gepleegd ten aanzien van personen, zoals geweldpleging. Hiervoor staat immers de strafrechtelijke weg open. Het Comité kan evenwel met de klager in overleg treden over het doorzenden van de klacht naar het openbaar ministerie. Zo mogelijk kan het Comité de klager helpen de stap te zetten zelf aangifte te doen van het strafbare feit.

Artikel 12

Als het Comité besluit een klacht in behandeling te nemen, wordt het betreffende Kamerlid zo spoedig mogelijk hierover geïnformeerd. Het Comité is vervolgens verplicht om het Kamerlid informatie te verzoeken met betrekking tot de klacht. Het ligt hierbij in de rede om ook een eventueel advies van de Adviseur over de betreffende kwestie op te vragen. Het Kamerlid is verplicht tot medewerking aan het verzoek. Via deze weg dient hij dan ook het advies aan het Comité te verstrekken. Het advies wordt hiermee niet openbaar en het Comité dient het dan ook vertrouwelijk te behandelen, tenzij het Kamerlid in kwestie besluit het advies openbaar te maken. Gezien het feit dat in dit stadium nog geen sprake is van onderzoek naar de klacht, zal dit verzoek om informatie beknopt zijn in de praktijk.

Indien naar aanleiding van de informatie van het Kamerlid duidelijk is dat de klacht geen verder onderzoek rechtvaardigt, wordt de klacht als afgehandeld beschouwd. De klager en het Kamerlid worden hierover geïnformeerd. Het Comité kan evenwel het Kamerlid nog wel een aanbeveling doen, bijvoorbeeld over de wijze waarop aan een registratieverplichting het beste invulling kan worden gegeven.

Artikel 13

Het Comité kan ook besluiten een onderzoek in te stellen naar de klacht. Deze bevoegdheid van het Comité wordt begrensd door de bepaling van het tweede lid, dat regelt dat wanneer eerder een advies is gevraagd door het betrokken Kamerlid en dat advies is opgevolgd, geen onderzoek kan worden ingesteld. Deze bepaling dient ter bescherming van het Kamerlid. Het is onwenselijk als een Kamerlid dat zich te goeder trouw tot de adviseur heeft gewend en het verkregen advies heeft opgevolgd, vervolgens alsnog aan een onderzoek wordt onderworpen. Aan de adviezen van de Adviseur wordt immers een zeker gezag toegekend. Deze regel wordt alleen doorbroken wanneer er nieuwe feiten of omstandigheden bekend zijn die tot een ander advies hadden geleid. Het Kamerlid is ook in deze fase verplicht medewerking te verlenen aan het onderzoek door het Comité en krijgt ook de gelegenheid een reactie op de conceptrapportage te geven, die ook in de rapportage moeten worden verwerkt. Dit biedt het Kamerlid de waarborg dat alles wat relevant is naar voren kan worden gebracht in de betreffende kwestie.

⁴ Ambtsmisdriven kennen een eigen procedure waar het Kamerleden betreft. Bij de toelichting op artikel 14 wordt hier nader op ingegaan.

Versie 16 oktober 2019

In de conceptrapportage is opgenomen wat de uitkomst van het onderzoek is. De wijze van het formuleren van de uitkomsten wordt geheel aan het Comité overgelaten.

Artikel 14

De rapportage wordt toegezonden aan het Presidium en aan het betreffende Kamerlid. Omdat er mogelijk gevolgen voor het betreffende Kamerlid zijn, wordt de rapportage niet tevens direct toegezonden aan de klager. Het Presidium is immers verplicht de rapportage twee weken na de toezending ervan openbaar te maken, waardoor op dat moment de klager kennis kan nemen van het rapport. Wel kan het Comité bepalen dat delen van de rapportage vertrouwelijk blijven in verband met zwaarwegende redenen. Zo kan het Comité bijvoorbeeld bepalen dat in verband met privacy bepaalde informatie in een vertrouwelijke bijlage wordt opgenomen. Het Presidium kan vervolgens alleen die delen van het rapport openbaar maken die niet vertrouwelijk zijn.

Indien het Comité een sanctie gepast acht, kan zij daartoe een suggestie doen in haar rapportage. Ook kan het Comité concluderen dat een sanctie niet opportuun is, of dat uitsluitend een aanbeveling aan het Kamerlid wordt gedaan. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn wanneer het Comité oordeelt dat de overtreding van lichte aard is of wanneer de betreffende integriteitsregel onvoldoende houvast bood en het Kamerlid de geconstateerde overtreding in redelijkheid niet kon worden verweten. Daarbij kan in overweging worden genomen dat openbaarmaking van de rapportage op zichzelf al zekere gevolgen kan hebben.

In het geval dat het Comité het vermoeden heeft dat er sprake is van een ambtsmisdrijf, kan in beginsel in de rapportage geen overtreding van de gedragscode worden vastgesteld. Voor een ambtsmisdrijf kan immers de weg van de Wet ministeriële verantwoordelijkheid en ambtsdelicten leden Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen worden gevolgd. Het ligt in de lijn van verwachting dat het Comité dan in de rapportage geen vaststelling doet, maar aangeeft er een vermoeden van een ambtsmisdrijf is. Het wordt op dat moment aan de leden van de Kamer overgelaten om te besluiten of zij deze weg willen volgen. Hiervoor hoeft geen nadere regeling te worden getroffen.

Artikel 15

In dit artikel is de uitwerking gegeven van de mogelijke op te leggen sancties bij een overtreding van de gedragscode. Over de berisping kan worden opgemerkt dat deze kan worden gezien als een waarschuwing aan het Kamerlid. De volgende mogelijke sanctie, de schorsing, is immers de zwaarste vorm. Deze sanctie is nu alleen mogelijk in geval van schending van de geheimhouding of vertrouwelijkheid, zoals neergelegd in de artikelen 145 en 147 RvOTK. In dit voorstel wordt de schorsing ook bij andere overtredingen van de gedragscode mogelijk. De schorsing is overigens flexibel vormgegeven, zodat de maatregel op maat kan worden vormgegeven. Hierbij kan worden gedacht aan een Kamerlid dat te registreren buitenlandse reizen (herhaaldelijk) niet heeft gemeld, wordt geschorst van deelneming aan een komend buitenlands werkbezoek van een commissie waar hij lid van is. Er wordt op gewezen dat van het schorsen van deelneming aan de plenaire vergadering de stemmingen zijn uitgezonderd. Dit betekent dat een lid dat is geschorst wel kan deelnemen aan stemmingen. Het schorsen van het recht om deel te nemen aan stemmingen zou onverenigbaar zijn met de staatsrechtelijke positie van Kamerleden.

Artikel 16

Bij het openbaar maken van de rapportage, wat tevens kan worden gezien als het toezenden van de rapportage aan de Kamer, kan het Presidium ook een brief voegen met daarin het voorstel voor een sanctie indien een overtreding van de gedragscode wordt geconstateerd. Het Presidium kan daarbij de door het Comité gegeven suggestie voor een sanctie volgen. Het Presidium kan echter ook daarvan gemotiveerd afwijken.

Art. 14 spreekt van openbaar maken?

■■■■■: Beter?

10/16/2019 16:52

Versie 16 oktober 2019

Uitgangspunt is dat een sanctie alleen kan worden opgelegd na een voorafgaand onderzoek door het Comité. Van de Kamer mag immers worden verwacht dat sanctionering van een individueel Kamerlid zorgvuldig wordt voorbereid en onderbouwd. Bovendien wordt met een onderzoek door het Comité gewaarborgd dat het betrokken Kamerlid heeft kunnen reageren op de geconstateerde feiten en omstandigheden. Alleen wanneer de overtreding zo evident is dat nader onderzoek niet nodig is, kan het Presidium zonder voorafgaand onderzoek door het Comité een voorstel voor sanctieoplegging aan de Kamer voorleggen. Dit is mogelijk gemaakt in het tweede lid. Dat kan bijvoorbeeld het geval zijn wanneer de feiten volledig duidelijk zijn, de toepasselijke regels helder zijn, het een kwestie betreft die eenvoudig van aard is en bijvoorbeeld in een vergelijkbare situatie reeds eerder tot sanctieoplegging heeft geleid, of wanneer het betreffende Kamerlid de overtreding niet betwist. Daarbij kan worden meegewogen dat het Kamerlid niet onnodig lang in onzekerheid moet worden gelaten over een eventuele sanctionering.

Alternatief: Er kan voor worden gekozen dat het Presidium bevoegd wordt om de lichtere sancties, de aanwijzing of berisping, zelf op te leggen. Het voordeel hiervan is dat besluitvorming sneller verloopt, zodat het betrokken Kamerlid eerder duidelijkheid heeft omtrent de sanctie. Tevens kan voorkomen worden dat de besluitvorming door de expliciete stemming mogelijk politiseert. Daar staat tegenover dat een besluit van de Kamer meer gezag en gewicht kan uitstralen dan een enkel Presidiumbesluit.

Artikel 17

De Kamer besluit zonder beraadslaging over de daadwerkelijk sanctieoplegging. Als er tot sanctieoplegging wordt besloten, wordt de dag erna de sanctie tot uitvoer gelegd.

Versie 16 oktober 2019

Gedragcode leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Doel van de gedragscode

Het doel van de gedragscode is om de kenbaarheid van de integriteitsregels en de bekendheid met de inhoud daarvan te vergroten en om de toepassing van de integriteitsregels verder te internaliseren.

Reikwijdte

Deze gedragscode ziet op al het handelen in het ambt van Kamerlid, waaronder tevens wordt begrepen het handelen als privépersoon dat het ambt raakt.

Gedragsregels

Het Kamerlid is zich ervan bewust dat hij een publiek ambt uitoefent dat rechten en plichten met zich meebrengt. Dit leidt tot de volgende gedragsregels.

1. Het Kamerlid oefent zijn ambt uit in onafhankelijkheid en in het algemeen belang.
2. Het Kamerlid accepteert geen gift of gunst die bedoeld is om zijn handelen in het ambt te beïnvloeden.
3. Het Kamerlid voldoet aan de registratieverplichtingen die het ambt hem oplegt.
4. Het Kamerlid gebruikt in het ambt verkregen informatie niet voor persoonlijke belangen en waarborgt, indien van toepassing, het vertrouwelijke karakter ervan.
5. Het Kamerlid handelt conform de regels van de Kamer.

Toelichting

Gedragsregels 1 en 2

De leden dienen bij de aanvaarding van hun ambt eden of verklaringen en beloften af te leggen. Uitvloeisel hiervan, en van het bepaalde in de Grondwet, is dat een Kamerlid te allen tijde onafhankelijk is en dient te handelen in het algemeen belang. Dit betekent dat indien een Kamerlid te maken krijgt met persoonlijke belangen naast het algemeen belang, altijd gekozen moet worden voor het algemeen belang. Het lid zal hier dan proportionele gevolgen aan moeten verbinden. In ieder geval is het een Kamerlid niet toegestaan giften of gunsten aan te nemen die zijn bedoeld om het handelen van het betreffende lid te beïnvloeden.

In relatie tot lobbyisten dienen leden zich altijd bewust te zijn van hun onafhankelijke positie en de taken die de Grondwet hen opdraagt. Lobbyisten zijn voor vele leden belangrijk voor een zekere mate van informatievoorziening, tegelijkertijd moet wel altijd een mate van afstand worden bewaard tot lobbyisten. Een lid moet zich dan ook bij een aanbod van een lobbyist (niet zijnde informatie) onthouden van het doen van beloften over bepaald handelen.

Gedragsregel 3

De leden dienen opgave te doen van hun nevenactiviteiten en -inkomsten, belangen die redelijkerwijs als relevant kunnen worden beschouwd, buitenlandse reizen waarvan de vervoers- en verblijfskosten geheel of gedeeltelijk door derden, waaronder lobbyisten, zijn betaald, en geschenken en voordelen die een bedrag van 50 euro te boven gaan. Deze informatie wordt op aangeven van het Kamerlid door de Griffie Plenair opgenomen in de daartoe bijgehouden registers, die voor een ieder ter inzage liggen. De Griffie Plenair attendeert de leden halfjaarlijks op de noodzaak van het actueel houden van hun informatie in de registers en de mogelijkheid om omissies te corrigeren.

Met deze belangen zijn niet alleen financiële belangen bedoeld. Hierbij wordt verwezen naar een aanbeveling van de OVSE die luidt: *"the rules should [...] include a clause requiring legislators to declare any other interest that might reasonably be thought to influence their actions, speeches or votes"*. Bij die "andere belangen" kan bijvoorbeeld worden gedacht aan:

(a) eerdere functies. Van weinig betekenis is of men daaruit inkomsten genoot, omdat het van belang kan zijn dat voor de buitenwereld bekend is welke beroepsmatige achtergrond een lid heeft,

Versie 16 oktober 2019

zodat kritisch gevolgd kan worden of het lid zich niet gedraagt als belangenbehartiger van een beroepsgroep,
(b) aan een terugkeergarantie of andere bijzondere regelingen die werkzaamheden na de beëindiging van het Kamerlidmaatschap betreffen, of
(c) aan een meerderheidsbelang in een vennootschap.

Er wordt bewust geen uitputtende lijst gepresenteerd. Het is aan het lid zelf om te bepalen of een specifieke omstandigheid redelijkerwijs als relevant voor het functioneren kan worden beschouwd. In geval van twijfel kan een lid de vertrouwenspersoon integriteit hierover consulteren. De volgende vuistregel kan in dit verband worden gegeven: als een willekeurige toeschouwer zonder veel omwegen zou kunnen denken dat een bepaalde private omstandigheid van een lid van invloed is op diens stellingname in een publiek vraagstuk, kan het raadzaam zijn omstandigheid in het register te doen opnemen. Dan kan immers nooit gesteld worden dat die omstandigheid verborgen is gehouden. Het gaat er niet om of die omstandigheid daadwerkelijk van invloed is geweest. Dat, noch het tegendeel, is immers te bewijzen. Het is verstandig de bandbreedte van wat een buitenstaander "redelijkerwijs" als van invloed op parlementaire gedragingen kan beschouwen, ruimer te nemen als het gaat om beleidsterreinen waarop men woordvoerder is van de fractie of lid is van de betrokken Kamercommissie.

Daarnaast doen de leden er goed aan zich rekenschap te geven van het feit dat ook specifieke omstandigheden die hun partner of andere directe familieleden betreffen door derden redelijkerwijs kunnen worden beschouwd als relevant in de beoordeling van hun opereren als lid. Daarbij wordt wel de kanttekening geplaatst dat het om verschillende redenen niet altijd mogelijk is om alle belangen in de privéomgeving van de leden in beeld te brengen. In de eerste plaats is de privéomgeving niet goed af te bakenen. In de tweede plaats hebben privébetrekkingen van de leden uiteraard recht op bescherming van hun privacy; niet alleen is een inbreuk daarop niet mogelijk zonder een solide wettelijke basis, een dergelijke inbreuk zou ook disproportioneel kunnen zijn in relatie met het doel, te weten het waken over de integriteit van de leden. De maatschappij is echter niet blind voor het sociale krachtenveld waarin de leden zich bevinden en van de invloed die dat kan hebben op hun handelen en functioneren. Vanuit die optiek zal het individuele lid een afweging moeten maken.

Ook hierbij is het wellicht verstandig het perspectief van een willekeurige toeschouwer te kiezen en zich af te vragen of het beroep op bescherming van een belang van de desbetreffende derde, afgewogen tegen het belang van een transparante melding, gehonoreerd zou moeten worden. Hiervoor is de volgende vuistregel geformuleerd: denk bij "familie- of relatiesfeer" primair aan degenen waarmee een duurzame huishouding wordt gevoerd, denk bij de "belangen" die dan eventueel vermeld zouden kunnen worden bijvoorbeeld aan een verantwoordelijke positie die die persoon inneemt op het beleidsterrein waarop men woordvoerder is en houdt de vermelding anoniem.

Met "voordelen met een hogere waarde dan 50 euro" wordt bedoeld op bijvoorbeeld een aanbod van een concert of een diner. Ook deze voordelen dienen te worden geregistreerd.

Volledigheidshalve wordt erop gewezen dat zeker bij het aannemen van giften of gunsten van lobbyisten, de registratie hiervan juist en spoedig moet worden gedaan, om enige schijn van belangenverstrengeling te voorkomen.

Gedragsregel 4

De geheimhouding ten aanzien van de gedachteswisseling in een besloten commissievergadering of plenaire vergadering met gesloten deuren, dient in acht te worden genomen door allen die bij de behandeling aanwezig waren en allen die van het behandelde of de stukken hieromtrent kennis dragen, totdat de geheimhoudingsplicht door de commissie of de Kamer wordt opgeheven. De geheimhoudingsplicht geldt echter niet ten aanzien van hetgeen een commissie in haar verslag over een besloten commissievergadering vermeldt.

Schending van de geheimhouding van de gedachteswisseling in een besloten commissievergadering of in een plenaire vergadering met gesloten deuren, kan leiden tot een besluit van de Kamer, op voorstel van het Presidium, tot uitsluiting voor ten hoogste een maand van alle vergaderingen van een of meer commissies of uitsluiting van de kennisneming van vertrouwelijke stukken voor ten hoogste de verdere duur van de zitting.

De vertrouwelijkheid van stukken dient door een ieder in acht genomen te worden. De voorschriften omtrent vertrouwelijke stukken zijn in juni 2010 vastgelegd in de Regeling vertrouwelijke stukken. Schending van de vertrouwelijkheid ten aanzien van de inhoud van een vertrouwelijk stuk, kan leiden tot een besluit van de Kamer, op voorstel van het Presidium, tot uitsluiting voor ten hoogste

Versie 16 oktober 2019

een maand van alle vergaderingen van een of meer commissies of tot uitsluiting van de kennisneming van vertrouwelijke stukken voor ten hoogste de verdere duur van de zitting. Het Reglement van Orde van de Tweede Kamer bevat verder nog een aantal handhavingsbepalingen voor het geval dat de vertrouwelijkheid niet in acht wordt genomen bij de beraadslaging over een onderwerp.

Gedragsregel 5

Ingeval een spreker zich onheus gedraagt, wordt hij/zij door de Voorzitter in eerste instantie teruggeroepen tot de behandeling van het onderwerp dan wel vermaand en in de gelegenheid gesteld de woorden die tot de waarschuwing aanleiding hebben gegeven, terug te nemen. Indien het lid van deze gelegenheid geen gebruik maakt, kan de Voorzitter hem/haar het woord ontnemen en vervolgens besluiten tot uitsluiting van de verdere bijwoning van de vergadering op de dag waarop de uitsluiting plaats heeft. Ieder ander lid – dat geen spreker is – kan direct worden uitgesloten van verdere bijwoning van de vergadering indien hij/zij zich onheus gedraagt. De voorzitter van een commissievergadering heeft dezelfde bevoegdheden als de Voorzitter, met dien verstande dat een uitsluiting ingevolge artikel 60 slechts geldt voor de openbare vergaderingen van die commissie gedurende de dag waarop de uitsluiting plaats heeft.

From [REDACTED] </O=STATENGENERAAL [REDACTED]>

Subject **RE: Regeling advies en toezicht integriteit versie 16 oktober**

To [REDACTED] tweedekamer.nl>

Date October 17, 2019 at 1:08:54 PM CEST

En nu met pakketje...

Hartelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Griffie Plenair - Bureau Wetgeving

Tweede Kamer der Staten-Generaal

M +(31)6 [REDACTED] | T +(31)70 318 [REDACTED] E [REDACTED]@tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 13:09

Aan: [REDACTED] tweedekamer.nl>

Onderwerp: RE: Regeling advies en toezicht integriteit versie 16 oktober

En weer terug- de laatste paar punten kunnen we straks even afkaarten? Uurtje of 15.00 op jouw kantoor?

Hartelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Griffie Plenair - Bureau Wetgeving

Tweede Kamer der Staten-Generaal

M +(31)6 [REDACTED] | T +(31)70 318 [REDACTED] E [REDACTED]@tweedekamer.nl

Van: [REDACTED] @tweedekamer.nl>

Verzonden: woensdag 16 oktober 2019 17:11

Aan: [REDACTED] tweedekamer.nl>

Onderwerp: Regeling advies en toezicht integriteit versie 16 oktober

Hey [REDACTED], super!! Hierbij weer retour met nog wat vragen en tekstuele suggesties. Zou het lukken om morgenochtend te reageren? Ik maak morgenochtend de oplegger af. Ik overweeg trouwens om (als los document) een kort tabelletje met een vergelijking tussen dit voorstel en de regeling in de EK te maken. Dat zijn vragen die te voorzien zijn en dan is het maar meteen duidelijk...

Gaat lekker zo! J

Groeten,

[REDACTED]

From [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **RE: Nieuwsselectie**
 To [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl> [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Date April 26, 2019 at 11:37:57 AM CEST

5.2.1

Met vriendelijke groet,

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: vrijdag 26 april 2019 10:29

Aan: [REDACTED]; [REDACTED]

Onderwerp: RE: Nieuwsselectie

Hoi [REDACTED],

5.2.1

Met vriendelijke groet,

Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED] | (+31)6 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: vrijdag 26 april 2019 10:03

Aan: [REDACTED]; [REDACTED]

Onderwerp: RE: Nieuwsselectie

Hai heren,

Dank [REDACTED] Deze had ik nog niet gezien!

5.2.1

Ons RvOTK heeft immers terecht geen regels voor ambtsdelicten omdat ons reglement geen strafwet is, maar een reglement. Alleen het tuchtrechtelijk optreden zit daarin. Bovendien is de WMV b.d. l.t. b.t.d. l.t. a.d. l. b.t. t. f.b. f. i. i. epleegd. Niet elke integriteitsschending is een strafbaar feit. 5.2.1

5.2.1

Hartelijke groet,

T (+31)70-318 [REDACTED] | M (+31)6- [REDACTED] (let op! Nieuw nummer!)
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]

Verzonden: vrijdag 26 april 2019 9:52

Aan: [REDACTED]; [REDACTED]

Onderwerp: RE: Nieuwsselectie

Ha allen,

5.2.1

Op zich zit hij goed in de materie (ook Samsom en Pechtold komen weer langs) en laat hij een m.i. terechte conclusie in de Volkskrant optekenen (zie ook bijlage voor artikel in originele vorm) : Het zou daarom goed zijn dat de Tweede Kamer de regels over lobbyen, het aannemen van giften en geschenken (de geschenkenregisters van de Tweede Kamer lijken nergens op en worden, bewijst het geschenken appartement van Pechtold, slecht bijgehouden), de registratie van neveninkomsten en persoonsgegevens toch zou aanscherpen. Waarom controleert de Tweede Kamer de opgave van Kamerleden niet in de gemeentelijke basisadministratie? Waarom stuurt de Belastingdienst geen overzichten van inkomsten van Kamerleden aan

de salarisadministratie van de Tweede Kamer? Vooral moet er dringend iets voor het toezicht geregeld worden. Geen Via Dolorosa naar de Hoge Raad maar een procedure waarbij de Kamer zelf, snel en goed vermoedens van niet integer handelen kan onderzoeken en kan bestraffen. Een reprimande doet al wonderen voor de cultuur en voor het vertrouwen dat kiezers kunnen hebben

Maar helaas heeft hij ons rapport nog geheel gemist. Erger nog, hij maakt er commissie Oosting van!

In zijn laatste rapport vraagt waakhond GRECO weer aandacht voor aanscherping van de integriteitsregels. Een Tweede Kamercommissie broedt daar nu op (commissie-Oosting) en de Eerste Kamer heeft wat regels aangescherpt - zonder iets aan het principe van het collegiale toezicht te veranderen. En juist dat is kwetsbaar.

Hoe het ook zij, het onderwerp staat in de belangstelling.

Met vriendelijke groet,

[Redacted]

[Redacted]

Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T + (31)70-318 [Redacted] | + (31)6 [Redacted]

E [Redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [Redacted]

Verzonden: donderdag 25 april 2019 9:38

Aan: [Redacted]; [Redacted]

Onderwerp: RE: Nieuwsselectie

Tnx! 5.2.1

Met vriendelijke groet,

[Redacted]

[Redacted]

[Redacted]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [Redacted]

E [Redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [Redacted]

Verzonden: donderdag 25 april 2019 9:33

Aan: [Redacted]; [Redacted]

Onderwerp: RE: Nieuwsselectie

Het rapport wordt langzaam maar zeker ontdekt. Het AD refereert er aan vandaag.

Saillant is dat de krant meldt dat het presidium binnenkort bekend maakt wie dat wordt. Misschien verklaart dat wel de worsteling met de procedure. Presidium heeft kennelijk al een kandidaat maar TK moet er (in juni nu pas) nog ten principale over besluiten.

Kamer krijgt adviseur integriteit

AD/Haagsche Courant

AD/Haagsche Courant

Publicatiedatum: 25 Apr 2019 14:00

Rubriek: Nieuwsdienst, p.13

Lengte: 136 woorden

nieuwe functie

De **Tweede Kamer** krijgt hoogstwaarschijnlijk een onafhankelijk parlementair adviseur die gaat toezien op integriteit. Het is de verwachting dat het presidium, het bestuur van de **Kamer**, op korte termijn bekendmaakt deze functie in te voeren. De adviseur buigt zich echter niet over eventueel onterecht uitgekeerde vergoedingen, benadrukt een woordvoerder van de **Kamer**. Die vergoedingen zijn geregeld in een wet en de parlementair adviseur kan zich alleen uitspreken over regels die de **Tweede Kamer** zichzelf heeft gesteld. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om het opgeven van nevenfuncties en geschenken. De instelling van een parlementair adviseur komt voort uit een commissie van **Kamerleden**, die bekeek of de integriteitsregels van de **Kamer** aanscherping verdienen.

Bekijk de oorspronkelijke pagina: [pagina 13](#)

Copyright 2019 De Persgroep Nederland BV All Rights Reserved

Indexeringsdatum: 25 Apr 2019 03:19

Met vriendelijke groet,

[Redacted]

[Redacted]

Dienst Analyse en Onderzoek
Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
 T + (31)70-318 [redacted] | + (31)6 [redacted]
 E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [redacted]
Verzonden: woensdag 24 april 2019 10:49
Aan: [redacted]; [redacted]
Onderwerp: FW: Nieuwsselectie

Heren!

Kijk eens naar het bericht van de Telegraaf! J

Hartelijke groet,

[redacted]

T + (31)70-318 [redacted] | M (+31)6- [redacted] (let op! Nieuw nummer!)
 E [redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: Tweede Kamer [mailto:newsdesk@moreover.com]
Verzonden: woensdag 24 april 2019 9:32
Aan: [redacted]
Onderwerp: Nieuwsselectie

Tweede Kamer
 DER STATEN-GENERAAL

Deze nieuwsselectie wordt u aangeboden door de Dienst Analyse en Onderzoek

Wilt u deze nieuwsselectie niet meer ontvangen? Neemt u dan contact op met het [Centraal Informatiepunt](#).

Disclaimer: Deze nieuwsselectie is uitsluitend voor intern gebruik

4.1.1

· [Integriteit openbaar bestuur](#)

4.1.1

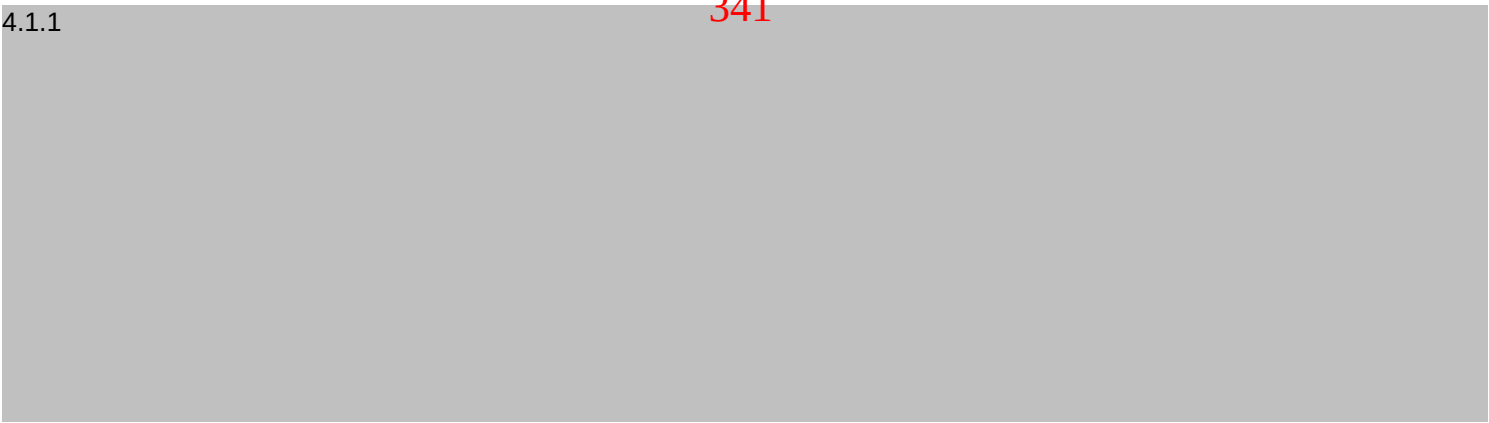
Integriteit openbaar bestuur :

[Mogelijk toch sancties Kamerleden](#)

De Telegraaf - 24 Apr 2019 05:06

Den Haag - Kamerleden die integriteitsregels overtreden, worden in de toekomst wellicht toch berispt. Het plan van de Kamer was eigenlijk om geen nieuwe sancties in te stellen, maar geïnspireerd door de zaak van PVV-Kamerlid Dion Graus wordt dat besluit nog eens tegen het licht gehouden. Een...

4.1.1

From [REDACTED] tweedekamer.nl>
Subject **RE: Regeling advies en toezicht integriteit versie 16 oktober**
To [REDACTED] tweedekamer.nl>
Date October 17, 2019 at 2:50:42 PM CEST

Hey [REDACTED] thanks! Er komt even een spoedje tussendoor, sorry! 16u ook goed?

Van: [REDACTED]
Verzonden: donderdag 17 oktober 2019 13:09
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: RE: Regeling advies en toezicht integriteit versie 16 oktober

En weer terug- de laatste paar punten kunnen we straks even afkaarten? Uurtje of 15.00 op jouw kantoor?

Hartelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Griffie Plenair - Bureau Wetgeving
Tweede Kamer der Staten-Generaal
M +(31)6 [REDACTED] | T +(31)70 318 [REDACTED] | E [REDACTED]@tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]@tweedekamer.nl>
Verzonden: woensdag 16 oktober 2019 17:11
Aan: [REDACTED]@tweedekamer.nl>
Onderwerp: Regeling advies en toezicht integriteit versie 16 oktober

Hey [REDACTED], super!! Hierbij weer retour met nog wat vragen en tekstuele suggesties. Zou het lukken om morgenochtend te reageren? Ik maak morgenochtend de oplegger af. Ik overweeg trouwens om (als los document) een kort tabelletje met een vergelijking tussen dit voorstel en de regeling in de EK te maken. Dat zijn vragen die te voorzien zijn en dan is het maar meteen duidelijk...

Gaat lekker zo! J

Groeten,

[REDACTED]

From [REDACTED]@tweedekamer.nl>
Subject **RE: Rapportage**
To [REDACTED]@tweedekamer.nl>, [REDACTED]@tweedekamer.nl>
Date October 24, 2018 at 11:16:56 AM CEST

Dank, lijkt me prima

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED].

Verzonden: donderdag 18 oktober 2018 21:12

Aan: [REDACTED].

Onderwerp: Rapportage

Hai [REDACTED] en [REDACTED]

Hierbij als beloofd het format voor de rapportage.

Groetjes, [REDACTED]

From [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **Re: rondetafelgesprek werkgroep integriteit Leden Tweede Kamer**
 To [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Date November 16, 2018 at 3:13:28 PM CET

5.2.1

Mooi weekend!

Hg [REDACTED]

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Op 16 nov. 2018 om 15:01 heeft [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl> het volgende geschreven:

Dank.

Heb het net even gelezen. Wel herkenbaar. Ik kan me nu nog beter zijn opmerking plaatsen (toen hij bij ons te gast was) dat je het EP niet als voorbeeld moet stellen (zoals Van Schendelen deed)

En mooie wetenschappelijke inzichten die helaas net een dag te laat komen. Hebben we namelijk net een briljant vergaand systeem van toezicht en handhaving op onze Leidraad geadviseerd met een glansrol straks voor onze Voorzitter, concludeert die BovendEert gewoon glashard:

De ervaring in andere westerse parlementen heeft de afgelopen decennia geleerd dat in een effectief systeem de handhaving van gedragsregels niet berust bij een parlamentsvoorzitter, maar bij een onafhankelijke klachteninstantie in samenwerking met een integriteitscommissie in het parlement.⁹

5.2.1

In zijn rapport kaart Transparency International in het bijzonder het verschijnsel van betaalde nevenfuncties aan van leden van het EP, en vermeldt daarbij een lijst van uitschieters, zoals de Belgische oud-premier Verhofstadt, die de lopende zittingstermijn van het EP (sinds 2015) anderhalf miljoen euro bijverdiende als directeur van een investeringsmaatschappij en met honoraria voor spreekbeurten. De lijst grootverdieners is indrukwekkend.

Goed weekend allen. Uitrusten van het rapport ;-)
 Met vriendelijke groet,

[REDACTED]
 Dienst Analyse en Onderzoek
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
 T + (31)70-318 [REDACTED] | + (31)6 [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: [REDACTED]
Verzonden: donderdag 15 november 2018 17:57
Aan: [REDACTED]
Onderwerp: FW: rondetafelgesprek werkgroep integriteit Leden Tweede Kamer

Ter info, zie ook mailtje van zonet.

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]
 Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag
 T (+31)70-318 [REDACTED]
 E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: Bovend'Eert, P.P.T. (Paul) [mailto: [REDACTED]@jur.ru.nl]

Verzonden: donderdag 15 november 2018 17:09

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: RE: rondetafelgesprek werkgroep integriteit Leden Tweede Kamer

Beste [REDACTED]

Bijgaand een kopie van het stukje in het NJB over het Europees parlement dat deze week verschijnt.

Groet,
Paul

Prof. mr. P.P.T. Bovend' Eert (Paul)
Hoogleraar Staatsrecht/professor of Constitutional Law

Adres/Address
Faculteit der Rechtsgeleerdheid/Faculty of Law
Radboud Universiteit/Radboud University
Montessorilaan 10, 6525 HR /P.O.Box 9049, 6500 KK Nijmegen
Kamer/Room 02.095
The Netherlands
Tel. +31 (0)24 [REDACTED]

Van: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Verzonden: vrijdag 18 oktober 2018 13:10

Aan: Bovend'Eert, P.P.T. (Paul) <[REDACTED]@jur.ru.nl>

CC: [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>; [REDACTED] <[REDACTED]@tweedekamer.nl>

Onderwerp: RE: rondetafelgesprek werkgroep integriteit Leden Tweede Kamer

Beste Paul,

Dank je wel! Wel zullen er graag ons voordeel mee doen. Voor alle zekerheid: ik neem aan dat het vertrouwelijke stuk alleen voor de ambtelijke staf is bedoeld totdat publicatie heeft plaatsgevonden?

Met vriendelijke groet,

[REDACTED]

[REDACTED]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [REDACTED]

E [REDACTED]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Van: Bovend'Eert, P.P.T. (Paul) [mailto: [REDACTED]@jur.ru.nl]

Verzonden: donderdag 18 oktober 2018 11:11

Aan: [REDACTED]

Onderwerp: RE: rondetafelgesprek werkgroep integriteit Leden Tweede Kamer

Beste [REDACTED],

Bijgaand ten behoeve van jullie werkzaamheden een drietal artikelen van mij over ambtelijke integriteit van politici (voor zover je ze nog niet hebt), een concept artikel voor het wetenschappelijke tijdschrift van de VVD over de positie van politieke partijen bij integriteitskwesies van politici ter vertrouwelijke kennisneming, en een opinie voor het Nederlands Juristenblad (wordt binnenkort geplaatst)over de integriteitsproblemen in het Europees parlement (ik begreep niet dat Van Schendelen afgelopen dinsdag het EP ten voorbeeld stelde!).

Als je wilt kan ik nog allerlei documentatie toesturen over gedragscodes in de UK en de VS, maar ik kreeg de indruk dat jullie al behoorlijk in die materie gedoken zijn.

Groet,
Paul

Van: [REDACTED] [mailto: [REDACTED]@tweedekamer.nl]

Verzonden: donderdag 11 oktober 2018 13:18

Aan: [REDACTED]@essb.eur.nl; Bovend'Eert, P.P.T. (Paul) <[REDACTED]@jur.ru.nl>

Onderwerp: rondetafelgesprek werkgroep integriteit Leden Tweede Kamer

Geachte heer Van Schendelen, heer Bovendeert,

Graag stuur ik u hierbij enige nadere informatie, zodat u zich gericht kunt voorbereiden op het rondetafelgesprek van a.s. dinsdag en kunt meedenken met de werkgroep. Bijgaand stuur ik u daarom de kern van de opdracht van het Presidium van de Tweede Kamer aan de werkgroep (zie hieronder), het laatste rapport van GRECO en het advies dat de werkgroep in 2014 heeft uitgebracht (zie beide attachments).

De opdracht is aan de commissie verstrekt per interne brief, maar onderstaand treft u de meest relevante passages hieruit aan:

Het Presidium acht het wenselijk dat de werkgroep Integriteit Leden van de Tweede Kamer, door het Presidium medio 2013 ingesteld, zich wederom buigt over de bestaande integriteitsbepalingen, in het licht van de aanbevelingen van de GRECO en in het licht van aanstaande nieuwe regelgeving ten aanzien van personen die een publiek ambt vervullen.

()

*De GRECO constateert op twee punten nog tekortkomingen waar het de Tweede Kamer betreft:
het ontbreken van een systeem van toezicht en handhaving;*

het ontbreken van een beleid ten aanzien van (contacten) met lobbyisten.

()

Hierbij verzoek ik u namens het Presidium vriendelijk om uw taak weer op te nemen.

Het Presidium verwijst in de taakopdracht voor de werkgroep naar zowel het eerdere rapport van de werkgroep, als naar het laatste rapport van GRECO. Beide zijn daarom ter informatie in digitale vorm voor u bijgevoegd.

Wat betreft het GRECO-rapport zijn onder meer de punten 11 en 17 relevant, mede gezien de expertise van u beiden.

11. GRECO betreurt het gebrek aan vooruitgang met betrekking tot deze aanbeveling. GRECO wijst er opnieuw op, net zoals in de voorgaande verslagen, dat het doel van deze aanbeveling niet gaat over de situatie van lobbyisten en of er al dan niet een lobbyistenregister moet worden ingevoerd, alhoewel een dergelijk initiatief prijzenswaardig is vanuit het oogpunt van transparantie.

Het doel is veeleer om parlementariërs passende richtsnoeren te bieden over de geboden en verboden in hun contacten met lobbyisten, binnen en buiten het parlement. GRECO snapt nog steeds niet waarom het niet mogelijk is ten aanzien van het contact met derden principiële richtlijnen voor Kamerleden op te stellen, aangezien alle overige punten die worden benadrukt in deze aanbeveling al op een dergelijke manier zijn aangepakt.

17. GRECO stelt vast dat de Tweede Kamer nog geen plan heeft om een systeem van toezicht en handhaving van de integriteitsregels in te voeren. Dit is betreurenswaardig en uit een recente zaak bleek dat het nodig is dat de Kamer toezicht houdt op de uitvoering van de regels en deze op gezaghebbende wijze interpreteert.

Ik hoop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd en zie uit naar het gesprek van de werkgroep met u beiden dinsdag a.s.

Met vriendelijke groet,

[Redacted signature]

[Redacted name]

[Redacted title]

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Postbus 20018, 2500 EA Den Haag

T (+31)70-318 [Redacted]

E [Redacted]@tweedekamer.nl | www.tweedekamer.nl

Versie 15 oktober 2019

Toelichting

Samenvatting

Het voorgestelde toezichts- en handhavingstelsel gaat uit van twee onderdelen: advisering aan Kamerleden door een onafhankelijk Adviseur, en het behandelen van klachten over integriteit van Kamerleden door een onafhankelijk Comité van onderzoek. Zij zijn bevoegd om alle kwesties aangaande integriteit te behandelen. De basis hiervoor is een **Gedragscode Integriteit**, die eerder als leidraad is voorgesteld door de Werkgroep Integriteit. Deze gedragscode bevat een aantal algemene gedragsregels, die voortvloeien uit het geheel aan integriteitsregels van de Kamer over onder meer het behartigen van het algemeen belang, geheimhouding en de registratie van giften en nevenfuncties.

De **Adviseur** werkt onafhankelijk en kan Kamerleden van advies voorzien als zij vragen hebben over integriteitskwesties. Een schriftelijk advies blijft vertrouwelijk; alleen het Kamerlid kan het openbaar maken. Indien het Kamerlid het advies opvolgt, kan in beginsel geen onderzoek naar de kwestie meer worden gedaan door het Comité. De Adviseur stelt een openbaar jaarverslag op, waarin geanonimiseerd wordt gerapporteerd over de adviezen die zijn uitgebracht. Ook kunnen aanbevelingen worden gedaan voor verdere uitwerking van de Gedragscode. Op die manier ontstaat na verloop van tijd meer houvast voor Kamerleden over de toepassing van de integriteitsregels.

Het **Comité** verricht onderzoek op basis van klachten die door (andere) Kamerleden, medewerkers of andere personen kunnen worden ingediend. Indien het Comité oordeelt dat de gedragscode in een concrete situatie is overtreden, dan kunnen drie soorten sancties worden voorgesteld aan de Kamer: een aanwijzing, een berisping of een schorsing. De Kamer beslist, op voorstel van het Presidium, over het opleggen van de sanctie. Indien naar aanleiding van een klachtonderzoek geen overtreding wordt vastgesteld, of wanneer een sanctie niet opportuun wordt geacht, kan het Comité een aanbeveling doen aan het Kamerlid.

Wijziging Reglement van Orde

Elk Kamerlid wordt ~~momenteel~~ geacht al bekend te zijn met de regels omtrent integriteit. Om de kenbaarheid van deze regels te verhogen en een duidelijk kader te geven wordt voorgesteld een gedragscode vast te stellen. ~~Waar de iBij~~ integriteitsregels ~~in die~~ het huidige stelsel ~~echter~~ (vrijwel) geen toezicht en handhaving kennen, wordt dit toegevoegd met deze reglementswijziging. In het Reglement van Orde (hierna: RVOTK) moeten de grondslagen voor de regeling advies en toezicht integriteit te worden neergelegd.

In het eerste artikel is de grondslag voor de gedragscode opgenomen en de mogelijk sancties. De gedragscode omvat niet alleen de abstracte voorschriften die feitelijk de hoofdregels van integer gedrag geven, maar ook een uitgebreide toelichting over deze hoofdregels. De gedragscode is voorts gebaseerd op wettelijke bepalingen en de reeds bestaande regels over integriteit in het RVOTK. -De door de werkgroep Integriteit opgestelde leidraad met gedragsregels, inclusief toelichting kan worden aangemerkt als gedragscode. Deze leidraad behoort tot de aanbevelingen van de werkgroep Integriteit die door het Presidium zijn overgenomen en op 17 april 2019 aan de Kamer zijn voorgelegd. Met de gewijzigde motie-Van der Molen c.s., die op 18 juni 2019 met algemene stemmen is aangenomen, heeft de Kamer uitgesproken de aanbeveling van de werkgroep over

Versie 15 oktober 2019

toezicht en handhaving nader te willen uitwerken. Het Presidium is verzocht hiertoe met een voorstel te komen.¹

Verder bepaalt het tweede lid van dit artikel dat bij overtreding van de gedragscode, dus de facto bij een schending van de integriteitsregels, een sanctie kan worden opgelegd. Deze sancties zijn het geven van een aanwijzing, het geven van een berisping en het opleggen van een schorsing. In het andere artikel wordt geregeld dat er een onafhankelijke adviseur integriteit is en een comité² van onderzoek voor de behandeling omtrent klachten aangaande de integriteit van Kamerleden. Voorts is geregeld dat bij afzonderlijke regeling invulling wordt gegeven aan deze nieuwe actoren de taken, bevoegdheden en werkwijze van de adviseur en het comité op het gebied van integriteit.

Regeling advies en toezicht integriteit

Algemeen deel

[PM]

Artikelsgewijze toelichting

Artikel 1

Zowel de De onafhankelijk adviseur integriteit als en het comité komen vaak voor in staan centraal in de regeling. Om de leesbaarheid van de regeling te verhogen worden de beide functies verkort gedefinieerd.

Artikel 2

De Adviseur wordt benoemd door het Presidium.³ Uit de opgestelde tekst blijkt dat de Adviseur onafhankelijk is, hetgeen ook tot uitdrukking komt in het feit dat de functie van de Adviseur onbezoldigd is. Het is echter evident dat bij de benoeming van de Adviseur rechtspositionele afspraken kan maken gemaakt kunnen worden inzake bijvoorbeeld de onkostenvergoeding die hij conform het derde lid ontvangt. Ook Verder dient bij de benoeming worden vastgesteld dat de Adviseur valt onder bestuursaansprakelijkheidsverzekering van de Kamer. Ook in de benoemingstermijn komt de onafhankelijkheid van de Adviseur tot uitdrukking. De termijn overschrijdt immers de zittingstermijn van de Kamer, waarmee een onafhankelijkheid de benoeming wordt losgekoppeld van ten aanzien van de politieke samenstelling van de Kamer wordt gecreëerd.

Artikel 3

Dit artikel regelt de taken van de Adviseur: het op verzoek geven van advies aan Kamerleden en Presidium over kwesties aangaande integriteit. Er is gekozen voor een verzoekprocedure. De Adviseur kan niet uit eigener beweging Kamerleden of Presidium adviseren van een formeel advies voorzien.

Artikel 4

Het Presidium ontvangt jaarlijks van de Adviseur een jaarverslag. In dit verslag wordt in ieder geval aangegeven waarover is geadviseerd. Met het oog op de vertrouwelijkheid van het advies dient dit op dusdanige zodanige wijze te gebeuren dat adviezen niet tot personen herleidbaar zijn. Mocht de Adviseur mogelijke verbeteringen voor de gedragscode hebben geconstateerd, dan kan hij in het jaarverslag dit aangeven middels aanbevelingen. Het doel van het opnemen van de adviezen en

¹ Zie Kamerstukken 35 166, nrs. 5 en 20.

² Er is gekozen voor de term "comité" om mogelijke verwarring te voorkomen met de term "commissie" die in het RvOTK bij uitsluiting wordt gebruikt voor een orgaan van de Kamer.

³ In verband met de komst van de WNRA wordt onderzocht of "benoeming" de juiste term is.

10/15/2019 11:07

Versie 15 oktober 2019

mogelijke aanbevelingen is dat deze mede gaan dienen als ~~bron-leidraad voor het handelen van Kamerleden.~~ en Bovendien kan hiermee hiervan ook een zekere normerende vormwerking van jurisprudentie wordt ontwikkeld uit gaan. Zij De advies en aanbevelingen dragen immers bij aan een eenduidige en bestendige uitleg en aan de verdere ontwikkeling van de gedragscode. Tot slot is geregeld dat het Presidium het jaarverslag openbaar maakt. Het ligt in de rede de openbaarmaking tegelijkertijd te doen met het aan de Kamer zenden van de stukken met betrekking tot de raming Raming. De raming-Raming is immers gewoonlijk een moment dat de Kamer naar haar eigen functioneren kijkt.

Artikel 5

In verband met het mogelijke historisch belang van het werk van de Adviseur is opgenomen dat de Adviseur voor het einde van zijn benoemingstermijn zijn archief overdraagt aan de Kamer. Hij kan hierbij gemotiveerd aangeven dat bepaalde documenten niet openbaar mogen worden. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn wanneer in documenten financiële gegevens van Kamerleden zijn opgenomen. Het kan tevens voorkomen dat het archief wordt overgedragen terwijl net kort daarvoor een grote integriteitskwestie in de media heeft gespeeld. In dat soort gevallen kan de Adviseur bepalen dat de betrokken documenten bepalen dat deze alleen voor de (opvolgende) Adviseur te inzage liggen. Hiermee wordt voorkomen dat integriteitskwesties op een politieke wijze worden behandeld.

Artikel 6

Kamerleden kunnen bij integriteitsvragen contact zoeken met de Adviseur. Er is bewust geen regeling opgenomen over de wijze waarop dit dient te gebeuren om de drempel om zich tot de Adviseur te wenden zo laag mogelijk blijft. Het advies wordt echter wel schriftelijk uitgebracht aan het Kamerlid. Het Kamerlid is vervolgens niet gehouden het advies op te volgen. hoewel het opvolgen van het advies biedt echter wel een zekere bescherming biedt. Ten eerste Zo kan wanneer een Kamerlid dat in de media wordt geconfronteerd met een bepaalde integriteitskwestie en hij het advies heeft opgevolgd, kan hij op dat moment ervoor kiezen om het advies openbaar te maken. Met het advies in de hand kan het Kamerlid gezaghebbend aantonen dat hij binnen de grenzen van de gedragscode heeft gehandeld en dat er dus geen sprake is van een schending. Ten tweede Daarnaast biedt het opvolgen van het advies later ook bescherming: in dat geval kan namelijk door het Comité geen onderzoek worden ingesteld na een klacht over het Kamerlid. De adviesaanvraag en het uitgebrachte advies zijn vertrouwelijk. Dit houdt in dat het advies alleen wordt uitgebracht aan het Kamerlid, maar dat het advies verder niet wordt verstrekt aan anderen, zoals andere leden of het Presidium. Het Kamerlid is de enige die bevoegd is het advies openbaar te maken. Hij is hier echter niet toe verplicht.

Artikel 7

Het Presidium heeft ook het recht om een advies te verzoeken, bijvoorbeeld wanneer er zorgen bestaan over het aanzien van de Kamer. De bevoegdheid van het Presidium is niet beperkt nader ingekaderd, maar het ligt echter niet in de rede dat het Presidium advies vraagt over een concrete individuele kwestie. Wel kan het is denkbaar zo zijn dat het Presidium een advies in algemene zin verzoekt naar aanleiding van een bepaalde kwestie.

Artikel 8

Voor de klachtbehandeling is er een Comité van onderzoek, waarvan de leden worden benoemd door het Presidium. De leden van het Comité zijn personen met een zeker gezag en deskundigheid en die bij voorkeur ervaring in het parlement als Kamerlid hebben. Het verdient aanbeveling om de benoemingen en herbenoemingscyclus dermate zo in te richten dat voorkomen wordt dat de benoemingstermijn voor alle drie de leden in een zeker jaar de benoemingstermijn in hetzelfde jaar afloopt. Op deze wijze wordt de aanwezige kennis en het gezag expertise van het Comité gewaarborgd. Ook voor het Comité geldt dat de onafhankelijkheid in de regeling nadrukkelijk is

Versie 15 oktober 2019

opgenomen. Hieruit vloeit overigens ook voort dat zittende Kamerleden geen deel kunnen uitmaken van het Comité. Voor de onkostenvergoeding en overige rechtspositionele aangelegenheden wordt gewezen naar de eerdere opmerking [hierover](#) bij de Adviseur.

Alternatief 1: vaste Kamercommissie voor klachtbehandeling

Er kan ook worden gekozen voor een vaste commissie van de Kamer die de klachtbehandeling ter hand neemt. Dit heeft als voordeel dat de Kamer dit geheel in eigen hand neemt en dat geen "mensen van buiten" klachten over Kamerleden kennen en beoordelen. Er zijn echter ook nadelen verbonden aan een dergelijke constructie. Zo kan [snel](#) het beeld ontstaan dat de commissie Kamerleden niet kritisch beoordeelt of [zelfs klachten in de doofpot stopt onvoldoende aandacht geeft](#). Bovendien kan het in de praktijk niet eenvoudig blijken te zijn leden voor een dergelijke commissie [te krijgen te interesseren](#). Een Kamerlid wordt daarmee immers verantwoordelijk voor het mogelijk openlijk bekritisieren van een collega. Ten slotte kan het problematisch zijn als een van de leden van de commissie zelf het onderwerp is van een klacht.

Alternatief 2: ad hoc in te stellen Kamercommissie voor behandeling van een binnengekomen klacht.

Voor deze variant gelden de voor- en nadelen zoals hierboven geschetst. Daarenboven wordt erop gewezen dat bij een dergelijke constructie, de tijd ook een factor kan blijken te zijn. Voordat ~~er~~ leden zijn gevonden die een bepaalde klacht willen onderzoeken, de commissie is ingesteld en op het juiste kennisniveau is gebracht, kan behoorlijk wat tijd zijn verstreken voordat er daadwerkelijk naar een klacht kan worden gekeken en een oordeel kan worden gevormd. Zeker wanneer de klacht tevens groot bekend is gemaakt in de media, kan het Kamerlid op wie de klacht betrekking heeft onevenredig veel (reputatie)schade hebben geleden.

Artikel 9 en 10

In deze artikelen staan de taak en de archivering beschreven. Een jaarverslag is in het geval van het Comité niet noodzakelijk. Het Comité brengt immers rapportages uit naar aanleiding van haar onderzoeken.

Artikel 11

Klachten kunnen door Kamerleden, [door](#) fractiemedewerkers of medewerkers van de ambtelijke organisatie, of [door](#) andere personen worden aangebracht bij het Comité. Het tweede lid bevat echter wel vereisten waaraan een klacht moet voldoen, waarbij het tot de bevoegdheid van het Comité behoort om te besluiten wanneer een klacht aan de vereisten voldoet. In het derde lid van dit artikel is ~~namelijk~~ opgenomen dat het Comité kan besluiten een klacht niet in behandeling te nemen wanneer niet aan de vereisten uit het tweede lid is voldaan. Wanneer bijvoorbeeld een klacht vrijwel geen feiten bevat omtrent de klacht of de klacht ziet op een minister, kan het Comité besluiten dat de klacht dan niet in behandeling wordt genomen. Voorts heeft het Comité de bevoegdheid om een klacht niet in behandeling te nemen wanneer deze kennelijk ongegrond is. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn klachten met een onbegrijpelijke of niet-consistente inhoud. Ten slotte kan het Comité besluiten klachten niet te behandelen wanneer dezelfde klacht over hetzelfde Kamerlid ~~in grote meerdere malen of zelfs in grote aantallen hoeveelheden~~ binnenkomt. In het vierde lid is opgenomen dat klachten die zien op strafbare feiten, ~~niet zijnde ambtsmisdrrijven~~, niet in behandeling kunnen worden genomen door het Comité. Hierbij kan worden gedacht aan strafbare feiten gepleegd ten aanzien van personen, zoals ~~aanranding of~~ geweldpleging. Hiervoor staat immers de strafrechtelijke weg open. Het Comité kan evenwel met de klager in overleg treden over het doorzenden van de klacht naar het openbaar ministerie. Zo mogelijk kan het Comité de klager helpen de stap te zetten zelf aangifte te doen van het strafbare feit.

Even toelichten waarom deze categorie is uitgezonderd.

10/15/2019 11:07

Artikel 12

Als het Comité besluit een klacht in behandeling te nemen, wordt het betreffende Kamerlid zo spoedig mogelijk hierover geïnformeerd. Het Comité is vervolgens verplicht om het Kamerlid

Versie 15 oktober 2019

informatie te verzoeken met betrekking tot de klacht. Het ligt hierbij in de rede om ook een eventueel advies van de Adviseur over de betreffende kwestie op te vragen. Het Kamerlid is verplicht tot medewerking aan het verzoek. Via deze weg dient hij dan ook het advies aan het Comité te verstrekken. Het advies wordt hiermee niet openbaar en het Comité dient het dan ook vertrouwelijk te behandelen, tenzij het Kamerlid in kwestie besluit het advies openbaar te maken. Gezien het feit dat ~~dit in dit stadium nog~~ geen sprake is van onderzoek ~~is~~ naar de klacht, zal dit verzoek om informatie beknopt zijn in de praktijk.

Indien naar aanleiding van de informatie van het Kamerlid duidelijk is dat de klacht geen verder onderzoek nodig heeft, wordt de klacht als afgehandeld beschouwd. De klager en het Kamerlid worden hierover geïnformeerd. Het Comité kan evenwel het Kamerlid nog wel een aanbeveling doen, bijvoorbeeld over de wijze waarop aan een registratieverplichting het beste invulling kan worden gegeven, bijvoorbeeld om de registratie van nevenactiviteiten te verbeteren.

Artikel 13

Het Comité kan ook besluiten ~~daadwerkelijk~~ een onderzoek in te stellen naar de klacht. Deze bevoegdheid van het Comité wordt ~~alleen~~ begrensd door de bepaling van het tweede lid, dat regelt dat wanneer eerder een advies is gevraagd door het betrokken Kamerlid en dat advies is opgevolgd, geen onderzoek kan worden ingesteld. ~~Deze regel wordt alleen doorbroken wanneer er nieuwe feiten of omstandigheden zijn die tot een ander advies hadden geleid.~~ Deze bepaling dient ter bescherming van het Kamerlid. Het is onwenselijk als een Kamerlid dat zich te goeder trouw tot de adviseur heeft gewend en het verkregen advies heeft opgevolgd, vervolgens alsnog aan een onderzoek wordt onderworpen. ~~Dit verkleint immers de vertrouwensbasis op welke de Adviseur werkzaam is. Bovendien worden de~~ Aan de adviezen van de Adviseur wordt immers een zeker gezag toegekend, ~~waardoor het niet opnemen van deze bepaling afbreuk zou doen aan dit gezag.~~ Deze regel wordt alleen doorbroken wanneer er nieuwe feiten of omstandigheden bekend zijn die tot een ander advies hadden geleid.

Het Kamerlid is ook in deze fase verplicht medewerking te verlenen aan het onderzoek door het Comité en krijgt ook de ~~kans~~ gelegenheid zijn een visie-reactie op de conceptrapportage te geven, die ook in de rapportage moeten worden verwerkt. Dit biedt ~~hem het Kamerlid dan ook een zekere de~~ waarborg dat hij alles wat relevant is naar voren kan worden brengen-gebracht in de betreffende kwestie.

In de conceptrapportage is opgenomen wat de uitkomst van het onderzoek is. De wijze van het formuleren van de uitkomsten wordt geheel aan het Comité overgelaten. ~~Ook kan het Comité besluiten het Kamerlid een bepaalde aanbeveling te doen, net als bij de klachtafhandeling.~~

Artikel 14

De ~~uiteindelijke~~ rapportage wordt toegezonden aan het Presidium en aan het betreffende Kamerlid. Omdat er mogelijk gevolgen voor het betreffende Kamerlid zijn, wordt de rapportage niet tevens direct toegezonden aan de klager. Het Presidium is immers verplicht de rapportage twee weken na de toezending ervan openbaar te maken, waardoor op dat moment de klager kennis kan nemen van het rapport.

Indien het Comité een sanctie gepast acht, doet zij daartoe een concreet voorstel in haar rapportage. Ook kan het Comité concluderen dat een sanctie niet opportuun is, of dat uitsluitend een aanbeveling aan het Kamerlid wordt gedaan. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn wanneer het Comité oordeelt dat de overtreding van lichte aard is of wanneer de betreffende integriteitsregel onvoldoende houvast bood en het Kamerlid de geconstateerde overtreding in redelijkheid niet kon worden verweten. Daarbij kan in overweging worden genomen dat openbaarmaking van de rapportage op zichzelf al zekere gevolgen kan hebben.

Mogelijkheid om deels vertrouwelijk te houden ivm zwaarwegende belangen als privacy, belangen van derden, etc?

10/15/2019 11:12

Artikel 15

In dit artikel is de uitwerking gegeven van de mogelijke op te leggen sancties bij een overtreding van de gedragscode. Over de berisping kan worden opgemerkt dat deze kan worden gezien als een

Versie 15 oktober 2019

waarschuwing aan het Kamerlid. De volgende mogelijke sanctie is immers de zwaarste vorm. De schorsing is overigens flexibel vormgegeven, zodat de maatregel op maat kan worden vormgegeven. Hierbij kan worden gedacht dat aan een Kamerlid bij het opleggen van deze sanctie vanwege (herhaaldelijk) niet melden van buitenlandse werkbezoeken, dit lid wordt geschorst van deelneming aan een komend buitenlands werkbezoek van een commissie waar hij lid van is. Er wordt op gewezen dat van het schorsen van deelneming aan de plenaire vergadering de stemmingen zijn uitgezonderd. Dit betekent dat een lid dat is geschorst wel kan deelnemen aan stemmingen. De staatsrechtelijke positie van het Kamerlid is onverenigbaar met het Het schorsen van het recht om deel te nemen aan stemmingen zou onverenigbaar zijn met de staatsrechtelijke positie van Kamerleden.

Artikel 16

Bij het toezenden van de rapportage aan de Kamer ~~doet~~ voegt het Presidium ook een brief met daarin het voorstel voor een sanctie. Het Presidium kan daarbij de door het Comité voorgestelde sanctie doorgeleiden, zo nodig voorzien van een nader advies. Het Presidium kan ook een ander voorstel doen. Geen brief wordt gezonden tenzij indiener geen schending van de gedragscode is geconstateerd, het Comité al een aanbeveling heeft opgenomen of als de schending van de gedragscode een ambtsmisdrif inhoudt. ~~In dit laatste geval~~ In het geval van een ambtsmisdrif kan immers de weg van de Wet ministeriële verantwoordelijkheid en ambtsdelicten leden Staten-Generaal, ministers en staatssecretarissen worden gevolgd. Het wordt op dat moment aan de leden van de Kamer overgelaten om te besluiten of zij deze weg willen volgen. Hiervoor hoeft geen nadere regeling te worden getroffen.

Uitgangspunt is dat een sanctie alleen kan worden opgelegd na een voorafgaand onderzoek door het Comité. Van de Kamer mag immers worden verwacht dat sanctionering van een individueel Kamerlid zorgvuldig wordt voorbereid en onderbouwd. Bovendien wordt met een onderzoek door het Comité gewaarborgd dat het betrokken Kamerlid heeft kunnen reageren op de geconstateerde feiten en omstandigheden. Alleen wanneer de overtreding zo evident is dat nader onderzoek niet nodig is, kan het Presidium zonder voorafgaand onderzoek door het Comité een voorstel voor sanctieoplegging aan de Kamer voorleggen. Dat kan het geval zijn wanneer de feiten volledig duidelijk zijn, de toepasselijke regels helder zijn, het een kwestie betreft die eenvoudig van aard is en bijvoorbeeld in een vergelijkbare situatie reeds eerder tot sanctieoplegging heeft geleid, of wanneer het betreffende Kamerlid de overtreding niet betwist. Daarbij kan worden meegewogen dat het Kamerlid niet onnodig lang in onzekerheid moet worden gelaten over een eventuele sanctionering.

Alternatief: Er kan voor worden gekozen dat het Presidium bevoegd wordt om de lichtere sancties, de aanwijzing of berisping, zelf op te leggen. Het voordeel hiervan is dat besluitvorming sneller verloopt, zodat het betrokken Kamerlid eerder duidelijkheid heeft omtrent de sanctie. Tevens kan voorkomen worden dat de besluitvorming door de expliciete stemming mogelijk politiseert. Daar staat tegenover dat een besluit van de Kamer meer gezag en gewicht kan uitstralen dan een enkel Presidiumbesluit.

[REDACTED] -HELP!! Ben het even kwijt! Nodeloze politisering van sanctieoplegging? Nadeel ben ik ook kwijt. Gezaghebbende besluiten Kamer?]

Artikel 17

De Kamer besluit zonder beraadslaging over de daadwerkelijk sanctieoplegging. Als er tot sanctieoplegging wordt besloten, wordt de dag erna de sanctie tot uitvoer gelegd.

Hier verder gaan.

10/15/2019 11:07

N.a.v. jouw vraag, hierbij een concept-tekst. Wat vind je? Is dit houdbaar? In feite bestaat dit nu al natuurlijk, in art. 145 RvO... daar is ook geen apart onderzoek nodig voor schorsing. We zouden die ruimte dus kunnen bieden, maar wel wat meer kaders kunnen aanbrengen omdat je met een apart Comité natuurlijk wel een geschikte route hebt om e.e.a. zorgvuldig(er) aan te pakken dan nu. En kunnen we niet zeggen dat het Comité ook kan worden ingeschakeld bij de art. 145 route?

10/15/2019 11:09

From [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Subject **Re: spoed: notitie integriteit - versie 14 november**
 To [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Date November 20, 2019 at 6:15:22 PM CET

Ja dat gevoel heb ik ook wel een beetje. Nou ja als je nog andere inzichten hebt, hoor ik het wel. Tot morgen!

Verzonden vanaf mijn Samsung Galaxy-smartphone.

----- Oorspronkelijk bericht -----

Van: [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Datum: 20-11-19 18:05 (GMT+01:00)
 Aan: [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Onderwerp: Re: spoed: notitie integriteit - versie 14 november

K ben het ook niet eens met Bovend'Eert. Dan zou je nog geen kopje koffie op een wreekbezoek mogen aannemen... Ik denk nog even verder na en zie je morgen !

Verzonden vanaf mijn Samsung Galaxy-smartphone.

----- Oorspronkelijk bericht -----

Van: [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Datum: 20-11-19 17:59 (GMT+01:00)
 Aan: [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Onderwerp: RE: spoed: notitie integriteit - versie 14 november

Mijn insteek zou zijn: laten we morgen even tijd het gesprek aftasten of ze voor opmerking 1 voelen (die lijkt me wel belangrijk) en of ze toevoeging over lobbyisten nog willen aanscherpen (nl. dat lobbyreizen sowieso niet toegestaan zijn, zoals Bovend'Eert suggereert; maar dat zal wel gevoelig liggen, dus daar wilde ik niet sterk op inzetten). Verder zou gedragsregel 5 natuurlijk geschrapt kunnen worden, maar goed, het is ook niet erg als ie blijft staan denk ik al komt de toelichting wellicht wat uit de lucht vallen (al ken ik daarbij de achtergrond).

Zie je morgen (heb eerst nog ander gesprek tussen 9 en half 10 in dezelfde zaal J).

Groeten,
 [REDACTED]

Van: [REDACTED]
 Verzonden: woensdag 20 november 2019 16:03
 Aan: [REDACTED]
 Onderwerp: Re: spoed: notitie integriteit - versie 14 november

Zit nu even i 4.1.1 [REDACTED] Daarna ben je de eerste! :)

Verzonden vanaf mijn Samsung Galaxy-smartphone.

----- Oorspronkelijk bericht -----

Van: [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Datum: 20-11-19 15:57 (GMT+01:00)
 Aan: [REDACTED]@tweedekamer.nl>
 Onderwerp: FW: spoed: notitie integriteit - versie 14 november

Ha [REDACTED] kun je even meekijken? Ik moet zometeen het stuk rondsturen (alleen gedragscode en regeling, niet de oplegger).

- Opm. 1 lijkt me goed,
- Opm. 2: tja, de toelichting is inderdaad wel heel erg toegespitst op orde in de zaal.
- Opm. 3 is even een vraagpunt. Is het betalen van een reis per definitie een gunst om het handelen van het Kamerlid te beïnvloeden (niet zijnde informatie)?
- Opm. 4: volgens mij staat klachtregeling los van gedragscode (die is breder).
- Opm. 5: hebben we wel toegevoegd

Van: Bovend'Eert, P.P.T. (Paul) [mailto:[REDACTED]@jur.ru.nl]
 Verzonden: woensdag 20 november 2019 15:45
 Aan: [REDACTED]
 Onderwerp: RE: spoed: notitie integriteit - versie 14 november

Beste [REDACTED],

Nog een paar opmerkingen over de herziene gedragscode en toelichting.

1. Reikwijdte (p.5)

Mij lijkt de nieuwe formulering, waarin het tevens gaat om gedragingen die het gezag of de waardigheid van de Kamer kunnen